IV
1970

BOSTON UNIVERSITY CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BIBL. CENTR. UNIV.
M. „EMINESCU" IAȘI
GEOLOGIE-GEOGRAFIE
IV-1370

BCU IAȘI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

IV 1370

N. IORGA

ISTORIA COMERȚULUI ROMÂNESC

EPOCA MAI NOUĂ

LUCRARE SCRISĂ DIN INIȚIATIVA CAMEREI DE COMERȚ DIN BUCUREȘTI ȘI CU SPRIJINUL „SFATULUI NEGUSTORESC DIN ROMÂNIA"

N. IORGA

ISTORIA COMERȚULUI ROMÂNESC

EPOCA MAI NOUĂ

208303
B.C.U. - IASI

BUCUREȘTI

Tipografia „TIPARUL ROMÂNESC" Strada Sărindar No. 22
1925

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

I. 4833
Biblioteca de Geologie-Geografie
T. IV. A370.

Clișeul, care mi s'a comunicat de foaia literară a Sașilor, representă o scenă din iarmarocul de la Lipsca.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

ISTORIA
COMERȚULUI ROMÂNESC

EPOCA MAI NOUĂ

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

CAPITOLUL I-iu

Comerţul românesc în epoca expansiunii teritoriale austriece

Direcţia comerţului românesc sufere schimbări însemnate în veacul al XVIII-lea, dar deocamdată schimbarea care se pregăteşte e încă nesimţită. Nu poate fi vorba de un sistem economic şi financiar fanariot, opus celui de ţară. Dacă ar fi existat, l-ar fi încercat şi unii vechi Domni greci din secolul al XVII-lea, cari veniau din acelaşi mediu constantinopolitan şi aceasta, cum se ştie, nu s'a întîmplat. Mavrocordaţii, Ghiculeştii vor guverna întocmai ca şi un Leon-Vodă, un Iliaş Alexandru, ba chiar, fiind mai slabi faţă de ţară, cu şi mai multă dorinţă ca nimeni să nu se poată plînge că datina a fost călcată.

Cine ţine samă însă de felul absolut „turcesc" cum Nicolae-Vodă îşi judecă boierii în Moldova, cerînd părerea Mitropolitului, ca Sultanul a muftiului, asupra vinovăţiei lor politice, ori acela tot aşa de ţărigrădean în care, ca Domn muntean, face să-i piară, supt sabie ori într'ascuns, duşmanii, va bănui că omul obişnuit a vedea aşa într'un domeniu, după deprinderea lui de acasă, din tinereţă, va fi adus să procedeze tot astfel şi în alte direcţii, deci şi în aceia a vieţii negustoreşti.

Dar teoria otomană se cunoaşte. Comerţul nu e liber şi mai ales nu rămîne nesprijinit, neocrotit. Cei de casă trebuie să între în isnafurile-bresle; străinii sînt datori să-şi ceară prealabil un privilegiu, în puterea căruia ei rămîn într'un raport special, bine precisat, cu haznaua stăpînului.

Aceasta nu se simte deocamdată în negoţul aşa de vechiu cu Braşovul. In a doua parte a Domniei lui Brîncoveanu ace-

leaşi văi muntene duc, cu cărăuşii din Cîmpulung, ori din Prahova, pe la Vălenii-de-Munte la Braşov, unde Vodă nu-şi mai avea acum depositul[1]; se constată aceiaşi porci pe cari boierii îi trimit peste munte[2], acelaşi import întîmplător de piei de bou[3], de miere şi ceară[4]. Din Răsăritul turcesc se aduc pentru a se vinde în Ardeal sau a se trece pe acolo bumbac, stofe, ca bogasiile colorate, muselinul, carmasinul (cîrmuziul), mohairul, mătăsurile, cingători de păr de cămilă, aţă văpsită, chilimuri, alte covoare, cergi, cordovane şi săftiene, şele, „astari", tămîe şi alte mirodenii, marfă amestecată de Rumelia".

Deputaţia ardeleană era de părere în 1710 că pentru aceste obiecte nu trebuie să se scoată bani buni din Ardeal, cum, pe de altă parte, guvernul ardelean nu voia să admită întrarea banilor răi dela noi, zloţi, adecă florini din Oldenburg[5], tulţi, adecă jumătăţi de zlot, poate chiar lei[6]. Mai puţin radicali alţii, în Braşov, credeau că banul se poate căpăta printr'un spor la vamă, constînd într'un florin de fiecare vas de vin şi şaizeci de dinari de fiecare rîmător[7]. Din partea lui, generalul Stainville socotia că nici nu e nevoie să se mai aducă, de hatîrul „cîtorva persoane private", acest vin românesc, odată ce Ardealul are tot aşa de bun şi nu mai scump[8]. Se isprăvi discuţia admiţîndu-se a doua propunere, dar scăzîndu-se la jumătate sporul pentru porci: nici Ardelenii aşezaţi dincoace nu erau scutiţi de această nouă contribuţie la finanţele slăbite ale provinciei[9]. Iar, în ce priveşte moneda curentă în Ţara-Românească, i se admitea cursul, dar cu scă-

[1] Hurmuzaki, XV², pp. 1474, 1477, 1481. — Pentru casa cumpărată de Brîncoveanu în Şcheiu, a lui Bialis, *ibid.*, pp. 1478—9, no. MMDCCXCVII; *Braşovul şi Romînii*, pp. 279-80, no. 3. Pentru cele din Braşovul Vechiu, Hurmuzaki, XV², p. 1523, no. MMDCCCLXXVI. Pentru ale lui Dieterich, *ibid.*, p. 1531 şi urm.

[2] *Ibid.*, p. 1479, no. MMDCCXCIX.

[3] *Ibid.*, p. 1481, no. MMDCCXCIX.

[4] *Braşovul şi Romînii*, pp. 11-2, no. 10.

[5] Hurmuzaki, XV², p. 1620, no. MMMXXII.

[6] *Ibid.*, pp. 1538, 1540-1; p. 1546, no. MMDCCCCXXV. „Zloţi rumîneşti" şi în *Braşovul şi Romînii*, pp. 350-1, no. 6.

[7] Hurmuzaki, XV², p. 1506, no. MMDCCCXXV.

[8] *Ibid.*, pp. 1547-9, no. MMDCCCCXXX.

[9] *Ibid.*

dere [1]. Cărăuşilor romîni cari luaseră obiceiul de a nu descărca la Braşov, ci de a merge mai departe, pe cînd cărăuşilor ardeleni nu li se îngăduia a se coborî mai jos decît Cîmpulungul, li se interzise în acelaş an 1711 acest adaos [2].

Ardelenii nu mai vindeau dincoace mărfurile care li aduceau atîta cîştig la sfîrşitul evului mediu: postavuri [3], afară de cel ostăşesc pentru Domnie, fabricat acolo, fierării şi altele. O socoteală de vamă priveşte numai piei, între care cele de sobol vîndute cu coropca, apoi cele de vulpe şi curioasele piei de cîni albi [4]. O adunare a şefilor Saşilor la Sibiiu, în 1710, schiţă un plan de nou comerţ, pe care guvernul nu-l întări decît patruzeci de ani mai tîrziu. Era vorba de o societate generală avînd în fiecare oraş o representanţă: compusă numai din Saşi cari ar fi făcut trei ani de practică, ea ar fi avut monopolul comercial, cu excluderea „Evreilor, Armenilor, Sîrbilor, Romînilor, Turcilor şi unora ca acestora", adunaţi numai la cele trei bîlciuri, alţi negustori avînd drept să ofere marfă numai două săptămîni în prăvălie la aceiaşi epocă; Greci, Unguri rămîneau cu dreptul întreg de negoţ, dar nu pe străzi, nici pe piaţă [5].

Intre „hrisovuliţii", privilegiaţii Domniei, Braşovenii, adecă Şcheii ocupă întîiul rînd. Am arătat în volumul I-iu condiţiile în care se învoiseră ei la începutul noului veac. Aveau dreptul de a-şi trece vinurile în Ardeal, dar numai ale lor, şi de a-şi paşte fără plată oile şi vitele. Dar, sarcinile ţerii îngreuindu-se, au fost atinşi şi ei de noile impuneri. „Răfetul" cel vechiu fu astfel crescut. In urma plîngerii ce înaintară, li se reduse însă plata pentru o vită dela un ort la unsprezece bani, adecă a treia parte numai, concesie care se făcu, de altfel, şi Sibiieni-

[1] *Ibid.*, p. 1549, no. MMDCCCXXIX. Cf. *ibid.*, p. 1509, no. MMDCCCXLVI: „Millia florenorum annuatim exhinc transferantur", zic Ardelenii. Cf. şi *ibid.*, pp. 1506-7. Pentru orţi, *ibid.*, p. 1508, no. MMDCCCXL.

[2] *Ibid.*, p. 1556, no. MMDCCCXXXI.

[3] Un Stoica postăvariul în Braşov, *ibid.*, p. 1524. Pentru postav, p. 1520 şi urm.

[4] *Ibid.*, p. 1511, no. MMDCCCXLV. Cf. Cronica lui Fronius, în *Quellen der Stadt Brassó*, IV.

[5] Jickeli, *Der Handel der siebenbürger Sachsen in seiner geschich. tlichen Entwickelung*, în „Archiv des Vereines für siebenbürgische Landeskunde", N. F., XXXIX, 1, Sibiiu 1913, pp. 95-9.

lor, pentru ei şi pentru supuşii lor din Răşinari [1]. La urmă toate cererile vătafului din Bucureşti, ale judeţelor şi gocimanilor din Piteşti, unde aveau viile [2], nu putură birui grija pe care o hrănia Visteria de a satisface cererile turceşti [3]. Numărul „bieţilor Şchei" scăzînd la şase prăvălii, „răfetul" însuşi trebui să fie redus dela o mie de taleri la abia două sute, în 1707—8 [4]. Ei păstrau privilegiul de a vinde singuri „marfa braşovenească" [5].

Despre vre-un Romîn întrebuinţat ca mijlocitor al acestui negoţ în Ardeal nu se vorbeşte: doar dacă se poate ţinea în samă acel „Milea neguţătoraşul", a cărui misiune pare însă a fi fost numai aceia de a îngriji de interesele Brîncoveanului la Braşov [6], alături de acel agent, mult mai cunoscut şi mai puternic, care era Mano Apostolo [7].

Cît despre Moldova, de mult comerţul ei părăsise direcţia Ardealului pentru a se îndrepta exclusiv către provinciile Poloniei, cu care de-alminterea atîtea din ţinuturile ei fuseseră lipite pînă la pacea din Carlovăţ. în 1699. In materialul cunoscut vedem o singură dată pe un negustor din Botoşani, Armean, dar fără a se bucura, în această ţară, care nu primise încă sistemul turcesc, de un privilegiu de hrisovulit, avîndu-şi legăturile cu Bistriţa Ardealului [8].

Un război de doi ani izbucni apoi, în cursul căruia se pare că aceste relaţii deveniră încă mai rare. Braşovenii se plîngeau astfel că li s'au luat de Turci peste 20.000 de oi în amîndouă ţerile [9]. Prădăciunea cea mare a Tatarilor aduşi,

---

[1] *Ibid.*, pp. 1518-9, no. MMDCCCLXV, MMDCCCLXVII; pp. 1521-2, no. MMDCCCXXI-II.

[2] Pentru vătaf, *ibid.*, p. 1516, no. MMDCCCLVI; pentru ceilalţi, *ibid.*, p. 1558, no. MMDCCCCXXXIV. Scutirea, *ibid.*, pp. 1508-9.

[3] *Ibid.*, p. 1514, no. MMDCCCL, an. 1707, p. 1518, no. MMDCCCLXIV; pp. 1517-8; p. 1524, no. MMDCCCLXXIX.

[4] *Ibid.*, p. 1519, no. MMDCCCLXVI; p. 1524.

[5] *Ibid.*, p. 1518, no. MMDCCCLXII.

[6] *Ibid.*, p. 1523, no. MMDCCCLXXIV.

[7] V. vol. I.

[8] Hurmuzaki, XV², pp. 1512-3, no. MMDCCCXLVII.

[9] *Ibid.*, p. 1567.

spre răsbunare, de Domnul Moldovei, Mihai Racoviţă, sărăci pe mult timp ţinutul Bistriţei [1].

Negustorii veniţi din Impărăţia turcească, cei din Chiprovaţ, ca şi Armenii şi Evreii dela Munteni, se împrăştiară; iar cînd veni pacea, încheiată la Pojarevac (Passarowitz) în 1718, în loc de o singură ţară munteană, erau două, judeţele oltene fiind legate pentru mai mult ca zece ani de Austria învingătoare prin mintea lui Eugeniu de Savoia.

Faţă de această „Valahie Austriacă", guvernul din Viena avea şi intenţii economice bine hotărîte. Incă în vremea hostilităţilor, în August 1717, se luau măsuri grabnice pentru a se curăţi vechiul drum de comerţ pe la Turnul-Roşu şi Ciineni [2]. In curînd turme, cirezi, cai trecură pe această şosea pe care generalul Stainville, săpînd în munte o inscripţie rivală a celor lăsate de Traian, o intitulase latineşte, după numele împăratului său, Via Carolina. In instrucţiile date la 1720 comandanţilor dela graniţă se prevede şi „corabia încărcată plutind pe Olt" [3], şi încă din 1717 se ceruse generalului Stainville informaţii asupra navigabilităţii rîului.

Unul din administratorii imperiali, „secretarul Deport", isteţul şi întreprinzătorul Grec din Chios, Nicolae della Porta [4], cerea să se facă şi hanuri oficiale la drumul mare [5], ceia ce trezi din partea boierilor olteni obiecţia că ţara a suferit de foamete şi de revărsări de ape, judeţele de dincoace simţind ca şi cele ardelene oarecare neplăcere faţă de cheltuielile cerute de asemenea reforme costisitoare. Li se amintise boierilor şi aceia că odinioară ei aveau datoria de a îngriji de „poduri,

---

[1] *Ibid.*, p. 1568.

[2] *Ibid.*, p. 1566, no. MMDCCCCLV; p. 1570, no. MMDCCCCLXI; pp. 1571-2, no. MMDCCCCLXIII. Regimul vămii dela Ciineni în Giurescu, *Materialul pentru istoria Olteniei supt Austriaci*, I, p. 131 şi urm.

[3] A navi per Alutam ascendere onerata; Hurmuzaki, XV², p. 1575.-Scaunul Sibiiului se plângea că grija drumului îi e lăsată lui şi celor din Tălmaciu, cari erau întrebuinţaţi şi până la Râmnic şi Craiova; *ibid.*, pp. 1587-8. V. şi *ibid.*, p. 1595 şi urm.

[4] Pentru moartea lui v. *Studii şi documente*, V, p. 142, no. 79. V. şi Giurescu, *Material*, pp. 214 şi urm., 222, no. 201.

[5] *Studii şi documente*, V, p. 138, no. 74 (Iunie 1719): „domus diversorias pro commoditate itinerantium".

de fîntîni şi de drumurile domneşti" pe pămîntul lor[1], păzind şi de hoţi. Era vorba ca negustorii să trebuiască a fi primiţi în casele boiereşti ceia ce se refusă, fireşte, cu indignare[2].

O nouă vamă se aşează la Vîlcan, şi avem tariful ei din 1717, care constată trecerea pe aici de grîne, vite, porci, capre, oi, vin, ceară, peşti de Dunăre, peşti săraţi, piei de lup, de urs, de vulpe, de dihor, unt şi caş, lînă, scumpie, cînepă, cordovane, în schimb venind unelte agricole de fier şi argint viu[3].

Un mare proiect de comerţ cu acest Orient, invadat acum şi prin Oltenia şi prin Serbia-de-Nord, era în pregătire, şi se cerea părerea oraşelor ardelene, arătîndu-se intenţia de a se întemeia fabrici nouă, manufacturi, ceia ce însemna pe atunci fabrici de pînzeturi şi de postavuri, şi Braşovenii recomandau cultura inului, plîngîndu-se numai că, — de pe urma sarcinilor militare şi a unei rele administraţii centraliste, contrar vechilor deprinderi de mai liberă viaţă locală, — provincia e prea săracă, locuitorii prea „miseri" ca să poată începe o activitate cu spor în acest domeniu[4].

Dar aceste intenţii fură iute zădărnicite şi din causa principiului chiar de amestec nesăbuit al guvernului central, de credinţa că prin hîrtilărit de cancelarie se poate face orice asupra unei materii necunoscute direct.

Vama între „Valahia" ocupată şi cea „turcească", vamă din ce în ce mai strictă, era o piedecă pentru negoţul între cele două maluri oltene ca şi între Ardeal şi principatul lui Nicolae Mavrocordat. Noii plăieşi împărăteşti[5] păziau cu cea mai mare asprime trecătorile.

---

[1] *Ibid.*, no. 75: „ut quivis dominorum terrestrium pontes, fontes viasque regias in suo territorio restauret, insuper et securitatem publicam procuret". Cf. Giurescu, *o. c.*, p. 358. Pentru hoţi, foşti husari imperiali. *Studii şi documente,* V, p. 136. Cf. Hurmuzaki, XV[2], p. 1535, no. MMDCCCCVII; p. 1543, no. MMDCCCCXX.

[2] In pagis, non autem boiaronum domibus diverti; *Studii şi documente,* V, p. 138, no. 75.

[3] Giurescu, *o. c.*, pp. 136-7, no. 117. Cu acest prilej se presintă *(ibid.*, notă), tariful lui Duca-Vodă din 1676 şi al lui Brâncoveanu din 1717. Cf. vol. I.

[4] Hurmuzaki, XV[2], pp. 1613-4, no. MMMXIV.

[5] *Ibid.*, p. 1577.

Biblioteca de Geologie-Geogr

Din consideraţiile monetare cunoscute, ca şi din duşmănie faţă de Turci, cărora nu li se putuse smulge la pace tot teritoriul muntean, se oprise prin taxe mari importul vinului din Ţara-Românească [1]. Era vorba să se facă acelaşi lucru şi cu porcii, dar Braşovenii obiectau că bielşugul de hrană în pădurile cu ghindă şi jir, cu meri şi peri sălbateci, cari dau în fiecare an, îngăduie să se cumpere pe un preţ mult mai mic în folosul provinciei; opreliştea rămase însă pentru boi, cai şi oi [2].

In acelaşi timp se interzicea trecerea în părţile „turceşti" a grînelor, a fînului [3]. Se fixau preţurile pe cale oficială, ca pentru miere, într'o vreme cînd se făcuse puţină, ceia ce nu se mai întîmplase niciodată [4]. Orice produs, vin, porci, rodul stupilor, tutunul „leşesc şi românesc", era urmărit pentru strîngerea precisă, inexorabilă a dărilor, şi oamenii mergeau pînă acolo de-şi ascundeau dobitoacele prin stuful bălţilor. Un aspru regim de „ţehiuri" strîngea pe meşteşugari, ale căror corporaţii fuseseră pînă atunci mult mai libere [5]. Măsurile erau impuse la o revisie, neadmiţîndu-se decît „obroace, ferdeale, ocale şi cîntare" pecetluite de inspector [6]. In afară de incidente neprevăzute, ca boala de vite care sărăci Oltenia, se adaose o hotărîre pripită, aceia luată în Octombre 1727 de a înlătura în termin de trei luni moneda cea rea, „zloţi ungureşti", şuştaci, orţi, „crivaci", ca şi acei bani cari erau, de mult şi mai ales dela ocupaţia lui Sobieski în Moldova, de o întrebuinţare curentă la noi [7]. Braşovenii desaprobară decisiunea, ei cari obişnuiseră să-şi cîştige cumpărînd cu monedă de aceasta la Bucureşti solizi şi acei galbeni de Olanda pe cari ai noştri îi căutau cu atîta grijă [8].

---

[1] *Ibid.*

[2] *Ibid.*, pp. 1620-1, no. MMMXII.

[3] *Studii şi documente*, V, p. 136.

[4] *Ibid.*, p. 141, no. 78.

[5] *Ibid.*, no. 79.

[6] *Ibid.*, p. 151.

[7] Cf. cu *Studii şi documente*, V, pp. 136-7, Hurmuzaki, XV[2], pp. 1620-1, no. MMMXXIII.

[8] *Ibid.*, pp. 1613-14, no. MMMXIV. Pentru valoarea leului şi a zlotului românesc v. *Studii şi documente*, V, p. 145 şi nota 1.

Dar Compania „grecească", al cării caracter străin se pierdea tot mai mult (avem nume ca: Ghelea, Bunea, Popăşcoveanu), are legături cu negustorii romîni din ţară şi din Ardeal chiar; Şerban Braşoveanul scrie astfel pentru o afacere de bani, la 1698 încă, „jupînului Gligorie din cetatea Sibiiu"; Hriza Frenţi se adresează, cam pe atunci, „marelui jupîn birăul cinstiti Companii Grecilor, anume naşul Horvat Ghiorghi ot Sibiiu"[1] pentru partea ce i s'ar cuveni „dila rămăşiţa jupînului baciul Coman Băcanul", a cărui soţie continuă afacerile. Pater Ianoş, cunoscut din luptele contra Unirii, „chir Pateriul ot Sas-Sebeşu", face negoţ de boi cu „Ghiorghie Lambovici ot Rîmnic, fratele [lui] chir Lambovici[2]". La Braşov Hristea Vasilie se face tovarăş, „frate la tovăroşie neguţitoriei", cu Nicolae Băcanul din Tîrgul Mic al Sibiiului"[3]. Compania aceasta de „Greci" se înţelege şi cu Compania Armenilor, „carii pre unde să află şăzători", precum şi „cu alţii carii să află la Fagaraş, la Braşov, la Vaşarheai, Greci, neguţtori aici în Ardeal"[4],—şi mai sînt şi alţii la Cluj, la Haţeg, la Zlatna, la Orăştie, la Almaş, la Pitriş în Banat, la Dobra, la Blaj, la Răşinari, la Lugoj; tot nume româneşti, — la Deva, la Caransebeş, la Aiud, la Bălgrad. Hagi Ghiurcu, negustor mare, e în legături cu bogatul şi învăţatul Stolnic Constantin Cantacuzino[5]. Staico Bengescu, din fruntaşii boierimii oltene, supuse Austriecilor, caută gazdă pentru fiul său Ioniţă, care urmă la „paterii" din Sibiiu, în casa vre-unui negustor „dă ai noştri". Popa Barbu din Bucureşti îşi dădea copilul în slujbă la „jupînul Grigorie"[6]. Arhimandritul dela Hurezi cerea cafea şi postav tot dela „jupînul Gligorie"[7]. Un Oteteleşanu vindea lînă aceluiaşi, amestecîndu-se în afaceri şi „Bucşă, bogasierul din Giurgiu"[8]. Gelepii cari cumpără pentru Turci vite în Ţara-Românească

---

[1] Urmaşul lui se chema Başa Stamo Costa, iar după acesta vine un Dima, un Hrisant.

[2] *Ibid.*, XII, p. 38, no. LXXII.

[3] *ibid.*, p. 3 şi urm.

[4] *Ibid.*, pp. 11, 17-8, no. XXII.

[5] *Ibid.*

[6] *Ibid.*, pp. 24-5, no. XXXV.

[7] *Ibid.*, p. 29, no. XLIV.

[8] *Ibid.*, p. 31, n-rele XLVII-VIII; pp. 33-4, no. LVIII. Un Pană Giurgiuveanul *ibid.*, p. 55, no. CVI. Şi negustori dela Arvanitohori, *ibid.*, p. 48.

şi Moldova se află şi la Arad; numele lor îi arată Sîrbi, dar şi Romîni [1].

Ba vedem pe asemenea negustori „din ţara Turcului", „cari dau mai leasne", concurînd pe „neguţătorii cari sînt de pe Criş" şi ale căror nume urmează: Grec Toma din Baia-Mare, Ion Fiat din Răşculiţa, Toader Gabăr din Bran, Dănilă, Luca şi Avram Morariu, Ion dela Hălmăgiu, un Ţeben şi alţii [2].

Negustorii localnici fură întru cîtva îngustaţi de privilegiile nouă şi mari ce se dădură Bulgarilor catolici, din Chiprovăţ, ocrotiţi şi de vechiul regim, cu căpitanul lor, dar mai ales preţuiţi de guvernul austriac — în timpul războiului ei ţinură cu Nemţii [3] —, supţ îndoitul raport al originii lor deosebite şi al religiei. Presenţa lor în această situaţie excepţională în Craiova, Rîmnic, Islaz, trezi dela început, mari nemulţămiri. Cel mai bogat dintre Bulgari, Lilea, „căpitanul" companiei, strîngea lîngă dînsul o mulţime de scutelnici, „croitori, pielari, bărbieri, grădinari" [4], o adevărată „Curte": şi se înfăţişa necuviincios înaintea deputaţiei boiereşti însărcinate cu administrarea ţerii, reclamînd „ba pentru una, ba pentru alta", „fără a binevoi măcar să-şi descopere capul [5].

Ai noştri se temeau ca intruşii, cari căutau să-şi unească şi pe Bulgari răsăriteni, să nu atragă şi pe Romîni în noua lor companie şi să nu ajungă şi stăpîni pe moşii [6]. Şi de fapt îi vedem pe „dumnealor Bulgarii", *domini Bulgari*, întinzîndu-se la pămînt şi la păduri [7]. Dacă la Rîmnic „judeţul" era Romîn [8], la Brădiceni, centru încă supt Domni, găsim pe un „Bulgariu" ce se chiamă Alexandru sin Mateiu

---

[1] *Ibid.*, p. 19, no. XXV.

[2] *Ibid.*, pp. 27-8, no. XLI.

[3] Giurescu, *Material*, p. 24.

[4] V. un „Nicola cojocariul Chiprovicianul", *Studii şi documente*, V, p. 315, no. 82. Acolo şi un act dela „jupînul Lilea". în 1722; no. 83.

[5] Mox pro hac, mox pro altera . . . , nec vult caput detegere coram saepe memorata deputatione: *ibid.*, pp. 138-9, no. 75.

[6] *Ibid.* Un Cîrstea Chiproviceanul făcînd împrumuturi însemnate boierilor încă din vremea lui Ştefan-Vodă Cantacuzino, *ibid.*, p. 139, no. 76. Cf. numele popei Dobre Stanislavici din Tîrgu-Jiiului, *ibid.*, VI, pp. 497, 217.

[7] *Studii şi documente*, V, p. 147. Episcopul Stanislavici avea la Sutești vii cu doisprezece vieri; *ibid.*, p. 150, no. 90.

[8] *Ibid.*, p. 148, no. 86.

Veneţianul [1]; la Rogova ei aveau un centru exclusiv al lor [2]. Se cerea şi o aşezare la Severin, una la Prestol [3].

O altă Companie grecească, în legătură cu cea din Ardeal, ale cării privilegii fuseseră înoite, îşi avea aşezarea principală la Tîrgul-Jiúlui, cu trei sucursale după 1730 [4].

Totuşi în aceste împrejurări aşa de grele, negoţul de ţară resistă, şi cel cu partea de dincolo de Olt şi cel cu Turcia. Vedem astfel pe un Radul Drăgoiu Găleşescul — de fapt din Galeşul ardelenesc, de lîngă Sibiiu —, aşezat în Craiova, care e în gîlceavă cu cumnatu-său Pană Hagi-Cristea Condoianu, nu Grec, ci Albanes, plecat, împreună cu „jupînul", Nedelcu, peste Olt, „la partea turcească"; un Mihalachi, nu Mihalce, un Damian, un Ienachi Popa Alexe sînt amestecaţi în aceiaşi afacere, ca şi un fost vameş dela Tîrgul-Ocnei din Moldova [5].

Nedelcu era „bumbăcar", negustor de bumbac. Astfel de importatori de mărfuri turceşti mergeau, nu numai de-a lungul Dunării, la cetăţile turceşti de pe ambele maluri, Giurgiul, Rusciucul, Nicopolul, Vidinul, Rahova, aducînd de acolo tutun şi anumite conserve de carne, deci pastramă [6], şi vin balcanic şi ducînd miere, caş, unt, oi de hrană pentru Turci [7]. Iar de la Constantinopol boierii, cari nu se occidentalisaseră de loc în port, în podoabe, în mobile, în bucătărie, în alte gusturi, aduceau lucruri pe care nu le puteau da „manufacturile" austriace. Se mai înseamnă astfel, la 1727, ca articole de import din acele părţi, coloniale: untdelemn,

---

[1] Giurescu, *Material*, p. 400 şi urm. Cf. Hurmuzaki, VI, p. 334 şi urmare.

[2] *Studii şi documente*, V, p. 150, no. 90. Chiprovaţii îşi păstrau, alături de Compania Craiovei, veche şi nouă, şi la 1803, privilegiile în Rîmnic, Craiova şi Ocnele-Mari; Urechiă, *Istoria Romînilor*, XI, pp. 284-7, 289-90, 349, 396. In 1754 un *pater* acolo; *Studii şi documente*, I-II, p. 455, no. XIV şi urm.

[3] Hurmuzaki, VI, p. 416 (an. 1731), 464 şi urm.

[4] *Studii şi documente*, V, pp. 149-50, no. 90.

[5] *Braşovul şi Romînii*, pp. 328-9, 416-22.

[6] Salsamentaria esculenta; *Studii şi documente*, V, p. 141, no. 79.

[7] *Ibid.*, p. 141, no. 79; p. 145. Berbeci pentru cumpărarea cărora vin Turcii la Izlaz cu patruzeci-cincizeci de pungi în zloţi; *ibid.*, p. 147.

cafea, migdale, stafide, orez, lămîi, săpun de lux, ba chiar caracatiţe pentru mesele mai rare ale zilelor de post, apoi mătăsuri, pînzeturi, blănuri. Sarea munteană mergea şi la Banialuca [1].

Acest schimb de produse întrecea cu mult trimeterea la Viena a unui număr de „boi bătrîni", şi la Veneţia— de unde, pentru scumpete, nu se cumpăra nimic — a unei mici cantităţi din marele rod de miere care, adesea, nevîndută din causa opririi banilor turceşti [2], se strica. Astfel se spune odată că la Islaz se pierdea o mare cantitate de miere şi de său, boi şi bivoli de tras, vaci, pentru că Turcii nu voiau s'o cumpere, cu monedă austriacă [3]. Lipsia pînă şi paraua, moneda mică de schimb, de pe urma interzicerii unui guvern cu concepţii stricte şi mijloace de execuţie severe.

Acestea explică nemulţămirea generală cu un nou regim care, în ciuda „canţeliştilor" „prezeşilor" şi altor nouă feluri de administraţie, a operelor de utilitate publică, precum noile poduri, spiţeria împărătească din Craiova [4], sărăcise o ţară, şi nu numai prin îngrămădirea „contribuţionului", a rechisiţiilor, a lui „donum gratuitum", a zidirii de „casarme", a „descreţionului" de grîu şi porumb şi de fîn pentru oaste [5], a „forşpanului" pentru transporturi gratuite, a „contrabandului" pentru produse tăinuite, dar, înainte de toate, prin împiedecarea circulaţiei comerciale. Lumea începea să nu-şi mai afle de lucru, şi găsim Olteni cari se duc după cîştig pînă la „Sclavonia" [6]. Nu e de mirare deci că la începerea unui nou războiu cu Turcii douăzeci şi patru de familii trecură spre munte, aşa încît guvernul putea spune că a rămas singur [7].

---

[1] Hurmuzaki, VI, pp. 354-5, 364-5.

[2] Incă din 1717 boierii ceruseră „che la moneta d'or e d'argento che si spende in Valachia non possa esser diminuita o accresciuta di prezzo ma che passi come s'usa sin adesso"; Giurescu, *Material*, p. 162, no. 132. Cf. pp. 584, 588-9, 619 şi urm., 623 şi urm. Părerea generalului Tige era că zlotul rominesc s'ar putea da ca leafă miliţiei; *ibid.*, p. 174.

[3] *Studii şi documente*, V, p. 146: „Magnam mellis et saebi quantitatem iacere absque quod eam Turcae emere velint".

[4] *Ibid.*, p. 148.

[5] *Ibid.*, p. 151.

[6] Hurmuzaki, XV², p. 1724.

[7] *Studii şi documente*, V, p. 153, no. 92.—Sate trecute la Turci, Giurescu, *o. c.*, pp. 541, 379. — Plîngeri boiereşti, Hurmuzaki, VI, pp. 428-9.

Ajunseseră aceste efecte ale administrației austriece pentru ca, în reclamația lui din Octombre 1737, Constantin Mavrocordat să nu trebuiască a adăugi și aceste cuvinte de strașnică amenințare: „Iar, de care cumva să va amăgi cu gîndul a rămînea tot dejbinați, supt stăpînirea streinilor Nemți, vrăjmașilor prea-puternicii Impărății, să știți că, nu numai vă veți jăfui și vă veți prăda de bucatele și averile voastre, ci și robiei vă veți da, și veți trece și prin ascuțișul săbiei, și păcatul acela va fi în grumazii voștri“ [1].

In tot timpul stăpînirii austriece peste Olt, Domnul „turcesc“, Ioan, apoi Nicolae Mavrocordat, care fusese salutat la venirea lui în Scaun de nemeșii din Inidoara[2] și care avuse încă din 1716 o discuție cu Ardelenii pentru exportul de mărfuri turcești și de vin și pentru iernatul ciobanilor[3], păstrează o atitudine cu totul deosebită. Nicolae-Vodă întăreste încă din 1719 (15 Novembre) privilegiile păstorilor de peste munți cari trec pe la Breaza și Comarnic, îngăduie exportul de vin al Șcheilor din Cîmpina, cu o vamă de o sută de aspri la bute și zece la sarcină de cal, permite în condițiile de supt Șerban-Vodă Cantacuzino (70 de bani pentru car, 7 pentru cal) ieșirea peștelui în Ardeal[4]. Într'un tîrziu, la 1733, generalul comandant în Ardeal, Wallis, trebui să îngăduie și el acelorași Șchei a cumpăra vin la Cîmpina[5], și încă din 1723 se aducea sare dela Ocnele muntene, fiind mai ieftenă. La 1735 vedem pe negustorul brașovean Coandă păscîndu-și oile pe plaiurile muntene[6]. Șcheii rugau pe Vodă, considerat ca un ctitor al bisericii lor, să mai „lărgească opreala cea foarte strîmtă“ în ce privește exportul de vin[7]. In sfîrșit în hrisoavele domnești ale lui Constantin Mavrocordat, din 28 Maiu 1732, lui Gri-

[1] *Studii și documente,* XVI, p. 6.

[2] Giurescu, *l. c.*

[3] *Ibid.,* p. 16, no. 21. Turcii opriseră negoțul *(ibid.,* p. 19, no. 27). Austriecii îl acusă în manifestul lor, *ibid.,* p. 50 și urm.

[4] Hurmuzaki, XV², p. 1574, no. MMDCCCCLXVII.

[5] *Ibid.,* pp. 1644-5, no. MMMLV.

[6] Giurescu, *o. c.,* p. 579. — Pentru situația ce se crea Ocnelor Mari, *ibid.,* p. 579 și urm. Pentru certele Austriecilor cu Turcii dela pescăritul pe Dunăre și Olt, *ibid.,* pp. 597 și urm; 613 și urm.

[7] Hurmuzaki, XV², p. 1646, no. MMMLX.

gore Ghica, din 13 Iulie 1733, întărit apoi de Scarlat Ghica la 25 August 1760, se asigurau negustorilor aşezaţi în Bucureşti, al căror număr era de douăzeci şi nouă, se pare, la ultima dată, păstrarea vechii taxe unice de trei sute de lei, cu pogonărit cu tot[1].

Bîlciul dela Cîmpulung rămînea vestit şi pentru Austrieci[2]. Lîna ciobanilor din Argeş trecea liberă în Ardeal[3]. Exportul de berbeci în Ardeal se făcea, cu toate opreliştile Porţii. Cutare Evreu din Silistra, care cumpăra 71.000 de ocă de sare din Slănic, avea raporturi şi cu Ardealul[4]. În 1719 era vorba de a se îngădui Imperialilor exportul de potaş, pe care l-ar fi avut până atunci Englesi şi „Batavi“[5].

Pe atunci Moldova are cu Ardealul numai neînsemnate legături de graniţă. Armenii din Ciuc veniau la Iaşi, de unde aduceau ştiri politice, la 1716[6]. Ai noştri îşi treceau şi fără vamă domnească vitele la păşune dincolo[7].

Un act al noului guvern austriac pomeneşte pe ţeranii de lîngă acest hotar cari, fără a cerceta birourile vămii împărăteşti, trecînd, cum se zice popular, pe la Vama Cucului, ajungeau peste Căliman până la Topliţa, pe alte drumuri până la Reghinul Săsesc, până la Tîrgul Murăşului şi la Gherghiu, ducînd unt, brînză şi alte produse ieftene ale gospodăriei lor. Ba une ori ajungeau cu carăle şi până la Deva[8]. Se exporta fără a se cere nimic — afară de banul pîrcălabului de Bacău, al vameşilor şi al străjerilor de Comăneşti,— de către oamenii domneşti, „vite, boi, vaci, cai“, peşti, vin şi scumpie, oamenii dela hotar, ca acei din Comăneşti, cari mergeau, de altfel, să-şi caute marfa, avînd dreptul a încărca din nou cele

---

[1] *Ibid.*, p. 1725. Cf. *Studii şi documente,* XII, p. 28, no. XLIII.
[2] Giurescu, *l. c.*, p. 609; no. 385.
[3] *Studii şi documente,* XII, p. 21, no. XXXI.
[4] *Ibid.*, p. 25, no. XXXVII şi p. 27, no. XL.
[5] Hurmuzaki, VI, pp. 290-1, no. CLXIII.
[6] *Braşovul şi Romînii,* pp. 334-5, no. 15.
[7] *Ibid.*, pp. 167-8, no. XCVI; Giurescu, *o. c.*, p. 17, no. 23. Cf. şi *ibid.*, p. 18, no. 24.
[8] *Studii şi documente,* VI, p. 209, no. 1.
[9] Hurmuzaki, XV[2], p. 1577, no. MDCCXX.

aduse pentru a le trece în Ardeal [1]. Dar materialul de informaţie lipseşte deocamdată aproape cu totul. Tot aşa şi acela cu privire la activitatea lipscanilor, care se va arăta înfloritoare douăzeci de ani mai tîrziu.

Importanţa comerţului săsesc nu dispăruse, dar îl găsim rare ori pomenit. Pe la 1700 se aduceau dela Braşov, ai cărui argintari lucrau harnic pentru un Domn bogat ca Brîncoveanu, şi piuliţi [2].

Relaţiile mai importante ale acestuialt principat sînt însă către Polonia şi Rusia. La 1701, Odobeştii erau plini de negustori, abageri şi cazaclii, unii iscălind greceşte [3], cari aceştia merg la „Cazaci", în Rusia apuseană, dînd vin pentru piei şi alte produse ruseşti.

Pănă şi vechii Şarhorodeni, făcînd comerţ cu adîncul Moscovei, se păstrează în acest timp: la 1716 o moşie e cumpărată de „Gheorghiţă neguţitorul, zet Nicăi Şarhorodeanul" [4]. In ce priveşte Polonia, dela Liov pe la 1700 se cumpărau şi hamuri [5].

Un nou comerţ începuse însă a se înjgheba încă de atunci. Tariful lui Brîncoveanu, pe lîngă alte articole, obişnuite, de provenienţă orientală, pomeneşte „povara de mărfuri veneţiene şi vienese" [6]. Un negustor moldovean de la începutul secolului al XVIII-lea, Năhoreanul, vindea la Danzig [7], vite, şi exportul e cunoscut lui Dimitrie Cantemir, ca şi unui anonim turc de pe la 1740 [8].

E nepreţuită în această privinţă socotinţa negustorilor din Braşov, dată ca răspuns la proiectul înfăţişat de guvernul imperial la 16 August 1726 [9]. Ei constată că Lipsca e de mai mult timp în legătură cu Principatele, că negustorii romîni îi

[1] *Studii şi documente,* VI, p. 209, nota.
[2] *Ibid.*, VII, p. 178 şi urm.
[3] *Ibid.*, p. 62, no. 21.
[4] *Uricariul,* XI, p. 299.
[5] *Studii şi documente,* VII, p. 178 şi urm.
[6] Giurescu, *o. c.*, p. 140, nota.
[7] *Studii şi documente,* VI, p. 544.
[8] *Descriptio Moldaviae,* p. 31; *Revista Nouă,* III, pp. 20-1.
[9] Hurmuzaki, XV[2], pp. 1613-4, no. MMMXIV. Cf., pentru relaţiile Ardealului cu aceste locuri, Jickeli, *l. c.*, pp. 100-1.

cercetează anual vestitul iarmaroc, că se urmează drumul prin ţerile austriace, dar şi prin provinciile prusiene şi prin Polonia. Arată că importul din Lipsca e aşa de însemnat, încît în acest an numai negustorii bucureşteni au adus opt cară — cunoaştem pe unul din ei, la 1728, „Istratie Lipţcanul“ [1]—, pe cînd Braşovenii n'au fost în stare să aducă decît două. Se cere deci ca procurarea de marfă pentru piaţa munteană să se poată face, nu numai la Viena şi Gratz, ci şi la Lipsca, fără mijlocitor, la Breslau, în Silesia încă austriacă. Adăugim că şi Ardelenii, ca Nica Vasile, merg la Lipsca, de unde aduc şi cărţi pentru cutare „şolear“ (şcolar), de dincoace de munţi [2]. Compania orientală, formată la Viena în 1719 pentru negoţul pe Dunăre, se găta de activitate [3].

Negoţul intern pare să fi fost foarte activ în tot acest timp. La Bucureşti el era represintat de vechii negustori din vremea Brîncoveanului, feciorii lui Tudori, Iani, Mihul, Nica, Manu, Mihai, etc. [4]. La Craiova, de pildă, se ţinea bîlciu în tot timpul dela Sântă-Măria Mare pînă la cea Mică, şi „neguţătorii tindeau pravălii ori cu ce fel de negoaţe“, avînd şi han, de la care lua venitul mănăstirea Brîncoveanului, Hurezul. Vinuri se aduceau cu acest prilej, şi de sigur că părţile vecine se împărtăşiau la schimbul ce se făcea aici [5]. „Neguţătoraşi“ se întâlnesc şi prin oraşele mici [6]. Alături de Turci, „untari“ romîni cutreierau satele [7]. In Moldova, negustori ca Gheorghe din Iaşi, ca Proca, ori Dima băcanul se află la începutul secolului al XVIII-lea, fiind împrumutători de bani

[1] *Braşovul şi Romînii*, pp. 328-9.

[2] *Studii şi documente*, XII, p. 30.

[3] Jickeli, *l. c.*, p. 95.

[4] Furnică, *Din istoria comerţului*, Bucureşti 1908, pp. XIX-XX, 6.

[5] *Studii şi documente*, XIV, pp. XIII-IV. Jupînul Chiriac dela Craiova făcînd negoţ de „bătloage de horelcă“ şi berbeci, pe la 1720-30, *ibid.*, p. 39. Un Radul băcanul, *ibid.* Un Stan băcanul, *ibid.*, pp. 42-44, no. XXXVI. Un Iane Maţuche, *ibid.*, p. 48, no. XL. In tîrguşorul Hurezi chiar, un Stoica cupeţ *ibid.*, p. 49, no. XLIV. La Ocne, unde Ioan Năsipeanu e judeţ, un Vlaicul băcanul, *ibid.*, p. 86, no. LXXXIV.

[6] Aşa văduva lui Stoica, pomenit în nota precedentă; *ibid.*, p. 55, no. LI.

[7] *Ibid.*, p. 68. Tot volumul e plin de socotelile untului şi mierii, uneori şi ale caprelor şi caşului.

şi moşieri. Familii de negustori se continuă. Astfel acel Ioniţă Arghirie, care-şi lasă averea ginerelui, Teodor Pascul, cupeţul [1]. Mai înainte, la 1701, e vorba de „giupînul Lupaşco snă Tudori neguţitoriu ot laşi“[2]. La Bîrlad se întîlnesc nepoţii lui Nan negustorul, el însuşi fiul lui Iane, a cărui activitate e încă dela începutul secolului al XVII-lea [3]. In negoţul lui el întrebuinţa şi agenţi, „feciori“ [4].

---

[1] Ghibănescu, *Surete şi izvoade,* VIII, p. 15, no. XIV; pp. 30-1, no. XXVIII.

[2] *Studii şi documente,* VII, p. 63, no. 35, an. 1754. Negustorul ieşean Lois, pomenit la anul 1712, ţine şi cirezi pe moşii boiereşti *(ibid.*, XIX, p. 33). Lîngă el apare „starostele de neguţitori“ ieşeni, Sava, la 1701 *(ibid.*, VII, p. 105, no. 11).

[3] Ghibănescu, *l. c.*, p. 424, no. 15.

[4] *Ibid.*

BCU IAŞI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

CAPITOLUL II

De la pacea dela Belgrad (1739) pînă la noua eră de raporturi cu Apusul (1774)

Restabilindu-se unitatea politică a judeţelor muntene, prin înfrîngerea Austriecilor de către Turci şi încheierea de către dînşii a păcii de restituţie dela Belgrad, èra de experienţă austriece în teritoriul românesc se încheie. Şi se poate spune că ea a dispărut aproape fără urme.

Ca pe vremurile Domnilor de ţară, Constantin-Vodă Mavrocordat, suit pe tronul părintelui său, are o companie ca aceia din Sibiiu, la Craiova[1], el chiamă pe vechii prieteni braşoveni la tovărăşie de negoţ, în 1744, însă arată ca basă a noilor legături capitulaţiile existente între Împărăţia turcească şi aceia a Habsburgilor[2]. La 1751-2, Grigore-Vodă Ghica fixează o singură plată pentru oi, cincisprezece bani vechi, iar văcăritul îl reduce la un singur termin, de un „zlot vechiu, scăzînd jumătate“[3].

Vinul muntean trece din nou graniţa; mărfuri turceşti, între altele tutun, cu care face negoţ în Ardeal şi un Gheorghe Clucerul, pătrund în această ţară[4]. Din nou oile Bârsanilor străbat văile noastre bogate în păşuni, şi Domnul îi apără contra saigiilor tur-

---

[1] *Studii şi documente*, XII, pp. 59-60.

[2] Hurmuzaki, XV[2], p. 1675, no. MMMXCI.

[3] *Braşovul şi Românii*, pp. 378-81. Cf. şi *ibid.*, pp. 381-2, no. 16. Cf. şi scrisoarea din 1746 a lui Grigore Ghica, Hurmuzaki, XV[2], p. 1679, no. MMMCII. Alta a lui Mavrocordat, *ibid.*, p. 1687, no. MMMCXVII. A lui Matei Ghica, *ibid.*, pp. 1690-1. Cei opt bani de oaie ai lui Matei Ghica, p. 1691, no. MMMCXXX. Cerere ardeleană de 22 parale de vită (1762), *ibid.*, p. 1719, no. MMMCCXXI.

[4] *Ibid.*, p. 1681, no. MMMCV.

ceşti cari li iau fără îndreptăţire cele de prăsilă. El îndeamnă la aceste legături folositoare şi pe alţii. Scrisoarea lui adresată „voă tuturor Romînilor şi altor striini, Saşi, Ungureni, carele lăcuiţi în Ţara Ardealului şi treceţi cu oile la păşune aice 'n ţara Domnii Mele", răspinge vechea dare de nouă parale, din care numai cinci vechi, dar pretinde dela cei ce-şi iernează, pentru a face brînză şi caşcaval numai, vitele şi oile dela munte fără a se coborî la baltă, să dea şi oieritul ca şi ceilalţi [1]. Măsură care, de alminterea, va trebui desfiinţată de nepotul de fiu al lui Grigore-Vodă, restabilindu-se în folosul mănăstirii Sf. Spiridon din Bucureşti vechiul venit al ispravnicilor de o oaie la sută [2]. In schimb, vor fi sosit aceleaşi fabricate apusene, întru cît nu se aduceau dela izvor chiar; ba odată Grigore-Vodă Ghica face să cumpere în Ardeal 2.000 de ocă de făină pentru Curtea sa [3].

Nimic nu tulbură mult timp aceste bune relaţii. Fiul lui Grigore-Vodă, Matei, iea din nou măsuri contra abusurilor făcute de beglicgii, sau de saigii, desfiinţează vechea taxă a ierbăritului şi caută a atrage, cu făgăduiala de nou aşezămînt, şi pe sătenii din părţile Sibiiului [4]. Puţin după aceia însă oieritul era crescut dela 8 la 10 parale [5], dar stăruinţile Braşovenilor aduceau menţinerea vechiului tarif [6].

Iată în ce termini de prietenie recunoscătoare se adresează, de alminterea, preotul braşovean Dimitrie Duma către episcopul său cu privire la situaţia Bîrsanilor: „Să avem blagoslovenie unul din preoţi a ieşi în ţară la Bucureşti pentru un milostiv hrisov ce avem [de] la milostivii Domni pentru scutirea a opt sute de oi iertate de oierit şi, prin moartea Măriei Sale Scarlat Grigorie Ghica Voevod, măcar ni s'au înnoit milostiv hrisov, făcîndu-ni şi pecetluită, acum nu ni s'au prins în samă. La care înnălţîndu-să în Scaun fiul său, socotim, de ar mearge un preot, nu am fi păgubaşi

---

[1] *Studii şi documente*, V, pp. 157-8, no. 105.
[2] *Ibid.*, pp. 160-1, no. 110.
[3] Hurmuzaki, XV², p. 1681, no. MMMCVI.
[4] Cf. *Braşovul şi Romînii*, pp. 385-6, no. 19.
[5] Hurmuzaki, XV², p. 1702, no. MMMCXLVII.
[6] *Ibid.*, p. 1703, no. MMMCLI.

de acea milă. Ce ne rugăm să avem blagoslovenie şi dulce răspuns pentru această cerere [1]."

Cînd Braşovenii stăruiră să se revie la taxele prevăzute în firman, noul Domn, Scarlat Ghica, făcu şi mai mari concesii, şi el adăugi făgăduiala că nu va creşte vama şi că va face să se iea dela vasul de vin numai o sută de parale. Boierii fură mai puternici însă decît voinţa lui, şi astfel, la moartea tînărului Domn, aceiaşi Braşoveni cereau ca în timpul vacanţei Scaunului Poarta însăşi să iea o hotărîre. Supt noul stăpînitor Alexandru Ghica plîngerile se adauseră, fiind vorba acum şi de atragerea Colibaşilor dela Bran ca sa să aşeze în ţară, şi de o urcare a pogonăritului, a ierbăritului şi vinăriciului. Se numi o comisiune de cercetare. Şi în 1767 se capătă un termin contra abusurilor puse în seama Domnului muntean [2].

Energia acestor reclamaţii se înţelege uşor dacă se ţine samă de faptul că supuşii Braşovului din cele Şapte Sate şi din Rîşnov numărau în „ţară" nu mai puţin de 4.685 de capete de vite şi cai şi 93.412 oi [3].

Singuri Şcheii par fi rămas mulţămiţi. La 15 August 1760 li se păstrase de Scarlat-Vodă Ghica „răfetul" de 300 de lei cu scutire de văcărit, de pogonărit, de altă vamă decît tricesima, de altă taxă pe vin decît o sută de bani (nu zece lei) de butoiu şi zece bani de sarcină, precum şi de orice zaherea în grîu şi altele [4].

Supt Constantin Racoviţă se scutesc chiar de orice taxe Ardelenii cari-şi coboară oile în munţii noştri numai pentru a face caşcaval şi se stabileşte iarăşi oieritul a cincisprezece bani vechi şi văcăritul, cînd va fi la 66 bani pe cap [5]. Vedem după obiceiu munţi întregi arendaţi Bîrsanilor [6], ba une ori se aduceau şi alte vite afară de cei doi cai îngăduiţi la fiecare turmă, şi chiar porci [7]. Se lua măsura de a se împiedeca

---

[1] *Studii şi documente*, XIII, p. 263, no. 140.
[2] *Ibid.*, VII, p. 39 şi urm.
[3] Hurmuzaki, XV², pp. 1729-30, no. MMMCCXLIII.
[4] *Ibid.*, pp. 1734-5, no. MMMCCLXVIII.
[5] *Braşovul şi Romînii*, pp. 382-5.
[6] Hurmuzaki, XV², p. 1695, no. MMMCXXVII.
[7] *Ibid.*, p. 1699, no. MMMCXLI.

acest abus şi tot odată cumpărarea de sare şi de hrişcă oprită la 1754[1]. Colibaşii dela Bran erau mai rău atinşi: Vodă credea, prin astfel de hotărîri, de altfel răpede retrase, să atragă statornic în ţară la dînsul pe aceşti oaspeţi trecători[2]. Ba cutare boieri împrăştiau la Bran zvonul că acei cari vor face altfel pot fi urcaţi şi în spînzurătoare! Totuşi porcii dela Făgăraş erau mînaţi şi după aceia la păscut pînă în munţii Muscelului[3]. Şi trecerea vinurilor era îngăduită[4].

Ciuma singură putuse să aducă în 1757 o întrerupere, de altfel pentru ambele Principate. Luptele din Ardeal pentru „legea veche", răscoalele ţărăneşti contra Unirii adauseră în materie de vamă numai odată 3%, în materie de taxe opt aspri de o oaie, douăzeci şi patru de vită.

De altfel acest negoţ nu mai era cu totul în mîna Domnilor. Turcii credeau să aibă un drept la hotărîre şi în această privinţă, şi astfel două firmane din anul Hegirei 1177 (1763) fixară întru cîtva condiţiile păşunatului şi acelea ale exportului mărfurilor turceşti în Ardeal[5]. Domnul muntean trebui să anunţe prin publicaţii la graniţă dreptul Ardelenilor de a trece în ţara lui potrivit cu vechea învoială, de şi e acusat în 1764 că a ridicat taxele de mai sus, cu amenzi pe de-asupra, în proporţie enormă: 133 pentru oi, 132 sau numai 60[6] pentru vaci, că face a se plăti pentru vin zece lei turceşti de bute, un leu de sarcina de douăsprezece cofe braşoveneşti, un leu, 90 de bani, dacă sînt numai struguri, odată scutiţi, că adauge pogonăritul. Apoi că s'a ridicat „răfetul" Şcheilor dela 300 de lei turceşti la 1.300, iar, cînd negustorii bucureşteni au refusat acest spor, li s'au închis prăvăliile şi oprit calfele. In sfîrşit că, pe lîngă răul obiceiu al boierilor de a-şi lua adetul păşunii în brînză cîntărită după placul lor, se adauge la întorsul turmelor o dare nouă,

[1] *Ibid.*, p. 1700, no. MMMCXLIII.
[2] *Ibid.*, p. 1699 şi urm.
[3] *Ibid.*, pp. 1702-3.
[4] *Ibid.*, p. 1703 şi urm.
[5] *Ibid.*, p. 1722, no. MMMCCXXXII.
[6] *Ibid.*, p. 1726.
[7] *Ibid.*, p. 1723 şi urm.

de şase parale de oaie şi douăzeci şi două de cal [1], că s'a cerut dela Răşinăreni arenda de 210 lei a muntelui Baiul, atunci cînd pentru întreţinerea bisericii Sfîntul Nicolae din Braşov se lăsase liberă păşunea pentru o mie de vite şi cai, de o sută şaptezeci şi doi de ani [2]; că s'a oprit vînzarea şi tăierea pentru oi şi capre [3]. Vama fusese îndoită.

Cu acest prilej se dă şi lămurirea deplină a rostului beglicgiilor. Sîrbi creştini — unul se chiamă Alexie —, ei vin la noi în April, cu scrisori dela Casap-başa, şi ieau după plac ce e mai bun în turme, „aruncînd" „bani". Căci, dacă alţi negustori plătesc un leu pentru oaia noatină (de un an), ei nu dau mai mult decît jumătate; alţii dau pentru o oaie mare fără miel 50 de parale, iar aceştia numai 105 aspri, adecă 35 de parale, deci cu 45 de aspri mai puţin; un berbece mare sau şi o oaie cu miel le plătiau negustorii cu doi lei, iar beglicgii numai un leu şi trei parale. Se luaseră în aceste condiţii, în ultimul timp, 8.643 de capete pentru 6.658 taleri şi 19 aspri [4].

Ştefan-Vodă Racoviţă se îndreptăţi prin propriile greutăţi ale Domniei sale, prin cele moştenite dela frate şi hotărî, la 16 Iunie 1765, că nu se va plăti mai mult de oaie decît 16 parale şi jumătate, *deci mai mult ca de două ori suma prevăzută în firmanul citat* — dar şi o oaie la zece —, iar de vită decît şaizeci şi şase bani, pe cari deci îi menţine. Ardelenii rămîn îndatoriţi a vinde beglicgiilor sau saigiilor şapte şi nu treisprezece capete la sută, fără a se atinge nimeni de uneltele stînei sau de cîni. Cît priveşte preţul, ei trebuie să rămîie satisfăcuţi cum că el se va îmbunătăţi [5].

Privilegiul acordat în Ardeal, la Braşov şi Sibiiu, Companiei Grecilor (1758), apoi şi acelei a Armenilor (1774) contribui esenţial la întreţinerea unor relaţii mai strînse cu acele părţi [6].

În Moldova şi pentru aceasta epocă raporturile cu Ardealul

[1] *Ibid.*, p. 1726.
[2] *Ibid.*, p. 1728, n-rele MMMCCXX-XL.
[3] *Ibid.*, p. 1726, no. MMMCCXXXVI.
[4] *Ibid.*, p. 1730, no. MMMCCXLIII.
[5] *Ibid.*, pp. 1728-29, no. MMMCCXLI.
[6] Jickeli, *l. c.*, p. 103.

sînt mult mai rare, de şi Constantin Racoviţă are corespondenţă cu Compania din Sibiiu[1]. Exportul de vite continuă, ca şi al peştelui, pe care acum „năvodarii“ îl ieau din Brateş“ [2], une ori pe sama unui Turc, arendaş [3]. Pe la Cîmpulung, unde localnicii pretindeau că sunt scutiţi de vamă, se treceau vite şi se aduceau mărfuri ungureşti [4], luîndu-se vama pe „tar“ (povoară) un potronic pentru Domn, unul pentru Vornicul local [6]. Bîrsanii dela Caşin, Căşinenii, ca şi Soveienii, îngraşă la oi şi pănă la o mie de porci din Ardeal [6]. Cînd se încearcă a li se lua un miel de perdea, ei refusă [7]. Odată generalul din Sibiiu cumpără doi armăsari, un început de remontă[8], continuat de ofiţeri francesi, cari la 1767 exportau cai moldoveneşti şi tătăreşti [9]. Avem o urmă de raporturi între Armenii din Moldova, ca un Toros, şi cei din Gherla ardeleană [10]. Ba la Iaşi se afla în 1741 un Armean, care cu doi „feciori ungureani“ şi cu doi „copii iar din Ţara Ungurească“, „umblă cu negoţ de Braşov“ [11]. Braşovenii li stau alături: la 1775 îi găsim şi în Bîrlad [12].

In ce priveşte comerţul cu Turcia, avem aceiaşi negustori cari merg pînă la Constantinopol, dar une ori înaintează mai departe decît noul centru de comerţ bulgăresc care e la Sliven, de unde aduc bumbac şi „zăblaie“ de postav prost, probabil de şaiac [13].

Pentru această epocă avem însă o sumă de ştiri despre

---

[1] *Studii şi documente,* XII, pp. 57-9.
[2] *Ibid.,* VI, p. 231, no. 177.
[3] *Ibid.,* no. 179.
[4] *Ibid.,* p. 371, n-rele 1203, 1207.
[5] *Ibid.,* p. 378, no. 1270. V. şi *ibid.,* p. 434, no. 1635.
[6] *Ibid.,* p. 231, no. 190.
[7] *Ibid.,* pp. 333-4, no. 876., Cf. *ibid.,* p. 334, no. 882. Pentru *trăsura* lor, *ibid.,* p. 340, no. 936. Cărăuşi, „chirigii“, la Galaţi pentru peşte, *ibid.,* p. 287, no. 561.
[8] *Ibid.,* p. 239, no. 249.
[9] Hurmuzaki, *Supl.* I, 1, pp. 748, 762-5, 769.
[10] *Studii şi documente,* VI, p. 280, no. 528.
[11] *Ibid.,* p. 329, no. 836.
[12] Antonovici, *Doc. Bîrlădene,* pp. 14-5, no. X.
[13] *Braşovul şi Romînii,* pp. 337-9.

negustorii de ţară, despre rosturile şi prăvăliile sau dughenile lor, despre realitatea modestă a vieţii lor.

Cum se înfăţişa piaţa într'un tîrg moldovenesc se vede din reglementaţia dela 1761 privitoare la Suceava: de-o parte „Lipovenii, căldărarii, ciobotarii, opincarii, tălpălarii, sărarii", de alta, „olarii, steclarii, păscarii cu marfa lor şi pitărităle cu pita", în altă latură „carăle cu făină sau cu alte legumi", care „să nu între la faţa tîrgului, în dugheni, nici de cum, ce să stea cu rănduiala lor, la locul ce s'a socotit să dea îndămînă..., adică la locul ce este slobod deşchis" [1].

Intîlnim, ceva mai tîrziu, şi „o dughiană de scînduri pe roate mişcătoare" la Herţa[2]. Orice dughiană era îndatorită la „schimburi de spre neguţtori", la darea către Agă (şi „plimbarea" lui), la plata „fănarului", încă din 1740[3].

Cum era o prăvălie atunci se vede din procesul bisericii ieşene Sf. Nicolae cu un Evreu Mendel, „Mindilă" „dînd jalbă preuţii Mării Sale lui Vodă cum că este om gîlcevitor între mahalagii". Vornicii de Poartă află la el, pe lîngă „sobă şi cuptior", „paturi i laviţe" şi „două dulapuri şi poliţile... şi masa" [4]. La dughenile Goliei se dă chiria de un leu pe lună[5].

Cutare altă dughiană „în Tîrgul-de-sus, pe podul Hagioai, în rîndul dughenilor de la vale, unde să vinde peştele cel proaspăt", cumpărată de la un tipsier evreu, are pivniţă, hrubă cu gîrliciu de lemn, „în care pivniţă îşi ţinè Jidovul cîte un poloboc doaî de băutură" ; apoi se face un cerdac cu caşcioară[6], totul pe preţ de 20 de lei. Procesul din 1741 al Evreului David din Chişinău cu negustorii de acolo, Tănase Hîncu, Ion Costîn, Dumitraşcu Budul, Păladi şi Andronic Gratea, arată ce se afla intr'o dughiană de atunci: „un poloboc de

---

[1] *Doc. Callimachi*, I, p. 447. Se pomenesc dughenile lui Constantin băcanul, lui Ioniţă Foti, lui Ivan Arman *(ibid.)*, casele lui Piele Albă Armeanul (*ibid.*, p. 448). E şi „Uliţa datornicilor" (*ibid.*).

[2] *Studii şi documente*, V, p. 65, no. 295.

[3] *Ibid.*, VI, p. 441, no. 1660. Pentru mortaslpia din 1740-1, Furnică, *o. c.*, pp. 13-14, no. X.

[4] *Studii şi documente*, V, p. 109, no. 142. Cf. şi p. 110, no. 149.

[5] *Ibid.*, VI, p. 231, no. 176.

[6] *Ibid.*, p. 260, no. 415.

holercă de 80 de lei şi 1.100 ocă tutun, 75 ocă bumbac tare, piei şi orez de 120 de lei, frînghii de 70 de lei, un poloboc de dohot de 32 de lei, 60 drobi de sare, 30 ocă de aramă, 30 părechi ciubote şi ceva oale [1].

Cît de importante erau, însă une ori afacerile, se vede din faptul că un singur negustor al Capanului, cunoscut de călătorul Boscovich, cumpărase pentru Bairamul acelui an 60.000 de berbeci [2].

Regulamentul lui Grigore-Vodă Ghica pentru mortasipie ne face să vedem carăle stînd cu poloboace de horilcă şi de rachiu, cu peşte sărat şi proaspăt, cu făină, cu raci, cu miere, „ce vinde cu bani gata la Turci", în poloboace şi putini, cu perje şi oloiu (uleiu) cu vin, cu cofe, cu sare, cu „despicături de curechiu", cu harbuji şi poame, cu brînză, cu coase, cu dohot, plus „precupeaţa ce vinde în tîrg", „neguţtoriul ce scoate negoţ la tarabă de toată săptămîna [3]". Incă înainte de 1778 aflăm în Iaşi cafeneaua [4].

Numele negustorilor mai cunoscuţi nu sînt rare. La Suceava ei erau mulţi, la Iaşi juca un rol „Matei Bantăş, neguţitorul" [5], la Botoşani, lîngă bogatul Manole, un Dimitrie [6]. Un „Iane Vineţianul" arată prin numele său chiar, în 1754, de unde vine [7]. Un Stihi-şi ţinea la Botoşani, contra voinţii orăşenilor, vite pe moşia tîrgului [8].

De sigur că numărul negustorilor de ţară va fi continuat încă să fie însemnat la Bucureşti, unde Mihu negustorul, proprietar de moşii, dar silit a trăi doi ani din banii luaţi cu împrumut fără dobîndă dela Spătarul Mihai Cantacuzino,

---

[1] *Ibid.*, p. 265, no. 442.

[2] Ed. *Uricariul*, XXIV, p. 289. Acelaşi socoate un export de boi în Apus, cîte zece ughi unul, unul de 10.000 de cai, cîte 20-30, de 200-300.000 de berbeci, de 300.000 chile de grîne (la Constantinopol) (*ibid.*).

[3] *Studii şi documente*, VI, p. 449, no. 1700.

[4] *Ibid.*, p. 107, no. 163.

[5] *Ibid.*, p. 45[illegible], no. 103.

[6] *Doc. Callimachi*, II, p. 9, no. 14; p. 11, no. 221 şi urm.; p. 19, nrele- 41-2.

[7] *Ibid.*, p. 17, no. 36; p. 19, no. 42; p. 23, no. 50.

[8] *Ibid.*, pp. 32 şi urm., 73.

se preface încă supt Brîncoveanu în călugărul Misail[1]. Ba vedem pe Vodă însuşi puind înainte pe cîte un om de casă pentru a căpăta nişte prăvălii în Şelari, ajunse în mînile unor boierinaşi, în vederea unui schimb cu egumenul de Comana, care avea pămînt lîngă Potlogii Brîncoveanului[2]. Giuvaergiu mai de frunte era în 1763 un Hagi Chiriac[3]. Un Hagi Chircu putea împrumuta lui Ioan-Vodă Mavrocordat, la 1717, 10.000 de lei, cu mai mult de zece la sută pe lună.

La Craiova, un Pantazi, în legături de afaceri cu boierii ocupaţiei, pare a fi jucat un oarecare rol: era împrumutător şi negustor de oi[4]. Cunoaştem pe cupeţul Nica şi pe fiul său Caloian din Buzău[5], pe cutare abagii, băcani din Ploeşti încă din 1756[6]. Negustorii localnici făceau împrumuturile cu zece la sută pe lună[7]. Unii întreprinzători de-ai noştri mergeau pănă în Ţara Căzăcească[8].

Avem şi condiţiile asociaţiilor. Astfel între Dumitraşcu şi Lefter se face la 1720 învoială ca „afară din capete să fim fraţi, ori pe pagubă au pe dobîndă; ce vom căştiga să fie din doao[9].

Negustorimea românească se păstrează mai puternică, în Moldova decît la Munteni. Încă din epoca precedentă, Toma negustorul vinde lui Duca-Vodă cel tînăr „nişte negoţ ce-au dat la Cămară", pentru care acesta-i rămîne dator[10]. Băcanul Gheorghiţă al lui Ristodor, Şerban Gîndul, Iacomachi făceau negoţ la Iaşi, Afendulea la Botoşani[11]. Cutare

---

[1] *Studii şi documente,* V, p. 307, no. 57; p. 310, no. 769. Un Iane negustorul, nepotul lui Andrei, în 1696; *ibid.*, p. 309, no. 64.

[2] *Ibid.*, p. 313, no. 76.

[3] *Ibid.*, p. 328, no. 120.

[4] Giurescu, *o. c.*, p. 182, no. 152.

[5] *Studii şi documente,* V, p. 317, no. 86.

[6] *Ibid.*, pp. 546-9, n-rele 3-4.

[7] *Ibid.*, p. 499, no. 79.

[8] *Ibid.*, p. 329, no. 125.

[9] *Ibid,* p. 499, no. 79.

[10] *Ibid.*, p. 491, no. 51.

[11] *Ibid.*, p. 98, no. 92; p. 227, no. 63. Starostea de curălari, un bacal Panaiti, *ibid.*, p. 104, no. 116.

[12] Furnică, *o. c.*, pp. XX-XXI.

boier e silit a-i da lui Toma o moşie pentru datoria de trei sute de lei [1]. Mai tîrziu un negustor din Ismail, din „Smil", duce marfă în Polonia, pe la Soroca la Movilău [2]. Un Sandul Tuduri sau Panait e cupeţ la Iaşi, un Ion Niţă Loizu, un Osmachi, un Pană, mort în 1741, făceau negoţ tot la Iaşi, şi un Andronachi, un Nicolae, un Manole [4] la Botoşani [3]. Pe lîngă „chervăsăria" oficială, cu Turci, aflăm pe a lui Macarie [5].

O mare parte din negustori era însă de origine străină. *Armenii* veniau şi din Constantinopol, aşezîndu-se în ţară, dar mai ales din Polonia cu cirezile de boi pe care le îngrăşau pe şesurile bogate în fînaţe ale Moldovei [6]. Scutiţi de olace şi conace, ei aveau judecata numai la Domnie. Vitele lor sînt aşezate la Cîmpulung şi fără voia locuitorilor [7]. Cînd beglicgiii caută a-i împiedeca de a lua capre pentru „săftiene", Domnul intervine: „ştiu că capre pentru treaba Împărăţiei nu trebuie" [8]. Exemplul Armenilor e imitat apoi de Romîni, cari „cumpără moşii" pentru îngrăşatul vitelor, ca Gheorghe Mere Acre la Hîrlău [9]. Unii din aceştia se aşează în ţară, şi astfel cutare Armean din Roman făcea comerţ cu Sniatynul [10].

Privilegiile lor au fost tipărite şi în lucrarea agentului consular austriac Raicevich [11].

La 16 Iunie 1734 se decreta iertarea lor de „hîrtii" şi de

---

[1] *Studii şi documente*, V, p. 133, no. 65.

[2] *Ibid.*, VI, p. 213, no. 34.

[3] *Ibid.*, p. 264, no. 436.

[4] *Ibid.*, p. 221, no. 89; pp. 223-4, no. 119; p. 233, no. 199-201; p. 247, no. 329; p. 253, no. 381.

[5] Un proces pentru miere, *ibid.*, pp. 257-8, no. 397. Cf. *ibid*, p. 258, no. 400.

[6] V. şi *ibid.*, VI, pp. 234-51, no. 218; p. 236, no. 233; p. 334, no. 880. O încercare a Turcilor de a împiedeca aceste relaţii aduce intervenţia lui Ioan Potocki, castelanul de Cracovia, la 1751; Hurmuzaki, VII, p. 3. Scrisoarea lui Constantin-Vodă Racoviţă, protestînd de bunele lui intenţii în anul 1755; *ibid.*, pp. 5-6. Cf. şi *ibid.*, p. 12.

[7] *Studii şi documente*, VI, p. 233, no. 198.

[8] *Ibid.*, p. 349, no. 1022.

[9] *Ibid.*, V, p. 64, no. 292.

[10] *Ibid.*, VI, pp. 231, no. 184.

[11] *Ibid.*, pp. 271-2, n-rele 486-7; Raicevich, *Osservazioni*, anexe.

„angarii“, de orice dare afară de vamă, cornărit şi cuniţă pe cai [1]. Supt Grigore Ghica, după privilegiul din 1739, ei plătiau cornăritul de un leu la fiecare bou de negoţ, la vitele şi „hergheliile de iepe“ din ţară, patruzeci de bani cuniţa, pe lîngă patronicul starostelui de Cernăuţi, leul de cireadă al vameşilor dela „otace“ şi patru bani grămăticia, precum şi doi potronici de cireadă călăraşilor dela hotar. Aveau voie a lua 200 de stoguri de fîn domnesc la Botoşani, cu 2 lei vechi stogul, a-şi ţinea ciobani unguri şi moldoveni cu bir special. Supt Constantin Mavrocordat, erau datori a da 40 de bani de vită şi cuniţă de oaie cîte 60 de bani şi deseatina de stupi, de zece bucate un leu [2]. În anume condiţii plătiau şi caii lor [3].

Armeni sînt asociaţi cu negustorii romîni, nu numai în Suceava, ci şi în Roman [4], apoi la Chişinău [5]. La 1741, Grigore-Vodă Ghica vorbeşte „de oamenii rumîni şi armeni, tîrgoveţi de Roman“ [6]. Aceşti Armeni din tîrgul lui Romaşco-Vodă sau Romaşcani aveau, de altfel, prăvălii şi la Neamţ, la Bacău, la Tîrgul-Frumos [7].

Un nou şir de Armeni, veniţi de-a dreptul din Turcia, apar încă în acest timp. Ei se aşează în grupe la Botoşani. „Jupănul Ioanes, neguţitoriu arman din Eş“, care cumpără vie la 1742, nu aparţine, de sigur, vechilor neamuri cu nume româneşti [8], ca şi Hagi-Lelan din Botoşani, totuşi soţul unei Romînce [9]. La Iaşi stau alături Hagi-Mane cu starostele Andronic [10], apoi aflăm pe un Ion Mardaros [11].

---

[1] Cf. *Studii şi documente*, I-II, p. 438. — Privilegiul din 15 Novembre 1759, *Doc. Callimachi*, I, p. 417, no. IV; II, pp. 2-3, no. 248.

[2] *Studii şi documente*, VI, p. 372, no. 1210. Cf. şi *ibid.*, pp. 378-9, no. 1277.

[3] *Ibid.*, p. 436, no. 1641.

[4] *Ibid.*, p. 341, no. 941.

[5] *Ibid.*, pp. 366-7, no. 1163.

[6] *Ibid.*, p. 210, no. 5; p. 214, no. 61; p. 239, no. 250.— Armenii cari vînd mătasă la Munteni, Furnică, *o. c.*, pp. 25-6.

[7] *Studii şi documente*, IV, pp. 564-5.

[8] *Ibid.*, V, p. 238, no. 97; *Inscripţii*, I, p. 219 şi urm.; *Istoria Romînilor în chipuri şi icoane*, ed. a 2-a Craiova, 1921, p. 171 şi urm.

[9] *Studii şi documente*, VI, p. 213, no. 45.

[10] *Ibid.*, p. 230, no. 167.

[11] *Ibid.*, p. 265, no. 443.

Testamentul lui Nicolae Başotă la 1721 şi însemnările privitoare la ginerele său îi arată datori, nu numai cunoscutului Toma şi lui Gavril negustorul, lui Cărăcaş Armeanul — proporţia se poate desluşi din lista de datorii —, dar şi unor *Turci:* Mahmud Derviş-oglu din Roman, Husein serdarul, Omer Turcul, Hagi-Ismail, Mehmed Murteza-oglu, Hasan-Aga şi Hagi-Halil-oglu din Roman, Ali, fiul lui Mahmud din Iaşi, un alt Turc din Iaşi, „ce-au fost chizaş Costa Sîrbul“ [1]. Pănă şi localităţi mici, ca Agiudul, îşi aveau, şi după 1774, Turcul local, cămătar [2].

Şi în de obşte ei apar în această calitate de capitalişti. Dacă un Evreu de Ţarigrad, Iacob, făcea împrumuturi încă din 1598 [3], la 1723 apare datoria „la un neguţitor turcu, ce-i zic Cuciuc Murtaza“ a unui boierinaş moldovean, căpitanul de dărăbani, Hîncu [4]. „Neguţitorii de bani“, Turcii, cari practică împrumutul cu dobîndă celor cu „dăjdi şi nevoi“ pentru a-i „strînge“ pe urmă, sînt acum întraţi în obiceiul ţerii [5]. Cîte un biet om la vreme de foamete „fiindu lipsă mare de păinia şi neavănd nicio putere şi murind de foamea cu femeia lui şi cu copchii lui şi o sor'a lui, şi neavănd de ci să să apuce“, merge la un Hagi-Ismail, care dă cu dobîndă de zece la sută pe lună: „din dzece lei, unspredzece lei pă lună“ [6]. Nicolae Costin cronicarul are datorii la Hagi-Ismail şi la „Hagi-Emeneh Turcul“ [7]. Tăutuleştii rămîn datori vre-o zece ani lui „Mahmut Turcul“, care, milos, li iartă dobînda şi o parte din capital [8]. Lupu Costachi cere dela Hagi-Ismail, şi Hasan Chiurdoglu din Constantinopol împrumută pe alţi boieri [9]. Şi Domnii, cum e casul cu Constantin-Vodă-Duca, dator „lui Hagi-Osman, neguţitoriul de la Enichiiu“ [10], n'au ce face şi aleargă la acelaşi

[1] *Ibid.*, XVI, p. 371 şi urm.
[2] *Ibid.*, VII, p. 331, no. 72.
[3] *Uricariul*, X, p. 113.
[4] *Studii şi documente*, V, p. 53, no. 242. Cf. *ibid.*, no. 243.
[5] *Ibid.*, p. 51, no. 235.
[6] *Ibid.*, pp. 50-1, no. 234.
[7] *Ibid.*, p. 133, no. 65; VI, p. 545. Cf. *ibid.*, V, p. 229, no. 72.
[8] *Ibid.*
[9] *Ibid.*, p. 236, no. 88. Cf. *ibid.*, VI, p. 40 şi urm. (an. 1720). Un Turc are omul lui în Moldova, *ibid.*, p. 96, no. 118; p. 242, no. 275; p. 254, no. 387; p. 297.
[10] *Ibid.*, V, p. 52, no. 249.

izvor de bani, într'un timp cînd Turcii întrebuinţau tot mai mult pentru afaceri, şi cu deosebire aici în Moldova, unde veniau de la Bender, apoi şi de la Hotin, puterea lor politică. Aceşti cămătari, cari ştiau totdeauna să-şi recapete banii, se aşezau şi prin ţinuturi: la 1759 găsim pe unul la Huşi[1], la 1731 încă pe „Umir Turcul" şi Ali Beşleaga la Botoşani, pe alţii la Agiud[2]. Săracii se îndatorau a da o oaie, ori perje (prune), nuci, în loc de bani Turcilor, cari pentru acest scop umblau prin ţară, unii cu peşte sărat, cu băcănii, făcîndu-şi dughene[3].

Chiar în negoţul obişnuit însă, la negustorii de ţară, la Ardelenii care cutează a merge pănă la Constantinopol[4], încep a se adaugi străini. Vedem la 1760 pe un Evreu, Avram, care vine ca un capitalist, dispuind de pungi de bani şi iea împreună cu Ardeleanul Oprea Floroiu şi cu tovarăşii lui un munte la Bran pentru a face „căşării"[5]. Vor mai veni şi alţii. Înainte de 1760 Turcii se întindeau şi la arenda de moşii, ca „Suliman binbaşa Diianul, din Diiu", şi trebui un ordin special al Porţii ca să lipsească Turcii cu stăpînirea din pămîntul Ţări-Româneşti, răscumpărându-şi boierii pămînturile[6]. Negustorii din Sistov aveau vii pe malul stîng unde se aşezase şi mutaveliul, „mutaful" de acolo, precum aiurea subaşa din Daia, „voevodul" din Dăieni[7]. Un Hagi-Mustafà Giurgiuveanul se înţelege cu un Vlădescu pentru ca Turcul să-şi facă moară pe vadul lui, dîndu-i „chiria vadului", ceia ce însă nu îndeplineşte[8], şi găsim şi creştini acolo, ca Hagi Tănase şi tovarăşul Iorga, cari fac o danie spitalului Pantelimon[9].

---

[1] *Ibid.*, p. 61, no. 278. Dar şi cîte un biet meşter turc ca „Mustafà Turcul potcovarul", a cărui femeie se chiamă Măghiula şi fiul Dimu (*ibid.*, p. 74, XIII). Cf. *ibid.*, VI, p. 212, no. 25.

[2] *Ibid.*, p. 242, no. 275; p. 297.

[3] *Ibid.*, p. 210, no. 52; p. 214, no. 61.

[4] Hurmuzaki, XV[2], p. 1719, no. MMMCCIX.

[5] *Braşovul şi Romînii*, pp. 388-9, n-rele 22-4.

[6] *Studii şi documente*, V, pp. 326-7, n-rele 117-8. Episcopul de Silistra era silit mai înainte să-şi vîndă moşiile de pe malul stîng; *ibid.*, p. 328, nota.

[7] *Ibid.*, pp. 502, 504.

[8] *Ibid.*, p. 492, no. 56.

[9] *Ibid.*, p. 498, no. 73.

Cît priveşte pe Grecii dintre Turci, negustorul Zaharia Dogagioglu, din Moreia, iea pe o Ciocîrdia la 1754, fiind privilegiat cu iertarea de vinăriciu, dijmărit şi văcărit [1].

Negustori turci, cari nu făceau nici camătă, nici creştere de vite, veniau pe apă, ori pe la Munteni, din Rumelia la Iaşi, plătind şi vama de şase lei vechi pe povară, „după străvechiul obiceiu". Cînd ei încearcă să treacă din Reni-Tomarova, unde-şi luau cară, în Polonia, Domnia se opune: „că, de om înţelege", se spunea vameşului de Galaţi, „c'au trecut vr'unii niscarva care, să ştiţi că urgia lui Dumnedzău va lua" [2]. Aceşti negustori venind pe la vama din Greceni, dădeau şapte lei vechi de aceiaşi „povoară" [3].

Erau printre ei şi oameni paşnici. Un Hagi-Mustafa Surdul e creditorul plin de răbdare al Calmăşului din Botoşani [4]. De unii din aceşti Turci se vorbeşte cu prietenie. Astfel şi „Ahmet neguţitorul din Bărlad" face o cumpărătură dela o Vorniceasă [5]. Cara-Hasan, „care au trăit într'acì siliştioară ca la douăzeci şi mai bine de ani", are cîşla, „zămnicele", „bucatele": „acel Turc de apurure le era făcător de bine, de lua bani dela dînsul" [6].

O nouă categorie de Turci apar pe acest timp, negustorii lazi, veniţi din Asia-Mică pe Mare, făcînd comerţ mai ales cu vitele, pe care le cresc în odăile lor basarabene; ei sînt un element rău şi tulburător, „zulumgii", „tălhari şi chesăgii", aşa încît une ori trebuiau puşi în fiare [7], de şi unul din ei, Cuciuc-Celebì-zadè, e prieten al lui Vodă [8]. Se aşează deci la Galaţi un Serdar turc, cu ieniceri şi Arnăuţi, „ca să apere pe oame-

[1] *Ibid.*, no. 74.
[2] *Ibid.*, VI, p. 372, no. 1212.
[3] *Ibid.*, p. 374, no. 1228.
[4] *Doc. Callimachi*, II, p. 21, no. 45. Cf. şi *ibid.*, p. 19, no. 42.
[5] Furnică, *o. c.*, pp. 8-9 (an 1717).
[6] *Doc. Callimachi*, I, p. 431, nota 1. Un Turc în 1728 (*Uricariul*, XXI, pp. 383-4). Hagi-Mahmet la Roman în 1745 (*Studii şi documente*, VII, p. 94, no. 20).
[7] *Ibid.* VI, p. 212, no. 24. Se smomiau şi oameni din Moldova în raiele; *ibid.*, no. 26.
[8] *Ibid.*, pp. 342-3, no. 959.

nii lăcuitori de spre Turcii zulumgii", el este acela care pune în fiare[1]. Unii poartă afaceri în Brăila, cu aceleaşi apucături[2]. Alţii îşi aveau sălaşul la Focşani[3], unde îşi făcuseră, ca şi la Odobeşti, în care localitate aflăm iamaci brăileni, şi corturi, cafenele, meserniţe pentru iarmaroc[4]. Ţara era plină, mai ales partea răsăriteană, de cîşlele lor[5], şi se vorbia numai de aceşti Turci „zulumgii", „răi"[6], pe cari Domnia trebuia să-i izgonească. Se aprinseră atunci şi casele „Chiurzilor", ale „Curzilor", asociaţi cu Lazii[7], oprindu-se orice arendare de moşie la ei[8]. Ieşirea Turcilor din oraşe nu mai fu permisă[9]. Nu mai vorbim de relaţiile pe care Turcii din raialele Benderului şi Hotinului le aveau cu Evreii Polonilor din faţă[10].

Totuşi şi după măsura izgonirii, adusă la îndeplinire, cum o arată şi cronicile, cu cea mai mare asprime[11], de un Domn dispunînd de o aşa de mare influenţă la Poartă ca Mavrocordat[12], rămaseră în anumite condiţii Turci, cu păstori, „bucate", „odăi" sau „cîşle". Astfel acel „prieten al Mării Sale, Cuciuc-Celebi-zadeà", căruia îi dă voie să-şi întoarcă oamenii dela Vitoteşti, unde se mutaseră pe vremea tulburărilor, la locul d'intăiu. „Ce, cănd să va rădica, de vor pricinui ceva

---

[1] *Ibid.*, p. 222, no. 105; p. 230, no. 171; p. 243, no. 289; p. 244, n-rele 293, 296; p. 287, no. 565; p. 405, no. 1527. Un bairactar în fiare, *ibid.*, p. 223, no. 112. La Soroca, la Orheiu, *ibid.*, p. 306, no. 655. La Bender şi *ibid.*, no. 181. Cf. *ibid.*, p. 330, no. 846. Un emir tatar arestat, *ibid.*, p. 236, no. 228. Ciobani de-ai Turcilor, *ibid.*, p. 290, no. 576.

[2] *Ibid.*, p. 231, no. 187.

[3] *Ibid.*, p. 236, no. 224.

[4] *Ibid.*, p. 244, no. 300; p. 298, no. 619.

[5] *Ibid.*, p. 282, no. 536.

[6] *Ibid.*, p. 283, no. 543; p. 290, no. 580; p. 304, no. 644.

[7] *Ibid.*, p. 286, no. 555.

[8] *Ibid.*, p. 289, no. 574. Cf. şi *ibid.*, p. 290, no. 576.

[9] *Ibid.*, p. 291, no. 583-4. Mori tătăreşti arse, *ibid.*, p. 373, no. 1220.

[10] *Ibid.*, p. 243, no. 283.

[11] Hurmuzaki, X, pp. XVIII-XX.

[12] Pentru Turcii „oameni buni umblînd prin sate cu neguţitoria", *Studii şi documente*, VI, p. 344, no. 972. Ei umplu şi oraşele de peste Prut; *ibid.*, p. 348, no. 1008. Un Laz se face creştin, Sava; *ibid.*, no. 1016. Un Panait Lazul, Furnică, *o. c.*, pp. 15-8, n-rele XII-III.

vr'unii din răzeşi, să nu le dea ascultare, de vreame ce dumnalui iaste om mare"[1].

La Vasluiu, tîrgoveţii ajunseră a se plînge de „slugile şi argaţii Turcilor", cari nu voiau „să dea agiutor la mezil şi la altele poronci dinpreună cu tărgoveţii"[2]. Tot aşa şi la Bîrlad[3]. La Tecuciu era odaia „casabaşii-agalar"[4]. Pretutindeni se aflau dughenile lor, dar în aceste privinţi se menţinea vechiul principiu: „Turcii casă şi aşedzare în Moldova n'au, ci, cînd apucă să şadă, să caute neguţtoria lui; că, neurmăndu poroncii, i s'a triimete de l-a aduce aici (la Iaşi) şi să va pedepsi cu urgie"[5]. La Dorohoiu se ridică dughenile şi se strică şi cafeneaua ce o făcuseră[6].

Numărul Turcilor aşezaţi în Iaşi era chiar destul de mare pentru ca, la 1767, fiind vorba de deschiderea unei prăvălii a Iesuiţilor, a „lazoviţilor" din Iaşi, Aga să fie invitat a se întovărăşi cu „doi, trei negustori turci şi cătva din rufetul băcalilor"[7]. Acesti Turci din Iaşi erau şi ei supuşi unui beşleagă, şi acesta avea dreptul, pe care-l întindea de multe ori şi asupra Moldovenilor, de a lua cîte un leu de butea de miere, nefiind asupră-li altă sarcină[8]. Afară de cei recunoscuţi, erau însă şi mulţi alţii, aşa încît a trebuit să se cheme pentru cei de la Bosance adalîi, precum şi pentru cei de la Botoşani şi Suceava, un ceauş împărătesc[9], pe un timp cînd o astfel de pază era necesară şi la Baia, Suceava şi Siretiu[10]. La Piatra Neamţului începuse marele negoţ cu lemne, şi la 1741 se afla acolo şezînd „de vr'o douăzeci de ani" un anume Mahmet[11].

---

[1] *Ibid.*, pp. 342-3, no. 959.

[2] *Ibid.*, p. 350, no. 1031.

[3] *Ibid.*, p. 366, no. 1155.

[4] *Ibid.*, pp. 363-4, no. 1130. Pentru Birlad, şi *ibid.*, p. 289, no. 573; p. 372, no. 1213.

[5] *Ibid.*, p. 353, no. 1055.

[6] *Ibid.*, p. 357, no. 1081. Alţi Turci la Vasluiu; p. 367, no. 1165. Toţ aşa la Galaţi, *ibid.*, pp. 350-1, no. 1033.

[7] *Ibid.*, I-II, p. 110, no. LX.

[8] *Ibid.*, VI, p. 281, no. 530.

[9] *Ibid.*, pp. 281-2, no. 535; p. 303, no. 638. Turc la Iaşi, băcan, rănind un Grec, *ibid.*, p. 290, no. 578. V. şi no. 579.

[10] *Ibid.*, p. 303, no. 638. Cf. şi *ibid.*, no. 640.

[11] *Ibid.*, p. 305, no. 649.

Binà-Eminì din Constantinopol avea grija acestui comerţ[1]. Iar cei din Hotin[2], uniţi cu Armeni, apăreau la iarmaroacele din Suceava, Botoşani şi Roman pentru a lua vite, pe care le treceau apoi pe la Cernăuţi, Mohilău şi Soroca[3]; ei aveau stupii şi oile lor[4]. Cîte un Turc din „Ţara Turcească", precum e biv-Voivoda din 1736, încheie o convenţie anume cu Vodă pentru păşterea oilor lui[5].

In sfîrşit Turcii din raia făceau adesea pe intermediarii, cumpărînd pentru Poloni boi la Roman şi la Botoşani[6] sau aducînd oi din Polonia[7]. Un Hasanachi era aşezat la Orheiu[8]. O scrisoare din corespondenţa lui Constantin-Vodă Mavrocordat arată că „Turcii brăileani[9] şi de pe aiurile şi Tătară mergu la acele părţi de fac alişveriş, cumpărând vaci, oi, unt şi altele" şi „fac multă supărare lăcuitorilor, că le iau făn, ordzu cu sila şi fără de bani, şi altele mai fac[10]". Cei din Bender refusau vama căruţelor şi a peştelui[11]. Alţi Benderlii păşteau vite supuse la cuniţă[12]. Şi în sfîrşit negustori dela Smil îşi aveau rosturi de sare în Moldova[13]. Găsim pînă şi oraşe, cu Vornicul în frunte, care împrumută dela Turci[14].

Viaţa acestor negustori ni e cunoscută. Intrebat ce fac Turcii

---

[1] *Ibid.*, p. 306, no. 652. In părţile Orheiului şi Sorocăi erau Turci cari dădeau bani „pe miiare şi pe hanos" şi mai aveau stupi şi oi; *ibid.*, no. 655.

[2] Pentru cuniţa „neguţtorilor iniceri dela Bender" (1731), *ibid.*, p. 433, no. 1631.

[3] *Ibid.*, p. 376, no. 1249.

[4] V. Pentru „vitele lor cari le poartă odaia după oi"; *ibid.*, p. 433, no. 1631.

[5] *Ibid.*, pp. 435-6, no. 1638. Avea 2.500 de oi.

[6] *Ibid.*, p. 246, no. 321. Un Evreu din Bucureşti iea pe o Evreică din Botoşani; *ibid.*, p. 254, no. 390.

[7] *Ibid.*, p. 374, no. 1226. Hotinceni cumpărînd vite, *ibid.*, p. 326, no. 817.

[8] *Ibid.*, p. 406, no. 1533.

[9] *Ibid.*, p. 339, no. 926.

[10] *Ibid.*, p. 305, no. 649.

[11] *Ibid.*, pp. 307-8, no. 660. Turci beţivi de horilcă, *ibid.*, no. 662.

[12] Ciobanii lor, *ibid.*, p. 324, no. 799.

[13] *Ibid.*, indicaţie pierdută.

[14] *Ibid.*, p. 312, no. 705.

dela Galaţi, pîrcălabul din 1741 răspunde că li s'a stricat „cahveniaoa“ de „Hasan Salahor, ogiacul cafenelii“, care „au închis şi cafeniaoa şi feredeul“. „Giamii aice am cercat şi n'au Turcii fără cât la Ramazan să strângu la cafenè, şi acolò să închină tiravi[1]“.

Dacă mulţi Turci erau aşezaţi „provisoriu“ ca negustori prin oraşele şi tîrgurile noastre,—astfel pe la 1750 Hagi-Mustafà din Botoşani şi omonimul din Roman[2]—, se sirecurau şi creştini în cetăţile administrate de Turci, precum e „Pană neguţtoriul dela Bender[3]“. Codrenii Chigheciului aduceau vin din „Ţara Turcească“[4] şi vite din Căuşani, de la Tatari. Cererea boierilor moldoveni în 1774 cuprinde însă excluderea Turcilor din ţară, cu case, ciftilicuri şi tamazlîcuri, înlăturarea abusului de a „se împărţi bani înainte pe lucruri de neguţătorii“, dorinţa ca „marfa lor să o vînză cu derădicata şi ce ar avea de cumpărat să cumpere şi să se întoarcă la locul lor, ca să nu umble din loc în loc prin ţară“, contra firmanului şi în ciuda bumbaşirilor. Nici slugi şi slujnice romîni să nu ţie Turcii, cari să plece din raza moldovenească a serhaturilor[5].

Dar importul din Turcia e în scădere. Marfa apuseană se importă tot mai mult. Abia dacă se aduc stofe ' ori, din Niculiţelul Dobrogii, unde e un beşleagă, vin[7]. Odată Voevodul polon al Rusiei cară pe la noi vin dela Constantinopol[8]. La Galaţi se descărcau cîteva băcănii[9], ca şi la Brăila, unde se încărcau lemne pentru corăbii[10]. Tatarii aveau în schimb ceva legături de negoţ cu Moldova, unde ai lor căutau

---

[1] *Ibid.*, p. 309, no. 669. Pentru cuniţa turcească strînsă de Turci la Botoşani şi Bîrlad, *ibid.*, p. 310, no. 684. Se lua de la Turci şi supuşii turci, p. 311, no. 693.

[2] *Ibid.*, XXI, p. 129.

[3] *Ibid.*, XVI, p. 366, no. 1162.

[4] *Ibid.*, p. 376, no. 1247. Cf. *ibid.*, p. 444, no. 1676.

[5] *Uricariul*, VI, p. 422.

[6] Ghermesut; *Studii şi documente*, VI, p. 247, no. 322.

[7] *Ibid.*, p. 244, no. 299.

[8] *Ibid.*, p. 245, no. 310.

[9] *Ibid.*, p. 289, no. 572. Turci „pirpirii“ cu „scafe“, *ibid.*, p. 304, no. 646.

[10] *Ibid.*, p. 311, no. 698; p. 329, no. 835.

„uli şi corui“ pentru vînat[1]. Se exportau la noi cofe fabricate de dînşii[2], şi se vedeau clienţi tatari cari tocmiau cai la iarmaroacele din Moldova[3].

De Turci nu se putea apăra nimeni decît în anume împrejurări şi cu anume sacrificii. Cel puţin se încercă apărarea de către Greci şi Slavi. Mişcarea se observă mai ales în Ţara-Românească.

Creşterea numărului meşterilor („cojocari, croitori, zlătari, simigii, paceagii, pitari, casapi şi alţii“), dar şi negustori, „cei mai mulţi goniţi din patria lor pentru multe feliuri de răutăţi şi blestămăţii ce fac acolo“, aduse măsura din 1764 a lui Ştefan-Vodă Racoviţă, Domnul muntean, care, gîndind că astfel „cîştigul şi folosul ce ar putea să aibă pămîntenii îl apucă ei şi se pricinuieşte de obşte răzvrătire şi stricăciune la toată patria“, opri căsătoriile cu ei şi cumpărarea şi de prăvălie din partea lor[4].

La Botoşani pe la jumătatea veacului, Armeni şi Evrei au întîlnire cu *Greci*, ca Afenduli pe „uliţa Băcăliilor“[5], unde şi Cuciuc Iene bacal, cu sora călugăriţă la Trapezunt[6], şi alţi „Greci băcali“[7]. Ba avem, la 1776, şi un „Ştefan Machidonean“[8]. Ei fac negoţ şi peste hotare, pănă şi cu „Jidovii ot Juravna“, în Polonia[9].

Ce Greci se găsiau în Iaşi la 1741 putem şti. O însemnare oficială dă numele lor: la Sf. Sava vinde un bogasier şi unul din Trapezunt, cu „negoţ de Ţarigrad“, pe lîngă doi negustori de mătasă, un băcan din Rodos, unul din Ianina, iar altul cu marfă constantinopolitană la Sfînta Vi-

[1] *Ibid.*, p. 374, no. 1227.
[2] *Ibid.*; Peyssonel, *Commerce de la Mer Noire.*
[3] Hurmuzaki, X, p. 18. Un cal costa 8-9 galbeni.
[4] *Uricariul*, V, pp. 336-40; Bianu, în *Revista nouă*, III, p. 302 şi urm.
[5] *Ibid*, VII, p. 122, no. 6. În actele următoare bogate nume de negustori: un Evreu Drăgan, altul Corbul; *ibid.*, p. 125, no. 18; p. 129, no. 35. Un Lefticariu, *ibid.*, p. 127, no. 25; p. 130, no. 38.
[6] *Ibid.*, p. 131, no. 42.
[7] *Ibid.*, p. 126, no. 20; p. 128, n. 29-30.
[8] *Ibid.*, 126, no. 23.
[9] *Ibid.*, p. 136, no. 50.

neri[1], un Morait „supt vamă", la Barnovschi e un bogasier trapezuntin. Şi tot acolo aflăm că ei nu erau definitiv aşezaţi, ei stăteau „o lună doă", vînzînd cu ridicata[2]. La Botoşani pe aceiaşi vreme erau Greci „trăitori de multă vreme acolo cu dugheni"[3]. Şa par a fi la 1774 Chiriac, Atanasie, Andrei Cazacliu, ţinînd cinci dugheni[4]. Un Afenduli îşi spune în nume originea[5]. Nici „Grecii" recenţi nu sunt o apariţie rară. Iani bacalul din Botoşani, care se întîmpină la 1761, se chema Deli-Iani, Iani cel îndrăzneţ.

Greci curaţi erau alde Baş-Coste Avram, care dădea împrumut la 1765 nu mai puţin ca 410 de lei noi[6]. Romîni din Balcani se aşezau în oraş pe aceiaşi vreme, însurîndu-se cu localnice şi trecînd astfel răpede între indigeni ca Iorga cupeţul, însurat cu Ecaterina, încă de pe acea vreme, dar scriindu-şi numele greceşte pe icoana de casă şi transmiţînd fiului, Manole, numit după negustorul care ajunsese moşier la Păpăuţi, şi obiceiul de a-şi scrie numele, une ori în aceiaşi limbă: Gheorghiu. De altfel — şi acesta-l arată a nu fi fost raiă — el se iscălia Galeongiul, „soldat pe galere[7], şi numele se poate apropia de acela, tot ostăşesc, al lui Deli Iani. Şi unul şi altul, cari-şi făceau prăvălie din temelii, erau băcani.

La început, pînă la cpreliştea din 1782[8], *Evreii* nu joacă niciun rol ca negustori. Rostul lor e arenda cîrciumei din sat, a dreptului pe care-l au boierii de a vinde vinul şi rachiul. Astfel la Focşani aflăm la 1738 un Herşul Jidovul, orîndar, fiu al lui Lazor orîndarul, şi fata Herşului, Ana, care iea pe un Avram. Se vede însă cum orîndarul se mută cîrciumar la oraş. Lazor însuşi făcuse pe

---

[1] *Studii şi documente*, VI, pp. 319-20, no. 775; pp. 329, no. 836.

[2] *Ibid.*, p. 320, no. 776. — Ulita „trepedzinească" nu mai avea Trapezuntini; *ibid.*, p. 344, no. 969.

[3] *Ibid.*, p. 326, no. 819. Ei treceau în cisla de bir a pămîntenilor.

[4] Furnică, *o. c.*, pp. 32-3, no. XXIV; pp. 36-7, no. XXVII.

[5] *Studii şi documente*, VI, p. 263, no. 432.

[6] *Ibid.*, V, p. 543, no. 2.

[7] Act pierdut în războiu, în colecţia mea.

[8] Urechiă, *Istoria Romînilor*, II, pp. 348-9.

la 1670 „casă şi pivniţă“ în Stoeşti, unde se alcătuise tîrgul Focşanilor[1]. Cumpărătura lor se menţine, cu tot procesul ce li se face, ei fiind recunoscuţi „moşiani şi stăpânitori locului aceluea[2]“. In calitate de orîndari şi ai clerului înnalt[3], îi vedem făcînd rachiu, horitecă, după sistemul polon, supuşi fiind numai la plată faţă de cămănari[4] ori aducînd băutură din Polonia pînă la Căuşani[5]. Heleşteie li sînt date în samă[6]. Trimet şi vinuri, ca acel Cerbul din Roman care face negoţ cu Movilănul. Ii găsim luînd pe sama lor căşării[7]. Tot ei la graniţă cumpără iarmaroacele dela boierii cari li aveau privilegiul[8], podurile, vadurile aceloraşi[9]. Une ori se asociază cu cîte un negustor romîn, ca Manoli din Botoşani, ba chiar cu un boier ca Sturza, pentru miere, Evrei din Sniatyn[10]. In ce priveşte felul lor de viaţă, la Roman se face „frăţie“ între indigeni, scriind „pe patru şferturi de hîrtie, tot dintr'o coală tăiate“[11]. Numărul Evreilor era aşa de mare în Bîrlad[12], încît la 1767 se poate vorbi de „rîndul dughenilor jidoveşti“, între care a Cerbului Jidovului. Şi la Suceava în 1761, pomenindu-se pe lîngă un Chiţescul, un Barbălată, un Ivan, un Piele Albă, Armenii, un Constantin Bacalul, un Fote, negustorii evrei Solomon, starostele, şi Aron, se dădea ordin a se

---

[1] *Ibid.*, V, p. 234 şi urm., no. 87.

[2] Un Evreu cu argat în satul Riureni; *ibid.*, VI, p. 384, no. 1308. La Hîrlău, *ibid.*, p. 385, no. 1320.

[3] *Ibid.*, p. 272, no. 490 (ai Mitropoliei).

[4] *Ibid.*, pp. 212-3, no. 31; p. 219, no. 71; p. 229, no. 158; p. 252, no. 378.

[5] *Ibid.*, p. 244, no. 292. Cf. încă de la 1663 vinul „Armeanilor sau Jidovilor“, p. 543. Evrei din Movilău şi din Botoşani cu horilcă; *ibid.*, p. 349, no. 1023. Evrei la Chişinău; *ibid.*, p. 355; p. 359, no. 1096. Hotinceni trec la Bacău; *ibid.*, p. 381, no. 1292. Organisare la Soroca, *ibid.*, p. 426, no. 1622.

[6] *Ibid.*, pp. 252-3, no. 380.

[7] Pentru brînză, *ibid.*, p. 545.

[8] *Ibid.*, p. 247-8, no. 333.

[9] *Ibid.*, p. 213, no. 35; p. 302, no. 635.

[10] *Ibid.*, p. 249, no. 345; p. 268, no. 473.

[11] *Ibid.*, p. 262, no. 422.

[12] Pentru Bîrlad, *ibid.*, p. 437, no. 1648; Antonovici, *o. c.*, I, p. 71, no. III. Aiurea Sîrbi, Anton, Staicu, îşi au prăvăliile, *ibid.*, p. 77.

strînge „toţi tărgoveţii, atăta Moldoveni, căt şi Armeni şi Jădovi“ [1].

Din elementul băştinaş şi din cele astfel adause s'a creat într'un singur loc din Moldova în întîia jumătate a secolului al XVIII-lea, de sigur în puterea unui privilegiu domnesc, un nou tip de oraş, acela al Botoşanilor. Aici negustorii romîni, între cari Manole, cumpărătorul de sate şi mînuitorul de bani, juca pe atunci un mare rol, sînt asociaţi cu ceilalţi, şi astfel la 1741 Constantin-Vodă Mavrocordat vorbeşte de „tîrgoveţi şi de „Jidovi“[2], iar aiurea de „tîrgoveţii de Botoşani, Romînî şi Jidovi“, ca marturi, „ba chiar de negustori turci şi moldoveni şi jidovi“[3]. La 1745 Ioan-Vodă, fiul lui Constantin Mavrocordat, se putea adresà „tuturor tîrgoveţilor moldoveni şi armeni, jidovi şi alţii din tărgul-de-sus din oraşul Botoşanilor“ [4].

Aici se face deci negoţ în oraş. Evreii, cari-şi ţineau şedinţile în „şcoală“, havră, erau o breaslă, în frunte cu baş-starostele şi starostele al doilea, aleşi fără drept de amestec al boierilor[5]. Unii din ei veniseră dela Hotin, dela Soroca, din Polonia, dar se întîlnesc şi băştinaşi, ca starostele Ursul, meşteri ca Avram croitorul [6]. Pe lîngă Chişinău, numai la Cernăuţi se mai văd, în 1751, cu prilejul unei reclamaţii, alături de oameni din Horecea, „tîrgoveţi moldoveni şi jidovi“ [7], de şi la 1765 e vorba numai de „negustorii din Cernăuţi şi alţi oameni, din Horecea, toţi proprietari ai pămînturilor oraşului“, cu nume şi slave, dar numai creştine [8].

Evreii din Bucureşti aveau în acest timp un staroste, un

---

[1] *Doc. Callimachi*, I, p. 446. Despre Solomon starostele, *ibid.*, pp. 180-1, no. 39.

[2] *Studii şi documente*, VI, p. 221, no. 89.

[3] *Ibid.*, p. 266, no. 447. Cf. şi Furnică, *o. c.*, pp. 14-5.

[4] *Studii şi documente*, VI, p. 237 şi urm.

[5] *Ibid.*, pp. 224-5, no. 125.

[6] *Ibid.* Cf. p. 240, no. 258; p. 248, no. 337.

[7] *Ibid.*, V, p. 415.

[8] *Ibid.*, p. 416. — Totuşi şi la Iaşi se interzice a se lua ceva peste obiceiu, „nici de la creştini, nici de la Armeni, nici dela Jidovi; *ibid.*, VI, p. 228, no. 145; p. 236, no. 230. Cf. la Bîrlad, p. 231, no. 182; p. 274, no. 500. La Orheiu, p. 294. La Lăpuşna, p. 298. La Vijniţa, p. 303. V şi pp. 294-5, no. 597; p. 446, no. 1688.

hahambaşa, cu „vechilul“ lui, şi se bucurau de scutiri în schimb pentru „ruptoarea“ fixată. Ei ţineau „poverne ce le-au avut făcute cu cheltuiala lor pe locul ce li s'a dat de Domni şi sinagoga lor“ [1]. La 1787 li se îngăduia din nou a-şi face „casă de rugăciuni“ [2].

Cum erau repartisate deosebitele specialităţi şi naţii în Iaşi se vede după însemnarea din 1783 a posesiunilor bisericii catolice. De o parte hanul, cu 1.100 vedre de vin, măsurate cu „cotul de la vamă“ şi arendat, cu drojdii cu tot, care revin omului ce vinde, dascălului însuşi; de alta, o dughiană de pitărie la Uliţa Mare, două pentru tutun (arenda 60 de lei pe lună), o potcovărie cu un ţigan (9 lei), cele două dugheni ocupate de Evreul Daniil (50 lei pe an), una de o văduvă evreică (50 lei pe an), alta a lui Avram Evreul (tot aşa). Aproape stă un Giovanni Beltrami [3].

Oraşele păstrează mai mult din vechile lor privilegii. Iaşul are încă la 1741 „condica veche a târgului“, a vechilor şoltuzi [4], în ce priveşte organizarea nouă a negoţului de ţară, în Moldova, la Roman, în 1741 străinii puteau vinde cu „deridicata“, nu însă „cu oca de mînă“ [5], nici peşte şi băcălii. Domnia avea dreptul de a fixà însă, ca la Botoşani, în ce loc se va vinde „pita“, băcănia, unde va fi Tîrgul Vitelor şi Tîrgul Făinii [6], sau, ca la Suceava, în ce loc „se întinde marfa la faţa uliţăi pe denainte dughenilor, fieşticarele la dughiana sa [7]“, şi dreptul ca tîrgul să fie la mijloc. Ea admitea „oameni străini“ în tîrguri decăzute, ca Tîrgul-Frumos în 1763 [8]. Dacă se întîmpla un abus din partea cămănarilor, ei erau rechemaţi, ca pentru Iaşi, la vechea normă pentru ruptaşi, de cinsprezece ughi de pivniţă pe an [9].

[1] Urechiă, *Ist. Rom.*, II, pp. 199-200.
[2] *Ibid.*, III, pp. 62-3.
[3] *Studii şi documente*, I-II, p. 124. Cf. ce se spune cu prilejul focului din 1808, *ibid.*, p. 343, no. XXI.
[4] *Studii şi documente*, VI, p. 248, no. 339.
[5] *Ibid.*, p. 210, no. 5.
[6] *Ibid.*, pp. 237-8, no. 239; p. 350, no. 1029; pp. 446-7, no. 1690.
[7] *Doc. Callimachi*, I, p. 444 şi urm., no. 70.
[8] *Ibid.*, pp. 458-60, no. 107.
[9] *Ibid.*, p. 440.

O măsură generală de organisare fu luată, o constituţie se dădu Moldovei de Constantin-Vodă Mavrocordat, reformatorul, la 1741. Pentru negoţ, ea cuprinde scutire de „aşternut, vase, blide la musafiri“ în favorul „caselor neguţitoreşti ori armeneşti ori jidoveşti“, libertatea, *volnicia* „tîrgurilor“, plata în bani a „zaherelelor“, „conacelor“, „podvozilor“, înlăturarea „tidvei de vin sau ocăi de holercă de cofă“ pentru pîrcălabi, a „vedrei domneşti de cramă de la Odobeşti“, oprirea „copiilor de Moldovan“ supt douăzeci de ani de a sluji în prăvăliile şi casele Turcilor, a fetelor supt treizeci de a lucra la Evrei, repausul duminical, interzicerea de a fi „cîrciumăriţă“ şi pentru „Moldovence“ şi pentru „Jidoavce“, „de vreme că s'au cunoscut că pricinuiesc multe lucruri fără de cale, fiind într'adins femei şi fete tinere [1]“.

În Ţara-Românească, cel mai caracteristic cas de respect pentru trecut e acela din 1779 al Cîmpulungului muntean, rămas oraş închis. Alexandru Ipsilanti confirmă vechiul privilegiu „spre a nu întra streini să dăşchiză prăvălie şi să facă neguţătorie în oraş, ci numai ei pămînteni să ţie prăvălii şi să-şi facă alişverişul lor..., alţii streini nu pot a dăşchide şi a ţinea prăvălie“, dacă nu *se aşează* cu „oroşanii pămînteni“, *dîndu-li în chirie*; „însă strein iaste oprit de a le ţinea“ [2]. La Rîmnicul-Vîlcii pînă tîrziu negustorii catolici rămîn în posesiunea privilegiului lor, confirmat încă în 1820 [3].

Pe lîngă vechile drumuri în Polonia, la Muscali pînă la Nijna [4], o oarecare iniţiativă se observă la negustorii moldoveni, îndată ce războaiele dintre Austria şi Prusia făcură foarte dorit pentru această din urmă Putere importul de boi din Moldova. In 1760 Imperialii izbutiră să pună mîna pe trei sute douăzeci şi patru de boi, pe cari lipscanii Ioan Nicolaiovici, Pascal Nicolaiovici, Cazacliu, Teodosie, etc., voiau să-i strecoare în Silesia [5]. Noţiunea „pastportului“ era introdusă la noi pe la 1741, cînd unul se dădea lui Dumitru Duca

[1] *Uricariul*, IV, p. 396 şi urm.

[2] *Studii şi documente*, I-II, pp. 312-13, no. LXXXV.

[3] *Ibid.*, p. 459, no. XIX.

[4] *Ibid.*, VI, p. 223, no. 113.

[5] Hurmuzaki, VII, pp. 22-3, no. XXII; *Doc. Callimachi*, II, p. 410 şi urm. mai ales p. 439, no. 58; p. 639 şi urm.

şi lui Cristofor, „mergând la Lipţca“ [1]. Găsim şi pe un chir Dimitrie, pe un chir Postolachi „lipţcanii“ [2]. Un Evreu Avram aducea la Iaşi marfă de Olanda [3].

Din partea lor, Ardelenii se treziau la o nouă activitate comercială. Cutare Braşovean mergea pînă la Tatari [4]. Nicolae Dumitru „Archkol“, Zaharia Nicolau şi un Dumitru erau la Turci cu firman, în anul Hegirei 1174 [5], şi la 1763 Petru Luca (Szigeb), ucis pe urmă la noi, şi Constantin Bub, uniţi cu Gheorghe Făgărăşeanul, cumpărau mărfuri orientale la Constantinopol, precum şi ceară de la noi, bumbac, săftian, ceară, căpătînd voia de a vinde produse austriece în capitala Imperiului, pe calea Principatelor. Era şi un comerţ cu lînă şi tămîie. Urmează privilegiul pentru Ioan, Mihail, Dimitrie Costea, cumpărători de ceară [6]. Dacă nu se mai întîmpină colonia romîno-grecească din Polonia, înfloritoare la sfîrşitul veacului al XVI-lea, găsim pe un Grec Caraiane aşezat la Sniatyn, dar păstrînd privilegii în Moldova [7].

Odată întemeiat, negoţul cu Silesia urmează. E aceiaşi contrabandă de război, în folosul Prusiei fredericiene, în ciuda Austriei. Nişte negustori fiind opriţi în 1761, ei cer despăgubire de 35.000 de lei [8]. De altfel, între Bresslau şi Tatari relaţiile erau pe atunci dese [9]. La 1763 găsim pe Anastase Lipscanul, la 1768 pe „giupânul Costantin Panaite Lipsicanul“ [10]. Un Fotie Lipscanul îşi face dugheni de piatră la Iaşi încă din 1761 [11].

La sfîrşitul secolului, Anastase şi Constantin Pano, Dimitrie Costiva, Dimitrie Papa Anastasie se unire cu fraţii Măr-

---

[1] *Studii şi documente*, VI, p. 234, no. 206.
[2] *Ibid.*, p. 263, n-le 34-5.
[3] *Ibid.*, p. 295, no. 604.
[4] Hurmuzaki, VII, p. 22, no. XXI.
[5] *Ibid.*, p. 18 şi urm., no. XXVII ; *Doc. Callimachi*, II, p. 455, no. 79.
[6] *Ibid.*, pp. 31-2, no. XXIX.
[7] *Studii şi documente*, VI, p. 366, no. 1160. Cf. şi no. 1162.
[8] *Doc. Callimachi*, I, p. 18, no. VI.
[9] *Ibid.*, pp. 19-20, no. VIII.
[10] *Studii şi documente*, VII, p. 222, no. 62 ; v. şi *ibid.*, p. 64, no. 43.
[11] *Documentele Callimachi*, I, p. 450.

gărit şi Compania pentru negoţul lipscănesc[1]. Avem paşaportul lui Pană, „Constandin Panul", care în August 1796, pleacă din Iaşi, „cu sluga sa, Nicola Bostan", la „Lipsia" „pentru a sa neguţitorie"[2]. La 1780 un Dimitrie Petrovici era amestecat la Lipsca în tipărirea cărţii greceşti „Fluierul păstoresc" de un Procopie Peloponesianul[3].

E, de altfel, vremea cînd, pornind dela noi, vestitul predicator grec Evghenie Bulgaris merge să publice la Lipsca operile lui asupra ştiinţilor exacte[4]. Era aici o *Griechenhaus*, în care mergeau şi ai noştri, cari pe cutare desemn sînt presintaţi ca Greci, şi bisericuţa grecească s'a păstrat pănă dăunăzi în oraşul care păstra, cu toată menţinerea marii sale importanţe comerciale, aşa de puţin din clientela lui orientală, şi în special românească.

Şi din locuri nouă pentru relaţiile economice cu noi vin negustori, ca acel Petru Hanczy din Danzig (Gdansk), care vinde mărfuri bătrînului Callimachi[5].

La comerţul cu oile moldoveneşti se împărtăşesc şi negustorii poloni, cari capătă un firman la 1760[6]. Negustorii din Stanislaw, Tysmienicza şi Sniatyn deveniseră pe la 1760 foarte activi, şi iarmarocul din Mohilău folosia mult de pe urma lor[7]. Lemne se exportau din Moldova în Polonia[8]. Polonii se coborau pănă la Galaţi, Chilia, Smil şi Isaccea[9], după moruni şi vin[10].

Astfel Zalesczykul polon ajunse pe la 1760 la o mare însemnătate. „Zaleszczyk", se scria din Polonia, „e pentru Moldova ce e Varşovia pentru vecinii ei: s'au comandat astfel

---

[1] Hurmuzaki, X, p. 552, no. VI.

[2] *Doc. Callimachi*, I, p. 475, no. 156.

[3] Urechiă, *Ist. Rom.*, II, pp. 452-3. Cf. şi *ibid.*, p. 454.—Asupra Lipscăi şi Lipscanilor, asupra bumbacului adus de negustorii romîni din Macedonia v. Gheron Netta, *Die Handelsbeziehungen zwischen Leipzig und Ostund Südosteuropa bis zum Verfall der Warenmessen*, Zurich 1920.

[4] *Doc. Callimachi*, II, p. 466, no. 87.

[5] *Ibid.*, p. 244, no. 20.

[6] *Ibid.*, p. 249, no. 41.

[7] *Ibid.*, p. 250, no. 42.

[8] *Ibid.*, no. 43.

[9] *Ibid.*, p. 251, no. 46.

[10] *Ibid.*, pp. 252-3, no. 49.

de d. de Mille (starostele de Cernăuţi) canapele, tapete imprimate“ [1]. Mille exportase mult timp în Polonia cai, cîte 30-50 pe săptămînă, totalul ajungînd la 6.000 de capete [2]. Şi din Imperiu vine în Oltenia un anume Knoblauch, schimbînd, la 1761, fier pentru săftian [3]. Cumpărăturile de mărunţişuri la Liov nu încetează [4].

Pe la 1750 apar şi cele dintăiu mărfuri englese. Astfel Grigore-Vodă Callimachi dăruieşte caimacamului de Bugeac un ceasornic de argint englezesc [5], şi la darurile făcute „agilor mari“ se mai pomenesc „perini englizăşti“ şi „macaturi englizăşti“, „aşternuturi englizăşti“ între atîtea lucruri orientale [6]. „Oglinzi, ciasornice şi alte mărunţişuri“ le aducea tot atunci Başa Coste Avram, pomenit şi mai sus, din „Ţara Nemţască“ [7]. În sfîrşit un agent moldovean, Westerling, mergea la 1769 să cumpere porţelanuri „şi altele“ la Berlin [8].

Această iniţiativă de comerţ cu Apusul ajunse a îngriji pe Turci. In 1760 Marele Vizir aminteşte că „s'a obişnuit din vechime totdeauna ca toată mierea, ceara, untul, săul, manteca, lîna, pieile, carnea sărată, boii şi alte vite pe care le produce Ţara-Românească şi Moldova, cu părţile încunjurătoare, adecă tîrgurile şi satele de pe malurile Dunării, pe cel drept şi pe cel stîng, ca şi în general pămînturile Rumeliei şi Oceacovului, să fie cumpărate de acei negustori cari erau obişnuiţi a-i duce la Strălucita Poartă“. Acum însă, unii „precupeţi greci, armeni şi evrei“ le vînd „în Polonia, Ungaria, Germania, Veneţia şi Ragusa“, chiar şi „cai, boi, vaci, tauri şi oi“. „Peste douăzeci de negustori din Constantinopol, Galata şi păstrătorii de unt“ se plîng că sînt îngustaţi astfel în cumpărăturile lor [9].

---

[1] *Ibid.*, p. 339. Pentru vadul de acolo, *ibid.*, pp. 357 şi urm., 371 şi urm., pp. 477, no. 99.

[2] *Ibid.*, pp. 477-8, no. 79.

[3] *Ibid.*, p. 424, no. 49.

[4] Furnică, *o. c.*, p. XXVI.

[5] *Doc. Callimachi*, II, p. 111, şi un „ciasornic cialar“ *(ibid.)*.

[6] *Ibid.*, pp. 110-1.

[7] *Ibid.*, p. 125.

[8] *Ibid.*, p. 568, no. 18.

[9] *Ibid.*, pp. 413-4, no. 36.

Domnia încurajează însă aceste porniri. În interior se creiază noi iarmaroace, şi anume la „tîrgurile gospod", cercetate de la un capăt al ţerii la altul [1], şi iarmaroace polone la „otace" li corespund, ca la Horodenca [2] şi Colacin, moşia familiei Potochi [3] „„iarmaroace ale bulciului" [4]. Aici se întîmplă une ori, ca la Mohilău, bătaie în regulă cu Turcii, supraveghiaţi de ceauşi speciali [5], cari „îmblă cu săbiile goale şi cu cuţitele, îngrozind locuitorii" [6], şi lovesc şi în agenţii împărăteşti. Ieniceri, Tatari îşi au partea [7]. Dregătorilor cari jignesc pe negustorii străini la margine li se porunceşte „a nu să supăra cineva afară din obiceiu, măcar şi până la un ou" [8]. Se face pază în vestitul codru al Herţei, unde se ucideau negustorii străini [9].

Dar Domnul lua une ori pe sama lui produsele de rechisiţie pentru a le vinde Turcilor. Astfel la 1741 „untul gospod" era vîndut de Marele Vistier însuşi unui negustor turc, şi anume „lamura", după ce se scosese „daraua" de şapte ocă la sută [10]. Afară de aceasta, adesea, ca la Bîrlad, „Turcii neguţitori" erau

---

[1] Cel din „tîrgşorul" Iaşilor (Niculina) neputîndu-se ţinea se anunţă prin carte „a se ceti din tărgu în tărgu păn' la Focşani; *Studii şi documente*, VI, p. 221, no. 96. Cf. p. 234, no. 213; pp. 273-4, no. 500. Pentru cel de la Budele, în faţă cu Mohilăul, şi cu Evrei, *ibid.*, p. 222, no. 103; p. 246, no. 319. Pentru al bisericilor din Botoşani, *ibid.*, pp. 241-2, no. 273; p. 265, p. 442, no. 1664. Pentru cel din Birlad, *ibid.*, p. 351, no. 1038; p. 367, no 1169; p. 369, no. 1187. Pentru Mohilău, *ibid.*, p. 367, no. 1168. Pentru „iarmarocul dela Fântână", *ibid.*, p. 367, no. 1174. Pentru Tecuciu, p. 369, no. 1187. Pentru Fălciiu, p. 229, no. 150; p. 411, no. 1577. Pentru cel din Botoşani, *ibid.*, p. 234, no. 210. Pentru cel cerut la Siretiu, *ibid.*, p. 234, no. 216.

[2] Opt pe an de cîte cincisprezece zile; *ibid.*, I, pp. 239-40, n-le 250, 254. Furnisori speciali poloni ai Domnilor, *ibid.*, p. 240, no. 253.—Se menţionează privilegii încă de la Nicolae Mavrocordat. Moşia era cantacuzinească; *ibid.*, p. 275, no. 506.

[3] *Ibid.*, p. 361, no. 1109.

[4] *Ibid.*, p. 259, no. 408.

[5] *Ibid.*, p. 288, no. 569.

[6] *Ibid.*, p. 298, no. 618.

[7] *Ibid.*, p. 304, no. 644; p. 330, no. 842.

[8] *Ibid.*, p. 227, no. 137.

[9] *Ibid.*, p. 241, no. 263.

[10] *Ibid.*, p. 343, no. 960.—Vodă avea şi varniţile lui; *ibid.*, no. 962.

siliţi a-şi cîntări untul şi ceara cu cîntarul vameşilor[1]. Şi pentru ce se dădea la conacele Turcilor şi altor oaspeţi preţul era fixat de Domnie[2].

La acest comerţ dela jumătatea veacului al XVIII-lea erau interesaţi şi boierii. Corespondenţa dragomanului Ioan Callimachi, peste puţin Domn al Moldovei, cu modestul său frate, moşier în părţile Botoşanilor, Dumitraşcu Calmăşul, arată pe cel d'intăiu amestecîndu-se în „cumpărătura de oi împărăteşti“ a lui Vasilachi Saigiul, „gelepul lui Casab-başii“ şi bun prieten al lui Ioan — altă dată întrebuinţează pe un Chiot, Anton Sacîzlîul, „negustoraş“ — şi speculînd asupra valorii banilor. El se informează dacă e drept „că boii de negoţ, dacă nu şed toată iarna la iernatic, nu pot fi boi buni de negoţ, nici neguţitorul nu-i cumpără, şi, de şi-i cumpără, cu scădeare şi cu pagubă este negoţul boilor“ [3]. Se mai cumpără pe sama tălmaciului împărătesc şi stupi. Un cumnat îi e Mare Vameş, iar fratele e trimis dregător la Suceava, şi pentru negoţ, căci „acolo cîmpii şi apele foarte dau mîna şi, fiind singur, fără soţie (tovarăş) socotesc că-ţi va fi îndămînă“. „La neguţătorie“, spune fratele mai mare, „să-ţi cauţi oameni puţini şi buni“[4]. Ioan el însuşi îşi capătă o „odaie“ de vite, care purta numele de „odaia Terzimanului“ [5], şi, plin de scrupule, dar mai mult de sfială, acest chibzuit terziman, care cerea şi „cărţi de scuteală“, adugia: „Frate, nu face sunet mare, ca să nu paie că voiu să rădic vr'o cîşlă ş'oiu face pagubă ţărăi“ [6]. Nici negoţul cu oile nu-l uită, şi astfel se făcea tovarăş cu Ivan Silistrilî, care venia cu ciobanii săi şi cu „chehaialele“, ca să cumpere cu ajutorul lui Dumitraşcu „6.000 de oi bune, alease, hargè de Stambol“; „i-am dat acmù o mie de lei, au pus şi el o mie de lei ai săi, sărmeioa, şi

[1] *Ibid.*, p. 351, no. 1037. — Dar de unt şi miere la Isaccea; *ibid.*, p 364, no. 1141.

[2] 1 ban oca de fîn, 3 bani pînea, 2 ouă la un ban, 1½ leu oaia, 1 pară oca de iaurt („igurt“), 2 parale oca de orz, 6 potronici carnea cea bună în 1741; *ibid.*, p. 348, no. 1007. Găina era 4 parale, curcanul 12; *ibid.*, p. 357, no. 1084.

[3] *Ibid.*, XXI, p. 237.

[4] *Ibid.*, p. 239.

[5] *Ibid.*, p. 244.

[6] *Ibid.*, p. 244, no. v.

ostenea la ce-a face, să fie părtaş la dobîndă întocma cu noi"; Domnul însuşi era rugat să-l împrumute, la nevoie, cu altă mie, şi dragomanul se arăta gata a primi şi dela alţii bani pe „poliţă". Şi iar intervine teama de zvon: „Dumneata nu trebuie să-mi scrii, iar el, precum va sluji trebuinţa, să-mi scrie; însă sunet nu voiu să se facă cu numele mieu, ci să să numască el cumpărător şi neguţător turmelor" [1].

In ce priveşte porturile, Galaţii încep a juca un rol mai însemnat. Un act din 1759 vorbeşte de „schele", de „magazia docuzluului", de cele două mahalale „din dosul magaziilor", de întinsul loc domnesc [2]. Corăbiile încărcate de grîu vin necontenit acolo, supt îngrijirea pîrcălabului [3].

Şi în domeniul *industriei* se încearcă înoiri, în legătură cu posibilităţile de comerţ. Un izvor tărziu vorbeşte de încercarea lui Constantin Dudescu, mare boier muntean, de a căuta aur cu ajutorul unui tehnician german [4]. Pe cînd încercarea unei fabrici de *Kattun* silesian în Ardeal cădea [5], fabricanţii germani de postav din Zalesczyk, nemulţămiţi că nu pot avea în Polonia liberul exerciţiu al religiei lor, trecură în Moldova la 1759, şi Ioan-Vodă Callimachi, apoi fiul său Grigore, în 1761, dădeau privilegii foarte largi pentru noua aşezare dela Filipeni, care se prefăcu supt Grigore Alexandru Ghica, la 1764, într'o fabrică nouă la Chipereşti, în jos de Iaşi, cari se numiră de acum înainte Filipenii Noi. Avem actul de fundaţie din 1-iu Ianuarie 1776, care începe cu declaraţia Domnului că „a socotit şi aceasta ca să deşchidă şi să facă o fabrică de scos postajă, pentru cea mai multă eftinătate a lăcuitorilor ţării aceştia, şi să ramăia şi un lucru de pomenire pămăntului acestuia", aducînd, pe lîngă „toate cîniile cele de trebuinţă pentru lucrarea postavului, oameni streini dintr'alte părţi de locuri,

[1] *Ibid.*, p. 246.

[2] *Doc. Callimachi*, I, p. 568, no. 5.

[3] *Ibid.*, II, p. 341, no. 248. Pentru lemn exportat, *ibid.*, p. 343, no. 252. Cumpărători acolo, Furnică, *o. c.*, pp. XXV-VI.

[4] Peyssonel, *Commerce de la Mer Noire*, II, pp. 190-1.

[5] Jikeli, *l. c.*, p. 102, nota 10. Maria Teresa visa legături cu Fiume şi ordona „Valahilor" ei opincile; *ibid.*, p. 104.

cu multă cheltuială"; folosul trebuia să fie al mănăstirii-spital Sf. Spiridon din Iaşi[1].

Cherhanaua dură, cu toată opoziţia polonă, până la războiul din 1768, cînd „căpitanul" Daniel Christiani trecu în Muntenia la fabrica din Pociovalişte, lîngă Afumaţi[2].

Asupra acestui principat însă ca şi asupra celui muntean apăsa încă datoria furniturilor cu preţ fix către Poartă. Oamenii lui Casap-başa, saigiii, sau şi Sîrbii[3], aşezaţi şi la Movilău, cutreierau ţara după vite şi, mai mult, păscîndu-le la noi. Cutare poruncă ni arată ce strict se interzicea orice vînzare de oi, de pildă, pănă la satisfacerea cererii suprinse în firman[4], dar alţi Turci decît saigiii nici n'aveau voie a cumpăra[5]. In 1741 nu iernau mai puţin de 5.500 de „oi împărăteşti". Păşteau „la Vasluiu, la Tutova şi la Tecuciu", fără grijă de goştină[6]. Constantin-Vodă Mavrocordat trebui să ordone „a popri negoţ neguţtorii ce ar fi cumpărători de pâine", „păr' va plini dum. Vel Spatar toată pâne ce iaste oranduită să cumpere pentru triaba Inpărăţii"[7]; chila de Stambul era pentru orz de 20 de bani, de 55 de bani pentru făină[8]; altă dată se plăteşte 4 lei chila de făină de grîu, $1^1/_2$ pentru cea de orz, preţ al Domniei, Poarta fixînd $3^1/_2$ lei la grîu şi 50 de parale la orz. Pentru serbătoarea ramazanului se cereau la Constantinopol nu mai puţin ca 5.153 de ocă de miere[9]. „Untul gospod" represintă altă rechisiţie[10], pe lîngă a „poloboacelor

---

[1] Iorga, *Acte şi fragmente*, I, p. 380 şi urm.; *Studii şi documente*, V, pp. 62-3, no. 284.

[2] Hurmuzaki, X, pp. XXXVI-VII; p. 347, no. 240; pp. 369-70, no. 347; p. 382, no. 363; p. 475, no. 97.

[3] *Studii şi documente*, VI, p. 372, no. 1211; p. 376, no. 1251.

[4] *Ibid.*, p. 353, no. 1054. Ciobani fugari, *ibid.*, p. 370, no. 1197.

[5] *Ibid.*, p. 362, no. 1127.

[6] *Ibid.*, p. 221, no. 91. Scutirea lor şi la p. 225, no. 131. Oamenii lor sînt scutiţi de bir; *ibid.*, p. 244, no. 294. Procese ale lor; *ibid.*, p. 230, no. 166. Ciobani ai lor; *ibid.*, no. 170; pp. 230-1, no. 175.

[7] *Ibid.*, p. 325, no. 811.

[8] *Ibid.*, p. 327, no. 823; p. 332, no. 860. Apoi orzul ajunge $1^1/_2$ lei. Cf. *ibid.*, p. 346. Preţul mălaiului de rechisiţie, *ibid.*, p. 319, no. 763.

[9] 100 de cintare, *ibid.*, p. 334, no. 884.

[10] *Ibid.*, p. 316, no. 738.

de mere domneşti“ [1]. Se luau de aceşti „Turci streini“ şi vite pentru salhana [2].

De ce natură erau aceste furnituri se vede după un firman din 1741: „grîu, orz, unt, miere, ceară, său, pastramă, cercheziagă (*sic*), fasole, mălaiu, brînză “[3], *răvacul* în poloboace [4], în afară de vitele supuse la cuniţă [5]. Scîndurile, catargele se adăugiau la exportul sîlit [6].

Să adăugim că şi Austria încercă un fel de monopol, oprind astfel, cu toate protestările, trecerea cerii româneşti la Veneţia [7].

De alminteri aceiaşi concepţie de aprovisionare silnică trecea şi asupra capitalei moldoveneşti. Cerînd „lăcuitorilor să aducă pâine de vândut la Iaşi: grâu, orz, mălaiu, făină“, tot Constantin Mavrocordat asigura, nu numai că nu se vor lua carăle cu boi la beilicuri, ci şi că „pâine ce vor aduce, încă vor vinde-o cu preţul ei“ [8]. Scîndurile se luau însă cîte două parale una.

De altfel şi Domnia munteană obişnuia să strîngă prin ispravnici miere, unt, său, pe care le trimeteau ispravnicii la Bucureşti, împărţindu-le pe la băcani, cu preţul fixat de cîrmuire, rămînînd ca ei să-l adauge „fiindcă au şi ei cheltuială şi plătesc dobîndă la bani [9]“.

Toate aceste împrejurări sînt în parte comune celor două ţeri. Totuşi, ele n'au avut, pînă foarte tîrziu, un regim de comerţ comun, fiecare păstrîndu-şi debuşeurile şi drumul. Schimbul de la Moldoveni la Munteni chiar nu se făcea fără piedeci de veche rutină şi de interese fiscale veşnic nouă. Vămăşei în legătură cu cel dela Focşani aşteptau marfa

---

[1] *Ibid.*, no. 739.

[2] *Ibid.*, p. 346, no. 988; p. 359, no. 1098; p. 369, no. 1186; p. 405, no. 1530.

[3] *Ibid.*, p. 371, no. 1209.

[4] *Ibid.*, p. 405, no. 1531.

[5] V. şi *ibid.*, p. 400, n-le 1475, 1483, 1484.

[6] *Ibid.*, p. 365, no. 1151.

[7] Hurmuzaki, IX, pp. 685-9.

[8] *Studii şi documente*, VI, p. 229, no. 1 9.

[9] Urechiă, *Ist. Rom.*, II, p. 203.

„pentre Siretiuri şi la Soveja, la Putna şi la Popeni, în ţinutul Putnei“[1].

Astfel nici sarea din Moldova nu trecea la Munteni, nici vice versa, după obiceiul vechiu [2]. Totuşi horilca, neguţată de Evrei, mergea slobod pe la Focşani, Marcu din Bârlad, Herşul din Focşani, alt Marcu din Iaşi, fiind tovarăşi [3]. Şi se întîlnesc înţelegeri între cutare om din Soveja şi un altul dela „Telejin, la Izvoară“, pentru oi şi caşcaval [4]. Bîrsanii de la Soveja au relaţii cu negustori munteni [5]. Corăbieri greci umblau în acelaşi timp timp la Galaţi şi la Brăila, avînd legături şi cu clerul grecesc de la Dunărea-de-jos [6].

---

[1] *Studii şi documente*, VI, p. 376, no. 1244.
[2] *Ibid.*, p. 245, no. 307.
[3] *Ibid.*, p. 246, no. 317.
[4] *Ibid.*, p. 248, no. 338.
[5] *Ibid.*, p. 369, no. 1188.
[6] *Ibid.*, p. 259, no. 407. Pentru o mărturie din Bucureşti la un proces din Moldova, al lui Dimitrie Lipscanul, *ibid.*, p. 263, no. 434.

BCU SIBIU / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

CAPITOLUL III

Noul comerţ cu Apusul până la războaiele Revoluţiei franceze (1774—1789)

Războiul cel nou dintre Ruşi şi Turci aduce dela început, încă din zilele „stupaiului" şi ale surprinderii Bucureştilor de către soldaţii de aventură ai maiorului Carazin, pagube însemnate comerţului [1]. O mare parte din negustorii munteni făcură ca şi boierii, refugiindu-se pe teritoriul împărătesc. Ardelenii cari urmară a-şi trece vitele şi caii pe pământul principatului muntean suferiră de pe urma amînduror părţilor în luptă [2]. Trebui să se iea din partea comandantului Ardealului măsura expresă a opririi acestor vechi legături [3], ceia ce se putea face însă numai în parte, cum se vede din ordonanţa de carantină dată în 1772 cu privire la oile muntene [4]. Pe lîngă ciumă se adauseră însă şi sporurile de taxe impuse de administraţia rusească [5].

Asupra stărilor de lucru din Moldova n'avem lămuriri, dar trebuie să le credem întru cîtva corespunzătoare cu acestea.

Tratatul încheiat la Chiuciuc-Cainargi în 1774 nu e fără însemnătate pentru negoţul ţerilor noastre.

Clausele acestui act tind a înlătura abusurile sistemului de zahereà, de aprovisionare de război introdus de Turci încă dela 1756 după nimicirea aşezărilor Lazilor [6]. Negustorii mu-

---

[1] V. *Braşovul şi Romînii*, pp. 53-4, no. 2.

[2] Hurmuzaki, XV, pp. 1736, n-rele MMMCCLXXVI, MMMCCLXXVIII, MMMCCLXXXI.

[3] *Ibid.*, no. MMMCCLXXXIII.

[4] *Ibid.*, p. 1738, no. MMMCCLXXXV.

[5] *Ibid.*, p. 1739, no. MMMCCXCIII.

[6] *Ibid.*, X, pp. XIX—XX.

sulmani trebuiră să dispară cu totul; nu mai erau de nevoie ceauşi şi serdari pentru a împiedeca „zulumurile“ şi a „pune în hiară“ pe vinovaţi, cum se făcuse odinioară în Moldova. Obiceiurile comerciale de până atunci ale principatului muntean trecură asupra amînduror ţerilor. Afacerile trebuiau să se încheie în porturi şi negoţul să se facă de negustori creştini, de „gelepi“ pentru oi, după preţul curent. Iar, pentru a supraveghia aducerea la îndeplinire a acestor puncte de înţelegere, care însemnau în aceste regiuni o adevărată revoluţie economică, Rusia îşi reservă dreptul, pe care fără folos îl căpătaseră Austriecii, de a numi cînd va crede ea consuli, viceconsuli, agenţi, oriunde au alte Puteri, iar „unde n'are încă nimeni, după ce se va cere permisiunea de cuviinţă Porţii“ [1].

Domnii cei noi, însufleţiţi de dorinţa reformelor în sens apusean, Alexandru Ipsilanti pentru Ţara-Românească şi Costachi Moruzi pentru Moldova, erau buni bucuroşi, dacă nu să primească un control neplăcut din partea acestor spioni diplomatici, dar să ajute la o desvoltare economică din care aveau să folosească aşa de mult şi Principatele înseşi, şi chiar Tesaurul domnesc. Indată după pace locuitorii Ţerii-Româneşti se îndreptară către Poartă cu un întreg program de reforme. Se cerea înlăturarea „casabaşalîcului“, „mai vîrtos că economia de oi pentru Ţarigrad poate să se facă şi prin neguţători gelepi şi prin pămînteni cu mai multă îndestulare“, împreună cu a „macaiorelei“, înnoire recentă, al cării sens nu-l ştiu, şi cu „venirea vitelor ogeacului“, poştei, „dă bostangii spre văratec, de la Mangalia, la Jegălia, în ţară“.

Se mergea mai departe: reclamîndu-se vechile moşii de la Dunăre [2], se arăta dorinţa de a se face schelă din vechiul Tîrg-de-floci la Ialomiţa, „pentru lesnirea negoţiei ţării după vechime [3]“.

Din partea lor, Moldovenii pretindeau să nu mai umble prin

---

[1] Art. 5.

[2] Noi încercări turceşti de a le avea, Urechiă, *Istoria Romînilor*, III, pp. 66-7, no. 10.

[3] Cf. Dionisie Eclesiarhul, la Papiu, *Tesaur*, II, p. 163 şi urm.; cu Urechiă, *Istoria Romînilor*, I, p. 13 şi urm., în notă.

ţară negustorii turci, să nu cumpere de înnainte, să nu ţie „tamazlîcuri" şi să nu facă şi mai departe „ciflicuri"[1].

Măsurile luate de de Poartă pentru vînzarea provisiilor către Turcii din Diiu-Vidin, arătîndu-se toate abusurile din trecut, arată că arzul nu rămăsese fără efect[2]. Turcii „serselii", cari călcau această orînduială, trebuiau să fie prinşi de beşleaga şi de neferi, şi se puneau paznici turci la toate tîrgurile[3].

Dar în curînd o plîngere desperată dovedeşte că Turcii nu se ţineau de făgăduielile lor solemne[4]. Exportul trebui oprit[5].

Grija lui Ipsilanti pentru negoţul ţerii se vădeşte şi prin alegerea şchelelor la Dunăre, „la care schele să aibă a să scoboră toată marfa ce ese din ţară pentru alişveriş[ul] cabanului", şi anume „întăi la schela Oraşului [de floci] din sud Ialomiţa, unde pot veni şi corăbii, cu leznire, al doilea schelă Zemnicile, în sud Teleorman, şi Izlazu, în sud Romanaţi, păn'la carele umblă şăici şi bolozanuri"[6].

Un nou avînt cuprinse de fapt ambele ţeri după restabilirea liniştii, şi Dionisie Eclesiarhul avea cuvînt să scrie că „s'au deschis toate şchelele hotarelor împrejur şi de către Turci nicio supărare nu era: boierimea sporia întru slujbele lor, neguţătorii se lăţiau cu alişverişurile lor la cîştig, meşteşugareţii sporiau în lucrarea sa, ţăranii îşi lucrau pămînturile lor neşupăraţi cu greutate de dăjdi; toţi se bucurau şi fără grijă petreceau"[7].

Silinţa Domnului Moldovei Costachi Moruzi de a împiedeca luxul se vădeşte strălucit prin scrisoarea arhiepiscopală a Mitropolitului Gavriil Callimachi, recomandînd „îmbrăcămintea cea de măsură şi smerită" şi osîndind despreţul faţă de portul modest al Curţii, patima pentru „tăfţi cu fir şi mai ales cumasuri de Hindiia", pentru „colburi şi fumuri ce sînt prin case iarna". Familii sărace dădeau 200 de lei „pentru o haină, cu care

---

[1] *Uricariul*, VI, pp. 422, 450 şi urm.
[2] Urechiă, *Istoria Romînilor*, I, p. 11 şi urm.
[3] *Ibid.*, pp. 118-9.
[4] *Ibid.*, pp. 274-8.
[5] *Ibid.*, p. 278, nota 3.
[6] Furnică, *o. c.*, pp. 34-5.
[7] Papiu, *Tesaur*, II, p. 166.

bani putea să să îmbrace cu cinste cu doo şi trei rănduri de haine, încă şi pe fiii casii aceia, care poate nu avea nici cea trebuincioasă îmbrăcăminte". La nunta domniţelor lui Moruzi însă Curtea a „lepădat toate hainile ceale de mari preţuri şi de prisosit în deşarte izvodituri" şi „au împodobit mireasile cu cea strălucită întru măsură podoabă şi nemîndră cu iconomie şi făr'de mare cheltuială, însă nu doară cumva urîtă şi neîmpărtăşită de cuvioase iscusenie". Exemplul a fost urmat, şi fără scădere de frumuseţă, căci scumpetea se poate înlocui prin „ceale în multe feliuri flori, adecă renghiuri înfrumusăţate precum voiaşte". Numai cabaniţa domnească rămîne cu „ceaprazuri"; nicio altă haină nu poate, nici la Constantinopol, să aibă „tafta cu fir şi cu petială ori cu sirmă ţesută sau cusută", „şiret cu fir sau cu petială sau cu sîrmă", şi la cap, exceptînd „colanele pentru încins..., ori cu fir, ori cu trasă ori cu sirmă cusute şi ţesute de orice feali ar fi", „cumasurile de Hindiia, adecă ceale ce să numesc şaluri chesmerii, ghermesuturi cu flori şi beldarii, ori de Hindiia ori de Şam sau de Halep sau de Ţarigrad şi de tot locul stofă şi tot feliul de cumasuri de Evropa, atît cu fir, petială, sirmă, cît şi făr'de aceasta, ori cusute, ori ţesute în flori de mătasă, osăbit de floare, adică renghiul tăfţilor, cum ceale cu flori perviile, atlăgealile şi altele asemenea..., afară numai de şalurile ce să numesc giaruri, pentru încins şi pentru cap, care sănt trebuitoare la răceale şi trainice, asijderea şi şalurile sadea, ce se numesc şămlod, lahuluri arăpeşti şi enghiuri-şali, şi fieştecare cumaşu sadea, cum ghermesutu fără flori, dima, cetareale şi totu fealiul de alăgeale de Hindiia, de Ţarigrad, de Şam, de Halepu, asemenea şi tot fealiul de cumasuri sadea de Evropa şi alăgeale făr'de flori, cum şi tabinuri, hareale, canavaţuri ce au în chip de ape flori de fealiu şi altele asemenea cumasuri ce lovesc în doao flori, adică renghiuri, iar nu stofe şi cumasuri cu flori". Se îngăduie „emenealile, testemelurile", „peteala adică trà" de la nuntă, „după vechiul obiceaiu", caftanele domneşti. Se admit iar juvaierele, „lucsurile de aur şi altile ca acestea lucruri care nu să strică". Un teribil blăstăm pecetluieşte opreliştea"[1].

[1] Furnică, *o. c.*, pp. 45-57.

Comerţul cu Turcia se presintă încă în primul rînd.

Sfătuitorul unui Domn fanariot după Alexandru Ipsilanti, în proiectul său de reformă, se ridică împotriva gelepilor şi săigiilor cari cumpără, cu o treime din preţul obişnuit, cîştigînd cu daruri pe ispravnici, şi peste 70.000 de oi, în loc de 33.000, şi trăiau pe sama satelor; ei sînt aduşi măcar la observarea echităţii în transacţiile lor. El cerea ca aceiaşi să nu se înstăpînească pe suhaturile căpătate prin firman de la proprietar pentru oile lor. Observă apoi că un Ipsilanti redusese darul de grăsime de capră, de unt şi de miere (120.000 ocă din prima, 80.000 din al doilea, 12.000 din a treia) către capanul Vidinului, luîndu-se întreiala de la negustorii olteni şi două „orînduieli" pe an pentru unt, dar pe urmă s'a cerut şi la celelalte judeţe, dîndu-se la 1803 grija acestei trimeteri la trei negustori din Craiova[1].

Porcii erau cumpăraţi de negustori sîrbi din Turcia[2].

La acel larg program muntean de refacere Turcii opuseseră deci vechea lor rutină abusivă.

Dar, în Moldova, intervenţia rusească aduse încă din 1784 întărirea vechilor măsuri de a se opri nelegiuirile „oamenilor răi", aşezarea la noi, păşunarea vitelor turceşti, ocuparea de pămînturi româneşti, îngăduindu-se numai trecerea din serhaturi în Moldova a unui număr hotărît de „negustori" cu scrisori în toată forma; oile necesare pentru capitală vor fi vîndute în bună înţelegere numai gelepilor. In porturi se va desface capanliilor veniţi cu corăbii din Constantinopol, zahereaua de grîne cerută de aprovisionarea Ţarigradului. Plata cherestelei şi a salitrei se va lua din datoria bănească a ţerii. Chilia şi Isaccea nu mai aveau să trimeată vameşi la Galaţi. Dar, mai ales, ca o vamă nouă, se îngăduia negustorilor romîni să facă negoţ pe malul drept, fără a plăti alte dări[3].

Totuşi abusul nu poate fi stăpînit, şi astfel întîlnim, la sfîrşitul veacului al XVIII-lea, casuri ca acestea: „smeritul giu-

---

[1] Urechiă, *Istoria Romînilor*, II, pp. 35, 36-7.

[2] *Studii şi documente*, VIII, p. 8, no. 37.

[3] Sturdza, *Acte şi documente*, I; Hurmuzaki, VII, pp. 421-5.

decător Brăilii Isac-zadea Derviş-Mustafà“ vine la Iaşi să judece un proces, pentru nişte oi, trimese în Rusia, ale lui Iordachi Deleanul Cantacuzino cu nişte Turci [1].

Oricum, Turcii cari veniau de acum înainte pentru trebile capanului nu mai fură lăsaţi să umble pe toate străzile Bucureştilor şi pe la toate hanurile, ci numai la al Sfintei Ecaterine, hotărît a li fi singurul conac, sau, la nevoie, şi la hanul Colţei, „lângă casele de beilic al mănăstirii Mărcuţei“ [2]. „Cahvenelele“ la care ei se adunau nu erau libere, ci supuse vel cafegiului domnesc [3].

Cu provinciile austriece legăturile se fac însă tot mai dese, dat fiind mai ales faptul că în aceşti douăzeci de ani niciun conflict al Imperiului cu Turcii nu veni să le întrerupă.

Incă de la începutul Domniei lui Alexandru Ipsilanti o solie din Braşov sosi să-l cerceteze pentru a cere restabilirea vechilor relaţii [4].

In ce fel şi-au ajuns ei scopul se vede din privilegiul dela 22 April 1773 (probabil 1775), apoi la 6 Novembre 1775, înnoit de Nicolae Carageà, şi prin acel din urmă, dat în August 1782, Domnul „din mila lui Dumnezeu şi-a Impăratului“, doritor ca „nu numai supuşii de aici, ci şi străinii să poată căpăta supt cîrmuirea sa îndurare şi dreptate“, acordă celor treizeci de case de Braşoveni, cu optsprezece negustori, din Bucureşti, dreptul de a face negoţ cu mărfurile lor speciale în toată ţara, scutiţi fiind de orice plată alta, — fără a escepta văcăritul şi pogonăritul, vama pe vinul lor, — decît a celor 400 de lei turceşti pe an, în două termine.

Numai pentru vinul cumpărat sînt datori a da vamă zece lei turceşti de fiecare bute. Mărfurile lor nu se vor deschide la graniţă, dar se va da de fie-care povară un leu, ca şi la vadurile Dunării. Exportul mărfurilor nevîndute li se admite şi mai departe, cu vama obişnuită de trei la sută, fără „vama

---

[1] *Studii şi documente*, XI, p. 83, no. 160.
[2] Urechiă, *Istoria Romînilor*, I, pp. 486-7, nota.
[3] *Ibid.*, IV, p. 266 şi nota 1.
[4] Hurmuzaki, XV[2], pp. 1739-40.

agească" şi a „chervăsăriei". In ce priveşte pe cărăuşi, negustorii sînt liberi a-şi alege şi ţinea ori Prahoveni ori Cîmpineni ori Comărniceni [1].

Primindu-se însă de Şchei plîngere că administraţia muntenească mai adaugă o sută de lei pe an, se recurse la guvernul ardelean cu intervenţia agentului de comerţ, de curînd numit, al Austriei, Ignaţiu Ştefan Raicevich, şi se căpătă firmanul din 15 Iulie 1783 [2], şi pentru Moldova.

De fapt se menţine aici; în Moldova, vechiul comerţ, cu trecerea pe la Grozăveştii Bacăului, şi Internunţiul căpăta dela Poartă numai oprirea sporirilor de vamă pentru vin şi alte produse [3]. Păstorii ardeleni [4], cari dădeau în Moldova 10 aspri, nu 12, ca la Munteni, erau apăraţi de impunerile nelegale la Grozeşti, la Fălciiu, unde li se lua un miel de turmă, la Huşi şi în alte locuri unde erau supuşi la aceiaşi dare [5].

Firmanul din 4 Decembre 1786 hotăra pentru Ţuţuienii şi Bîrsanii din Ţara-Românească [6] un oierit de 10 aspri, nu ierbărit pe boi şi cai, o dare de „perdea" de doi lei sau un leu şi un miel, scutind de vamă pieile, lîna şi brînza şi anulîndu-se cele şaizeci de parale la ieşire pentru fiece turmă, fixată, nu, ca înainte, ori la şase sute ori la o mie de oi, ci la şapte sute, şi lăsînd *vornicia* pentru vitele rătăcite la buna înţelegere [7].

Şi Saşi trataţi bine sînt arătaţi la Bucureşti în 1782 [8]. Cît

---

[1] Urechiă, *Istoria Romînilor*, II, p. 181 şi urm. (şi privilegiul staroste-lui); traducere germană în Hurmuzaki, XV², pp. 174-4.

[2] *Ibid.*, pp. 1745-6, n-rele MMMCCCII-XV.

[3] *Ibid.*, VII, pp. 390-2, n-rele CCXLI-II. Cf. *ibid.*, p. 427.

[4] Cari aduceau 50.000 de oi; *ibid.*, XIX, p. 1493, no. CXXXVI.

[5] *Ibid.*, pp. 436, 445-6, no. CCLXXXVII-VIII.

[6] Lui Moruzi din Moldova cerîndu-i-se un privilegiu, el sfătuia să se ceară firman; *ibid.*, p. 63, no. LXX. — Opunere a Domnului muntean mai ales; *ibid.*, p. 209 şi urm. — Recunoaşterea de el a dreptului Bîrsanilor, p. 217, no. CXCII. Cf. *ibid.*, pp. 240-1.

[7] *Ibid.*, VII, pp. 519-21. Se vorbeşte şi de porumbul adus de păstori de-acasă. Braşovenii se temuseră în 1782 de cotărit şi fumărit; *ibid.*, XIX, pp. 25-6, no. XXV; pp. 46-7; no. XLVII.

[8] *Ibid.*, p. 35, no. XXXVI; p. 40, no. XXXIX; p. 178, no. CLX.

despre Moldova, „Braşovenii“, negustori de lînă, de piei de capră, de ceară, de peşte (moruni şi crapi), de vin adus din Turcia [1], în Iaşi şi Focşani — cinci case, pe lîngă cei de iarmaroace, — cari, pe vremea Ruşilor, nu plătiseră decît vama pentru mărfurile lor vienese şi veneţiene, se plînseră că li se cere şi suma de 5% pentru marfa de Braşov, de 6 şi 7% lei, chiar 10%, pentru cea de Viena şi Gratz, darea pentru cămară 17, plus 49 lei turceşti pe an, fumăritul de 20, apoi 30 lei, crescîndu-se şi vechea contribuţie anuală şi cerîndu-li-se şi birul [2]. Un firman de asigurare pe capital se publică în vara lui 1783 [3].

In Ţara-Românească Braşovenii se mai plîngeau că li se impun, în locul Prahovenilor, bănuiţi că duc scrisori de trădare, cărăuşi din Cîmpina [4].

Nemulţămirile pentru situaţia păstorilor ardeleni urmează încă şi după căpătarea firmanului din 1786 [5].

Iar Braşovenii şi „Nemţii“ cari aduceau peşte sărat dela Brăila, supăraţi de „măjari“ cu „măjăritul“, „negustorii ungureni“, cari vînd „sare mărunţă“ la Bucureşti, importatori, ca Ioan din Braşov, de bumbac şi orez de peste Dunăre, negustori de piei de capră, ca Adam „Ceatiri“, „suditul Nemţiei“, care-şi avea agenţii la Craiova, dau de lucru Agenţiei [6].

Armenii din Polonia căpătau dela Vodă Alexandru Mavrocordat un privilegiu întru toate asămănător cu cele trecute, oprindu-se creşterile de arendă, deposedările în puterea dreptului de vecinătate, usurpările pentru arături sau păşune. Dările rămîneau: un leu şi un potronic vechiu cornăritul, un leu şi şaizeci de parale la trecerea mărfii peste hotar, desetina de stupi şi porci, zece bani cuniţa de patruzeci de bani pentru boii cari nu sînt de negoţ şi nici din cei luaţi la bîlciu şi îngrăşaţi două luni, plus unul sau doi lei bacşiş

---

[1] *Ibid.*, p. 88, no. LXXIV.
[2] *Ibid.*, pp. 76-7, no. LXIII; p. 94, no. LXXXI.
[3] *Ibid.*, XV², pp. 1745-61, mai ales, *ibid.*, XIX, p. 105 şi urm.
[4] *Ibid.*, pp. 84-5, no. LXX; pp. 88-9, no. LXXV.
[5] *Ibid.*, p. 266 şi urm. In iarna anului 1787, mii de oi îngheţau; *ibid.*, p. 273.
[6] Urechiă, *Istoria Romînilor*, I, p. 473, nota; p. 476, nota.

pentru găsirea vitelor răzleţe; caii de export erau scutiţi de vamă, care rămînea fixată pentru alte obiecte la 3 o/o. Procesele puteau fi aduse dela ispravnici la Divan, iar cele criminale se vor judeca după tratate [1].

Starea Ţerii-Româneşti fusese cum în 1774 o descrie Ipsilanti: „un pustiu, cu o capitală în ruine, cea mai mare miserie pretutindeni, lipsă de locuitori“ [2], şi Moldova nu va fi fost altfel. In aceste condiţii, şi cu toată extraordinara capacitate de refacere, adeverită de cronică, a unor regiuni a căror activitate economică n'avea la ţară o civilisaţie gingaşă şi complicată, relaţiile cărora trebuia să li servească, în curînd, singurul consulat cu caracter economic au trebuit să aibă începuturi neapărat slabe.

Totuşi încă din 1775 Austriecii, apoi şi supuşi lor cei noi din Galiţia, tratau cu Turcii pentru „un comerţ folositor, pe Dunăre, în Marea Neagră şi în ţerile turceşti“ [3], luînd şi înţelegere cu Ruşii. Cea d'ntăiu societate de navigaţie, a baronului Fries, unit cu Zewerovich şi alţii, în 1777, nu putu să lucreze; puţină ispravă realisă şi Brighenti, care promitea „o diligenţă“ pe Dunăre [4]. In 1775, pentru acest scop se trimesese pentru cercetări un agent de taină, cu o suită de negustori, la Chilia Nouă, apoi în Crimeia, asupra căreia plutia marea amintire a Caffei, în „noile posesiuni ruseşti“, şi în sfîrşit la Constantinopol [5]. Trimisul, Nikolaus Kleemann, şi-a descris călătoria la explorație şi în curînd un Willeshofen, un Dellazia, negustori din Viena, îşi aveau contoarele

---

[1] *Ibid.*, VII, pp. 417-8, no. CCLX; *ibid.*, XIX, p. 185, no. CLXV.

[2] Hurmuzaki, VII, p. 132, no. LXXX.

[3] Ein vortheilhaftes erbländisches Commercium mit der Pforte und Russland, besonders nach dem Schwarzen Meer; *ibid.*, p. 155. Pentru explorațiile lui Kleemann şi activitatea Casei Willeshofen în 1781 (cu bibliografie) v. mai ales în Docan, *Explorațiuni austriece pe Dunăre*, „Analele Academiei Romîne“, XXXVI.

[4] Henrik Grossmann, *Osterreichische Handelspolitik mit Bezug auf Galizien in der Reformperiode (1772—1790)*, Viena 1914 („Studien zur sozialen Wirtschafts- und Verwaltungsgeschichte, hggb. von Dr. Karl Grünberg“).

[5] *Ibid.*

la Dunărea-de-jos[1]. Un firman special, basat pe noul sened acordat Internunciului, îngăduia trecerea negustorilor austrieci în Marea Neagră[2].

Incă din Mart 1782 Kaunitz credea că Willeshofen, care-şi ceruse învoirea în anul trecut, poate începe să-şi aducă proiectul la îndeplinire[3], care ţintia, ca şi ale Franciei şi Prusiei în acelaşi timp, la legarea unor relaţii economice cu Chersonul şi Crimeia, întrată în stăpînirea Impărătesei Ecaterina. Viena stătea la îndoială dacă depositele de mărfuri luate ca probă de la deosebitele firme trebuiau făcute tot la Chilia Nouă ori la Galaţi.

Firmanul pentru represintantul lui Willeshofen, Olivieri, era căpătat în Maiu următor[4]. Şi vasul plecă spre Galaţi, ducînd camelote, batiste, gaze, museline, pluşuri, moltoane, barhet, bumbacuri, pînzeturi, mătăsuri, tafte, atlazuri, alte postavuri, ciorapi, panglici, pălării, mănuşi, arme şi unelte de fier, apoi ace, galoane, porţelanuri, oglinzi, sticlărie, galanterie, jucării, ca şi vinuri, zahăr, rosolio, săpun, colori. Pe două mici vase această expediţie plutitoare se îndreptă spre Brăila şi Galaţi[5], unde trebuia s'o întîmpine un vas rusesc de la Cherson, condus de căpitanul frances Masse[6]. Uimirea Gălăţenilor şi, între ei, a celor cîţiva negustori turci fu mare, văzînd acest lucru fără exemplu ca negustori şi bărci împărăteşti să se oprească la această şchele, cu atît mai puţin avînd pretenţia de a trece înainte cu mărfurile[7]. Se ceru lui Willeshofen să meargă la Iaşi ca să-şi capete voia de trecere. La Sulina se pretinseră abusiv patru lei de butea de vin[8]. Brînza cumpărată la Galaţi fu oprită acolo[9].

---

[1] Iorga, *Studii istorice asupra Chilici şi Cetăţii-Albe,* p. 379.

[2] Hurmuzaki, VII, p. 419. Cf. *ibid.,* XIX, pp. 23-4, no. XXII.

[3] Cf. Docan, în „Analele Academiei Romîne", XXXVI, p. 566 şi urm.; Hurmuzaki, XIX, p. 1 şi urm.— Incă din 1779 fusese vorba de a se trimite vinuri ungureşti pe apă la Constantinopol; *ibid.,* p. 3, no. I. Willeshofen începuse aici.

[4] *Ibid.,* pp. 6-7, no. V. chestia mărfurilor, *ibid.,* p. 7 şi urm., No. VI.

[5] *Ibid.,* p. 19, no. XVIII; p. 24, no. XXIII şi urm.

[6] *Ibid.,* p. 27, no. XXVII.

[7] *Ibid.,* p. 29.

[8] *Ibid.,* p. 34, no. XXXV.

[9] *Ibid.,* p. 52, no. LII.

In toamnă însă acelaşi Willeshofen revenia prin Ovidiopol la Iaşi[1], ca să reînceapă la anul[2]. In lunie 1783 apoi sosiau două vase austriece la Galaţi ca să descarce pentru Cherson pe altele turceşti[3]. De acum şi negustori vienesi isolaţi veniau pe uscat, ca un Marini[4]. In 1785 însă Compania se disolvă şi se cerea vînzarea la Bucureşti a mărfurilor din Cherson[5].

Cu aceasta nu fu părăsit încă acest comerţ plin de viitor. In lunie 1784 funcţiona la Viena o nouă „Companie de comerţ pentru Dunăre şi Mare" *(Donau und Seehandlung)*, a lui Bienenfeld. Vasul „Danubio" mergea de la Constantinopol la Galaţi pentru a lua mărfurile depuse acolo şi a le îndrepta iarăşi spre Cherson. Se prevedea acum şi o „călătorie de întoarcere"[6]. O altă Companie se interesa de negoţul cherestelei[7]. In sfîrşit la 1785, contele Festetics şi un anume Gottfried Bozenhard, din Ardeal, încearcă o navigaţie dunăreană cu centrul la Bucureşti[8]. Festetics conducea însuşi casa de aici, din Bucureşti, în 1787, cînd, izbucnind un foc, Vodă-Mavrogheni însuşi alergă să-i scape zahărul şi cafeaua, mustrînd pe cine-i zicea să nu se riscă pentru nişte „Nemţi" şi spuind tare că de la dînşii el are un mare cîştig[9]. In acelaşi an se întîlnesc plîngeri contra vameşului turc din Sişţov, care făcea miserii negustorilor ce debarcau mărfurile acolo[10].

Şi se continuă mai departe pe această cale. In 1787 un Ratkowitz din Semlin trimetea un vas de la Constantinopol la Galaţi. Tot odată începea întreprinderea, pomenită mai sus,

---

[1] *Ibid.*, p. 81, no. LXVI.

[2] *Ibid.*, p. 97, no. LXXXIV.

[3] *Ibid.*, p. 101, no. XL; p. 103, no. XLI.—Un vas al lui şi altul al baronului de Teufferer; *ibid.*, p. 120, no. CVI; p. 136, no. CXXIII.

[4] *Ibid.*, pp. 107-8, p. 122, no. CIX; p. 123, no. CXII; p. 151, no. CXXXVIII; p. 164, no. XLVI; p. 211, no. CLXXXVIII.

[5] *Ibid.*, p. 235, no. CCVIII.

[6] *Ibid.*, pp. 185-6, no. CLXVI.

[7] *Ibid.*, p. 186, no. CLXVII.

[8] *Ibid.*, p. 237, no. CCX; p. 238, no. CCXI.

[9] *Ibid.*, p. 268.

[10] *Ibid.*, pp. 241, 244, no. CCXIX.

Brighenti şi Dellazia. Cincisprezece vase mici duceau grîu unguresc la Galaţi, unde trebuia să-l iea corăbii mari trimese din Trieste la Constantinopol, ceia ce fu zăbovit însă de vremea rea [1].

Se încercă apoi, după memoriul unui anume Brückenfeld, şi o navigaţie pe Olt [2], la care Domnul muntean se opunea, pretextînd că s'ar supăra Turcii, cari au mori la gura rîului [3]. În toamna lui 1784 negustorul Pürcher din Sibiiu căută, în tovărăşia baronului Buccow, să treacă pe Olt spre Dunăre, iar de la Galaţi la Constantinopol [4].

Galaţii ajunseră astfel un port însemnat. In şantiere, din cantităţile „imense" de cherestea se construiau şi vase de războiu de şaizeci de tunuri. Şed mulţi negustori turci, şi în cursul verii se adună un mare număr de vase ce încarcă mărfuri şi zahereà pentru Constantinopol. Intr'una se ciocnesc marinarii turci. Vin mulţi negustori din Moldova, Polonia, Bucovina şi Ardeal. Cei din Bucovina cumpără peşte sărat, plătind cinci lei, apoi zece, de fiecare car, afară de leul şi patru parale de car la graniţă [5].

Se vorbia şi de navigaţia pe Prut, pe Nistru. Evreii Hörne aveau în vedere pentru scurgerea produselor galiţiene, şi a tutunului. Ideia era reluată în 1782 şi prinţul de Nassau-Siegen, credea să-şi poată trimete grîul şi lemnul la Acherman. Studii se făceau şi de abatele Caspari la 1786. Un conte Dziaduzicki cerea un adevărat privilegiu pentru acest proiect, sperînd să ajungă şi în Mediterana [6].

Şi consulul prusian König semnalează în 1784 un alt proiect interesant: prinţul galiţian August Sulkowski ar fi gîndit să facă un canal între rîul Sane si Nistru, la Sambor, legînd astfel Polonia cu Marea Neagră [7].

---

[1] *Ibid.*, pp. 268-9, no. CCXLVI.
[2] *Ibid.*, p. 205, no. CLXXXIII ; p. 207.
[3] *Ibid.*, p. 207.
[4] *Ibid.*, pp. 210-1.
[5] *Ibid.*, p. 101, no. XC. — Un agent pianuit acolo, *ibid.*, VII, p. 59.
[6] Henryk Goldmann, *o. c.;* Iorga, *Studii istorice asupra Chiliei şi Cetăţii-Albe,* p. 379.
[7] Hurmuzaki, X, p. 15, no. XIII.

Ocuparea Bucovinei prin ruşinosul tîrg care se ştie nu trebuia să fie pentru Austria Mariei Teresei şi lui Iosif al II-lea numai stăpînirea unui splendid teritoriu, ci şi punctul de plecare pentru o nouă activitate comercială. De aceia se ajută din toate puterile formarea, cu burghesie străină[1], de tîrguri în mijlocul satelor moldoveneşti. De aceia, îndată după încheierea convenţiei de delimitare, se ceru de la Poartă dreptul de navigaţie pe rîurile Moldovei pînă la Dunăre[2]. Indată după aceasta, în vederea noului război ce se pregătia cu Rusia, Curtea din Viena voia să se treacă peste opreliştea exportului vitelor ca să poată cumpăra la Munteni ca şi la Moldoveni orice număr de vite, şi permisia se acordă, cu nesfîrşite asigurări de prietenie, numai pentru Moldova[3]. In 1782 se doria o astfel de îngăduială pentru cai de remontă, cumpăraţi şi de alte Puteri, ca Prusia, dar se capătă numai oferta unui dar de o sută de armăsari[4]. Domnul Moldovei se gîndia să-i aducă din Ţara-Românească, de la Craiova sau din Dobrogea[5].

Se mergea şi mai departe în elaborarea de planuri. Astfel în mintea unui Armean din Liov, Nikorowitz, răsări ideia de a învia vechiul negoţ între Galiţia şi Moldova. El credea că Sniatynul ar putea fi punctul de plecare pentru o expansiune mergînd pînă la Dunăre şi cuprinzînd şi Ucraina. Pentru aceasta ar fi să se ridice „prăvălii, deposite şi, după obiceiul oriental, şi băi", care s'ar da coloniştilor. Amîndouă riturile armeneşti ar fi îngăduite, şi s'ar întemeia şcoală şi tipografie, dar Evreii n'ar fi îngăduiţi decît de două ori pe an, la iarmaroace. Proiectul părînd prea vast, se ceru propunătorului să caute localităţi de colonisare în Bucovina însăşi, şi, întru

---

[1] In invitarea la jurămînt se vorbeşte deosebit de „Jidovii [cari] au a jura jurămînt cu credinţă către noi, nu numai cei ce sînt şăzători în tîrguri, ci şi cei de prin sate"; *ibid.* VII, p. 299.

[2] *Ibid.*, p. 285, no. CLXII: „die freye Schiffarth auf den Flüssen in der Moldau".

[3] *Ibid.*, pp. 314-5, n-le CLXXIV-V.

[4] *Ibid.*, p. 357, no. CCXI; pp. 358-9, no. CCXIV; pp. 361, no. CCXVIII; pp. 363-4, no. CCXXII; pp. 374-5, no. CCXXIX; XIX, pp. 5-6, no. IV.

[5] *Ibid.*, p. 31, no. XXXII; p. 47, no. XLVIII; pp. 49-50, no. L.

Cernăuţi, Boian, Siretiu şi Suceava, el alese pe cea din urmă, în care trăiau încă rămăşiţile puternicii aşezări de odinioară. Aici găsi biserici întregi, ori uşoare de reparat, şesuri întinse pentru păşunat, putinţa de vînzare a vinului moldovenesc, a rachiului şi berii, cele cinci iarmaroace pe an. Credea că s'ar putea exporta caii şi boii în Silesia prusiană, iar vacile şi juncile în Ardeal, unde ar fi crescute. Dacă s'ar face colonia, i s'ar acorda tot felul de scutiri. S'ar clădi şcoli armeneşti, germane şi latineşti, băi, cîrciume, Evreii, întru cît ar fi toleraţi, avînd numai dreptul vînzării cu mărunţişul; s'ar da voie de import pentru tabac; s'ar face două iarmaroace noi, pentru tot felul de oameni şi tot felul de mărfuri, la Anul Nou şi la Sîmpietru.

Un trimes al Patriarhului armenesc din Constantinopol fu consultat asupra planului de colonisare. Rămînea ca hotărîrea să fie luată la Viena[1]. Dar planul se opri acolo, Austria arătîndu-se incapabilă de mari creaţiuni noi, ca ale Prusiei, cu care în lumea germană se afla în concurenţă. Şi la Constantinopol, de altfel, Internunţiul se speriase de apelurile scrise îndreptate de Nikorowitz coreligionarilor săi din Impărăţia turcească[2].

Armenii din Liov se mulţămiră deci a stabili o Companie pentru negoţul de cai în Botoşani[3]. Proiectul oficial din 1786, tot aşa de zădarnic, prevedea fabrici de postav şi de pielării[4].

Aceste mari planuri contrastează cu starea negoţului intern, servit de Armeni, Greci şi Evrei în Bucovina, fără ca negustorii germani să se simtă îndemnaţi a participa la el[5]. Nici cîştigul cu boii nu-i atrăgea. Romînii şi Rusnecii, cei d'intăiu „mai morali şi cuviincioşi", ceilalţi „mai dîrji *(abgehärtetes)* şi mai vioi", se mulţămiau să schimbe vitele cu marfă. Cînd Evreii fură siliţi de guvern a munci la ţară, din 714 familii la 1781, se păstrară în patru ani numai 175[6]. De

[1] *Ibid*, VII, pp. 315-8, no. CLXXVI.
[2] *Ibid.*, pp. 319-20, no. CLXXVII.
[3] *Ibid.*, XIX, p. 759.
[4] *Ibid.*, VII, p. 473.
[5] *Ibid.*, p. 456.
[6] *Ibid.*, p. 457.

altfel reunirea, la 1786, a Bucovinei cu Galiţia[1] tăiè toate perspectivele de înaintare spre Sud.

In acest timp în Moldova negustorii armeni erau ocrotiţi contra proprietarilor de moşii, cari căutau să-i despoaie, prin actele domneşti din 1784 şi 1785. Li se confirma cornăritul de un leu vechiu şi un potronic de boul exportat, plus 1 leu, 60 de cireada trecută peste hotar. Aceste animale ale lor vor da cuniţa de patruzeci de bani pe cap. Desetina de stupi rămînea de zece bani vechi[2]. Ordonanţa care fixează deosebitele categorii de plătitori ai cuniţii pentru cai înseamnă deosebit pe „lăcuitorii din raiaua Hotinului şi a Benderului, din Sălcuţa, din Ocraina", pe cei cu „cai bîrsăneşti din Ţara Ungurească" şi cu „cai bîrsăneşti din Ţara Muntenească", lîngă „neguţătorii din stăpînirea austriecească, cari au cîşlele lor aicea în Moldova", lîngă „Turculiţăştii ce se află în stăpînirea austriecească, ca unii ce nu sînt din rînduiala celor ce plătesc"[3].

Austria încerca pe acel timp şi ramuri noi de comerţ. In 1785 ea avea la Iaşi un magazin de bijuterii[4]. De mult ea se gîndia la un agent, care să apere aceste multiple interese şi să dea o basă sigură proiectelor ce trebuiau.

Biruinţa asupra temerilor Porţii şi asupra obişnuitei ei politice de tergiversare o căştigaseră însă Ruşii, cari, fără să aibă mărfuri de vînzare sau să cumpere ceva în Principate, scontau cîştigurile politice care s'ar putea trage din presenţa lîngă Domnii romîni a unui consul.

Sosirea acestuia, în Iunie 1780, se făcu fără nicio înştiinţare prealabilă. El era acum în Constantinopol, cînd ambasadorul Ţarinei crezu de cuviinţă să facă Turcilor o simplă notificare. Se obiectă, firește, că tratatul nu dădea voie să se numească un agent într'un loc unde niciun Stat n'avea representant, fără o formală întrebare a Porţii şi că el nu poate

---

[1] *Ibid.*, pp. 474-5, no. CCLXIV. Cf. şi *ibid.*, p. 477 şi urm.
[2] *Uricariul*, II, ed. a 2-a, p. 148 şi urm.
[3] *Ibid.*, V, pp. 304-6 (1794) şi VI, pp. 465-72 (an. 1809).
[4] Hurmuzaki, X, p. 16.

avea niciun rost comercial, comerţul însuşi mărginindu-se la singurele călătorii în Rusia ale Cazacliilor, cari, de fapt, îşi clădiau pe atunci biserică anume la Odobeşti [1]. Ruşii nu se clintiră însă din loc, refusînd propunerea francesă a unui consulat la Acherman sau acea turcească de a se fixa ca reşedinţă Silistra. In Februar 1782, Turcii cedau stăruinţilor necontenite ale noului represintant rusesc. Bulgacov, şi consulul se instala în două case la Bucureşti, cu patruzeci şi cinci de slujitori şi şaisprezece cai [2]. În ce chip înţelegeau să apere comerţul, şi întăiul consul, Serghie Laşcarev, şi urmaşul său, Severin [3], se poate vedea din următorul cas. Consulul din Iaşi are, în 1783, o neînţelegere cu vameşii. El li trimete răspuns prin dragoman că, dacă mai fac aşa, îi va aduce la el cu ieniceri şi li va da două sute de cnuturi [4].

Internunţiul crezuse că Laşcarev ar putea să servească şi interesele monarhiei austriace, care erau de multe feluri: sprijinire a unei importante emigraţii de meşteri, de agronomi, de medici şi spiţeri, de arhitecţi şi constructori de vase, ocrotirea Bisericii catolice, pe care Polonia n'o mai putea apăra în Moldova şi nimeni n'o avuse 'n grijă în Ţara-Românească, protecţia Evreimii, tot mai numeroasă, care-şi căuta un patron. Incă de prin 1779 ideia Agentului austriac răsărise în Ardeal, care părea că începe o nouă viaţă economică, şi la 1781 un fost auditor militar, Elveţianul Franz-Joseph von Sulzer, însurat cu o Săsoaică, publică resultatul experienţelor sale de cîţiva ani în principatul muntean, unde era preceptor şi om de afaceri, în „Istoria Daciei transalpine", pe care, după jertfa tipăririi a trei volume, n'o putu continuà.

---

[1] Pînzele din Moscova şi fierăriile din Tula au existat numai în imaginaţia candidatului austriac la consulat, Sulzer *(Geschichte des transalpinischen Daziens,* III, pp. 443-4).

[2] Hurmuzaki, XIX, pp. 27-9.

[3] *Ibid.*, p. 23, no. XXII.

[4] *Ibid.*, VII, an. 1782.

[5] *Ibid.*, XIX, p. 109.

Dar alegerea nu căzu asupra acestui om cu temperamentul năcăjicios şi cu vorba amară, ci asupra agentului navigaţiei de probă a lui Willeshofen [1], asupra unui Ragusan, cu pretenţii medicale [3], care făcea comerţ cu boi, cu lînă, cu miere şi ceară, în acelaşi timp cînd pregătia în cunoştinţa trebilor apusene pe copiii lui Vodă-Ipsilanti. Mergînd să-i caute prin Viena, în cursul rătăcirii lor aventuroase, el căpătă locul pe care-l rîvnise concurentul său „bosniac", încă din lunie 1782 [3], brevetul flindu-i expediat, fără discuţie, la 16 Octombre 1783 [4].

Domnul muntean, Nicolae Carageà, care ştia pe Raicevich în legături eu predecesorul său Ipsilanti, se grăbise, primindu-l ca pe „un străin de distincţie", a-l descrie ca „om rău, şiret şi intrigant", cu un „caracter urît şi turbulent", care făcuse numai intrigi la Viena. Acest „secretar", care-şi propunea să cerceteze afacerile dunărene de la Semlin pănă la gura fluviului, îi părea de nesuferit, cu toate complimentele reciproce de la prima audienţă [5]. Cu Laşcarev împreună ar fi „doi oameni răi", şi Vodă credea că autorisaţia nu se va da celui de-al doilea [6]. Şi fostul Domn îl privia ca pe un om „şiret" şi ar fi dorit ca el să fie trimes la Neapole [7]. Turcii îl acusau că i-a insultat într'o convorbire la Iaşi [8], pe cînd generalul ardelean se întreba dacă Raicevich nu ţine prea mult la ţara adăpostirii sale [9].

Căci şi în Moldova purtarea lui trufaşă indispusese. Ceruse conac şi i se dăduse, dorise întîmpinare şi o avuse,

---

[1] *Ibid.*, pp. 11-2, no. IX.

[2] Consulul prusiac König îl socoate „bărbier sau hirurg din Ragusa"; *ibid.*, X, p. 22, no. XX.

[3] In Mart se decisese trimiterea unui agent; *ibid.*, p. 3, no. II. In Iulie numirea imperială; *ibid.*, p. 14, no. XI.

[4] *Ibid.*, pp. 32-4. Pentru Raicevich ca preceptor al fiilor lui Ipsilanti, *ibid.*, VII, p. 332 şi urm. Pentru numirea lui şi *ibid.*, p. 405 şi urm.

[5] „Mi par", scrie Agentul, „un uomo ragionevole e più tosto timido ed amico della pace", *ibid.*, XIX, p. 22 şi urm.

[6] *Ibid.*, VII, p. 365.

[7] *Ibid.*, pp. 369-70.

[8] *Ibid.*, pp. 378-9, no. CCXXXIII.

[9] „Sein Herz für das Land zur Zeit noch etwas zu gross sein könne"; *ibid.*, XIX, p. 13.

dar încă de la Focşani orbise de puterea Monarhiei gata să ocupe părţi din Imperiul turcesc şi de hotărîrea sa de a învăţa minte pe Voevod[1]. Pe cînd Internunţiul presinta scuse, Agentul se plîngea de reaua tratare a supuşilor imperiali, între cari izgonitul hirurg Bartolozzi[2] şi îndepărtatul medic Andreas Wolff, de insultele ce i s'ar fi adus lui, şi se declara incapabil de a-şi îndeplini astfel funcţiunile[3]. Fusese nemulţămit şi cu localul dat şi pusese, fără a întreba pe nimeni, la poarta bisericii catolice un act de iertare a dezertorilor austrieci.

Din partea lui, încă de la început Raicevich recomanda continuarea negoţului între Viena şi Galaţi, cu mărfuri ardelene. O Companie de comerţ en gros, cu un fond de 200.000 de florini, ar putea înlocui pe Lipscanii greci, cari, cu un capital mic şi împrumutat de la boieri şi cu cară de transport, aduc pe an 500 de bucăţi de postav, 500 de şaluri *(scialloni)* „englese", *made in Germany*, postavuri de Verviers, cincizeci de „mantini" de mătasă italiană, pînze tipărite de Viena, hîrtie de Veneţia, coase şi unelte din Stiria, zahăr de Fiume, mărfuri de metal din Nürnberg, cafea, drogherie, colori, prin negustori austrieci venind pe apă. Ar aduce stofe din Moravia şi Boemia, s'ar cumpăra vite, cai, salitră, piei de iepure. In Ţara-Românească, spune el, negustorii îmbogăţiţi de războiu sînt în decadenţă, Domnul devenind creditorul lor, dar lîna şi ceara li dau totuşi cîştiguri mari. Harnic, amestecîndu-se în toate, mergînd cu stăruinţa pănă acolo, încît apucă de mînă pe Caimacamul Brîncoveanu, care nu voiă să recunoască ori să asigure o datorie faţă de un sudit, vorbareţ ca un meridional în rapoartele sale, care ating toate punctele vieţii ce-i trecea supt ochi, Raicevich nu pleeă, în 1786[4], şi anume pentru portul din Neapole, unde publică la 1788 „Observaţiile" sale asupra Principatelor, traduse în limba germană la 1790, fără a fi văzut începuturile comerţului mai mare pe

---

[1] *Ibid.*, VII, pp. 410-1, no. CCLVI.

[2] Un Parmesan, *ibid.*, VII, p. 429, no. CCLXVIII.

[3] *Ibid.*, p. 412 şi urm. Instrucţiuni ca să se liniştească, *ibid.*, p. 426 şi urm. Mustrări, *ibid.*, XIX, pp. 18-9, no. XVII; p. 151 şi urm.

[4] *Ibid., passim.* Pentru plecare, *ibid.*, pp. 244-5, no. CCXX.

care-l dorise. Urmaşul lui, baronul Metzburg, avea un caracter mai mult politic, pentru a contrabalanţa pe Ruşi[1]. Numai în 1790 Raicevich era să reapară, în societatea lui Thugut, care negociase „dobîndirea" Bucovinei[2].

Lumea fanariotă se deprinse însă cu consulii. Cînd noul trimis prusian, von Diez, străbătu Principatele în 1784, el primi suggestii cu privire la întemeiarea unui consulat moldovenesc al regelui său. Agentul ar fi ocrotit un mic negoţ de porţelană, de postav de Breslau[3], ar fi pregătit o remontă în creştere, a ofiţerului Seydlitz, a Armeanului Baronţi, şi ar fi apărat pe Germanii nesupuşi monarhiei austriece, pe protestanţii fără ajutor, fără a mai pomeni cîţiva Evrei fără protecţie. Postul fu acordat unui Silesian, profesor de limbi, dar şi bun desemnator, care venise din Bucureşti la Iaşi, ca preceptor al copiilor domneşti, ca şi Raicevich, Ernest-Frederic-König, care-şi capătă beratul în April 1787. Acest original puţin îngrijit, despreţuitor de convenţii şi iubitor de băutură, avea planuri mari: voia să îngraşe cai tătăreşti de la iarmaroace la Raşcov, avînd moşie de o parte şi de alta a Nistrului, să atragă negoţul de vite albe în Silesia, să stabilească la Iaşi un deposit de mărfuri prusiene, să înnainteze cu afacerile pănă în depărtatul Levant[4]. Vestitul bancher al Curţii prusiene, Ephraim, se gîndia să trimeată în Moldova galoane şi altă marfă[5]. Cînd un German de pe moşiile lui Poniatowski visa de un comerţ care de la Copenhaga prin Zaleszczyk ar cuceri Orientul, gîndurile dascălului nostru de franţuzeşte nu trebuie să mire. Batjocurit însă de toţi, de Diez în primul rînd, el peri misterios la începerea noului războiu[6], după ce,

---

[1] Internunţiul califica astfel politica austriacă: „Ma Cour, outre qu'elle est timide, hautaine, frauduleuse, instable à sa parole, babillarde et disposée à mettre la discorde, est aussi très ambitieuse et très ignorante; on doit s'y faire craindre et estimer et s'y faire état de traiter toute chose avec ton et gravité; *ibid.*, p. 261, no. CCXL.

[2] *Ibid.*, p. 572, no. CCCCLXVI.

[3] *Ibid.*, X, p. 35.

[4] Cf. *ibid.*, XIX, p. 235, no. CCVII.

[5] *Ibid.*, X, p. 23, no. XXII.

[6] *Ibid.*, pp. XXXVIII-XLIII.

la Bucureşti, promisese lui Mavrogheni-Vodă că-i va furnisa praf de puşcă printr'un Evreu polon [1].

Saxonia făcea şi ea cumpărături de cai în Moldova pe la 1781, şi o Campanie Capetti sau Capelli se întemeia pentru acest comerţ, care se oferi de aceiaşi iniţiatori şi Prusiei [2]. Un agent saxon, Clement, muria la Bucureşti pe la 1787 [3], cînd se începeau din partea Grecului Stamaty stăruinţi în vederea stabilirii unui consulat frances.

Cel d'intăiu negustor frances, Honoré Bonneau, apare la noi încă din 1718 [4], cînd dragomanul frances la Constantinopol cumpără în Moldova 20.000 de ocă de lînă pentru a le exporta în Polonia [5]. Incercări de comerţ francese se făcuseră şi în 1753, dar se ivia temerea de gelosia rusească [6]. Un Frances de pe lîngă Domnii noştri, Linchoult, se gîndia chiar la un „stabiliment frances" pentru un „comerţ productiv între Ţara-Românească şi naţia francesă" [7]. Cum ceara constituia în adevăr un important articol de export, Constantin-Vodă Racoviţă din Moldova oferia ca plată a unei datorii ce voia să contracteze, 15.000 de ocă de ceară la Galaţi (i se cerea să nu fie mai scumpă decît 37 de parale oca). Şi Casele Hübsch şi Cingria, Magy şi Compania se interesau de ceara noastră [8].

Franţa trimese în curînd la Mohilău un personagiu deosebit de vioiu şi întreprinzător, de la Roche, apoi agent în Moldova ca şi în Polonia, ca să vadă ce s'ar putea face în ma-

---

[1] *Ibid.*, XIX, pp. 319-20, no. CCLXXVII; pp. 383-4.

[2] *Ibid.*, X, pp. 16-17, no. XVII.

[3] *Ibid.*, XIX, p. 313.

[4] *Ibid.*, p. 261, no. LXXVII.

[5] *Ibid.*, VI, pp. 346-7, no. CLXXI.

[6] I. C. Filitti, *Lettres et extraits concernant les relations des principautés roumaines avec la France (1728-1810)*, Bucureşti 1915, pp. 63-6, 73-4, 83, 88-9, 91-2.

[7] *Ibid.*, pp. 99 şi urm., 350. — El se gîndia să ieie pe „cocoana Ancuţa Sturdza" Se ştie rolul pe care l-a avut aici. V. *Bulletin de l'Institut pour l'étude de l'Europe sud-orientale*, II, p. 162 şi urm.

[8] Filitti, *l. c.*, pp. 19-20, 24-5, 27 şi urm., 44-5, 90, 210-7, 276, 279, 300, 304-6.—Negoţ frances de lînă în Moldova, *ibid.*, pp. 25-27.—Ofiţeri pentru remontă (1768), *ibid.*, pp. 508-13.

terie comercială în Polonia şi Rusia nouă. Un André Bilistein, din Lorena, care venia din Rusia, avea şi el înainte de 1782 proiectul lui de comerţ[1]: acesta din urmă se gîndia la o Companie de exploatare a minelor, la o usină de fier, la fabrici de sticlă[2], de hîrtie, la manufacturi cu meşteri francesi. O altă Companie, a Mării Negre, ar ajuta comerţul. Un profesor de limba franceză la Iaşi, Carra, propunea în acelaşi an 1782 întemeiarea consulatului pentru a se aduce în Principate bijuterii, galoane, ceasornice, oglinzi, seminţe de flori, mobile, flori artificiale, rochii femeieşti, hîrtie, postav, afară de cel albastru ca la Afumaţi[3], flori artificiale, pistoale, cuie, fier în bare, porţelane şi faianţă, butce, tablouri, tapete, „cărţi francese, greceşti şi latine", în sfîrşit tot ce ar măguli un popor cu „gustul format spre tot ce poate aţîţa curiositatea şi măguli vanitatea". Ba chiar vase trimese la Constantinopol ar putea aduce de acolo şi mărfuri orientale. Iar în Principate s'ar lua miere şi ceară, cînepă şi in, lemne şi iarbă galbenă sau indigo[4]. Petiţionarul era trimes la alte birouri, arătîndu-i-se că negoţul pe Marea Neagră — necesar după convenţia de comerţ cu Rusia — pare „problematic" Ministeriului de Externe[5].

Cu toată presenţa consulilor însă, Poarta nu înţelegea să trateze Principatele de fapt în alt chip decît pănă atunci. Astfel între capetele de acusaţie contra nenorocitului Domn moldovean Grigore Ghica era şi acela că n'a cumpărat în Polonia, cum i se poruncise, o cantitate de provisii, scusîndu-se că Rusia nu i-ar îngădui-o[6]. Zaherele se cereau cu preţ fix, ca mai de mult, în 1782 şi 1785[7]. Domnul muntean era silit să

---

[1] Hurmuzaki, XIX, pp. 63-4, no. LX şi urm.

[2] Una ungurească în Moldova la 1741, *Studii şi documente*, VI.

[3] Presupusul postav frances venia din Prusia; Hurmuzaki, X, p. 16.

[4] *Ibid.*, *Supl.* I², p. 14 şi urm., no. XXVII; Urechiă, *Istoria Românilor*, II, pp. 336-9.

[5] Hurmuzaki, *Supl.* I², pp. 18-9, no. XXXI. — Un Laroche, recomandat pentru consulatul din Durazzo, era la 1783 lîngă Domnul muntean; *ibid.*, pp. 27-8; p. 40, no. LXVI. Cf. p. 41, no. LXVII.

[6] Hurmuzaki, VII, p. 311.

[7] *Ibid.*, p. 448, no. CCLXXXVI; XIX, p. 23, no. XXII.

cumpere grîu în Bulgaria, pe lîngă săul, untul, brînza, mierea, ceara din principat[1], şi aceasta pe vreme de secetă completă, într'o miserie generală. Lui Moruzi, din Moldova, i se cerea în grîu un milion şi jumătate de chile de Constantinopol[2], şi el era dispus să cumpere grîne din ţerile austriace, dacă i s'ar aduce la Galaţi[3].

Un raport al lui Raicevich ne face să vedem procedările turceşti. In primăvară veniau gelepii ca să strîngă cele de nevoie Seraiului şi ienicerilor, cu poliţe către Domn, care le transmitea, în sama birului, ispravnicilor unde se făceau cumpărăturile[4]. Numai exportul de porci din Oltenia, neceruţi de Turci, era îngăduit şi atunci cînd, ca la 1783, se opria cu străşnicie ieşirea vitelor din ţară, „cu pedeapsă de viaţă“[5].

In Ţara-Românească relaţiile cu malul turcesc al Dunării erau obişnuite şi se mergea curent la bîiciurile de acolo, în „Oreava“ (Prahova) şi aiurea[6].

Relaţiile comerciale ale Ardealului măcar cu Moldova sînt deci slabe. Dar la 1788 vedem pe Ioan Ionovici Marcus din Braşov aducînd de acolo „ca vr'o 50 de cantare miere bună albă“, cu cofa, cîte 80 de bani[7].

De altfel liniile vechiului comerţ se îngustau tot mai mult. Am văzut că Moruzi în Moldova interzicea larga vînzare de pănă atunci a horilcăi polone[8], pentru că ea „minează pe ţeran, îl face cu totul incapabil de lucru, îl aduce a fi leneş şi în sfîrşit calic“[9], de şi un nobil polon, tot acel Dzieduzicki pomenit mai sus, promitea să cumpere în schimb toată sarea din magaziile Moldovei[10], ba chiar exportul boilor şi cailor

---

[1] *Ibid.*, p. 44.
[2] *Ibid.*, p. 60.
[3] *Ibid.*, p. 62. Lista de cereri turceşti în 1783, *ibid.*, p. 99, no. LXXXVII. Cf. *ibid.*, p. 123, no. CXII.
[4] *Ibid.*, pp. 99-100, no. LXXXVIII. Cf. şi *ibid.*, p. 123, no. CXII.
[5] Urechiă, *Istoria Romînilor*, I, p. 472 nota.
[6] *Studii şi documente*, XIV, p. 93, no. XCIX.
[7] *Ibid.*, VIII, p. 83, no. 15.
[8] Hurmuzaki, VII, p. 366, no. CCXXIV.
[9] Filitti, *o. c.*, pp. 229 şi urm., 518 şi urm.
[10] Urechiă, *Istoria Romînilor*, II, p. 329 şi urm.

peste hotarele din Est şi Vest[1]. Domnul încerca a face negoţ cu Constantinopolul pe sama lui şi isprăvia vînzînd Polonilor din Brody[2]. Supt urmaşul său, trebui ca grija intereselor polone în ce priveşte horilca să fie încredinţată consulului rus, căruia nimeni nu cuteza să-i stea împotrivă[3]. Se încercă şi la Bucureşti un monopol al tutunului[4].

Aşa de mult negoţul cel nou ameninţa pe cel din lăuntrul ţerii, încît în 1783 negustorii moldoveni arată printr'o cerere către Domn că străinii îi concurează cu „un folos de douăzeci şi cinci la sută în vamă şi imposite", aşa încît sînt în stare să-i distrugă în curînd. Ca resultat, Evreii galiţieni fură impuşi la o dajdie mai mare, pe care nevroind a o plăti, fură poftiţi să plece în zece zile.

Cel mai însemnat din negustorii moldoveni, unde tot veniau aceşti Evrei galiţieni, era astfel în 1784 un Atanasie Iankovics din Cernăuţi, Ungur de origine, căsătorit cu o Romîncă: el avea de la Bălşeşti arenda pe trei moşii; i se putea ucide un cal de cincisprezece galbeni, boi de o sută cinzeci[5]. Negustorii de ţară se grăbiau să-şi iea pămînt în Bucovina şi să treacă drept sudiţi[6].

Războiul început la 1787 cu Rusia, îndată şi cu Austria, puse capăt însă răpedei înnaintări a comerţului apusean mai ales prin Austrieci[7]. Schimbarea totală a moravurilor, începută mai de mult, dar desăvîrşită numai atunci, aducînd alte cereri de mărfuri şi de mode, era să deie însă după păcile din Sistov şi Iaşi un şi mai mare rol curentului nou de comerţ.

Negoţul intern continuă în tot acest timp după vechile datine, şi Domnii fanariotismului filosofic făceau ce puteau ca

[1] *Ibid.*, XIX, p. 60.

[2] *Ibid.*, p. 74.

[3] *Ibid.*, p. 166.

[4] *Ibid.*, şi pp. 196-7, 201-2, n-le CLXXIX-LXXX. — Se exporta şi sare, cu contract oficial, în Polonia, *ibid.*, p. 80, no. LXV.

[5] *Ibid.*, XIX, p. 189, no. CLXX; p. 220.

[6] *Ibid.* Şi un Gheorghe din Suceava.

[7] Fuga din Bucureşti a negustorilor sudiţi, *ibid.*, pp. 326-7. Pentru cei cîţiva sudiţi ruşi din Bucureşti, *ibid.*, p. 331. V. şi *ibid.*, pp. 344-5.

să-l sprijine. Dacă nu se întemeiază bîlciuri nouă prin oraşe, se dă voie mănăstirilor a-şi avea bîlciu la culesul viilor în locul chiar unde fac vinul. Astfel pentru Hurezi „în sud Muşcel, în dealul Piteştilor[1]".

De la început, Alexandru Ipsilanti opria pe negustorii străini de a vinde, la Bucureşti şi la Craiova, altfel decît cu ridicata. Se hotărî că aceşti străini, „creştini şi Armeni", nu vor vinde, cum făceau după războiu, la Tîrgul-de-afară şi la Tîrgul-Cucului, că mătăsarii pămînteni au singuri dreptul de a desface mătasa de la douăzeci de dramuri în jos; dar se opriau negustorii de postav de a face pagubă croitorilor, fabricînd haine[2]. Vinurile, rachiurile, holerca străine sînt oprite[3]. Cîmpulungenilor li se îngăduia a merge fără taxă după peşte pănă la baltă. „Nimenea din ţerani să fie volnic", spune privilegiul din 1786, „a încărca orice povară din oraş pănă nu vor încărca întăiu orăşenii, atît peste toată vremea, cît şi la sborul Sfîntului Ilie prooroc"[4].

Trei din aceste bîlciuri sunt descrise de călătorul german Hacquet, naturalist, la sfîrşitul veacului al XVIII-lea. La Mohilău se vinde de Turci bumbac şi cafea, ca şi lulele; de Tatari, vite schimbate cu postav şi pînză. La Botoşani, cu o mie de case, se desface şi marfă din Anglia şi Franţa. La Iaşi Grecii aduc stofe de Orient (din Alep, din Chios), muselină, brocart, materie scumpă; Ruşii, blănuri, — pe cînd alţii desfac produsele Occidentului[5].

La 1783 Alexandru Constantin Mavrocordat hotărăşte cisla negustorilor pămînteni din Iaşi la un leu, 67 de bani, plus răsura de 14 parale, cu voie a se cisluí, luîndu-se unsprezece soroace: „şase pe cîte o lună şi jumătate, trei la aju-

---

[1] *Studii şi documente*, XIV, pp. 103-4, no. CVII. Alte bîlciuri şi tîrguri săteşti, *ibid.*, p. 162, no. CLXXI, şi aiurea, mai tărziu. Privilegiul pentru bîlciul Sf. Ilie de la Cîmpulung supt Alexandru Ipsilanti; Urechiă, *Istoria Romînilor*, I, p. 107, nota 2.

[2] *Ibid.*, pp. 97-9.

[3] *Ibid.*, p. 101 şi urm., nota.

[4] *Ibid.*, III, p. 28 şi urm., nota.

[5] Iorga, *Istoria Romînilor prin călători*, III, p. 24. Pentru Iaşi şi Polonul Mikoscha, resumat *ibid.*, p. 28.

torinţa de iarnă", două la „ajutorul cheltuielilor Vistieriei ce să ia vara"; calfele şi „ficiori de neguţitori neînsuraţi" nu au a plăti nimic. Pentru desetină şi alte dijme, sarcini nu li se impun, nici dări speciale. Negustorii străini nu pot vinde decît în termin, „cu ridicata", iar nu cu „cotul sau cu cumpăna", afară de „ale mîncări", şi încă plătind o taxă celor indigeni, de jumătate de leu la sută: o „cutie" a negustorilor se hrăneşte din taxe. „Abăgerii, băibăracarii, rachierii, bacalii şi alte esnafuri" nu vor vinde decît marfa lor, şi nu cea „supţire" a indigenilor. „Desăgarii", cari înşeală la vamă, nu vor mai cutreiera, cercetînd numai iarmaroacele. Starostele are supravegherea şi judecata cu apel la Vistierie, avînd a opri „cotul sau cumpăna vicleană". „Un neguţitor de va zice cuvînt de necinste asupra altui neguţitor, să se globească, iar care va ridica mîna, mai cu mari pedepse, după cum va găsi cu cale şi vor hotărî fruntaşii". Pensia „celor cuprinşi de nevoi şi de sărăcie" se va lua din suma gloabelor.

De altfel dreptul starostelui nu se opreşte la breasla lui: „Fără ştirea starostelui şi a fruntaşilor nimeni să nu fie volnic a deschide dughiană, ca să neguţitorească cu marfă supţire, care vînd neguţătorii dughengii, nici din pămînteni, nici din Armeni, nici din Jidovi". „Dumineca şi la douăsprezece praznice împărăteşti să nu fie volnic a deschide dughenile şi a vinde orice fel de marfă, ci numai lucru ce va fi de mîncare, nefiind opriţi, să aibă voie a vinde[1]". Se poate o prevedere mai de aproape şi mai iubitoare? O „cutie" a negustorilor se hrăneşte din taxe[2].

Măsura închiderii prăvăliilor Dumineca şi la hramuri, la „douăsprezece praznice împărăteşti", se iea şi în Bucureşti la 1783[3], pentru „toţi neguţitorii prăvăliaşi, ori lipscani, ţarigradeni, bogasieri, mărgelari, postăvari, cavafi". Evreii şi Armenii aveau aceiaşi îndatorire, „însă nu zicem pentru toate serbătorile mici, în care cei leneşi şi netrebnici găsesc pricini de serbătoare a nu-şi face lucrul şi alişverişul vieţii lor

[1] Urechiă, *Istoria Romînilor*, II, pp. 378-81.
[2] *Uricariul*, I, pp. 35-44.
[3] *Ibid.*, pp. 397-8.

şi a petrece în bicisnicii, ci numai Duminecile şi praznicele cele mari împărăteşti şi ale Maicii Precistei", la celelalte, prăvăliile fiind închise numai în timpul slujbei.

Trei ani după aceasta, Alexandru Ioan Mavrocordat fixă în Moldova birul negustorilor de ţară la 15 lei pe an, la Sf. Gheorghe şi Sf. Dumitru, plus răsura, dughenile dînd la ajutorinţă 25 de lei lipscănia, 20 braşovenia şi blănăria, 15 bogasieria, plus iarăşi răsura. Vama rămîne 3%. Se mai adauge doar cotăritul, 60 de bani de dughiană [1].

Avem şi privilegiul din 1785 al lui Alexandru Ioan Mavrocordat şi cel din 1795 dat de Alexandru Ioan-Vodă Callimachi „breslei negustorilor pămînteni" de la Iaşi. Se prevede plata la Sf. Gheorghe şi la Sf. Dumitru, de numai cinsprezece lei pe an, plus cinci parale la leu măsura şi ajutorinţa, de 25 de lei la „lipscănie" şi 20 de lei la „braşovenie şi blănărie", 15 la „bogasierie", plus 14 parale la leu măsura. Vama rămîne trei la sută „după adevărata fatură cea vor arăta către vameş". Cotarilor li se dau 60 de bani de dughiană. Cîrciumele dau la ajutorinţă trei lei de bute, 60 de parale de poloboc. Vor fi apăraţi pe lîngă negustori feciorii, „calfele şi cîte un om strein adus de piste hotar". Orice angarii sînt oprite. La dijme, negustorii pot scuti 500 de stupi şi o mie de vedre, pentru prisos dîndu-se patru parale vechi de stup şi răsură patru, „de cruce". Toată administraţia se face prin ceauşul breslei [2].

Vre-o cinsprezece ani mai tărziu, rupînd contractul pentru venitul podurilor cu negustorul Apostol Ioanu, Scarlat-Vodă, fiul lui Alexandru, pomeneşte ce se va lua de la „marfa lipscănie", „marfa de Ţarigrad şi băcălii, cum şi altă marfă ce va veni de piste Dunăre", „marfa de Braşov sau rusască", marfa ţerănească, precum şi păcura şi „cărţile de gioc" [3].

Comerţul în oraşe rămîne supus mai de aproape supravegherii. Cei cari răspîndiau marfa întîiu prin sate şi o strecurau pe urmă în oraşe, „prin cară cu făină, cu grîu şi attele",

---

[1] *Uricariul*, II, pp. 45-9 (cu indicarea confirmărilor pănă la 1795).

[2] *Doc. Callimachi*, I, pp. 470-2, no. 145; Urechiă, *Ist. Rom.*, II, pp. 382-4.

[3] *Uricariul*, II, pp. 49-50.

fură daţi, în Ţara-Românească, la 1783, pe mîna mortasipilor cari strîngeau vama[1]. In Botoşani, bacalii cei mai de frunte „vindeau înnaintea celorlalţi“[2].

Precupeţia era strict reglementată. „Matrapazii bucureşteni, cari iese afară la cîmp înnaintea celor ce aduc bucate la tîrgul de vînzare şi taie preţul lor cu aceia afară, şi apoi, după ce le aduc în tîrg, le scumpesc cu preţ nedrept peste măsură“, îşi vedeau, la 1783, „matrapazlîcul“ oprit. „Nartul“ se fixă în înţelegere cu breslele[3]. Se opriau, de frica focului, „prăvăliaşii de orice fel de isnaf şi celalt norod de oameni proşti, ca nimeni să nu cuteze a mai şedea prin prăvălii cu ciubuce aprinse i pe la ulite şi drumuri să umble cu pipa“[4]. Se opria luarea în „buţi, burii mari şi în saci aruncaţi pe aci, pe acolea fieşunde“ a pucioasei, silitrei, „fişicurilor“, rachiului, ierbii de puşcă[5]. Se desinfectau prăvăliile unui mort de oftică, precum a fost casul cu Costandicel Lipscanul, Arvanitohoritul, din Craiova[6]. „Zborurile“, tîrgurile, aveau nevoie de învoirea Domniei[7], oprindu-se „pungaşii, calpuzanii, borfaşii şi furii de cai“ ţigani[8], Iudeţele din margenea dunăreană n'aveau drept la bîlciu, pentru a se evita scandaluri cu Turcii[9].

La 1805 se făcu o întreagă reglementare a precupiei sau precupeţiei bucureştene. Opriţi de a ieşi înnaintea ţeranilor şi de a-i „măglisi“, precupeţii erau aşezaţi în prăvălii, — după cerere, din causa chiriilor scumpe, tot pe locul lor — şi constituiţi prin hrisov în „isnaf“ de patruzeci de oameni, aleşi de Agă, ca „oameni de credinţă şi cu statornicie bună, patru fiind puşi la Tîrgul Cucului, cîte şase la cele patru poduri mari“ şi doisprezece „prin mahalale, unde se va socoti mijlocul locului“. Dar vătaful lor îi va cîrmui „să vînză în tîrguri ţeranii cu ocaua şi cu paraua de dimineaţa pănă seara

---

[1] Urechiă, *Istoria Romînilor*, I, pp. 470-1, nota.
[2] Furnică, *o. c.*, pp. 62-3, no. XXXV.
[3] Urechiă, *Istoria Romînilor*, I, pp. 478-9, nota; p. 480, nota.
[4] *Ibid.*, p, 487, nota.
[5] *Ibid.*, pp. 507-8, 518-9, nota.
[6] *Ibid.*, pp. 513-4, nota.
[7] *Ibid.*, p. 483 şi urm., nota.
[8] *Ibid.*, pp. 484-5, nota.
[9] *Ibid.*, pp. 485-6, nota.

şi mai multe zile, şi, cînd ţeranii nu vor putea să mai zăbovească şi vor vrea să vînză cu ridicata ce li-a rămas, atunci să aibă voie precupeţii a cumpăra rămăşiţa". Altfel îi mănîncă ocna. Dar vor putea, vor trebui să umble prin sate după lucruri de hrană, căci au răspunderea zaherelei, însă cu cărţi domneşti [1].

In Moldova, privilegiul dat de Mihai-Vodă Suţu (1794) negustorilor pămînteni din Botoşani prevede scutiri de desetină, de slujbe, de angării, ocrotire la iarmaroace şi la cîşle, favoruri la arendarea de moşii, în schimb pentru bir şi „ajutorul" de 30 de bani de casă la tesaurul negustoresc [2].

Vămile interioare rămîneau cele vechi, foarte vechi. In Moldova, la orice apă mare: Dunărea, Nistrul, Prutul, Siretiul, Moldova, Bistriţa, Trotuşul se lua brudina. Pentru oile „mumbaielei împărăteşti" se luau 3 lei, 80 de bani noi la mie, 5 pentru „oile neguţătoreşti" [3]. Peştele ce se aducea din Dunăre şi din bălţi era un atît de important articol de comerţ, pe la sfîrşitul veacului, încît la 1795 se înfiinţă o dare specială asupra lui, a „măgeriei". Cartea domnească privitoare la dînsa pomeneşte „vînzarea peştelui sărat şi proaspăt care vine pe Dunăre cu caicele la schelea Galaţii şi peştele care vine cu cară din balta Bratişului şi din balta Ialpugului, cum şi de la alte bălţi din Ţara-Turcească, la schelea Galaţilor; aşijderea şi peştele sărat şi proaspăt ce se va încărca prin cară şi, nevrînd să vie la schelea Galaţilor, vor merge pe la alte tîrguri, trecînd prin Ţinutul Covurluiului" [4]. Se cunoştea şi sistemul opririi importului articolelor produse în ţară şi astfel regimul de organisare economică pe basa apuseană opri, tot în 1783, cu totul aducerea de vin şi rachiu de peste graniţă [5].

In materie de industrie, în sfîrşit, la 1786 continuă fabrica de sticlă de la Hîrlău, trecută de la un Evreu la „Petre

---

[1] *Ibid.*, XI, pp. 360-3.
[2] *Studii şi documente*, VII, pp. 132-4, no. 47.
[3] *Uricariul*, IV, pp. 204-5.
[4] *Ibid.*, pp. 70-2.
[5] Urechiă, *Istoria Romînilor*, I, p. 462 şi urm., nota.

Mazi, Neamţ, şi apoi la Francezul Chabert [1]. Se căuta ca aceste manufacturi să nu se strămute în Principate. Astfel, cînd un Ceh, Simon Kohani, care-şi avea în Ardeal fabrica de sticlă şi de cristal, trecu în Ţara-Românească pentru a face acolo o fabrică, Kaunitz însuşi interveni pentru ca aceasta să nu aducă o pagubă comerţului cu acest fabricat [2].

Prin această activitate a comerţului la hotarul între două neamuri o clasă nouă de mari negustori se ridică. Astfel Hagi Enuş, ctitor de biserică, proprietar de moşii [3], în Craiova, şi urmaşul său, Milco starostele [4], care nu-şi uitase Compania, şi, prin Hagi Constantin Stoenescu din 1787, era în corespondenţă cu compatrioţii din Sibiiu [5]. Lui Marcu Iovepale („Evepalin") Chiproviceanul îi succedaseră fiii, nepoţii şi altă seminţie; succesorul lui Iova e Dumitrachi Iovoiul [5], şi Nica Teişanul are ca fiu pe Băluţă Ioannu [7]. Inceputul acestui secol presintă între ctitorii de biserici oltene mulţi băcani, „boltaşi", negustori [8], „zaharagii", mătăsari.

In Moldova, afacerile lui Manole din Botoşani sînt continuate de unul dintre fiii săi, Iordachi, moşier, dar şi „cupeţ", care-şi păstrează cele două dugheni [9]. Armeanul Hariton Miculi, al cărui fiu va trece apoi la Iaşi, se întîlneşte în acelaşi Botoşani [10]. La Iaşi, încă la 1779 aflăm pe „Năstase Negrul, cupeţ, săn Toader Negrul" [11]. Panaiti Fote era pe la

---

[1] *Studii şi documente,* XI, p. 84, no. 165; Urechiă, *Istoria Romînilor,* II, pp. 376-8.

[2] Hurmuzaki, XIX, p. 203, no. CCXVIII Se pare că fabrica rămase: agentul trimetea acolo pentru a căpăta ştiri recente; *ibid.,* p. 290. Sulzer scrie contra fabricilor din Principate; *Doc. Callimachi,* I, pp. 393-4.

[3] *Studii şi documente,* V, p. 333. no. 143.

[4] Şi un Ghiţă Stoianescu, în 1843; *Studii şi documente,* XV, p. 71, no. 196.

[5] *Ibid.,* XII, pp. 110-1, no. CCXVIII; XV, p. 60, no. 161.

[6] *Ibid.,* XV, p. 311; p. 315, no. 891; p. 317, no. 897; p. 318, no. 898.

[7] *Ibid.,* p. 312.

[8] *Ibid.,* p. 60, n-rele 159-60.

[9] *Ibid.,* V, pp. 423-4.

[10] *Ibid.,* p. 426. Pentru familia lui mai departe, *Documentele Callimachi,* II, p. 208, no. 161.

[11] *Ibid.,* p. 219, no. 30.

1788 „Lipţcanul“ în vază [1]. La 1795 un Manole, fiul lui Grigore Braşoveanul, avea legături cu abagerul oriental Tatul [2].

Scrisorile lui Hagi Constantin Pop din Sibiiu ajută să aflăm cine făcea negoţ de import la Bucureşti în 1818—21, deci, în parte, şi mai înnainte. Pe lîngă Romîni: M. Cornescu, Statie Constantin, Triandatil, Iovipale, Cristu Papazoglu, Cuciuchi, Cogeamuş, Gheorghe Paapa, pe lîngă Grecii Calenderoglu, Gheorghe Sakhellario, Gheorghe Stavro, Stavri, Apostol Gheorghiu, St. Moscho, Baltoridi, C. Piga, Papadopol, Chiriac Hristodulo, pe lîngă Armenii Mangiuc, Aratun Dilanoglu, Aracagioglu, Ovanes Vartanoglu, Vartan Hagicov, Garabet Melicovici, Buiuclioglu, Sarchis, Asadur Amedov, pe lîngă Slavii Cealicovici, Velea Pavlovici, Manovici, pe lîngă Francesii Marchand, veuve Bonin, pe lîngă Germanii Galtz, Schermelly şi în sfîrşit pe lîngă Evreii Ascher Lewi, Abraham de Lion, Isaac Elias şi Isaac Cohen, Moise Zisu, Efraim Nachmias, Sch. Friedmann, Moise Semo, Herschel Finkelstein [3].

Cunoaştem, însă, pe corespondenţii chiar din 1789—1820 ai „hagiului“ din Sibiiu. La Bucureşti era cunoscutul Chiriac Polizu, Ioan Eustatie Băltăreţul, vestit prin bogăţia şi influenţa lui [4], şi Grecul Nicolae Eliad; la Piteşti Hagi Zeno Zupanioti, Russi, Mihail; la Argeş. Lazarovici, Nanu, Paraschiv Ioanu; la Craiova, Albulescu, Marco şi Ienachi, Tudoran Mihail, Dumitrie Constantin, Fitochi, Calaigi, Nicolae Radovici, Băluţă Ioanu, Velie Pavlovici, Stamate Mărgărit şi un Dimitrie Aman, apoi Iovepalii (şi la Rîmnic), pe lîngă Mavrodi şi Hagi Mladen Stoianovici; la Rîmnicul-Vîlcii: Popovici, Nicolachi Mihail, Radovici, Mavrodoglu, Adam Ulrich, Sevanos; la Caracăl, „Landescomisarul“ Ion Moldovan, care-şi avea la „loagăr“ „măgăzia cè mai mare“ din oraş; la Călimăneşti Drăgoiu Gheorghiu. La Iaşi un Atanase Vasiliu, un Balasan; la Roman un Stavru Slugerul; la Botoşani Hagi Chicor Buiucoglu; la Braşov un

---

[1] *Studii şi documente*, V, p. 542, no. 19.
Doc. Callimachi, I, p. 472, no. 146.

[3] *Studii şi documente*, VIII, p. 88, no. 60; pp. 89-90, no. 70; p. 91, no. 89. La 1820 şi la Craiova era datornic al lui Zenobie Pop Avram Ovreiul *(ibid.*, p. 89, no. 67).
Ibid., p. 83 şi urm.; p. 85, no. 28; p. 86, n-le 34, 37, 40.

Barbu Hagi-Arion; la Oradea-Mare („Varadin") un Mihai Mihail; la Năsăud Elena Machedon asociată cu o Săsoaică; la Bălgrad un C. Carcalechi; la Sighişoara Vasilică Moise; la Orăştie Iene Maior; la Zlatna Şăndruţ Dobre şi Ghiţă Tolea [1].

Intre figurile de negustori din acest timp se înfăţişează cu un deosebit relief aceia a Turnavitului, care, învinuit de legături cu Pasvandoglu rebelul, e atras la Constantinopol în 1788 şi făcut să dispară [2], a acelui Ienache Băltăreţul, poate urmaş de Mocan, care în 1822 e zarafbaşa al Paşei de Silistra, şeful armatelor de ocupaţie în Ţara-Românească şi, vechiu lipscan, făcu şi drumul Berlinului [3]. Un Meitani făceau afaceri mai mult cu Turcia, pe lîngă zărăfie [4]. Ca al doilea între sudiţi trecea bancherul Chiriac Polizu, fost candidat de consul prusian, care dădu în 1826 un faliment de un milion şi jumătate [5].

E cunoscut negustorul Ionaşcu din Slatina, care din avutul său, în care şi două moşii, făcu biserică, spital şi „şcoală pentru învăţătura copiilor". Întărind, la 1797, această danie, văduva lui, Neaga, doria numai să „se hrănească, cît voiu avea viaţă", cu o prăvălioară ce se făcea din nou [6]. Boierii epitropi, însă, un Filipescu şi chiar Iordachi Golescu, lăsară la o parte spitalul şi deteră un caracter grecesc şcolii [7].

Originea acestor negustori nu e totdeauna cunoscută. La Rîmnicul Vîlcii avem generaţii întregi ca a lui Evepalin-Iovepale. La Tîrgovişte cupeţul Bădica, mort în 1769, era fiul unui protopop şi sachelariu [8].

Importanţa acestei clase fu subliniată prin schimbarea, datorită lui Radu Golescu, care înlocui la Departamentul epitropiei obştirilor pe cei patru vornici ai doilea cu patru negustori [9]. Se aleg la 1798 Ioan Scufa la mile, Spirea Cazoti

---

[1] *Ibid.*
[2] *Doc. Callimachi*, II, p. 602, no. 11 şi nota 1.
[3] Hurmuzaki, X, p. 187, no. CCLIV.
[4] *Ibid.*, pp. 314-5, no. CCCLXXXIV.
[5] *Ibid.*, p. 370, no. CCCCXLVIII. Cf. şi *ibid.*, p. 396, no. CCCCLXXXII
[6] *Studii şi documente*, XVI, pp. 79-81, no. 16-17.
[7] *Ibid.*, p. 82.
[8] *Ibid.*, XV, p. 358, no. 102.
[9] Urechiă, *Istoria Românilor*, VII, p. 177 şi urm.

la străji, Mihai Chiriţă la şcoli, Petre Vasiliu la cişmele şi orfanotrofie [1].

Ardealul, refăcut economiseşte, era acolo ca să dea Principatelor şi mai ales Ţerii-Româneşti, iar, din aceasta, în special Olteniei, cele de nevoie pentru, a se „civilisa" în sensul apusean. Incă din 1791 vedem viind pe la Haţeg un ceasornic, o butcă de Viena, cu toate cele de nevoie [2] Un negustor sibiian însurat cu o femeie din mica boierime olteană, o Murgăşancă, Păuna, şi de mult amestecat în „vînzarea" peutru păşune a munţilor dela noi [3], acel Hagi Constantin Pop, al cărui chip se vede încă pe muşamaua din „biserica din groapa dela Sibiiu, făcută de dînsul, asociat şi cu boierul Hagi Stan Jianu încă din 1756 [4], fu principalul agent al acestui zilnic import. Ce nu se cuprinde în lista ce o putem formă după bogata lui corespondenţă, din fericire desăvîrşit păstrată? Carăte, butce vienese şi englese, „desagi cu cărţi", hamuri şi mărgăritare, blănuri şi seminţi de legume, horbote, basmale, fachiole, mănuşi, pantofi, căciuli, apă de obraz, „apă de Spa", clopote după cele din Lipsca, feşnice, farfurii, pahare, „caranfile" şi „buteluri", arpacaş, presentin, orz italian, preparate de carne italiene, pînză de Eperjes şi Linz, pistoale englezeşti şi de Viena, feţe de masă polone, „servise de porţelan", stofe, ceaiuri, candel, rozmarin, „unt de anason" şi de scorţişoară, cuţite, linguri, piuliţe, farfurii, „tipsioare de dulceţuri", „ţesăli de piele" pentru vînat, ceaprazuri, hîrtie, ceasornice „bune de purtat în sîn", pomi rari, colori, „gazeturi", căţei şi cîni de rasă, pişcoturi, rozol de Breslau şi frances, undelemn de „Proveţii" şi de Lucca, procoveţe de Braşov, „aufsaţi de zahar cu tot felul de figuri",

---

[1] *Ibid.*, pp. 178-9. Cf. şi *ibid.*, p. 471. Asupra raporturilor lui Golescu cu Scufa, *ibid.*, VIII, p. 127 şi urm., nota.

[2] *Studii şi documente*, V, p. 161, no. 113.

[3] *Ibid.*, p. 160, no. 110. V. şi *ibid.*, XIII, p. 179 şi urm. Hagi Constantin era fiul lui Hagi Petru Luca şi al Stanei.

[4] El ţinu şi „bolţi" la Craiova; *ibid.*, VIII, p. 17, no. 73. Lua în arendă ocnele muntene, *ibid.*, p. 83 şi urm.

pentru nuntă, „porţioane de doftorii“[1], „hiară de călcat rufele“, „hiară de copturi“, „crămatartar“...

Pentru întâia oară prin amicul lor, hagiul de la Sibiiu, „hagiaşul“, boierii olteni au, alături de vechile lor sobe monumentale, „sobe de her, de cele supţiii, oarbe, adecă dintr'altă casă să să încălzească, adecă cu orloiu, să iasă fumu într'alt coş“[1]. Pe păreţi pun „pînză de cea zugrăvită, ca o materie“[2]. Tot din acel izvor vin pentru aceiaşi „scaune cu postav fistichiu“ şi canapele aşijderea.

Îmbrăcămintea cuprinde „ştrimfi“ şi „şuh-pantofi“. Se cer „croazele“, „creditor cu vergi mărunţele“, umbrèle, „gherlanturi“, „vaperuri“. Apele de toaletă se întîlnesc în baloturi cu „săpun ce scriu gazetele că au eşit pentru spălat cocoanele pe obraz“. Se doresc peruci de o speţă anumită, pentru femei. „Basmalele purţulan“ sînt preferate celorlalte.

La mese se bea „ponciu“, „vutca franţozască ce să cheamă rum“ şi „să face din drojdii de zahar“[3]. Se gustă ananas ca din grădina lui Bruckenthal la Sibiiu. Se mînîncă presentin şi salame ardeleneşti, „păpuşèle de zahăr pişcat“, „pesmet de Braşov“. Bucătari şi „socăciţe“ lucrau pentru ospeţe; până şi „spălătoarele“ se cer a fi „Nemţoaice“. „Ciocolata“ a întrat în moravuri.

Pentru plăcerea musicei se aduc „minavete“. Femeile, „mamuzelele“, se distrează cu „cîini mici de tot, cu păr mare, de care au damele cele mari lîngă dînsele“. Ba găsim odată şi biberoane, „ploschiţe de sticlă din care sug copiii“.

Şi boierii erau hazlii în comenzile lor făcute unui prieten... Astfel în 1784 Stolnicul Brăiloiu defineşte astfel butca dorită: „nu vre-o coptură veaiche şi suliminită, ci să fie tînără, frumoasă... Şi să nu fie grea, cît de uşoară de s'ar putea, şi bună, dar şi mai ieftioară“[4].

Dar „hagiul“ e numai fruntaşul unei întregi societăţi de negustori bogaţi, mîndri, luptîndu-se de mult, ei şi femeile lor, pentru loc şi rang în biserică, „care şi cine să stea la

---

[1] *Ibid.*, p. 21, no. 95.
[2] *Ibid.*, p. 70, no. 468.
[3] *Ibid.*, p. 28, no. 137.
[4] *Ibid.*, p. 10, no. 50.

foişor sus şi care să stea jos“: Horvat, Gioan, Todoran, Alexie, „Mancate“, Manicati, şi soţia lui Măriuţa, Zamfira, Andreiţoaia, Făgărăşanu, Zamfirachi, Dumitru Fug, Mavrodin, Zamfir Chiriu, Nastica lui jupînul Gheorghe, Evuţa lui jupînul Mitre, Marcu Cojocarul, Măriuţa Adămoaia, Cruşca, Gheorghe Arnăutul, Vasile Băcanu —, Pascale, Marianca, pe lîngă „bătrînele care stau jos“: mama jupînului Mitrea, Opreana, Anuţa, Poplăcenoaia, Gheţoaia, Calara, jupîneasa Tomei, Piperţoaia [1]. Ca Hagi Constantin Pop, el însuşi urmaşul lui Manole Manicati Sofrone şi al lui Coste Manole Cichirdec [2], dar în condiţii mai modeste, Ardealul cuprinde şi alţi represintanţi ai comerţului românesc, avînd legături cu Veneţia, Triestul, Viena, etc.: un Geanlì, un Hagi Pătru Luca, Vasile Băcanul, un Ioan Cincu, jude al Companiei, un Ienachi Marcu, un Ienachi Arpaş; apoi Andraş Dridefi, Toma Vilarà, Dumitru Cozma, — ba chiar un Romîn din Balcani, Gheorghe Cuţovlahul [3]. După 1750 un Constantin Osmachi era negustor la Sas-Sebeş [4]. Tîrziu de tot, negustorul un Vasilachi D. Vlad din Cluj îşi aducea aminte cum a cunoscut pe „hagiu“ la întorsul din Ierusalim, pe la 1776-7, cu „hagica“ tînără stînd „în Uliţa Poplăcii, în rîndul bisericii“ [5].

La 1807 se strîngea la Braşov o nouă societate, în care, alături de Sasul Türck, se află Romînii Apostol Gheorghe şi Ioniţă Radovici Ghinoiu [6]. Cam în acelaşi timp se îngropa la Făgăraş un Ioachim Bădălache, căruia i se dă pe piatra de mormînt titlul de ctitor [7]. Un Ioan Zamfir îşi avea, douăzeci de ani după aceia, cripta în biserica ortodoxă de acolo [8] In arhivele Inidoarei se găsesc de sigur urmaşi din negustorii ctitori ai vechii biserici de acolo în veacul XVII-lea [9].

---

[1] *Ibid.*, XII, pp. 64-5, no. CXVI. V. şi n-l. următor.
[2] *Ibid.*, p. 62, no. CXIV; p. 69, no. CXXIV.
[3] *Ibid.*, p. 78, no. CXL; p. 104, no. CXCIX.
[4] *Ibid.*, XIII, p 173, no. 596.
[5] *Ibid.*, VIII, p. 91, no. 87.
[6] *Ibid.*, XII, p. 161, no. CCCXXXIV.
[7] *Ibid.*, XIII, p. 97, no. 276.
[8] *Ibid.*, p. 98, no. 278.
[9] *Ibid.*, p. 117 şi urm.

Şi negustoria nouă va întra în legăturile celei vechi. Astfel acel Theodorî Mustaţă, care-şi avea rosturile şi în Moldova, „făcînd alijverişul său cu neguţătorie", în 1813, ca acel ce aducea marfa din Austria, cu plata numai a vămii de 3% „după fătura ce va arăta de cumpărătură" şi exportînd, în aceleaşi condiţii: „boi, vaci, cai, mascuri de negoţ... ori piste Dunăre sau la Evropa". El avea şi două cîşle, două dugheni şi două cîrciume [1].

In Bucovina aceasta, cu oraşele crescute şi prefăcute, elementul românesc nu se dă bătut şi are represintanţii săi, cari folosesc din noul comerţ. Astfel la 1782 apar la Cernăuţi, pe lîngă judele Nicolae Grecu, un Ioan şi un Vasile Sasonte, un Gavril Holuscu, un Atanase Costin, un Ioan Haidău, un Ioan Ţilnic, un Ienache Bilouţ [2]. Suceava-şi avea negustorii mai vechi, ca Armeanul Isăcuţ, şi mai noi, ca acel Constantin Pantazi, venit din Grecia, încă înainte de 1775 [3]. Se mai consulta la 1768 „cadastrul cel de demult, allător în mînile cojocarilor şi alcătuit în Domnia răposatului Vasile-Vodă, avînd toate stradele cu numele lor şi înşirînd pe toţi proprietarii de case şi dugheni anume" [4]. Nume ca Bulaiu, Barbălată, Chiorul, Zgîrie-brînză, Ioleş se păstrau încă [5], precum şi un Radovici, un Manzuc, pe cînd un Jakubenz, Armean, un Marcus Fallek, Evreu, făceau pe la 1795, negoţ mai mare cu Moldova [6].

Presenţa de la un capăt la altul al pămîntului românesc, în aşa de mare număr, şi pănă în cel mai mic centru orăşenesc, a acestor negustori, cari nu sînt, în parte măcar, răsăriţi din ţerani, ci aparţin unei adevărate clase, e de cea mai mare însemnătate. Se vede formîndu-se fără plan, din necesitatea însăşi a lucrurilor, o burghesie românească, a cării desvoltare a fost oprită apoi de anumite concurenţe şi de anumite

---

[1] *Doc. Callimachi*, II, pp. 207-8, no. 158.
[2] *Studii şi documente*, V, pp. 421-2.
[3] *Doc. Callimachi*, I, pp. 584-5, no. 29.
[4] *Ibid.*, p. 585, no. 30.
[5] *Ibid.*
[6] *Ibid.*, II, p. 508, n-le 155-6; p. 513, no. 162.

impuneri. Ceia ce interesează apoi tot aşa de multe că toţi aceşti oameni, din Caransebeş, Lugoj şi Dobra până la Focşani, Iaşi şi Cernăuţi, de la Botoşani şi până la Giurgiul şi Brăila Turcilor[1], stau în continue legături româneşti în acelaşi timp cînd scriu româneşte, foarte bine româneşte, avînd termini româneşti pentru tot ce priveşte negoţul lor şi învăţînd şi Ungurii cu cari au afaceri a scrie în limba noastră, fie şi cu litere latine, într'o ortografie ca a lor. In menţinerea şi desvoltarea unităţii româneşti s'a vorbit de ciobanii rătăcitori, de ţeranii strămutaţi, de boierii pribegi, dar nu s'a observat rolul acestor oameni cu avere, iniţiativă şi ştiinţă de carte, cari, în curînd, ca Gheorghe Opran din Craiova, au fost şi sprijinitorii tiparului românesc.

Negustorii încep a avea nume de familie, ca Teodor Petrovici din 1802, la Iaşi[2]. Ei se pregătesc de un rol politic, pe care-l vom vedea. Deocamdată un fel de bursă a comerţului, măcar pentru Moldova, se stabili în cafenele. Acte publice furate se căutau astfel la 1814 în aceste „publiche botteghe di caffè" din Iaşi[3].

Şi ţerani erau negustori: astfel cei de la Bălţăteşti, cari vînd la tîrguri „scaune, cergi, catrinţe, lînă, brîie, brînză, oi, miei, vite şi cai", după obiceiu, ca şi vinuri scutite de „ortul Trotuşului" şi pîrcălăbie cătînd şi în Ardeal „de chivernisala lor şi pentru bir[4].

---

[1] Lipoveni din Alba-Iulia (Bălgrad) şi din Lipova Banatului, *ibid.*, XIII, p. 263, no. 136.

[2] *Ibid.*, VII, p. 335, no. 86.

[3] *Ibid.*, I-II, p. 188, no. CXXXIX.

[4] Antonovici, *o. c.*, III, p. 299.

CAPITOLUL IV.

Vremea comerţului determinat de transformările occidentale (1789-1804).

Războiul început la 1789 de Turci contra Ruşilor şi continuat prin intervenţia austriacă împotriva celor d'intăiu fu deosebit de stricător pentru ţerile noastre. Ogoarele nu puteau fi lucrate, de la început, în Moldova [1]. Rosturile Bîrsanilor pe plaiurile amînduror ţerilor încetează [2]; agentul austriac era bucuros că a putut salva măcar averea lor, milionul şi jumătate de oi, cele 80.000 de vite [3]. Furia „marelui general" domnesc al Turcilor, Nicolae Mavrogheni, se îndrepta necruţătoare contra negustorilor sudiţi, al căror rol fu nimicit pentru totdeauna [4]. Cunoscutul negustor bucureştean Hagi-Moscu, care vindea sarea de la noi — cea din Moldova fu luată în exploatare de o companie austriacă [5] — pe Dunăre, la Turcii şi Bulgarii din toate oraşele malului drept [6], fu cuprins şi el între suspecţii de aderenţă cu Nemţii.

În Iaşi izbucnirea războiului aduse împrăştierea înspăimîntată a negustorilor. Galaţii fură arşi de Ruşi în aşa chip încît numai după ruinele bisericii principale se mai putea cunoaşte unde a fost oraşul [7].

---

[1] Hurmuzaki, XIX, p. 490, no. CCCLXXXIV.

[2] *Ibid.*, p. 507, no. CCCCL.

[3] *Ibid.*, p. 587, no. CCCCLXXXIV.

[4] *Ibid.*, p. 514.

[5] *Ibid.*, p. 550, no. CCCCXLVI.

[6] *Ibid.*, pp. 597-8, no. CCCCXCI. Cf. *Studii şi documente*, V, p. 331, no. 136, moşiile lui.

[7] Hurmuzaki, XIIX, p. 544, no. CCCCLXXVIII. Cf. *ibid.*, pp. 553-4, no. CCCCLI; p. 563 şi urm.; p. 625, no. DXX.

Ocupaţia de cinci ani în Moldova, de trei ani în Ţara-Românească fu, astfel, ruinătoare. Boierii munteni purtară o grea luptă cu generalul Enzenberg, oprindu-se de acesta exportul vitelor[1]. Ea avu însă asupra boierilor, dintre cari Moldovenii doriseră pe Austrieci, iar Muntenii îi arătaseră simpatie, o adîncă influenţă. Balurile, soarelele, întîlnirile la cafenea, visitele, chiar încuscririle cu ofiţerii armatelor de invasie— de „liberare“ pentru unii — ajunseră a înlătura, întâiu la femei, lăudate pentru frumuseţa şi eleganţa lor, apoi şi la bărbaţi, alipirea la vechile datini de îmbrăcăminte. Rochia, coafura, podoabele europene se impuseră, şi, odată cu ele, întreaga mobilare şi ornamentare a casei, toate rosturile petrecerii, de la masa de ospăţ până la cadrul danţurilor nouă, atît de uşor învăţate[2]. Aceasta va avea mari urmări comerciale.

Cînd la Siştov, în 1791, pentru Austrieci, la 1792, la Iaşi, pentru Ruşi, pacea se încheie, supt presiunea Revoluţiei franceze care înnainta, se căută, dacă nu din partea Rusiei, măcar din a celorlalţi, refacerea vechiului comerţ de basă, în condiţii cât mai bune.

E drept că prin hatişeriful cel nou din 1792 se hotăra, între altele, menţinîndu-se teoria că ţerile noastre au datoria de a aprovisiona Ţarigradul, fiind „ca o magazie“ a lui, că numai gelepii vor cumpăra, *mucaesînul* dispărînd: corăbiile capanului vor veni să iea cele cuvenite în porturi, ca şi salitra şi lemnele din Moldova. Isaccea şi Chilia Turcilor nu se vor amesteca în vama Galaţilor[3]. Dar alături se putea face un comerţ tot mai important, în legătură cu nevoile şi întenţirile care veniau din vecini.

Maiorul Cavallar cumpără din nou cai pentru Austria[4]. Se cerea voia exportului, întâiu aspru interzis, de lînă, de piei, de cordovane. Se luau măsuri pentru ca oieritul şi ierbăritul să nu fie crescute în dauna Bîrsanilor, întorşi la locu-

[1] Urechiă, *Istoria Romînilor*, IV, pp. 511-2.

[2] Cu Austriecii vine cutare Evreu polon la Bucureşti, *ibid.*, p. 172, nota. Cf. *ibid.*, p. 503 şi urm.

[3] Cf. *Uricariul*, III, ed. a 2-a, pp. 137-51; Urechiă, *Istoria Romînilor*, IV, p. 426.

[4] Hurmuzaki, XIX, p. 658.

rile cîştigului îndătinat[1]. Se îngrijiră noile învoieli cu gelepii, cari porniau iarăşi prin ţară după hrana capitalei turceşti[2].

Ca şi înnainte, primăvara însemna în Ardeal „vremea de marfă dă Veneţia“ [3]. Alţi „Greci“ mergeau la Gratz[4].

Şi gelepi romîni, ca Ioan Constantin Odobescu şi cumnatul său, Radu Stan cupeţul, apăreau din nou în Ardeal, cumpărînd porci şi vînzînd la Sibiiu, la Blaj. Negustori ardeleni luau porci în Oltenia şi-i treceau prin pădurile Vîlcii[5]. Relaţiile cu vînzătorii de lînă, de la noi şi de peste Dunăre, la Rahova, la Vidin şi aiurea, erau reluate[6]. Iar „comisionari“ ardeleni se aşezau, vînzînd văpsele şi coase, la Craiova, la Slatina, la Piteşti[7].

Dar Austriecii nu uitau nici acel comerţ nou care luase avînt în epoca precedentă. Un Franz Fronton se lua la întrecere cu Germanul Richter, îndată după pace, pentru stabilirea unor deposite dunărene[8]. In înţelegere cu Hagi-Moscu din Bucureşti se trecea peste Dunăre sare, şi anume în aşa de mare cantitate, sute de mii de ocă, încît trebui să se tocmească la Sişţov douăsprezece magazii[9]. Un important articol de export, în care erau interesaţi şi Imperialii, era săul şi pastrama, care se căpătau de la zalhanale, în număr de douăzeci-treizeci în Ţara-Românească, în care, afară de capre, se tăiau 8—12.000 de vite[10].

Se poate zice că numai acum supuşi imperiali se asimilează, trecînd peste aşa de vechile scutiri ale Braşovenilor. Astfel în 1783, la Munteni, se spune limpede, cu privire la

---

[1] *Ibid.*, pp. 620-3, no. DXV-VII. Cf. *ibid.*, pp. 782-3, no. DCCIX. Pentru noi abusuri în Moldova la 1796, *ibid.*, p. 790 şi urm., pp. 793-4, no. DCCXI.

[2] *Ibid.*, p. 599, no. CCCCXCIII p. 602.

[3] *Studii şi documente*, XII, pp. 123-4, no. CCLIX.

[4] *Ibid.*, p. 147, no. CCXCIX; p. 151, no. CCCIX.

[5] *Ibid.*, pp. 150-1, no. CCCVII.

[6] *Ibid.*, p. 130, no. CCLXXI.

[7] *Ibid.*, p. 153, no. CCCXIV.

[8] Hurmuzaki,, XIX, p. 627, no. DXXII.

[9] *Ibid.*, pp. 717-8, no. DCXXI; pp. 724-5, no. DCXXX.

[10] *Ibid.*, p. 738.

exportul vinului de pe moşiile din ţară ale Şcheilor, că „acel privileghiu al lor s'a schimbat şi a rămas a fi şi aceşti Braşoveni următori privileghiului al celorlalţi sudiţi ai Nemţiei", fiind scutiţi în alte domenii de vama a doua, de „trecătoare", de „măjărit pentru peşte ce ar rădica de la Brăila [1].

De altminterea şi războiul însuşi ajutase această expansiune a comerţului austriac. Prăvălii cu marfă austriacă se creaseră, nu numai în Craiova şi Rîmnicul-Vîlcii, dar şi în Piteşti, Cîmpulung, Tîrgovişte, Ploieşti, unde sudiţii îşi făcuseră prăvălii, ca Radu Precup [2] în Buzău [3] şi Focşani, şi Braşovenii mergeau pe toată linia Dunării turceşti, înaintînd pînă la Sliven [4]. La Roman, dacă nu erau noi veniţi, fraţii Misir, cari făceau negoţ cu vite şi cai, luau protecţia austriacă [5].

Pe lîngă aceşti negustori, trecuseră însă şi mulţi meşteri, cari prin activitatea lor în Principate făceau fără folos importul de obiecte fabricate, ba încă şi ţeranii din munţi, cari se făcuseră vînzători cu mărunţişul ai produselor din ţerile împărăteşti [6]. Se considera ca datorită acestor intruşi ruina caselor vechi, fraţii Dan, fraţii Vlad, Pricop ş. a. [7].

Activitatea Braşovenilor merge une ori şi mai departe decît ţerile noastre şi malul drept al Dunării.

Un Samoilă din Maierii Sibiului ajungea prin Focşani în Polonia, pînă la Poznan, unde de altfel era o întreagă colonie de Macedoneni din Moscopolea distrusă de Albanesi şi unde Constantin Ucuta, preot şi dascal, alcătuia un manual românesc pentru şcolarii lui [8], iar un Vlad din Braşov călătoria la Lipsca [9].

---

[1] Urechiă, *Istoria Romînilor*, I, p. 467 şi urm., nota. Pentru privilegiul Bîrsanilor supt Mavrogheni, *ibid.*, III, p. 630 şi urm.; IV, p. 276 şi urm.

[2] Hurmuzaki, XIX, pp. 787-8, no. DCCXCIV.

[3] Pentru focul din bîlciul de acolo în 1790, *ibid.*, p. 784, no. DCCXCII.

[4] *Ibid.*, p. 665.

[5] *Ibid.*, p. 678, no. DLXXXII; p. 688, no. DLXXXIII; p. 690, no. DLXXXVII.

[6] *Ibid.*, pp. 696-7.

[7] *Ibid.*, p. 763.

[8] V. notele mele din Polonia, în „Analele Academiei Romîne" pe anul 1924.

[9] *Studii şi documente*, XIII, p. 244, no. 35.

Pe Dunăre, Compania Dellazia îşi reluase afacerile, şi se exportase la Constantinopol, nu numai grîu de la noi, ci şi din Galiţia, Casa Maxim Curtovici, avînd o mare întreprindere la Liov: odată, la 1793, aceşti negustori încearcă a-şi face un deposit la Galaţi [1]. Dellazia însuşi era une ori aici [2], şi se gîndia, faţă de opunerea Domnului, să facă totuşi acest stabiliment, schiţîndu-i şi planul, de a se coborî pe plute şi lemnul din Bucovina, de a concura la Galaţi comerţul cu peşte, pe care unii Ardeleni îl făceau şi la Isaccea, la Ismail [3]. Incă din Iunie 1794 agentul din Moldova, Timoni, credea neapărată întemeiarea unui nou consulat la Galaţi şi din causa Bîrsanilor cari petreceau cu turmele lor „cîteva luni din an" în vecinătatea oraşului [4]. Dela 1783 înnainte, de altfel, veniau prin Sulina corăbii dela Livorno, dela Fiume şi treceau spre Galaţi [5]. Dellazia făcea afaceri cu Vodă-Moruzi, cedîndu-i grîu din depositele lui, şi în ajunul căderii acestuia [6], dar cel dintîiu agent diplomatic din portul moldovenesc fu, în acelaşi an 1796, al Rusiei [7]. Oraşul era apărat cu îngrijire de hoţii din Turcia [8]. Şi în afară de această campanie negustori isolaţi făceau pe Dunăre drumul între Viena şi Galaţi, ca Grecul Panaioti Conduclì în 1798 [9].

Turcii avură într'un tîrziu gîndul de a favorisa prin lucrări tehnice această navigaţie. În 1818 un Anatolian, Cara-Osmanoglu, venia la Sulina ca să curăţe braţul şi să aşeze un far, şi se recurgea la părerile inginerului engles din Gibraltar care lucrase şi la Prevesa şi Satalieh [10].

Ignatz Pütthner, un Elveţian aşezat la Sibiiu, capătă, în vederea mai ales a importului de lînă, un privilegiu împărătesc

---

[1] Hurmuzaki, XIX, p. 677.

[2] *Ibid.*, p. 679, no. DXXXIII.

[3] *Ibid.*, p. 685. — Manzoli, agentul lui Dellazia, nu se folosi însă de îngăduinţa verbală a lui Vodă; *ibid.*, p. 687, no. DLXXXIII; pp. 697-8.

[4] *Ibid.*, p. 706.—Un foc în Galaţi nu atinge magaziile austriece; *ibid.*, p. 720, no. DCXXIII. — Pentru Galaţi şi pescării, *ibid.*, p. 737.

[5] *Ibid.*, p. 738.

[6] *Ibid.*, p. 802.

[7] *Ibid.*, p. 806, no. DCCXXXIX

[8] *Ibid.*, p. 854.

[9] *Doc. Callimachi*, I, p. 122, no. LXXIII.

[10] Jickeli, *o. c.*, p. 108.

încă la 1785. Îndată el ducea pe cele două luntri ale sale postav, sticlă, potcoave spre Dunăre, apoi pînă la Galaţi, unde mărfurile fură îmbarcate pentru Constantinopol. Şi după trecerea luntrilor militare cu provisii pe Olt, se încercă la încheierea păcii cîtva timp exportul de grîne pe această cale[1].

Cu aceste nouă mijloace de transport sau fără, şi un comerţ de librărie se făcea din Viena, unde se aflau aşezaţi Macedonenii Marchide Puiu (Pullio), la Bucureşti, primindu-se romane iritante, ca „Stratagemele Satanei", „Confidenţele unei femei tinere", „Jurnalul unei roabe persiene", „Mărturisirile unei *galante femine*", „Venus în mănăstire", alături cu scrieri despre diferitele revoluţii, în 1796[2]. Mai tărziu, din Pesta, unde avea un contract cu Tipografia Universităţii, Zaharia Carcalechi începea, nu numai vînzarea de tipărituri româneşti — cele religioase din Ardeal, oprite un timp, deveniau din nou libere —, dar şi editură[3].

Cărţi se aduceau şi înnainte de 1795 din Ardeal. În acel an se opresc „Firi şi obiceiuri turceşti" şi „gazeturile", dar se îngăduie „gheografii, fisică, filosofiă" precum şi cele bisericeşti şi teologice fără erori[4].

Importul cărţilor „pentru învăţătura copiilor şi alte trebuinţe" fusese pus un moment la vamă, dar negustorul ardelean Ene Scarlat se plînse, şi astfel la 1820 Domnul intervenia oprind orice taxă, ca unele ce „sînt pentru învăţătura copiilor şi pentru luminarea oamenilor", dar să se vîndă cu preţ cuviincios[5].

Viena ajunse chiar a-şi stabili pe la 1806 agenţi financiari în ţerile noastre. Originea marii averi a bancherului Andrei Pavlu din Iaşi stă în legăturile sale de „tovarăşie" cu Casa grecească Betlis din capitala Imperiului[6].

---

[1] *Ibid.*, pp. 289-90, 292, n-le CCXXVIII, CCXXXV.

[2] *Ibid.*, pp. 814-6, no. DCCXLVIII; p. 821.

[3] *Doc. Callimachi*, I, pp. 272-3, no. CCXVI; p. 299, no. CCXXXVII. Era exclusă Psaltirea, pe care o vindea Mitropolia.

[4] Urechiă, *Istoria Romînilor*, V, p. 421.

[5] Urechiă, XII, pp. 86-7, nota. — Pentru oprirea cărţilor unite din Ardeal, la 1793, v. *ibid.*, seria I, V, pp. 16-7, nota.

[6] *Doc. Callimachi*, I, p. 131, no. LXXXIV (un prim agent la Iaşi, se pare, Maxares); *Ibid.*, p. 144.

Dintre negustorii de ţară, sudiţi, arare ori cîte unul merge pe sama lui la Viena, ca acel Dumitru Teodor Slătineanu, care fu arestat la 1794 în Statele împărăteşti [1], ori Teodor Chiriac Ciocan din 1797 [2].

Douăzeci de ani mai tîrziu, colonia grecească din Viena, de negustori, pe lîngă cari şi cîte un boier aşezat pentru o viaţă mai comodă, era foarte numeroasă, trăind pe lîngă aceia a Romînilor balcanici, importantă şi în Pesta. Oamenii erau întreprinzători. Astfel la 1813 Petru Vasiliu, fraţii Economu, Lascar Lambru, vechiul Lipscan Anastase Mărgărit — altul, Teohari, în legături de afaceri cu aceştia, se şi stabilise la Lipsca —, se înţelegeau şi cu firma Schwartz şi Compania pentru întreprinderi în Moldova. Era vorba de o fabrică de postav, de o „moară de hîrtie" la Deleni, în judeţul Botoşani, de o tipografie, chiar cu lucrători din Viena şi Lipsca: deocamdată, trimiţîndu-se maşinile şi litera, se căzuse la învoială cu un Bistriţean, de mai mult timp aşezat la Iaşi ca legător de cărţi, Johann Hart [3].

Vecinătatea cu Bucovina crease şi va crea însă pentru Moldova noi centre de comerţ influenţate de Apus. Innainte ca Mihai Sturdza să fundeze Mihăilenii săi, Folticenii se ridicau dinir'un simplu sat, Şoldăneştii, la rostul de oraş, avînd un iarmaroc de care nu se auzise înnainte şi care va ajunge să fie în curînd cel mai însemnat din Moldova. Istoria lui s'ar putea reconstitui, cred, după actele ce se vor mai fi păstrînd în Arhivele Primăriei de acolo.

Intinderea sudiţilor provoacă, în Iulie 1795, chiar măsuri contra lor, în Ţara-Românească. După plîngerea celor două Companii din Craiova, cea veche şi cea nouă, care semnalau că ei cumpără şi vii la Suteşti, că vînd vinul cu oca şi fac pîne de vînzare, că practică micul negoţ de băcănie, că desfac mărfuri cu mărunţişul, Alexandru-Vodă Moruzi ceru respectarea punctuală a tratatelor [4].

---

[1] Hurmuzaki, XIX, p. 689, no. DLXXXV.
[2] *Ibid.*, p. 828 şi urm.
[3] *Doc. Callimachi*, I, pp. 181-3, no. CXXVII.
[4] Hurmuzaki, XIX, pp. 743-4, no. DCLIV.

Braşovenilor li se impuse a plăti pogonăritul, de şi, cum observa agentul, ei nu vindeau vinurile în ţară [1]. Pentru a nu se lovi de asemenea împotriviri, unii Armeni, renunţînd la comerţul de odinioară, se aşează în Moldova. Astfel fraţii Pascalovici, cari, supuşi turceşti pe vremuri, dar trecuţi la sudiţie, în timpul războiului din urmă, îşi fac dugheni la Botoşani, ori Armeanul Manciuc, din aceiaşi categorie: cu toate stăruinţile agentului imperial, Domnul îi supune la fumărit, invocînd *ius soli*, ca şi, pentru marfa luată şi vămuită la Turci, dacă ea se vinde în ţara lui cu mărunţişul, vama de consumaţie [2].

O nouă orînduire se dădu comerţului austriac prin tariful turcesc din 1818, dar negustorii din Statele împărăteşti se plîngeau că nu se pomenesc nici postavurile Austriei, Moraviei, Silesiei şi Boemiei, nici „manufactura de Viena", nici pieile de miel şi de iepure ce se exportau din Moldova [3].

În apropierea anului 1821, Ardealul îşi luase şi rolul de fabricant al materiilor prime de la noi, care i se menise de mult. Din bumbacul turcesc patru „fabrici greceşti", la Braşov şi aiurea, ca la Hidveg, făceau postav de fote, roşu şi albastru; din lînă, alt postav şi şnururi, precum şi veşminte ţerăneşti; din piele de vacă şi capră, hamuri, curele, cizme. Se mai exportau la noi fierărie — dar cea din Rusia era mai ieftenă, — sticlăria de la Porumbac, Argeş, Cîrţişoara, Biclad, hîrtie din Sibiiu, Braşov, Orlat, tot Cîrţişoara şi Bogata, braşovenii, lucruri de plumb, vase de lut, piepteni de corn, pe cînd, la import, afară de vechile articole, sînt doar pomenite funiile de cînepă din Moldova şi Polonia [4]. Cum se vede, decăderea Saşilor nu era chiar aşa de completă cum se crede [5]. Pe Olt la 1819 mergeau luntrile lui Gheorghe Aron, de la vama Turnului Roşu [6]. Plutirea acestui rîu fu reluată, luntrile

---

[1] *Ibid.*, p. 782, no. DCCIX.

[2] *Doc. Callimachi*, I, pp. 127-9, no. LXXX.

[3] *Ibid.*, p. 293, no. CCXXIX.

[4] *Studii şi documente*, XII, pp. 176-7, no. CCCXXXII. Pentru vama materiei prime la 1817, *Doc. Callimachi*, I, p. 285, no. CCXXII.

[5] Jickəli, *o. c.*, pp. 118-9.

[6] *Ibid.*, pp. 134-5.

străine fiind supuse la o treime de taxă mai mult decît cele ale localnicilor [1]. De altfel în Moldova, legată comercial cu Galiţia, se lucra pe la 1816 la navigabilisarea Prutului [2].

Cu toate vechile propuneri şi proiecte, Franţa nu fu mult mai harnică. Trecînd şi peste planul lui Linchoult de a exporta carne sărată [3], vechiul regim frances nu se putu hotărî să întemeieze consulatul, cerut de mult, iar cel nou, solicitat din mai multe părţi, era prea mult ocupat de laturea politică a lucrului. La 1794 era însă la Bucureşti, pe lîngă Turnavitu, în calitate de „factor al Caselor francese din Adrianopol", afară de tineri ca Ruffray şi cumnatul lui, fost tipograf la Constantinopol, toţi legaţi de Adrianopol, punctul de radiere. — Ruffray fiind vice-consul acolo, agent la Enos şi secretar domnesc [4] —, un harnic negustor frances, Hortolan [5], asociat al lui Pellet din Adrianopol, făcînd negoţ cu scumpie *(Kreuzbeeren)* şi ceară, pe care le plătia mai bine ca Austriecii, şi oferind a pune în legături pe negustorii romîni şi greci cu firmele din Franţa. Arăta că în curînd va putea să fie numit consul în Principate [6]. În Maiu 1795 el plecă, făcînd aceiaşi făgăduială, la Constantinopol, şi Armeanul Garabet îi îngrijia afacerile [7].

Dar cel care veni, cu o imposantă suită, în Septembre, fu un om politic din aceiaşi tabără a Iacobinilor, Émile Gaudin, care-şi făcu instalaţia cu pompă şi cheltuială [8], pentru a fi iute revocat. Se credea că tovarăşii săi, Montalve şi Tinville, sînt destinaţi pentru Iaşi [9], unde, venit din Rusia, Ledoulx da lecţii de franţuzeşte [10].

Boierii fanarioţi mai ales favorisau noul consulat. Verninac, represintantul frances la Poartă, făcea un mare plan de ne-

---

[1] Hurmuzaki, X, p. 477, no. DLXXXV.
[2] *Doc. Callimachi*, II, p. 155.
[3] Hurmuzaki, *Supl.* I², p. 185.
[4] Hurmuzaki, *Supl.* I², p. 101, no. CLXXV.
[5] Scrisori ale lui *ibid.*, p. 93 şi urm.
[6] *Ibid.*, XIX, p. 710, Cf. *ibid.*, p. 713, no. DCXV. — Cf. şi *ibid.*, p. 734 no. DCXLIII.
[7] *Ibid.*, p. 739, no. DCXLVI.
[8] *Ibid.*, p. 751, no. DCLXV.
[9] *Ibid.* Cf. *ibid.*, p. 755, no. DCLXXI.
[10] *Ibid.*, *Supl.* I², p. 98, no. CLXIX.

goţ pe Marea Neagră [1]. Dar negustorii din Ianina şi Albania, aşezaţi la Bucureşti, cari puteau avea „Drepturile Omului“ în greceşte şi cereau cîntece revoluţionare pentru a le traduce, oferiau o slabă basă consulatului [2].

Grecul Stamaty, venit din Altona prin Polonia, care luă locul lui Gaudin în 1796 [3], nu fu mai puternic în comerţ; el nu va fi, de alminterea, numit de Turci, şi va face loc lui Carra de St. Cyr, un general revoluţionar.

Scopurile lui Stamaty, arătate în memoriul din 1795, erau curat politice, în legătură cu revoluţia polonă [4]. Comerţul Mării Negre venia pentru el în al doilea sau al treilea rînd [5]. Titlul care i se dă, provisoriu, în acelaşi an e de „agent secret al Republicii“ [6], un citoyen Perraudier“ fiindu-i adaus pentru unelţiri [7]. Cerînd o calitate publică [8], de frica unor măsuri contra persoanei sale, i se pregătia o catedră de greceşte la Collège de France [9]. Ministeriul spunea limpede că nu se poate un consul atîta timp cît „nu există încă un comerţ între Franţa şi Moldova şi Ţara-Românească [10]“.

Gaudin fusese trimes mai mult pentru intrigi politice între Unguri şi Poloni [11]. Cît priveşte pe Stamaty, el nu era să fie

---

[1] *Doc. Callimachi*, II, pp. 505-6, no. 150; p. 506, no. 151; p. 507, nota 1.

[2] Hurmuzaki, *Supl.* I², p. 94. V. şi *ibid.*, p. 185; *ibid.*, I³, p. 411 (cf. recomandaţiile consulului din Crimeia, Peysonnel).

[3] *Ibid.*, I², p. 100 şi urm.

[4] *Ibid.*, p. 102 şi urm., no. CLXXIX. Cf. *ibid.*, I³, p. 406 şi urm.

[5] Cf. *ibid.*, I², pp. 107-9, no, CLXXXI; p. 110 şi urm., no. CLXXXIII.

[6] *Ibid.*, p. 114 şi urm., n-le. CLXXXIV-V.

[7] Perraudier cerea consulatul pentru Stamaty; *ibid.*, pp. 135, 138, no. CCXIII. Un Cado de Lille, fost dascăl de limba francesă, îl voià pentru el; *ibid.*, I³, pp. 436-8, no. LXXVII.

[8] *Ibid.*, I², p. 116 şi urm., n-le CLXXXVI şi urm. Un Frances Durosoy, înţeles cu Alexandru-Vodă Mavrocordat Firarul pentru revolta generală a Grecilor, fusese arestat de Ruşi la Iaşi (*ibid.*, p. 117). Mavrocordat era unit cu Patriarhul de Constantinopol, Evghenie, cu arhiepiscopul de Pultava şi cu fostul consul rus Laşcarev (*ibid.*, p. 134). — Pentru abatele Chevalier, scriitorul, fost în serviciul lui Alexandru-Vodă Ipsilanti, *ibid.*, I³, p. 428.

[9] *Ibid.*, I², p. 119.

[10] *Ibid.*, p. 120.

[11] *Ibid.*, pp. 123, 130, no. CC. Totuşi era presintat de unii ca un emigrat impenitent.

agent fără indicaţie a caracterului misiunii lui, ci apăruse în calitate de „consul general al Republicii în provinciile otomane de peste Dunăre [1]". Cît priveşte pe Carra de S. Cyr, el era numai „însărcinat de afaceri" fără scop politic, pentru „buna armonie" [2]. El ajunse a impune însă la 1798, ca adevărat consul, pe un Flûry şi ca vice-consul pe Parrant [3].

În ce priveşte, acum, înseşi rosturile de comerţ, Gaudin se mulţămise a cere scutirile de taxe, prevăzute pentru mărfurile Levantului. I se admisese suspendarea vămii a doua pentru obiectele din tarif, pentru exportul celorlalte, Francesii avînd a plăti ca şi indigenii [4]. Intr'un raport făcut în grabă ca „agent al ambasadei Republicei pe lîngă hospodarul Moldovei", Parrant deschidea oarecare perspective de comerţ prin navigabilitatea Mării Negre şi posibilitatea vaselor francese de a pătrunde pănă la Galaţi. S'ar putea scoate de la noi mai ales carne sărată şi lemne din codrii Iaşilor, Hîrlăului, Neamţului şi Bîcului, vînzîndu-se postavuri de Elbeuf, Sedan şi Abbeville, în locul celor de Olanda, cumpărate la Lipsca, ca şi mătasă de Lyon, museline, batiste, basmale, dantele, tabac de Paris, totul fiind adus de-a dreptul din Marsilia la Galaţi [5]. Dar războiul început de Bonaparte în 1798 contra Turciei, aducînd şi arestarea celor doi agenţi, puse capăt acestor proiecte [6].

După pace, cînd, în 1801, Parrant, arestat şi închis, îşi valorifica pretenţiile de despăgubire, i se propunea Franciei un sub-comisariat comercial la Chilia, dată fiind „cantitatea enormă de piei, de lînă, de ceară, de său, de unt, de grîne şi de lemne care coboară Dunărea" [7]. Se ajungea în anul ur-

---

[1] *Ibid.*, p. 151 ; *ibid.*, I[3], p., 426 şi urm.

[2] *Ibid.*, p. 166, no. CCXLVI.

[3] *Ibid.*, p. 171 şi urm. Şi Stamaty în calitate de cancelariu *(ibid.*, I[3], pp. 464-5, no. XCV).

[4] *Ibid.*, I[2], pp. 158-9; I[3], p. 396 şi urm., 413 şi urm ; XVI, p. 649.

[5] *Ibid., Supl.* I [2], pp. 177-88; I[3], pp. 513-6. El întră în relaţii cu unele firme francese, *ibid.*, XVI, p. 687, no. MDLXXXIII.

[6] Cu acest prilej e vorba şi de un Dubois (Henry-St. Maurice), viceconsul la Bucureşti, *ibid.*, I[2], p. 200, no. CLXXX. Cf. I[5], pp. 449-50, no. LXXXIV ; p. 453, no. LXXXIX ; pp. 466-7.

[7] *Ibid.*, I [2], pp. 216-7, no. CCCV ; XVI, pp. 670-1, no. MDLXVI. Un memoriu din 1802 al lui Gaudin, *ibid., Supl.* I[2], pp. 231-2.

mător la numirea pentru Iaşi a unui „comisar general al relaţiilor comerciale“ în persoana unui Piossoco, care nu-şi ocupă postul[1], fiind suplinit de Méchain, pe care-l înlocui, în 1803, un „sub-comisar cancelar“, Fornetty, care şi rămase[2], „comisarul-general“ fiind în 1804 Flûry[3]. La Bucureşti, Sainte-Luce era „comisar al relaţiilor comerciale ale Republicii în Ţara-Românească“[4]. Flûry observă de la început că pe Marea Neagră s'ar putea aduce mărfuri cu mult mai ieftene decît cele pe care, în valoare de un milion pe an, Moldovenii le ieau la Lipsca[5]. Parrant îl luă locul în 1805.

Franţa avea şi dreptul de a ocroti pe Ionieni, ca Gheorghe Jupaniotul, şi poate în acest chip consulatul avea supt protecţia sa pe Corradini, „negustor frances“ — tatăl poetului de pe la 1850 —, care fu izgonit în timpul războiului din 1808-12 ca „ipoptos“ (bănuit) că „ar fi avut corespondenţă printr'ascuns cu Franţa şi cu Turcii în vreme de război“, pentru care cere, la 1809, „danispeze (*danni-spese*) interese“. Aducînd la judecată pe fostul Caimacam Constantin Varlaam, acesta se îndreptaţeşte cu ordinul dat de generalul Miloradovici[6].

Din partea ei, Prusia nu uita să pomenească la negociaţiile de la Sistov, unde, alături cu Olanda, figură ca mediatoare, nevoia consulatului prusian în ambele capitale, avînd aceleaşi drepturi ca şi ale Curţilor imperiale. Şi data aceasta, opinia publică de la noi era pentru o asemenea creaţiune. Dar nici ministeriul, care se gîndia la dificultăţile de vamă prin Polonia duşmană, nici negustorii silesieni, cari doriau numai păstrarea vămii de trei la sută şi simplificarea proce-

---

[1] *Ibid.*, XVI, p. 651, n-le MDXLVIII-IX.

[2] *Ibid.*, p. 653, no. MDLIII.

[3] *Ibid.*, p. 654, no. MDLV.

[4] *Ibid.*, I², p. 281 şi urm.

[5] *Ibid.*, XVI, p. 663. Dar el relevă că negustorii francesi vînd ceasornice francese cu falsă indicaţie de fabrică englesă; *ibid.*, p. 670-1, no. MDXCVI.

[6] Urechiă, *Istoria Romînilor*, XI, pp. 768-9.— La 1792 moare în Craiova Francesul negustor Claude Meignier; Hurmuzaki, *Supl.* I², p. 307, no. CCCCXX; p. 310.

durii în procese, nu arătau aplecare pentru această creaţiune. Propunerea secretarului de legaţie din Constantinopol, prieten al Fanarioţilor, von Stein, de a funcţiona în calitate de „consul general pentru Levant", avînd o mare Companie lîngă el, nu izbuti, cum nici planul ministerial de a se aşeza la Iaşi, cu un titlu oficial, represintantul fabricilor de postav din Silesia. Raiale greci în legătură cu Lipsca şi cu Breslau, sau negustori de cai, un Sandu Panaioti, un Chiriac Polizo, corespondent al marelui negustor ardelean Hagi Constantin Pop, nu putură fi numiţi pentru că un hatişerif din 1791 nu îngăduia supuşilor turceşti să îmbrace uniforma consulară. Totuşi guvernul din Berlin trebui să se oprească asupra unuia din aceiaşi categorie, Stati Pencovici, care exercita funcţiunile de agent, cu titlul de bancher al Curţii, în 1795, ajungînd însă îndată supus austriac şi chiar dragoman al Agenţiei din Bucureşti[1]. Totuşi la 1797 negustorii moldoveni urmau a-şi trimete vitele în Silesia[2], iar la 1806 negustorul „turc" Berbier venia pentru negoţ de lînă la Berlin[3]. Un agent de comerţ, în vederea acestei furnituri de lînă pentru uniforme, era venit în 1805 în persoana căpitanului de Marquard[4].

Cînd se reluă consulatul, data aceasta la Bucureşti, Guvernul prusian recurse iarăşi la un supus al Porţii, trecut supt protecţia austriacă, bancherul Gheorghe Sakellario, care era şi medic, ba încă şi scriitor în mişcarea culturală care prinsese în acea epocă pe ai lui. Dar, cu toată noua lui calitate de sudit, Turcii, cari-l admiseseră la început, nu voiră să-l îngăduie.

Un slab comerţ continuă, şi după împărţirea Poloniei, cu locuitorii din Podolia, Ruşii. Iarmarocul din Mohilău nu-şi pierde însemnătatea şi continuă a fi frecventat de negustori din Moldova[5]. Domnii căutau să-l împiedece[6]. Ruşii lucrau

---

[1] *Ibid.*, X, pp. XLIV-VIII. Cf. *ibid.*, XIX, p. 763, no. DCLXXXII.
[2] *Ibid.*, p. 814, no. DCCXLVII.
[3] *Ibid.*, X, p. XLIX.
[4] *Ibid.*
[5] *Ibid.*, XIX, p. 644, no. DXXXXIX.
[6] *Ibid.*, p. 679, no. DLXXVIII,

însă ca să capete sudiți dintre negustorii greci, și astfel un Anastase Mărgărit, făcînd comerț cu Viena și avînd acolo centrul afacerilor sale, era supus acestuialt consul împărătesc[1]. Cum remonta austriacă a lui Cavallar[2], noua remontă danesă[3] erau îngăduite, se căuta a se căpăta pentru exportul de cai în Polonia rusească un nou firman după noile împrejurări[4]. In ce privește vitele, odată un așa de mare izvor de bogăție pentru Moldova, negustorii armeni le cumpărau la 1798 în Galiția, trecîndu-le numai prin țară, unde se întîmpla să aibă neplăceri, cerîndu-li-se vamă și ierbărit, ca baronului Capri și altora[5]. Vedem în 1799 Evrei din aceiași Galiție ducînd marfă de 100.000 de florini pe la Cetatea-Albă turcească, pe la Acherman, la Odesa[6].

Comerțul cu Turcia urmează, și, cît ține vechea modă, e încă importa t. Tariful muntean, începînd din 1792,, cuprinde ca mărfuri turcești abaua (și de Tuzluc, de Maraș), de și este și un export muntean de abă în Turcia, alagelele de bumbac, aștarul și arama de Șumla, blănurile de Rumelia, „albe supțiri sau negre“, bumbacul, „ghiulsuiù“, tutunul *tombechiu* și de Ianina, „zenghilieri, adecă șăi turcești“, albe ori altfel, ghiudenul, pastrama de Cesareia și Țarigrad, anasonul, cafeaua, chitrele, cracatița, curmalele, săpunul de Creta, catîrii, „coaja de naranză și de portocale“, licurinii de Țarigrad, fisticurile, măslinele, piperul, peștele proaspăt, lîna țigaie, cizmele de Indirneà și Rusciuc „marfă de Rumelia adecă bogăserie și altele ce sînt de bumbac“, mătasă, „chiucrecurile“, pielea de cal argăsită, scumpia, sideful, fildeșul, sacîzul, tălpile, filigenele, apoi șofranul de Rumele, candelul, zahărul (și de Egipt), smochinele, migdalele de Chios, fideaua de Adrianopol, „ceaiul sau badicam“, „csirihiile de Midia“, șelele, „caperele de Misir și de Crîm“, „curmalele de Misir“, stafidele de Iconia, smochinele de Mo-

---

[1] *Ibid.*, p. 675, no. DLXXIII.
[2] *Ibid.*, p. 754, no. DCLXIX.
[3] *Ibid.*, p. 780, no. DCCVI.
[4] *Ibid.*, p. 781.
[5] *Doc. Callimachi*, I, pp. 117-8, no. LXVII.
[6] *Ibid.*, p. 127, no. LXXX.

reia, migdalele, „halvaua de Permez“, „cărnurile uscate de Marea Neagră“, pe lîngă „bălăcdiş, os de peşte“, „in de Misir“, „aţă de bumbac ot Hindia“ şi Angora, borangicul de Constantinopol, tulpanul, ibrişimul, pînza de Riza lîngă Trapezunt, feţele de plapomă de Tocat, citul de acolo şi de Diarbechir, basmalele de Ţarigrad, „fotele de Brusa, Ţarigrad, Tesalonic şi Misir“, „şalurile de Magrăpia (Magreb), albe cu lustruri“, şi de Misir, „fesurile de la Tocuz“, „cingătorile de Tîrnova sau de Odriiu“, şalurile de Angora, „dibazele de Agem“ (Persia), aclazul hataiă şi tabiliniţa de Chios, alageaua ghermesut de Constantinopol, cea de Şam (Siria), de Alep şi de Marussa (?), cutnia de Constantinopol, feţele de pernă „cu fir cu perzuri“, de la Bilegic, hîrşiile de Crimeia, „potcalî“, pieile de capră şi oaie din Angora, pîslele de Salonic, plapomele de Smirna, teletinul de Bulgaria, pînza de la ostroave, citul de Ţarigrad şi Anadol, „pînza albă şi basmalitică de Tocat“, ipingelele cerchezeşti, „saiachiul“. catifeaua şi „hamuhaua“, „beteniile altănucum de Ţarigrad“, musulurile (muselinele), săpunul de Smirna, calacanul[1].

Dar, tot odată, ca mărfuri nemţeşti, carete, coase, postav, felendreş şi bricleş, de veche datină, şift de modă veche, de Braşov, piei, pînză de Braşov, singepi, sfoară, ştreanguri, hamuri, frîne, piei, hîrşii negre, „şofran de Beciu“, spirturi de Ungaria, „marfă“ de Graz, apă de melisa („mătăciună“), vutcă de Triest, „table mari de Beciu“, şofran de Beciu, pînză, anason. Ca alte mărfuri, sticlărie şi postav din Polonia, postav franţuzesc de Paris, de Olanda şi de Londra“, postav englezesc, cărţi de joc, zahăr de Veneţia, „materiile de Mesina sau Veneţia cu fir sau sadea“, postav veneţian, zahăr de Veneţia, „berete sau scufii frînceşti“, hatai cu şi fără fir „frîncească“, aclaz de Veneţia şi Florenţa, „tablă de sticlă venetică, „mărgilărie de Veneţia“, „marfă“ şi ceaiu din Lipsca, abà de Rusia, samuri de acolo (mai proşti din Poloniă rusească), vulpi de la Ruşi şi Cazaci, blăni ruseşti de iepure,

---

[1] Urechiă, *Istoria Romînilor*, IV, p, 233 şi nrm., note. — Înnoirea din 1803, *ibid.*, XI, p. 206 şi urm. Cf. şi *ibid.*, p. 305 şi urm., 311 şi urm., 323 şi urm., 443-4, 592 şi urm., 619 şi urm.

covoare ruseşti, cuie din Rusia „in de Rusia", pînză de Olanda şi Rusia, „berbuti" rusească, cojocărie căzăcească şi polonă.

Se exportă în Turcia bivoli, vin, găitan, caşcaval, „chermele de postav de ţară", mere, plocaduri, păcură, miere în putini, pastramă, făină, untură, unt, ceaiu, „iamurlucuri" de postav. In Ungaria (Ardeal), bivoli, băcănie, bumbac, brînză (dar şi de acolo), broaşte ţestoase, in, vite, lămîi, lînă ţigaie, bogasierie, lipscănie, mătasă, meşine, morun, alt peşte, porci. In Polonia, tot porci. La Cazaci, bogasierie, lucruri de Veneţia şi Mesina, mătasă, meşine. In ce priveşte comerţul dintre principate, de la Munteni în Moldova se trece băcănie, găitan, postav de ţară, lipscănie, „iamurlucuri".

Valoarea acestui comerţ e dată la sfîrşitul veacului de mai mulţi călători. Moldova exportă după Hacquet de 72.000 de lei miere şi ceară, plus cervişul de la 40.000 de vite. După medicul sas Andreas Wolf, ea strînge numai de la oi 3.000.000, iar Ţara-Românească un milion mai mult (după Colson, la 1840, ambele ţeri vînd oi de cinci la şase milioane). Generalul rus Langeron socoate 100.000 de oi care trec la Turci. Wilkinson consulul engles, vorbeşte însă de 250.000, plus 3.000 de cai. Exportul de grîne e, după acelaşi, pentru cele două principate de 1.500.000 de chile. În Apus, după calculul aceluiaşi, se trimet 40.000 de chintale (de 44 ocă) de lînă, 500.000 de piei de iepure şi ceva iarbă galbenă. Toate acestea sînt însă numai cifre luate ici şi colo pentru unele articole din calculele oficiale. Din afară, după acelaşi consul engles, vin 800.000 de ocă de cafea pe an, 900.000 de zahăr, 35.000 de piper, afară de bumbac şi de stofele germane, a căror socoteală nu se poate da[1].

Marele număr de articole din Turcia se explică, precum am spus, prin aceia că vechile datine nu dispăruseră însă. Nartul laşilor de pe la 1792 lămureşte astfel unele obiecte de întrebuinţare şi modă. Găsim ciubotele de teletin, trei „mîni" (calităţi), cele roşii şi negre de săftian, „condurii cu cordele frunte şi cu terlici", cei fără cordele, „ciubotele galbene femeieşti": de „frunte", de „mijloc" şi „proaste", „mes-

[1] Iorga, *Istoria Romînilor prin călătorii*, III, pp. 26-7, 36, 101, 187.

tii" bărbăteşti", „antereele dintr'o alăgè cu mătasă, cu cheltuielile iarăşi de mătasă", cele de „alăgè maniţe cu cheltuielile de aţă", cele femeieşti de „alegè maniţe cu adaos de astariu", cele de „alăgè cu mătasă" şi de „alăgè supţire", şalvarii de postav şi de „sucman", mantaua de „abà radovici" şi de „abà cevrică", — pe lîngă, în alt domeniu, „fierul muschicesc sibir" [1].

Dar încă de atunci aşa de mare era lăcomia boierimii mai bogate pentru articolele de lux occidentale, încît la 1796 Alexandru-Vodă Moruzi trebui să împiedice importul butcelor de Viena, care se cumpărau pe an pentru suma de peste 30.000 de lei „şi cea mai de jos clasă a boierilor fiind mult prinsă de acest lux" [2].

Cu vremea numai, comerţul cu articolele de modă fu însuşi scăzut prin aceia că fabricarea unora din ele se mută în ţară. Astfel la 1822 suditul prusian Mathias Bouillon făcea trăsuri pentru boierii noştri la Bucureşti [3].

Moda veche păstrează furnisorii ei numai pentru popor: astfel găsim la 1810 încă în Bîrlad breasla negustorilor abăgeri [4]. Mumgiii [5], blănarii [6], conduragiii [7], şlicarii [8], cari fac „cuşme leşeşti", cu fundul de postav, „cuşme leşeşti cu plisă", „cuşme mocăneşti negre", „cuşme cu fundul de chele".

În legătură şi cu această schimbare de modă, Moldova-şi creşte necontenit populaţia evreiască. Dar în Bucureşti, la 1793, se strică o sinagogă centrală, făcută fără voie, într'un han din mahalaua Răzvanului, unde Evreii ieau prăvăliile majo-

---

[1] *Uricariul*, IV, p. 131 şi urm.

[2] Weil auch die niedrigste Klasse der Bojaren auf diesen Luxus stark gefallen war; Hurmuzaki, XIX, p. 771, no. DCXCVI; v. şi *ibid.*, pp. 774-5, no. DCC. — Hagi Moscu era atunci agent muntean la Viena; *ibid.*, p. 776, no. DCCII. — Tot atunci se opreşte exportul de lînă şi ceară din Moldova; *ibid.*, pp. 835-5, 839, 843-44, 849-51.

[3] *Ibid.*, X, p. 151.

[4] Antonovici *o. c.*, I, p. 192, no. II.

[5] *Ibid.*, p. 245, no. IV.

[6] Cf. *Analele Academiei Romîne*, XXXIV, no. 16.

[7] Antonovici, *o. c.*, I, pp. 91-2, no. LXVIII.

[8] *Ibid.*, pp. 108-9, no. LXXIV.

rînd preţurile, dublînd chiriile. „Şi pe preotul acei sfinte biserici Răzvanul l-au necinstit: încă au rădicat şi mîna de au tras pe preot de barbă şi de păr, bătîndu-şi joc de cinul preoţiei lui, cum şi mai vîrtos chiar de sfînta biserică.“ Se stricaseră tot aşa de pe la 1768 sinagoga de „lîngă hanul Sfîntului Gheorghe Nou“ şi cea aşezată „mai în sus de casele dumnealui răposatu Pîrşcoveanu“. Vinovaţii, Marcu, Iancu croitorul, Herş croitorul şi Iancul Nebunul Ovreiul, fură „pedepsiţi cu bătaie“ şi izgoniţi prin agentul imperial[1]. Intre Evreii din acel timp era şi un pecetar, Mihel, şi fiica Evreului Iancu se chema româneşte Slăvuţa[2]. Cutare Evreu era meşter în a fura la Bucureşti „argint din caragroşi nemţeşti“ [3], alţii treceau peste graniţă vechea „monedă“ mai bună[4]. Cămara domnească avea însă nevoie de ei, şi la Focşani ea doria în 1798 „să se îndemne şi alţii de a veni“ [5]. Acelaşi Domn, Hangerlì, li dădea şi loc de „poverne“ în Bucureşti[6]. Urmă „zarva“ provocată de legenda omorului ritual în 1801[7], cînd ei sînt goniţi o zi întreagă „ca iepurii“ [8].

In Moldova creşterea numărului populaţiei evreeşti care nu ajută la producţie îngrijorează. La 1794 vedem că Vornicul Razu, cumpărînd un loc de la Rămădăneasa, e admis a plăti „binalele“, dughenile suditului austriac Hascal Haim şi a-l înlătura. Ca „har“, hatîr, Evreul iea 200 de lei peste cei 700 pe cari-i dase[9]. Tot aşa procedează Razu şi cu „Moise Jidovul ceasornicar“ ca şi cu Maria Umflătoaria[10]. La 1804 se luau chiar măsuri formale contra invasiei evreieşti. Un ra-

---

[1] Urechiă, *Istoria Romînilor*, V, pp. 42-3, nota.

[2] *Ibid.*, p. 213 şi urm., nota.

[3] *Ibid.*, p. 358, nota 1.

[4] *Ibid.*, pp. 359-60. Terminul de „monedă“ *este*.

[5] *Ibid.*, VII, p. 211; VIII, p. 634 şi urm.

[6] *Ibid.*, VII, p. 212.

[7] *Ibid.*, VIII, pp. 21-2. Erau Evrei *fişiccii* şi *ciubuccii*; *ibid.*, şi cămătari pentru minori, *ibid.*, pp. 22-3. Croitori, *ibid.*, p. 637. Inchirieri la ei oprite, *ibid.*, X, pp. 708-9, nota.

[8] *Studii şi documente*, XII, pp. 139-40, no. CCLXXXV. Cf. *ibid.*, p. 19', no. CCLXXXIII.

[9] *Uricariul*, XI, p. 317.

Ibid., pp. 318-20.

port către Domn cere să li se sporească dajdea, „fiindcă Jidovii din pricina hrisoavelor ce li s'au făcut de la o vreme cu hotărîtă dare a birului lor să adună mulţime din toate părţile, care nimică altă nu folosesc decît numai că pricinuiesc în mare scumpete zahareaua, şi acei săraci dintre dînşii, însărcinînd iarăşi pe a lor neam, s'au umplut toate tîrgurile de Jidovi, fără a avea vre un folos de la dînşii Domnia sau ţara“ [1].

Oprirea hotărîtă la 1814 de a ţinea moşii nu făcu decît să li crească rolul la oraşe [2]. S'a încercat socoteala că totuşi ei erau atunci numai 2.340 la sate şi nici 100 la oraşe [3].

Un izvod din Botoşani ni arată proporţia elementelor naţionale in acest oraş la 1828. Romînii au paisprezece negustori, doi băcani, un blănar, un făclier, un cazacliu, cinci cojocari; Lipovenii un negustor; Armenii un negustor [4]; Evreii doi croitori, doi sticlari, doi pitari, un cuşmar şi unsprezece alţi negustori [5]. Iar la Iaşi i se imputa Mitropolitului Veniamin, care închiriase dughenile Scaunului său la Evrei, că

„Acolo unde-au şezutu Theotoki şi Evghene,
Astăzi vînd Jidovii marfă, făcîndu-se tot dughene [6]“.

Altfel se înfăţişau, în vădit progres economic, dar ameninţate de o desnaţionalisare pe acest teren, prin copleşirea din afară şi infiltraţia din lăuntru, ţerile noastre la începutul veacului al XIX-lea.

Cîteva priviri, pe care ni le îngăduie prea puţinele izvoare ne pot lămuri asupra aspectului lor înnaintea unei noi şi importante schimbări la hotare ca şi în toată lumea, prefăcută de Revoluţia francesă şi de regimul napoleonian.

Văzut la începutul secolului de Wilkinson, Galaţii apar

---

[1] *Ibid.*, I, p. 25.
[2] Urechiă, *Istoria Romînilor*, XI, p. 17.
[3] *Ibid.*, p. 58.
[4] Un Pavel Hagi Lohan Iacobenschi, *Doc. Callimachi*, II, p. 73, no. 163.
[5] *Ibid.*, pp. 67-8, no. 149.
[6] *Ibid.*, p. 72, no. 159. Abusuri vamale în dauna Evreilor în Moldova la 1749; Hurmuzaki, XIX, pp. 707-8, no. DCVII.
[7] *Istoria Romînilor prin călători*, III, p. 88.

ca un orăşel de 7.000 de locuitori aşezaţi, şi Greci, şi Evrei, cu doi pîrcălabi, avînd un vast comerţ în toate direcţiile [1].

Ca oraş interior, Botoşanii se înfăţişează limpede în acel început al secolului al XIX-lea, după un document, cu „dughenile şi pe de o parte de uliţă şi pe de altă parte, din învechime făcute cu şandramale pe dinnainte dughenilor, care şandramale sînt făcute şi pentru folosul mărfurilor ce sînt pe dugheni, că nu să strică de arşiţa soarelui şi a vîntului şi, la vreme de ploi şi de gloduri, pentru înlesnirea norodului, avînd loc de mers pe gios, pe supt acele şăndrămale, fără să pătimască atîta supărare [2].

Un colţ din Bucureştii negustoreşti la 1793 era astfel alcătuit: lîngă Bărăţia „paterilor catolici" erau „odăile cu pivniţă dedesupt, unde este şi cîrciumă, ale răposatului Costantin Căldărarul", „alte odăi ale unui Vartan Armeanul", iar dincolo de cimitir, de „ograda unde-şi îngroapă morţii lor", hanul lui Dumitrache Papazoglu căpanlîul, aproape de care altă prăvălie, cu „o pereche de casă cu cîrciumă dedesupt, ale Sfintei Mitropolii" [3].

Aspectul Bucureştilor în acest timp se poate reconstitui, de altfel, şi după o descriere anonimă a focului, „arsurii" din 1804. Pornit „de la o spiţerie din sus de cavafi, pre uliţa cea mare ce merge spre Hanul lui Şerban-Vodă" se ajunge la acest han, la casele Vornicului Moruz, la casele lui Polizu, iar în jos la Sf. Gheorghe cu hanul şi prăvăliile, cum şi „uliţa unde se vinde oale, cu rachieriile şi alte prăvălii din Tîrgul Cucului, şi din Şalvaragii au apucat focul pe uliţa ce merge spre hanul lui Hagi-Dimitrache Papazoglu, pănă lîngă acest han". Urmează uliţa boiangiilor, către Bărăţie şi „podul cel mare al Tîrgului-de-afară", Puşcăria, cu bisericuţa şi „prăvăliile ce se făcuse de curînd" în Curtea Domnească cea veche. „Mulţi din Lipţcani şi alţi neguţători s'au stîns cu totul, că, şi pre unde unde aruncase din mărfuri prin pivniţe boltite, întrînd focul, le-au ars [4]."

---

[1] *Ibid.*, p. 88.

[2] *Studii şi documente*, VII, p. 143, no. 83.

[3] *Ibid.*, I-II, pp. 240-1, no. XIX.

[4] Iorga, *Manuscriptele mănăstirii Cernica*, Bucureşti 1902 (din „Biserica ortodoxă"), pp. 20-1.

Negustori sîrbi, din această țară liberată, se întîlnesc la Craiova între 1800 și după 1823: Marcu Xenovici, Vasile Pavlovici, asociat cu Aman, Gheorghe Castrici, Mihale Alexievici, Mihalovici și alții [1].

Pretutindeni, negoțul continuă a se desfășura în jurul hanurilor. Cele din București dau venituri fiecării biserici mai însemnate. La Iași aflăm în 1834 pe al lui Vangheli, care mai exista dăunăzi, și al lui Coroiu [2].

Negustorimea de țară era cuminte și evlavioasă. „Chir Dimitrie", scrie către Aman agentul său, Gheorghe Mihalovici, „arăt dumitale că, de cînd fac negutătorie, nu m'am rușinat între negutători, și voiu să nu mă rușinez nici acum, cu ajutorul lui Dumnezeu" [3]. Viitorul negustor începea ca „slugă", ca „ucenic" și ajungea de la o vreme „comisioner" [4].

Negustorii străini de lege creștină aveau la București, către sfîrșitul veacului, organisație deosebit, cu un tribunal de șapte ca să judece, și numele aleșilor de către Domn la 1797 erau acestea: Hagi-Dumitrachi Papazoglu, Diamandi Panaioti, Nicoli Ioan, Mihali Gheorghiu, Polihronie Alexiu, Greci, plus Eustatie Petru și Teodose Toma, cari ar putea fi Ardeleni. Ei erau considerați ca o Companie [5]. Ioan Triandafil făcea negoț și cu Silesia [6].

Lumea din Principate nu rămăsese deci nesimțitoare la acest mare avînt de creațiune și de schimb al epocei. Grecul din Tîrnova, mutat la București, Dumitrachi Turnavitul, întemeia „o fabrică de fidea", cu „ergalii de aramă și de lemn", care, cumpărată de un boier, ajunsese la 1798 a Doamnei lui Hangerli [7].

---

[1] Iorga, *Corespondența lui Dimitrie Aman*, pp. 10, no. 38; p. 73, no. 168; p. 169, no. 16.

[2] *Studii și documente*, XIX, p. 41.

[3] *Corespondența lui Dimitrie Aman*, p. 4, no. 5.

[4] *Ibid.*, pp. 12-3, no. 43.

[5] Urechiă, *Istoria Romînilor*, VII, pp 118-9.

[6] Furnică, *o. c.*, p. VII, nota 2.

[7] *Studii și documente*, V, p. 163, no. 117.

Lîna olteană, stogoşă, ţigaie, bîrsană, pîrnaie, luată de la „tabaci" — de unde se zice şi „lînă de tăbăcie"—, era purtată pe la 1804 de agenţi de comerţ-harnici [1], şi vîndută lînarilor [2]. Se aducea şi din Bender, din Acherman, Chişinău şi Balcani, din Ţara Tătărească, cu firman [3]. De acest negoţ era legat al pieilor de capră [4]. Se încerca şi trecerea lor „la Evropie" [5].

Faţă de bogata producţie, nu lipseşte nici dorinţa noilor Domni de a reface aşezămintele industriale create de înnaintaşii lor.

La propunerea unui veterinar spaniol de a face o fabrică de arme tot în Ţara-Românească, Alexandru-Vodă Moruzi răspunse, ce e drept, că propunerea n'are sens [6].

Dar privilegiul fabricii de postav muntene de la Pociovalişte, în 1784, arată cît de mult întrau Fanarioţii, nişte europenisatori, în concepţia curentă a manufacturilor, prin care, oprindu-se exportul, reţinîndu-se banul, se îmbogăţesc ţerile şi Statele. Pomenindu-se toţi sprijinitorii, de la Grigore Ghica — „Alexandru Ghica" e o greşală —, se argumentează aşa: „De vreme că cea d'intăiu îndestulare a unei ţeri este înmulţirea negustoriei şi, ales, şi felurilor de meşteşuguri şi lucrări de mînă, încît, nu numai că n'are trebuinţă ţara aceia de lucruri ce vin din părţi străine, să piarză atîţi bani, ci îucă să cîştige, trimiţînd la alte părţi acelea ce ar putea pune la stare ca să lucreze şi să facă într'însa cu acest mijloc atît îndestularea ei, şi mijlocirea chiverniseniei multora se înmulţeşte, cît şi slava numelui şi lauda cîştigă". Creaţiunea Marelui Clucer Radu Slătineanu are dreptul de a scuti pe preotul şi cîntăreţii bisericii, pe cei cinzeci de lucrători, „pleptănători de lînă, ţesători, văpsitori, tunzători, lemnari, covaci şi făcători de pive", pe cei o sută, tot străini, „cari sînt spre trebuinţa de tors", pe meşteri, proprietarul avînd dreptul de a urmări pe „lucrătorii fabricanţi", cari, împotriva contractului, ar vrea

[1] *Corespondenţa lui Dimitrie Aman*, tabla.
[2] *Ibid.*, p. 6, no. 16.
[3] *Ibid.*, pp. 6-7, no. 17; p. 166, n-rele 6-7.
[4] *Ibid.*, p. 9, no. 32.
[5] *Ibid.*, p. 167, no. 8.
[6] Hurmuzaki, XIX, p. 707.

să plece. Se prevede aducerea de oi de altă rasă pentru îmbunătăţirea celei din ţară. Scutirile de taxă erau largi, şi se fixă dreptul de preempţiune al lînii faţa de postăvari. Pociovalişteа devenia tîrg. Dar Domnia îşi păstra dreptul de a stabili dimensiunile postavnlui şi preţul [1].

In 1793 încă, Moruzi, de la Bucureşti, căuta instrumente, „ergalii“ pentru a reface fabrica de la Afumaţi, Pociovalişte, pe care Rigas o însemna pe harta lui, după schiţa lui Iosif Mesiodax [2]. În cîteva luni „cherhanaua“ era pusă în lucrare, şi Austriecii se plîngeau că Vodă reservă o cantitate de lînă pentru întreprinderea lui [3]. Conducătorii fabricii, Hagi Chiriac Arbut şi Teodor Arcuda — de unde numele unei localităţi actuale din Bucureşti—, erau în stare a prelucra însă numai 40—50.000 de ocă de lînă, faţă de milionul pe care-l scotea în vînzare anual Ţara-Românească [4]. Un German din Aachen, chemat la 1796 pentru fabrică, nu se putu înţelege şi ceru voie să treacă în Ardeal [5].

La postav lucrau deci ţeranii, o săptămînă din două, putînd să-şi trimită în loc şi copiii, cari erau mai mulţi în număr decît oamenii mari. Lipsa fără înlocuire se plătia doi lei pe săptămînă. Abia se făceau, însă spune epistatul, patrusprezece ocale de postav pe an.

Locuitorii cereau să poată plăti o despăgubire mai mică, şi lucrau o săptămînă din trei. Medelnicerul Arbut, care conducea acum singur fabrica, pare a fi un străin boierit, Hagi Chiriac. El face parte şi dintre capanlii, cu Ienachi Rahtivan, Hristea Gheorghiu, Manolachi Popa Filip, Nicolae Ioan şi Costea Saigiu [6].

O adevărată chestie muncitorească se deschidea astfel şi la noi. Căci la 1803 postăvarii cereau „a da suma de tort orînduită lucrată pe la casele lor, iar nu la fabrică“, ceia ce Arbut refusă, obiectînd că în acest chip „îl lucrează gros şi prost, iară, în fabrică lucrîndu-l, şi care nu va şti învaţă de

---

[1] V. Urechiă, *Istoria Romînilor*, I, p. 454, nota.— Un venit se reservă orfanotrofiei.

[3] Hurmuzaki, XIX, p. 650, no. DXLVI.

[3] *Ibid.*, p. 698, no. DXCV.

[4] *Ibid.*, p. 704, no. DCII.

[5] *Ibid.*, pp. 785-6, no. DCCXIV ; p. 801.

[6] Urechiă, *Istoria Romînilor*, VIII, p. 143 nota.

la ceilalţi ce ştiu şi toarce supţire, precum trebuie; unde şi nici îi sileşte peste puterea lor, şi numai aceia ce pot toarce în săptămîna care este de rînd". Unii se răscumpără cu bani pe tot anul. „Zavistia" fu răspinsă de Divan, care se ocupa de aducerea „unui soiu de oi ce sînt de Ispania, care fac lînă bună, cu multă osebire decît lîna oilor ce se află în pămîntul acesta", ca în Ungaria, dîndu-se mandat secretarului austriac Gaudy ca se aducă deocamdată de acolo. Gaudy era şi acela care adusese „meşteşugul de torsul bumbacului după a Englesilor tertip" [1]. La 1817 pe locul fabricii era spitalul de „bolnavi străini" [2].

Întăia fabrică munteană de hîrtie e datorită lui Scarlat-Vodă Ghica: „harturghia" (pe unde: hardughie) funcţiona la Fundeni, moşia lui Dumitraşcu Racoviţă. Alexandru-Vodă Ipsilanti făcu a doua în satul Batiştea din Prahova, pe apa Lentei, „meşteşug de fala ţerii şi foarte trebuincios, atît politiei, cu trebuinţa scrisorilor, cît şi Bisericii, cu tipăritul cărţilor", întrebuinţîndu-se „cîrpiturile ce se află pe la norod". Nicolae şi Iane Lazari aveau conducerea. O prăvălie desfăcea la Bucureşti produsul [3].

O fabrică de sticlă funcţiona la 1791 în Tîrgovişte [4]. O fabrică de arpăcaş „care din bogata zaherea ce, din dumnezeiasca putere, se află destulă într'această ţară", fu întemeiată la 1792 de boierul Scarlat Greceanu, cu două mori, la Ageşti în Ilfov şi la Corneşti în Dîmboviţa: se prevedea şi export, peste Dunăre şi în Moldova [5]. O fabrică de fidea, macaroane, arpăcaş, „ostrachia" şi „chipriotică" era condusă de un Mustacov pe la 1818 [6].

Ceara albă se „fabrică" încă de la 1764 în episcopia Rîmnicului [7]. O altă creaţiune a fost a fabricii mai mari, de lumî-

---

[1] Urechiă, *Istoria Romînilor*, XI, pp. 214-301.
[2] *Ibid.*, XI, p. 897.
[3] *Ibid.*, I, p. 95 şi urm.
[4] *Ibid.*, IV, p. 469: a lui Savu şi Coman. Alta (?) a lui Mina Cuiungiul. V, *ibid.*, X [2], p. 225.
[5] *Ibid.*, IV, p. 349, nota.
[6] *Ibid.*, X [2], p. 224.
[7] *Ibid.*, IV, p. 350; VII, p. 119 nota.

nări de ceară albă, înlocuind pe cele de Veneţia. Alexandru Ipsilanti dădea un privilegiu lui Alexandri „străinul“, de bună samă un Veneţian, care se îndatora a nu ridica preţul peste acela, inferior cu un taler faţă de articolul importat. „Şarturile“ acestea nu fură păstrate însă, marfa românească, ce avea şi său în ea, întrecînd cu trei parale bucata pe cea din Apus. Deci privilegiul fu desfiinţat, şi, cum un Dănuţ lumînărarul făgăduia să facă lumînări fără său, mai ieftene cu un leu şi cinci parale şi să mai dea şi 300 de lei pe an la Cămară, se trecu asupra lui, odată cu monopolul, şi marfa lui Alexandri, care rămînea a fi despăgubit cu prisos (1783). Dănuţ, făcînd alături fabrică de lumînări de său şi transmiţînd mirosul celorlalte, avu aceiaşi soartă. Domnii întemeiaseră, de altfel, şi o lumînărărie domnească, „pentru desfacere“[1]. La 1820 fabrica de lumînări de ceară era a lui Riga Zisu, care iea şi dreptul Rîmnicului, fabricînd la Patruzeci de Sfinţi în Bucureşti[2].

Şi după 1800, alături cu dînsa, cum am văzut, cu întărire la 1808, continuă fabrica de postav şi cea de la Mărcuţa, a lui Stănuţă, fiul lui Tudorachi Ţărigrădeanul, pentru testemeluri, producînd testemeluri, boccele, macaturi, perine, plapome, brîie. Nişte „băjenari sîrbi“ erau opriţi de a-l concura[3]. La 1810 Stănuţă-şi păstra fabrica, avînd şi meşteri străini, şiştovlii, cari la 1812 încercară, cu „instrumenturi“, să facă o fabrică nouă la Herăstrău şi la Colentina Florescului. Ei fură opriţi, antreprenorii fiind liberi a se învoi la „Stănuţă fabricantul“ cu 2.000 de lei pe an, plus răscumpărarea mărfii: smomiseră pe „călfile basmagii“ ale acestuia, Cincu, Hristea, Bogoiu şi Lăboiu. La 1817 afacerea o continuă Stănuţă Angheli, asociindu-şi pe un Ziguri şi pe un Manoli Culoglu, neprevăzut în privilegiu. Vodă Alexandru Suţu o dă în sama lui Manolachi Băleanu, care avea voie să mute fabrica şi aiurea, dacă nu se va înţelege cu mănăstirea[4].

---

[1] *Ibid.*, I, p. 458 şi urm.; VII, p. 119 şi nota 1; X, pp. 139-40.—Pentru supuşi veneţieni şi *ibid.*, VII, p. 242, nota 1.

[2] *Ibid.*, XII, pp. 336-7, 405 şi urm., nota.

[3] Hurmuzaki, X, p. 299; Urechiă, *Istoria Romînilor*, VIII, p. 87; IX, p. 591; X², p. 225.

[4] *Ibid.*, XII, p. 399 şi urm., nota.

Alte fabrici urmează: Gaudy se asociază cu Ioan Popa Palizoi la cea de tors bumbacul, iar Vistiernul Filipescu capătă pe zece ani privilegiu pentru o fabrică de porţelan, „farfurii“ (1806) [1].

Această desvoltare pe noi drumuri cerea şi creaţiuni de Stat la care nimeni nu s'ar fi gîndit cu cîţiva ani în urmă. La 23 Novembre 1793 se făcea şi o mică flotă de comerţ românească pe Dunăre, pentru transportul de provisii; dar nu trebuie să-i exagerăm importanţa [2]. Printr'o îngăduinţă specială a Porţii, Ţara-Românească primia dreptul de „a face şi a avea bolozane, şăici, caice şi de toate vasele pe apa Dunării..., privileghiu“, scrie de sigur Ienăchiţă Văcărescu, „ce, din vremile bătrîne, de mulţi ani l-ar fi fost pierdut ţara aceasta, cu toate că hotarele ei sînt matca Dunării“. Deocamdată se face „un vas pentru trebuinţa fieştecăruia judeţ al ţării“, particularii putînd face şi ei „vase româneşti“ pe lîngă cele domneşti. Vor fi pe fiecare an: un căpitan creştin, şăicarii şi ghimigii, dar şi „un reiz turc şi un vetrar sau elchegiu“. Portul unde vasele se vor adăposti la Novembre va fi „gîrla domnească din balta de la Cărnogi sud Ilfov“. [3]

Toată această înnaintare trebuia să se facă însă alături de rechisiţiile turceşti, pe care niciun tratat nu le putea suprima de fapt. Astfel, la un an după încheiarea păcii cu Rusia, în Ianuar 1793, o cantitate mare de grîne, luate cu poruncă de la ţerani, se îndrepta spre Galaţi, unde aşteptau capanlîii, pentru Constantinopol [4]. Îndată după aceasta, un nou Domn muntean cerea de la ţară 10.000 de chile de Brăila grîu şi 30.000 de săcară, făcînd şi statistica generală a depositelor aflătoare [5], ceia ce se ceru cu cea mai mare asprime cîteva

---

[1] *Ibid.* VIII, p. 661. Pentru postav, şi *ibid.*, XI, pp. 294-301.

[2] *Ibid.*, V, p. 79.

[3] *Ibid.*, p. 96 şi urm. Pentru şeicari, *ibid.*, VI, p. 323 şi urm.

[4] Hurmuzaki, XIX, p. 631, no. DXXVII; p. 677.

[5] *Ibid.*, p. 635, no. DXXXI. Cereri de lemne pentru cetăţi; *ibid.*, no. DXXXII; p. 637, no. DXXXIII.—Se fac magazii la Silistra şi Rusciuc, *ibid.*, pp. 639, 642, no. DXXXVII; p. 643, no. DXXXVIII.

luni mai pe urmă, doi boieri mari căpătînd această misiune [1]. Alexandru-Vodă Moruzi ajungea să fie desperat de aceste necontenite cereri pe care nicio intervenţie diplomatică a Rusilor nu le opria [2]. Şi Bîrsanii ardeleni erau supuşi la vînzări defavorabile de către beglicciii şi saigiii cari, ca şi înnainte, străbăteau ţerile noastre.

Moruzi, spirit luminat şi îndrăzneţ, doria comerţul liber şi recomanda să se înceapă prin permiterea exportului de grîne din Banat în Ţara-Românească, pe vremuri grele, pentru a cîştiga pe Turci [3]. Aceste pretenţii necontenite, făcute de un Stat decăzut, care credea că-şi poate răsbuna, în haosul produs de Revoluţia francesă, contra învingătorilor săi, aduceau într'o astfel de stare economică ţerile noastre, încît consulul rusesc putea propune, în Septembre 1794, ca o Companie anume să se formeze pentru a cumpăra grîne în monarhia austriacă şi provinciile polone ale Rusiei. Domnul ar fi dat 50.000 de lei, boierii 13.000; fiecare din celelalte categorii partea lor. Şi un oarecare Furcă plecă în Polonia rusească, pregătindu-se a trimite agenţi şi în provinciile austriece, de şi exportul de acolo era oprit [4].

Pe cînd ţeranii munteni şi olteni mergeau să-şi care hrana din Moldova, ea însăşi în lipsă, Vodă-Moruzi încerca să capete restul pănă la cele 80.000 de chile cerute de Turci, de la Agenţia Dellazia, care avea în acel moment patrusprezece vase pe Dunăre [5]. Se vorbia de o înţelegere prin care Domnul ar fi căpătat grîne din Polonia, vînzînd sare cu două parale oca [6]. Se încercă acelaşi lucru şi din Ardeal, oferindu-se chiar plata în bani [7].

În acest timp în Moldova se rechisiţiona tot, şi de la ţe-

---

[1] *Ibid.*, p. 710.

[2] *Ibid.*, p. 647, no. DXLII.

[3] *Ibid.*, p. 711, no. DCXII.

[4] *Ibid.*, p. 712, no. DCXIII. — Se iviseră şi răscoale ţerăneşti, la Dorohoiu şi aiurea (*ibid.*).

[5] *Ibid.*, p. 713, no. DCXV.

[6] *Ibid.*, p. 715.

[7] *Ibid.*, pp. 718-9, no. DCXXI; pp. 722-3, no. DCXXVII; p. 727, no. DCXXXIII. Şi cerere de lemne, *ibid.* Pentru foamete, *ibid.*, p. 734, no. DCXLIII.

rani, cari mîncau pîne de miserie, şi de la clerici [1]. S'ar fi întrebuinţat pretextul transportării de hrană dintr'un ţinut într'altul pentru a mulţămi pe capanlîii de la Galaţi [2]. De fapt, Moldova ajunsese să cumpere, prin negustorul grec Teodor Mustaţă, provisii în Bucovina, la 1796 [3]. Şi, peste cîteva luni, boierii Balş şi Depasta cercau să se facă din nou această concesie [4], care fu acordată şi în 1797 [5]. Poarta storcea de la Moldoveni nu mai puţin decît 15.000 de oi dintr'o dată [6]; alte 10.000 fură cerute pe urmă [7].

Nu mai putem urmări o bucată de vreme starea acestor rechisiţii: rapoartele consulare austriace n'au fost tipărite decît pănă la 1798. Dar în 1814 se făcea constatarea că, dacă în vederea unui nou războiu cu Ţarul, spre care îndemna diplomaţia napoleoniană, se cerea cu asprime, de Turci, furnitura de lemne pentru corăbii, „scăzuse mult vînzarea de grîne, de său şi de miere în Turcia“ [8].

O orînduire din 1801 arată raporturile dintre capanlîii creştini şi ceilalţi. Fiind vorba de a se rîndui prin bună înţelegere între ei cît unt şi ce unt se va da la „mutpah“, cei şase creştini răspund „că cu Turcii nu se pot unì, nici singuri nu pot scoate la cale, căci ei sînt numai şase inşi, iar capanlîii sînt cu mult mai mulţi, din cari unii împart banii de timpuriu şi cuprind pe untari, alţii ce vin mai tîrziu dau preţ mai mult cîte patru şi cinci lei la cîntar, şi aşa mai toată suma untului de capră ce iese din ţară Turcii o ridică. Nu fac puţină stricăciune şi căruţaşii turci la judeţele de pre margine, dînd şi la preţ pe oca pănă în 25 parale, iară ei de abia strîng cîte cinci, şase burduşe“ [9]. Negoţul cu untul, care se aducea şi din Ţara Tătărească, e, şi în acest timp, pe la 1800, de mare în-

---

[1] *Ibid.*, pp. 721-2, no. DCXXV.
[2] *Ibid.*, p. 729, no. DCXXXV.
[3] *Ibid.*, p. 765, no. DCLXXXV.
[4] *Ibid.*, p. 773, no. DCXCVIII.
[5] *Ibid.*, p. 854.
[6] *Doc. Callimachi*, I, p. 117, no. LXVI şi *ibid.*, p. 120, no. LXX.
[7] Dacă nu sînt aceleaşi; *ibid.*, p. 121, no. LXXIII.
[8] *Ibid.*, p. 199, no. CXLVI.
[9] Urechiă, *Istoria Romînilor*, VIII, pp. 143-5, nota.

semnătate. Datoria olteană de unt, miere, său către Vidin se punea în sama cîte unui negustor, care se ridica astfel la mare însemnătate, ca Dimitrie Aman sau Dimitrie Mihai Dinu din Craiova [1]. De altfel, untul întra în „negustoria capanului" cu „boi, vaci, capre şi miere" încă la 1824 [2]. Capanlîi se aflau şi mai tîrziu la Craiova [3].

De şi influenţa turcească scăzuse, alte datini de Constantinopol încăpuseră în viaţa noastră de la sfîrşitul veacului. Negustorii erau astfel datori să aprovisioneze oraşul de Scaun. Aceasta se vede limpede din pitacul domnesc datat 4 Maiu 1792, care porunceşte Agăi să facă pe băcani „a înţelege datoria lor" că, „precum capanlîii sînt datori de îngrijesc zahereaua cea trebuincioasă de îndestularea Ţarigraduiui, aşa şi ei datori sînt, ca unii ce ţin prăvălii aicea în Bucureşti şi-şi fac alişverişul şi negustoria lor, a îngriji pentru cele trebuincioase, untul şi altă băcălie, a le avea totdeauna cu îndestulare, a nu fi lipsă în politie. Încă mai cu îndemînă pot fi băcanii a îngriji această datorie cu înlesnire de a strînge şi de a-şi avea gata zahereaua cea trebuincioasă, fiind de aici ai locului, cari pot ieşi dintr'înşii pe afară în ţară, ca să cumpere de la locuitori unt şi orice, suma cea trebuincioasă pe sama politiei, cărora li se va da şi cărţi de la Vistieria Domniei Mele spre slobozenia şi ajutorul lor. Şi, în scurt, ca nişte băcani ai Bucureştilor, sînt datori, şi de la dînşii cerem hrana trebuincioasă politiei, şi mai mult să nu auzim că e lipsă, ori de unt, lumînări sau orice altă trebuinţă norodului [4]".

Nu se poate spune în de ajuns şi însemnătatea schimbării pe care o produse aşezarea Ruşilor, cu întinse planuri de comerţ, în regiunea de peste Nistru, împoporată cu Sîrbi şi cu Moldoveni.

---

[1] *Corespondenţa lui Dimitrie Aman, passim; Studii şi documente*, XXII, p. 159 şi urm.

[2] *Ibid.*, p. 167.

[3] *Ibid.*, p. 193.

[4] Urechiă, *Istoria Romînilor*, IV, pp. 337-8, nota.— Desfiinţarea breslei precupeţilor se face şi în 1791; *ibid.*, pp. 345-6, nota.

Ţinuturile acestea înviară pentru comerţ. Un mare Imperiu internaţional îşi întrebuinţa toate mijloacele, nesfîrşite, şi recurgea la toate bunăvoinţile, la toate iniţiativele pentru a pune în valoare această nouă provincie, plină de făgăduieli aşa de frumoase. În locul păcătoasei şchele turceşti Hagibeiu răsări Odesa, unul din porturile cu nume vechi greceşti menite să învie comerţul, de multă vreme amorţit, al Pontului. Şi înnainte ca Francesul Richelieu să fi făcut din această aşezare unul din marile porturi ale lumii, se relua vechea cale medievală, aşa de frecventată şi de rentabilă, care ducea la Caffa-Teodosia, cu această deosebire ca până aici drumul era mai scurt, şi legătura cu Constantinopolul mult mai uşoară[1]. Fără a mai insista asupra faptului că pentru supuşii austrieci imensele întinderi ale Rusiei presintau în cantitate mult mai mare şi fără atîtea temeri, din partea unei administraţii mai bine orînduite şi supraveghiate decît cea fanariotă, mărfurile care odată se aduceau din Moldova.

O eră de mari schimbări de caracter revoluţionar începuse în Europa odată cu tulburările francese, şi ţerile noastre nu puteau să nu fie atinse de aceste noi legături într'o hartă a lumii care nu mai era înnu toate cea din trecut.

Privilegii turceşti, smulse de tot mai puternica diplomaţie a Ruşilor, vor căuta şi ele a pune o altă basă negoţului Principatelor.

---

[1] În 1813 furtuna distruge în portul Odesei nu mai puţin de douăzeci de vase încărcate cu mărfuri; *Doc. Callimachi*, I, p. 161.

CAPITOLUL V

Revoluţionarea comerţului românesc (1804-1822).

Actul turcesc din 1802 aduse reducerea zaherelei, condiţia de a plăti în bani, supunerea gelepilor la supravegherea de către Domni, înştiinţarea acestora cînd va fi vorba de cherestea şi restituirea moşii lor usurpate. Niciun musulman altul nu va putea călca pămîntul ţerii. „Mucaieseaua" era desfiinţată, provisiile aducîndu-se la porturi pentru capanlîi.

Protestările contra cererilor turceşti îndătinate încep îndată după acest act. Astfel cînd în 1803 se cere „mutpacul" de 90.000 de ocă de unt la Silistra. „Această ţară", spune, arzul muntean, „din trecutele întîmplate greutăţi ce au cercat şi din mulţimea tainaturilor ce au dat spre hrana oştirilor ce au şezut în ţară atîta vreme, s'au deşertat şi de vite şi de zaherele s'au golit, de obiceiu răsipindu-se încoace şi încolo în vremea trecutei răzvrătiri". „Serhalliii" [1] trimeteau „talicaţi, adecă căruţaşi cu teşcherele ale zabiţilor serhaturilor", cari adăugiau la greutăţile „tertipului" crescut şi ale „matrapazilor" speculatori. Cu toate măsurile de expulsare, „toată ţara este plină de aceşti căruţaşi". Din lipsa fînului, multe dobitoace au perit. In ciuda pîrilor „interesate", ţara se roagă a se îngădui cumpărarea untului de „negustorii pămînteni de la raiale" şi răspunderea lui după putinţă [2]. De altfel, tocmai atunci, pretextînd lipsa de carne la Constantinopol, se cereau 30.000 de oi în plus, pe care gelep-başa nu ştia cum să le afle.

---

[1] Urechiă, *Istoria Romînilor*, XI, pp. 477-80.
[2] *Ibid.*, p. 480.

Napoleon crezu un moment că s'ar putea face din Principate un debuşeu pentru comerţul frances. Consulul Reinhard, împodobit cu un titlu superior, n'a fost trimis numai pentru a spiona şi pentru a impune. Dar în curînd proiectul s'a prăbuşit[1]. Poarta obiectă contra titlului de resident în toate provinciile turceşti de peste Dunăre ce i se dădea[2], Parrant avînd pe acela de „comisar general al relaţiilor comerciale la Iaşi“[3]. Observaţiile Porţii fură ţinute în samă, Rainhard devenind un simplu consul general[4].

Altfel, marele războaie napoleoniene nu rămaseră fără influenţă asupra comerţului românesc. Domnul muntean trimese atîtea provisii în Rusia, prin Galaţi, atîţia „boi, făină, său, rachiu“, în Germania, încît foametea începea să se iveaască şi, odată cu aceasta, emigrarea ţeranilor peste Dunăre[5]. Un negustor de vite, Stavrachi, din Moldova, oferia carne sărată pentru armata franceză, şi se vorbia de 10-12.000 de vite[6]. Războiul ruso-turc din 1816-12 aduse închiderea graniţilor şi la Sud, către Turci, ai căror negustori fură goniţi, şi la Nord, către Austrieci[7]. Pe linia Dunării chiar, în oraşele turceşti, averea supuşilor Porţii fu pusă în vînzare, Bulgari aşezîndu-se la Zimnicea, devenită Noul-Şiştov[8]. Francesi ca Nadeaud, cari veneau cu mărfuri de la Adrianopol, pentru corespondenţa Casei Belhomme, la Bucureşti, fură opriţi la Rusciuc, la un loc cu Bulgarii şi Armenii[9]. Şi moneda, hîrtia străină fură supuse la măsuri restrictive[10].

Războiul acesta fu mai desastros pentru comerţ decît oricare altul. Ruşii fură de o necruţare fără exemplu. Agentul

---

[1] Un Claudin („Clodent“), negustor la Craiova, moare în 1804; *ibid.* VIII, pp. 558-9, nota,

[2] Hurmuzaki, *Supl.* I [2], p. 341 şi urm.

[3] *Ibid.*, XVI, p. 708, no. MDCV.

[4] *Ibid.*, p. 725, no. MDCXIX; „Casa comisarului franţuzăsc“, la 1804, în revista *Ioan Neculce*, I, p. 115.

[5] Hurmuzaki, XVI, p. 705.

[6] *Ibid.*, p. 710, no. MDCXII.

[7] Urechiă, *Istoria Romînilor*, IX, p. 574 şi urm.

[8] *Ibid.*, p. 629.

[9] Hurmuzaki, XVI, pp. 886-7, no. MDCCXCV. V. şi pp. 892-3, o MDCCXCVII.

[10] Urechiă, *Istoria Romînilor*, IX, p. 581 şi urm.

frances presintă la 1808 ţeranii torturaţi în butuci, femeia lîngă bărbat, cari vin să plîngă la uşa lui[1]. Iar, la plecarea Ruşilor, ţara era în aşa hal, incît în 1813 un boier putea scrie: „De multă grijă a talharilor pe vremea verii, cum şi alte multe pricini, siliţi sîntem a ni lăsa casele de pe la ţară şi a sta pe la tîrguri[2]“. În 1811 trebuia ca, pentru judeţele oltene, negustorul Hagi-Enuş din Craiova să aducă „zaherea“ din „Ţara Nemţească“[3]. La Bucureşti lipsa de hrană aduse „o cumplită pătimire de mare lipsă şi distihie nepomenită“, atribuindu-se aceasta multor vămi şi „ruşfeturi ce dau la unii alţii, dregători şi zapcii“. Cîmpulungul privilegiat oferia un exemplu de îndestulare, aducîndu-i-se peşte de Dunăre şi de baltă, „fiindcă aco o nici Agă, nici polcovnic de tîrg, nici vătaf de pescari, nici vameş nu este, nici ispravnicii nu se amestică“. Altfel, Cîrmuirea, „care este muma norodului“, desfiinţa, supt cele mai grele pedepse, aceste stavili[4],—nu ştiu însă cu ce folos. Experienţa se duse şi mai departe şi, supt cuvînt că preţurile fixe nu se observă, *nartul* fu desfiinţat, afară de cel pentru pîne, carne şi lumînări[5].

Negustorii se risipiră. Cutare din Craioveni arată că ai lui sînt „unii la Piteşti, alţii la Cîmpulung, cu mărfurile“, iar el „aici la Muiereni, şi cînd la Crai va, şi la Preajba, şi la „Almáji“[6]. Arnăuţii lui Ipsilanti prădau şi ei prăvăliile[7].

Nimic nu arată mai bine ruinaţ rli decît actul din 1807, prin care, pornindu-se de la consideraţia „cît este de sălbatec lucru a privi cinevaşi la cel l psit şi flămînd şi, avînd mijloc a-l mîngîia cu hrană, să-l treacă cu vederea“, şi ţinînd samă că, „într'această vreme de lipsă şi e foamete, cei mai mulţi dintre lăcuitori se află pătimind şi chinuindu-se, neavînd nici de ei însişi agonisită hrană, nici a cumpăra negă-

[1] Hurmuzaki, XVI, p. 834, no. MDCCXXXIII. V. şi p. 838, no. MDCCLXXXVIII, p. 849.
[2] Antonovici, *o. c.*, I, p. 134, no. CV.
[3] Urechiă, *Istoria Romînilor*, XI, p. 645.
[4] *Ibid.*, p. 777 şi urm.
[5] *Ibid.*, p. 781.
[6] *Studii şi documente*, VIII, p. 123, no. 65; p. 124, no. 69.
[7] *Ibid.*, p. 124, no. 67.

sind, din pricina unora şi altora cari din vreme au cumpărat îndestulată sumă de zaherele şi le ţin tăinuite, sau nu voiesc a le vinde", se decide „ca oricare din lăcuitori va avea lipsă de bucate pentru hrana vieţii lui şi va şti pe altcinevaşi, fie măcar oricine şi de orice treaptă, că are bucate de prisos peste trebuinţa casei sale, până la bucatele cele nouă, şi peste trebuincioasa sămînţă, are voie de la Divan fieşcare să meargă la cel ce va avea prisos de bucate şi să ceară a-i vinde şi lui pentru trebuincioasa hrana sa", pe preţ fix, considerîndu-se cine ar refusa ca „un vrăjmaş al omenirii [1]. Mehedinţul şi Gorjul ar fi rămas pe atunci mai mult pustii [2]. lumea fugia peste munţi şi peste Dunăre [3].

Negustorii de ţară plecînd care încotro, ocupaţia rusească aduse în schimb pe marchitanii cari furnisau „pe la palcuri celea trebuincioase lucruri şi băuturi de la Rusia", şi la 1808 Divanul, vorbind de o singură „ţară, Moldova şi Valahia", îi scutia de orice vamă [4].

Un nou negoţ cu Rusia începe deci, în afară de o remontă substituită celei în Austria, Prusia şi Saxonia, pe vremea ocupaţiei. Un întreg grup de Bucureşteni cu nume semnificative pleacă la Odesa în 1811: Hagi-Mihale Angheli, Hagi-Pandele Ianachi, Hagi-Aslanoglu, Hagi-Bali Partenie, Ivanovici Murat, Hagi Iacome, în legătură cu Hagi Angheli, Hagi Teodorache Alexandru, Iacomi Nicolau şi Iacomi Lirovici. Duceau „bani turceşti şi caragioşi", dar şi asignaţii [5] pentru a face cumpărături. Vameşul din Bender îi socoate „oameni răi" şi-i trimete la Iaşi, unde stau mult timp la închisoarea poliţiei [6].

Tratatul de pace din 1812 are şi clause economice, prevăzîndu-se ca locuitorii să nu fie supăraţi de Domni cu dări

---

[1] *Ibid.*, pp. 925-6. — Se trimet şi cercetători, *ibid.*, pp. 926-7.
[2] Hurmuzaki, *Supl.* I [2], p. 625, no. DCCCXVII.
[3] *Ibid.*, p. 631, no. DCCCXXIII.
[4] Urechiă, *Istoria Românilor*, XI p. 651.
[5] „Bangotidulele" austriece, ca şi noua „monedă" turcească, întîmpinau greutăţi; *ibid.*, p. 773 şi urm.
[6] *Ibid.*, pp. 766-8.

nouă. Nu mai putea fi admisă silnica aprovisionare a Constantinopolului. O reglementare la începutul Domniei lui Caragea prevedea, nu numai această încetare a furniturilor pentru Domnie, dar şi a „orînduielii carelor de sare“ şi „a orînduielii untului Ţarigradului ce se împlinia din şase judeţe din aceste douăsprezece de dincoace de Olt“ [1]. Şi totuşi în 1817 Mocanii se plîngeau că, de cîte ori erau siliţi a petrece vara în Principate, li se luau douăsprezece oi la sută pentru „mumbaiaua“ împărătească, pe un preţ care abia ajungea une ori şfertul celui curent [2].

Dar din stabilirea noii graniţe, între Moldova rămasă supt Domni şi „Basarabia“ Ruşilor, relaţiile cu Austria sufăr mult. Boierii, cari-i puneau în valoare moşiile, erau contra admiterii păstorilor ardeleni [3].

Din causa, vămilor ruseşti. nu se mai exportau din Moldova cei 100.000 de boi în valoare de 7.220.000 fr. şi oile de 600.000, ci abia peste 1.300.000 fr. pentru vite. Sare se exporta numai în Turcia, de 200.000 fr., nici jumătate ca înnainte. Cele 1.500.000 de litre de vin în Rusia, pentru 1.100.000 de franci, dispăruseră, şi abia 12.000 litri treceau în Austria [4]. Dar şî după luarea Basarabiei Mocanii urmează vechile lor căi de rătăcire. In 1813 îi vedem în Dobrogea, îngrijaţi de mişcările trupelor turceşti [5]. cu atît mai mult, cu cît administraţia rusească-i supăra în Basarabia, şi ci erau siliţi să treacă Prutul înnot, cu caii, la Vadul-lui-Isac [6].

Innainte de 1812 Ardelenii obişnuiau să cumpere lemn de clădire şi de corăbii în Moldova pentru a-l coborî pe plute pănă la Galaţi, ba chiar a şi-l duce pănă la Constantinopol, în tovărăşia vre-unui Turc. După anexarea Basarabiei, Turcii opriră complect exportul. Încercarea Ardelenilor de a se amesteca puţin lemn bucovinean şi ardelean ca să înşele asupra originii întregului transport, nu izbuti, controlul făcîndu-se

---

[1] Uechiă, *Istoria Romînilor*, X [2], p. 127, nota.
[2] *Doc. Callimachi*, I, pp. 269-70, no. CCXIII.
[3] Hurmuzaki, XVII, p. 331.
[4] *Ibid.*, p. 336.
[5] *Doc. Callimachi*, I, p. 194, no. CXLII.
[6] *Ibid.*, p. 209, no, CLVI.

foarte de aproape la Galaţi. Totuşi agentul din Iaşi visa punerea în valoare a pădurilor din provinciile chesaro-crăieşti vecine şi un mare export până la Veneţia şi Triest [1]. Şi, pe atunci, greutăţile după pierderea Basarabiei făcuseră să se recomande oficial de Domnul Moldovei cultura cartofilor, abia cunoscută până atunci dincoace de munţi [2].

Luarea de Ruşi a Moldovei dintre Prut şi Nistru avu astfel urmări din cele mai importante. Regiunea cea mai potrivită şi pentru grîne şi pentru îngrăşarea vitelor şi creşterea cailor era pierdută. Guvernul Ţarului opri orice import către Apus, în special acela al cailor [3]. Măsura care împiedeca pe boieri de a-şi aduce produsele propriilor lor moşii trebui, dar numai o clipă, să fie retrasă [4]. Dar contractul pentru furnituri de sare încheiat cu Domnul fu stricat [5]. Negustorii sudiţi se grăbiau a-şi aduce în „Moldova turcească" vitele, oile şi caii [6]. Mocanilor nu li se permitea a-şi scoate oile [7]. Oprelişte exportului de cai din Moldova, care era urmarea firească a măsurii ruseşti, atingea comerţul de remontă al Armeanului din Tysmeniecza, Nicolae Agopşevici, şi trimiterea callor moldoveneşti în Bucovina [8]. Pe cînd o vită se vindea în partea rusească 18-30 de lei, ea ajunse a costa la Moldovenii liberi 40-60, ceia ce primejduia comerţul [9]. Dacă Moldova putea strecura în ţerile împărăteşti numai popuşoiu, pînea albă, neoprită, era cumpărată de negustori ardeleni, ca Schuster şi Comp. şi Apostol Rizoglu, dincolo de Prut [10].

În acest timp Ţara-Românească putea să exporte, cu voia Turcilor, şi 50.000 de chile de porumb în ţerile austriace [11],

---

[1] *Ibid.*, pp. 236-7, no. CLXXXV.

[2] *Ibid.*, p. 257.

[3] *Ibid.*, p. 165, no. CXI.

[4] *Ibid.*, p. 175, no. CXXI; p. 178, no. CXXIV.

[5] Hurmuzaki, X, p. 338.

[6] *Doc. Callimachi*, I, p. 176, no. CXXI; p. 228, no. CLXXVI; pp. 228-9, no. CLXXXVI.

[7] *Ibid.*, II, p. 143.

[8] *Ibid.*, I, pp. 182-3, no. CXXVIII. — Export de fîn pentru armata austriacă prin contract oficial cu Domnul, *ibid.*, pp. 186-7, no. CXXXIII.

[9] *Ibid.*, p. 208.

[10] *Ibid.*, pp. 212-3, no. CLXI; pp. 215-6, no. CLXV; pp. 216-8, no. CLXVI; pp. 221-31, no. CCLXX.

[11] *Ibid.*, p. 218, nota 1.

pe cînd exportul din Moldova rămînea strict oprit afară de 2.000 de chile, ca şi transitul grînelor basarabene prin Moldova[1]. Şi data aceasta însă era posibil să se treacă puţintel alături. Domnul însuşi declara că ştie despre trecere prin contrabandă, dar „închide ochii“[2]. In Octombre 1815 se opria de la noi cu cea mai mare asprime, de către Turci, exportul de grîne şi acela al cailor, Domnul promiţînd a favorisa singura remontă austriacă[3]. Mierea, ceara erau atinse şi ele de aceaşi oprelişte[4]. Boi singuri puteau ieşi plătind vama de un leu pe cap[5], iar numai pentru ca în urmă după aceasta oprirea să fie reînnoită, aducîndu-se acestei ramuri de comerţ o pagubă pe care agentul din Iaşi o socoate ca echivalînd cu 3 [illegible]0.000 de galbeni[6], şi apoi să se fixeze un nou procent pentru salhană, de [illegible]0%, înlocuit de 30%[7]. Era vorba ca şi în piciorul de iepure să se facă un monopol pentru Domnie, şi anume luîndu-se de la arendaşi, Bucovinenii Atanase Gane şi Apostol Ioan Petrinò, 20.000 de lei pe an consulii se opuseră cu foloş acestui proiect[8]. Se discuta şi o nouă creştere a taxei de ieşire pe boi, ceia ce nu împiedecă însă un export de 36.000 de capete de viţi numai în Austria la 1817[9]. Totuşi în acelaşi an găsim antreprenori ai acestui articol de comerţ şi un impozit de 13 parale de fiecare piele pus asupra lor, în mijlocul protestărilor agentului[10]. Negustorii din Tysmenicza protestau energic contra acestui bus şi altor mărimi de vămi[11], luată în arendă de negustori locali.

In schimb valoarea economică a Basarabiei se ridică îndată

---

[1] Din Ardeal cumpărau la noi porumb Armenii Luca Copaciu şi Grigore Ţeranu; *ibid.*, p. 222.

[2] *Ibid.*, p. 225 Cf. *ibid.*, p. 226, no. CLXXIV.

[3] *Ibid.*, pp. 23[illegible]-3, no. CLXXI.

[4] *Ibid.*, p. 238, no. CLXXII.

[5] *Ibid.*, p. 240, CLXXXVIII.

[6] *Ibid.*, p. 251. Preţurile în acest moment; *ibid.* pp. 253-4, 257-65.

[7] *Ibid.*, p. 265.

[8] *Ibid*, p. 256.

[9] *Ibid.*, p. 288.

[10] *Ibid.*, p. 274 şi urm.

[11] *Ibid.*, p. 276 şi urm.

şi prin aşezarea de colonişti aparţinînd unei civilisaţii superioare. Încă din 1817 veniau pe Dunăre, atingînd Galaţii, vasele care aduceau pe noii locuitori şvabi ai provinciei [1]; guvernul rusesc făcu din Ismail un port franc pe douăzeci şi cinci de ani în 1828 [2]. Din Odesa chiar veniau negustori străini de se aşezau la Iaşi, ca acel Dimitrie Marinovschi, care întra în războiu, pe la 1813, cu unul din membrii misiunilor catolice din Moldova [3]. Guvernul basarabean îşi dădea în acelaşi timp silinţa de a apărea ca ocrotitor al populaţiei şi supt raportul economic. El făgăduia, în Iunie 1816, şi voia de export a vitelor şi aceia a grînelor, aceasta anume prescripţii [4].

Cu toate aceste neajunsuri, activitatea economică nu se încetini. La 1814 se făcea chiar constatarea interesantă, provocată de măsura turcească fixînd neplăcut cursul galbenilor străini, că Moldova exporta în Austria de patru ori mai mult, în vite şi cai pentru remontă, decît în parte din Statele austriece [5]. Un boier de pe la 1811 recomanda astfel vinurile ţerii sale: „după cercările făcute în urmă de mulţi ani, vinul de Moldova, învechindu-se şi îngrăşîndu-se după felul lui, este cel mai delicat pentru stomahurile evghenicoase şi supţiri decît toate vinaţele din părţile evropieneşti şi a' Mării Albe" [6].

Galaţii luau după 1812 un şi ma imare avînt, fără concurenţa Brăilei, încă un port turcesc cu mai puţină însemnătate, numai pentru Turci, al căror Paşă stabilise acolo odată un monopol de grîne pentru el [7]. La 18 Iunie 1831, agentul austriac von Raab scrie: „Galaţii sînt, în actualele împrejurări ale căilor de comerţ, un loc important şi, dacă lumea politică nu

---

[1] *Ibid.*, p. 272, no. CCXV.
[2] Hurmuzaki, XVII, p. 373, I-II.
[3] *Studii şi documente*, I, p. 167, no. CXXIX.
[4] *Doc. Callimachi*, I, p. 246, nota 1.
[5] *Ibid.*, pp. 201-2, no. CL. — Pentru schimbarea cursului monedelor, *ibid.*, p. 297, no. CCXXXV.
[6] *Uricariul*, XIX, pp. 292-3.
[7] *Doc. Callimachi*, I, p. 184, no. CXXX; p. 358, no. XXXI.

se alcătuieşte altfel, acest port va deveni din causa aşezării sale unul din cele mai vrednice de luare-aminte. Numai păcat că e aşa de rău clădit şi sînt aşa de multe case de lemn, una peste alta, aşa încît la un foc nu s'ar putea scăpa nimic, pentru că nu sînt magasii de piatră, ci bordeie şi şuri acoperite cu papură... Negoţul e peste măsură de activ aici, cu negustori austrieci, francesi, ruşi şi turci. Francesii şi Ruşii au consuli bine plătiţi şi se bucură de prestigiu[1a]. Evreii fură odată, la 1796, despoiaţi într'o revoltă[2].

In toată Moldova, cererea de iarmaroace şi tîrguri e îndată la ordinea zilei. Astfel în 1819 se îngăduia „doî adunări de iarmaroace" pe moşia Rădiana (Bacău), a Roseteştilor[3].

Se continuă şi cu încercările industriale. Şi, în Muntenia, chiar şi boierii mari, ca Dumitrachi Ghica şi alţii, cereau (1792) să li se permită a face rachiu din „o sumă de bucate stricate, din grîu, porumb şi meiu"[4]. Velniţile ajunseseră o primejdie, locuitorii înşii întemeindu-le şi stricînd grîul în snopi pentru a da materii de fabricat. Boierii făcură pe Constantin-Vodă Moruzi să distrugă această industrie, arătînd că decît horilca e mai bun rachiul de fructe, de tescovină sau de vin[5].

Privilegiu pentru o fabrică de „fidea, macaroane, smigdale, i crititorachisia i ostrachia i chipriotica", cu meşteri din Adrianopol, se dă, cum văzurăm, lui Nichifor Hagi Ioan Mustacov la 1816, concurînd fideaua fabricei din Galaţi[6]. O fabrică de huscă, „afierosită Casei Doftorilor", se aşează în Moldova, „cercînd fîntînile cu slatină", pe moşia mănăstirii Rîşca, Teodorachi Ciurea reprezentînd compania întreprinzătorilor[7].

Autobiografia fiului de boier moldovean din Basarabia Teodor Vîrnav ni arată că era viaţa negustorimii noastre de

---

[1] *Ibid.*, pp. 179-81, no. CXXVI.
[2] *Ibid.*, p. 525, nota.
[3] *Ibid.*, indicaţie pierdută.
[4] Urechiă, *Istoria Românilor*, IV, pp. 350-1, nota. V. şi pp. următoare.
[5] *Arhiva Românească*, II, pp. 83-7.
[6] Furnică, *o. c.*, pp. 287-91.
[7] *Uricariul*, I, pp. 226-8.

la 1813 la 1820. Trimes de un Grec, de la Tătăranca lîngă Otace, altui Grec de la Iaşi, el trece, în vîrful unui car mocănesc, la Bucureşti, unde era mare negustor lipscan Constantin Ladà, fratele patronei lui Vîrnav, Stolniceasa Leonardi. De la Hanul Colţei, unde se opresc carăle, el e dus la Hanul Grecilor, al bisericii cu acest nume, unde locuia noul său stăpîn. E îmbrăcat nemţeşte la croitorul Iohann Ladà, umbla cu beniş de postav englezesc, „floare străină“, cu „antiriu de suvaià şi de cutnie“, încins cu şal, şi cu giubea de samur; pe cap purta işlicul de pielcea de Crimeia „brumărie şi foarte supţire la păr“ e şi dat în sama unui grămătic pentru a-l înscrie la la o „şcoală grecească“. Ladà însuşi, tînăr de vre-o treizeci de ani, vorbind şi limbile francesă, germană şi italiană şi care vindea marfă austriacă şi saxonă la hanul Şerban-Vodă, începea ziua cu „cafea nemţească sau ciocaladă“. Trecea pănă la amiază în „piaţa Lipscanilor“ pentru afaceri: ţinea, ca şi Aman, în arendă „ocne, vămi şi peşte“. Dejuna cu prieteni, gustînd din şapte-opt feluri şi desert; în post mînca peşte de Dîmboviţa, adus supt ochii lui, viu. Intr'amurg se plimba în caleaşcă, avînd lachei în coadă, cu intimi, între alţii Agentul austriac, pe Podul Mogoşoaii. Sara, juca şi el cărţile la consulul rus Chirico şi făcea curte doamnei de casă.

Ladà pleacă în „taxid“ peste graniţă la Viena şi Lipsca. Dacă ucenicul n'ar fi mîncat pe drum cofeturile şi rahatul adus pentru cadouri, l-ar fi dus acolo la învăţătură. Pedeapsa lui Vîrnav fu oprirea la Sibiiu, unde fu dat în grija cunoscutului negustor „comisionar“ Nicolae Paciurea. Un dascăl îi poartă grija, dar, cum, noaptea, dascălul e prin oraş, bucătăreasa-i spune copilului „poveşti şi feliuri de anecdoturi romaniceşti“, ba-l învaţă şi a fura, ceia ce-i procură ca răsplată „o foarte bună păpară“, ba chiar şi a o iubi.

In 1815, după nouă luni, alt car mocănesc, cu coase în paloboace, îl readuce la Bucureşti pe Vîrnav. E primit de Ladà, cu palme preliminare, „încît mi se părea că toată casa s'au umplut de scîntei“. Mînia se potoleşte prin căsătoria stăpînului cu „o Grecoaică tînără şi frumoasă“. Invăţăcelul întră în grija dascălului corfiot Panaioti la Hanul lui Filaret, îndreptător prin falangă şi vînă de bou, pe care elevii vreau

să-l înnece în putina cu apă. Acasă, fura bani pentru covrigi şi plăcinte, din buzunarul grămăticului.

Ladà se întîmplă a muri în Mart 1816. In testamentul lui, Vîrnav e prevăzut cu 10.000 de lei turceşti. Acuma şcoala-şi pierde puterea. Epitropii îl întreabă pe moştenitor, care nu-şi cunoaşte fericirea, ce alege: „blănăria, marchitănăria, bogasieria sau lipscănia".

Alese pe aceasta din urmă şi întră la un fel de rudă a răposatului, Constantin Mazlîm, unde mătură şi măsură cu cotul, şi sta de părete, pirotind, pentru ca seara să cetească prin„ cărţi istoriceşti" ori să cerceteze „la mahalà" „o fetişoară anume Ecaterina", fostă „camardineră la cucoana" lui Ladà ori la „cucoana Arghira, căreia i se închina' mulţi lipscani tineri".

Trece la cunoscutul lipscan Petrea Canuş, „Kanusi", care, ajuns „mofluz", falit, reîncepuse afacerile, după cinci ani. Curăţă de paianjeni şi de molii marfa părăsită. Cu acest prilej fură pentru iubita-i „nimfă" „un tulpan, o păreche de cercei de tumbac, două părechi de buşmachii şi cîteva părechi de colţuni". Pîrît de colegi, e închis şi judecat la lumina lumînărilor de „vre-o trei lipscani şi de tuspatru epitropii lui Ladà, afară de eforul lor". Se ispiteşte, de frică, a spune că a făcut aşa şi la fostul stăpîn, şi scrie cu de-amănuntul paguba. După ce petrece o boală de peste o lună, e scos „din treapta lipscanilor" şi trimis la părinţi, cu pierderea, scrisă şi iscălită de el în neştire, a unei părţi de moştenire.

E adresat la un lipscan din Iaşi, Hristodor Ioannu, cu „un harabagiu jidov cu o brişcă jidovască cu patru cai, carele să înăimise în acea zi să ducă la Iaşi trei Jidovi şi o Jidoavcă". La 27 Iunie 1818, „cu lăcrămile pe obraz", pleacă de la hauul lui Manuc „cu ceilalţi Jidani".

Cu „anecdoturi", harabagiul îl sfătuieşte pe Vîrnav a-şi vedea părinţii, cari sînt la Floreşti, în ţinutul Tecuciului. Brişca se opreşte în oraş ca să „săbăşluiască", la „gazdă". Într'o băcălie, i se vorbeşte tînărului de ai lui de acasă. Cu chiu cu vai, pleacă la moşia părintească, ducînd maică-sei de o rochie. Aici însă i se amestecară cărările, şi fostul lipscan ajunse funcţionar basarabean şi moşier cu noroc" [1].

[1] Teodor Vărnav, *Istoria vieţii mele, autobiografie din 1845*, publicată de Artur Gorovei, Rîmnicul-Sărat, 1893; apoi în biblioteca „Minerva".

Avem pentru aceiaşi vreme şi însemnările unui negustor moldovean. Viitorul casnic al lui Scarlat-Vodă Callimachi e un Epirt, Tzigaras după tată, Comnen după mamă. Tatăl, rămas fără părinţi, vine în „Vlahobogdania“, la cei doi Tzigaras de acolo, Gheorghe şi bătrînul Constantin, care ţinuse o Sturzoaie. Murind aceasta, al treilea Tzigaras se face negustor la Moscova şi Nijni-Novgorod. Apoi, cu o rudă, Caracadà, iea vama Galaţilor. Merge la Ianina de se însoară şi se aşează ca negustor la Iaşi.

Părăseşte locul său de naştere din îndemnul lui Anastase Dimitriu, „sluga noastră, care, cu vremea, a ajuns mare negustor în Moldova şi a murit ca om foarte cinstit“. Mama, singura femeie care poate ieşi din Epir, după recomandaţia Marelui-Dragoman Gheorghe Moruzi, supt straşnicul regim al lui Ali-Paşa, moare la Iaşi în 1794, „de dorul ţerii sale, al mamei şi al fraţilor“.

Tatăl era la Iaşi mai dinainte. El îşi căsătoreşte odrasla cu fiica unui Grec de la Buiuc-derè lîngă Constantinopol, în 1806.

Un unchiu are moşie în Basarabia.

Familia era în legături cu bancherul Pavlu. Tatăl, rămas dator la Dimitriu, se împuşcă, „după ce băuse şaisprezece cafele pe rînd“ şi moare „cu ochii înlăcrămaţi la caii lui ce se duceau la apă“, doi armăsari perindu-i năprasnic supt ochi. Creditorii îi ieau averea şi moşia. Caracadà murise la Galaţi. Fiul de negustor se face boier şi nazir al poştilor, apoi ispravnic. La 1873, după nenorocirea Callimachilor, era la Odesa, poate revenit la negoţul familiar [1].

Oraşele capătă un nou avînt. În Bucureşti la 1812 nu era voie a se face prăvălie în paiantă decît cu un singur cat, şi, un preot cercînd să calce măsura, se ridică, din mahalaua Sf. Gheorghe, vecinii, un negustor, un croitor, un cojocar, şi preotul, neavînd cu ce face prăvălia de zid cu două caturi, vecinii sînt puşi să-l ajute [2]. „Scoaterea tărăbilor şi streşinilor de pe de asupra“, îngustîndu-se strada, era de asemenea oprită. Tot aşa

[1] *Studii şi documente*, XIX, pp. 120-7.
[2] Urechiă, *Istoria Romînilor*, XI, pp. 933-4.

la 1815 se reglementează în Iaşi clădirea noilor dughene, numai de piatră şi cărămidă“ [1].

Negustorii craioveni sînt şi darnici ctitori. Prin diata lui Hagi Gheorghe se face biserica din Dud, rînduindu-se pentru aceasta Zamfirachi, fiul testatorului, Pop de la Sibiiu, Chiriac Seianul şi un Logofăt (1783). Negustorul Băluţă iea pe fata lui Zamfirachi şi-şi apără dreptul de ctitor [2].

Relaţiile de aici între negustori şi calfele, „copiii lor“, se văd dintr'o scrisoare de pe la 1817 a unuia care plecase din Sibiiu, de la Casa Hagi-Pop, şi se aşezase la Craiova. El spune foastei sale stăpîne cum conduce Băluţă Ioan pe cei în legătură cu dînsul la slujbele religioase: „Rugăciunile care facem Maicăi prea-curatei Fecioarei la zile de serbători, nopţile cu privigheri şi ziua cu deosebite podoabe de cîntări şi cu doi cîntăreţi, desăvîrşiţi psalţi, între amîndouă strănile, şi, cum se face sară, vine chir Băluţă Ioan şi ne adună pe toţi din tîrg, toţi copiii, la toate serbătorile, şi ne duce de ascultăm la acest fel de podoabă, ca pe nişte călugări [3]“.

Breslele de negustori se păstrează în tot acest timp. Un disc la Sf. Andrei din Iaşi e dat de a precupeţilor [4]. Curălarii, tălpălarii de la Iaşi îşi ridică biserica lor. Era un „isnaf“ şi de bacali în acelaş oraş [5]. Breslele bogasierilor şi abagerilor îmbracă o icoană la Precista din Galaţi [6].

Asociaţii cu un caracter mai larg încep a se formă. Astfel frăţia, „adelfatul“ ieşean din August 1815, care unia pe Greci şi pe Romîni pentru ajutor mutual [7]. Comerţul devine astfel pe la 1820 o ocupaţie cercetată şi încunjurată de consideraţie. Preotul craiovean Iordachi creşte, „pedepseşte“ în limba elenică pe fiul său, pe care la cincisprezece ani doreşte a-l

---

[1] *Ibid.*, X [1], p. 365.
[2] *Ibid.*, X, pp. 195-7.
[3] *Studii şi documente*, VIII, p. 170, no. 73.
[4] *Ibid.*, XV, p. 124, no. 332.
[5] *Ibid.*, p. 179, no. 486.
[6] *Ibid.*, p. 341, no. 979.
[7] Urechiă, *Istoria Romînilor*, X [1], p. 301, nota 1.

face să între pentru învăţarea acestei cariere la Casa Hagi-Pop din Sibiiu[1].

Starea negustorească dobîndise, de fapt, şi la noi, supt influenţa ideilor apusene, un rost în toate. La crearea, în 1817, a epitropiilor şi curatelelor în Moldova, se alegeau la fiecare Scaun episcopal doi boieri „cei mai notabili", şi doi neguţători „cei mai însemnaţi"[2].

Clasa era capabilă şi de acte de resistenţă făţişă. De mult familia Moruzi rîvnia posesiunea Ploieştilor. Domniţa Raluca transmiţînd aceste drepturi lui Costachi Carageà, fiul Domnului în Scaun, „neguţătorii şi neguţătoraşii de toată breasla se ridicară"; „îndrăzniră cu o mare obrăznicie a-şi închide toţi prăvăliile". Vodă lucră fără cruţare, şi pentru exemplu trei dintre „aţiţători şi tulburători", Mihalachi bărbierul, Vasile Bidiviul şi David Măcelarul, fură trimişi la ocna Telegăi. Se confirmă stăpînirea beizadelei, afară de vechii burghesi coborîtori din „trei neamuri de oameni, Roşii, călăraşii şi cămărăşeii", toţi, nu numai vechile nouăsprezece liude de pe vremuri. Nu e fără interes că Mavrogheni cel calomniat dăduse oraşul propriilor săi locuitori, fără deosebire de origine[3]. Afacerea Ploieştenilor fu continuată şi supt ocupaţia rusească, sfărîmîndu-se cepurile dughenilor, de soldaţi[4]. Cînd, în acest timp, la 1811, se cerură biruri nouă, Bucureştenii refusară. Ruşii pecetluiră cîteva prăvălii, iar negustorii le închiseră şase zile pe toate[5]. Opt sute de negustori merseră să se certe cu Vistierul. Trebui ca Ruşii să încarce în căruţă pe şase notabili, anunţînd că au luat drumul Siberiei, ceia ce ca mijloc de întimidare reuşi[6].

Cînd, în Moldova, populaţia ieşană se ridică împotriva măsurilor prea aspre provocate de ivirea ciumei, negustorii jucară un rol important în această mişcare din 1818, şi unul din ei, „Ienachi Vasiliu bacal", tovarăş cu Ianî Coţăbaşa, însemna

---

[1] *Studii şi documente*, VIII, p. 89, no. 69 (an. 1820).
[2] *Uricariul*, V, p. 27.
[3] Urechiă, *Istoria Romînilor*, X², p. 288 şi urm.
[4] *Ibid.*
[5] Hurmuzaki, *Supl.* I², p. 621, no. DCCCXII.
[6] *Ibid.*, p. 622.

tot mersul „zurbalîcului mare“, dînd vina pe administraţia cumplită: notele lui s'au aflat în învelitoarea Trei Ierarhilor [1].

In această Moldovă, în medii ca al Botoşanilor, de veche autonomie, negustorimea începe a „face politică“. Astfel, mai tărziu, la 1817, Ioan Sandu Sturza-Vodă se vede adus a denunţa Vornicului de Botoşani pe „fraţii Manoleşti, ce se poreclesc şi Varlaam“, cari „ar fi răsuflînd feluri de vorbe neîncuviinţate şi bîrfitoare mie şi asupra stăpînirii“ şi, oprind „aceste presărări de voroave neiertate şi fără cuviinţă“, adauge: „Veţi face cunoscut şi negustorilor din acel tîrg, arătîndu-li şi poruncindu-li ca la niciuna din trebuinţile obşteşti a tîrgului, de vre-o epitropie sau altele asămine, să nu fie primiţi, nici ascultaţi întru cît de puţin de a să mai amesteca. Dar nici de cătră dumv. să să întrebuinţeze la ceva de asemene; căci, întru înprotiva urmare, şi dumv. şi neguţitorii urmează a fi învinovăţiţi“ [2].

Concurenţa străină, cea nedorită, n'a încetat însă. La începutul secolului al XIX-lea capanlîii făceau şi ei învoieli pentru caşcaval, — odată 10.000 de ocă, cu 450 de lei mia — cu stăpînii indigeni ai căşăriilor, adăugind la plată însă şi ameninţări şi bătăi. Unul din ei făcea negoţ cu Odesa, unde ducea şi unt şi ciubuce, trecîndu-le asociatului, Petrea Sîrbul. Un tovarăş romîn, cel de la căşărie, aducea de acolo, de la Odesa, icre negre în poloboace [3]. Se cumpărau la Constantinopol merele moldoveneşti [4].

Casapii turci n'au dispărut, dar la 1803 pentru Bîrlad găsim pe cei de ţară, cari „fac stîni cîte 1.000 şi 2.000 oi“, ori „aduc cîte uniii cîte 50 şi cîte 100 vite tamazlîcul [5]“. În Ţara-Românească un Nicoli era la 1795 „başul gelepilor pentru slujba cu care se orînduieşte la treaba oilor de trebuinţa Ţarigradului“ [6].

---

[1] Urechiă, *Istoria Romînilor*, X [2], p. 448.
[2] *Studii şi documente*, XXI, p. 279.
[3] *Uricariul*, XIV, pp. 239-41.
[4] *Ibid.*, p. 244.
[5] Antonovici, *o. c.*, p. 206, no. LXXX.
[6] Urechiă, *Istoria Romînilor*, V, p. 238, nota. Fixarea preţului untului vîndut lor, la 1793, *ibid.*, pp. 331-3, nota.

In ajunul anului 1821 beglicgiii şi ciobanii lor umblau prin toată Oltenia[1]. „Ostrovanii“ de la Ada-Calè veniau după porumb[2]. Pănă şi la rachiu se îmbulziau Turcii, prădîndu-l fără bani în timpul revoluţiei[3].

Abusurile la cumpăratul grînelor continuă. Avem o mărturisire din care se vede cum la Galaţi Turcii, cari n'aveau voie a se concura între sine, treceau, cu injurii pe de-asupra, cel mai bun grîu arnăut de la „fiatul întăiu“ la „fiatul al doilea“. Baniţa care se întrebuinţa, a „Stambulului“, era mai încăpătoare decît cea de ţară; banii cu care se făcea plata erau cei scoşi din us, şi nu era voie, supt pedeapsă de bătaie, „să ocărăşti banul Sultanului“[4]. Dar „vechi capanlîi anadam-babadam“ puteau fi la 1822 şi Romîni, ca Nicolae Rucăreanu[5]. Grecilor li rămăsese mai mult zărăfia. Astfel la Bîrlad schimba monede un Zanet zaraful[6]. La Galaţi însă aflăm tot mai mulţi: Panaioti Mumgiul, Aleco Afenduli, boier, Grigore Carasava, celebiul Costachi Plaginò la 1813[7].

Rolul Romînîlor macedoneni e în necontenită creştere. Dintre ei face parte, de sigur, şi acel mare negustor vienes de pe la 1800, Ioan Nicolide de Pindo, care-şi luase afacerile de la Poschari, şi-şi făcea „casă neguţătorească“, supt firma Dimitrie Poschari, la Craiova încă din 1792[8]. Are „slugi“ la noi pe fraţii Pihta, agenţi în Ardeal, relaţii cu Hagi-Constantin Pop, şi la Bucureşti lucrează cu un Ruţu, un Dimitriu, un Margula[9]. Un Goga, un Dumba fac negoţ în Craiova pe la 1827[10].

Elementul evreiesc pătrunde şi mai departe. Astfel, în 1819

---

[1] Iorga, *Situaţia Olteniei*, p. 66.
[2] *Ibid.*, p. 70, no. LXXVIII.
[3] *Ibid.*, p. 81.
[4] *Uricariul*, XIV, pp. 247-9.
[5] *Studii şi documente*, VII, pp. 45-6, n-le 59-60.
[6] Antonovici, *o. c.*, I, p. 107.
[7] *Doc. Callimachi*, I, p. 501, no. 193.
[8] *Corespondenţa lui Dimitrie Aman*, pp. 12-3, no. 43.
[9] *Ibid.*, p. 5, no. 9 şi urm.
[10] *Ibid.*, p. 101 şi urm. — Cf. pentru un Macedonean la Iaşi revista *Ioan Neculce*, IV, p. 167.

Bîrladul are o uliţă a Jidovimii, „unde fuseseră foştii blănari“ [1]. La Roman aflăm dughenile Berculuí Jidov, lîngă ale Episcopiei, dăruite de Caramanlîul Andronachi [2]. La Herţa, Evreii vorbesc de „strămoşii lor“ cari au lucrat moşia Herţa, încă de la Mihai-Vodă Racoviţă şi de la ginerele lui, Gheorghe Ghica [3]. Comerţul ambulant e al lor în 1817 [4].

În Ţara-Românească, întărindu-li-se privilegiile, li se dă, în 1811, staroste şi la Ploieşti [5]. Un Bronstein, care ţinea cărţile de joc şi avea şi decoraţie rusească, se întîmpină, evitind plata taxelor, la 1810, în Bucureşti [6].

Bîlciurile îşi păstrează importanţa. La 1819 vedem venind la Rîureni pentru vite cumpărători de pretutindeni, „mulţimea de Turci“ pentru cai. Poporul ţerănesc cumpără de la „negoţătorii“, boltaşii şi cojocarii craioveni. Casa Sakellario din Bucureşti trimite pentru vînzarea cu ridicata „lipscănie“, „Bamboli-ware“ [7], Se observă în 1820 că se ceruse, de şi vînzarea era „slabă de tot“, cafea: „că aici oamenii sînt cu gîndul mai mult la lux decît la ale mîncării“ [7].

Din nou, boierimea iea parte la comerţ. Ea se ocupă de fabricarea postavului încă înnainte de 1800, iar pe urmă întrebuinţează cerealele şi pentru a hrăni multele velniţi de rachiu, care dădeau băutura adusă odinioară din Polonia. În 1798-9 Alexandru-Vodă Callimachi se temea ca fabricanţii de potaş să nu îngusteze dreptul ţeranilor de a se aprovisiona la păduri [8]. În general, i s'ar fi părut că fabricile nu-i aduc

---

[1] Antonovici, *o., c.*, I, pp. 32-3, no. XXIV. Tot acolo Iosăp Jidovul, pe la 1760; *ibid.*, p. 49. Mai erau băcani sîrbi, ca Vîlcul, la 1823; *ibid.*, p. 52, no. VII. Mocani; *ibid.*, no. VIII.

[2] *Doc. Callimachi*, I, pp. 474-5, no. 155. V. şi *ibid.*, pp. 484-5, no. 176.

[3] *Ibid.*, pp. 498-9, no. 186.

[4] *Ibid.*, p. 282.

[5] Urechiă, *Istoria Romînilor*, XI, pp. 793-4.

[6] *Ibid.*, p. 841.

[7] *Studii şi documente*, VIII, pp. 88-9, n-rele 66, 68; p. 92, no. 97.

[8] Doc. Callimachi, I, pp. 122-3, no. LXXIV. V. şi *ibid.*, p. 123, no. no LXXV.

folos în Vistierie; de aceia puse o dare şi o vamă pe aceste produse, precum, pe de altă parte, încerca monopolul rachiului [1]. Douăzeci de ani mai tîrziu, la 1818, velniţile funcţionau în toate părţile; dacă în anul precedent se mai aduceau din Rusia 30.000 de cofe de rachiu şi 6.000 din Statele austriece, plătindu-se ca vamă şi alte drepturi, cu $^1/_2$ lei de cofă, o permisie domnească de a întrebuinţa la velniţă prisosul recoltei timp de şapte luni de zile opri introducerea alcoolului străin [2].

În acelaş timp Lincourt, care e şi profesor de limbi, întemeiază, pe la 1830, o „moară de oloiu“ [3].

Cousulatele se înnoiesc şi se întăresc în această atmosferă de schimbări.

După 1812, acţiunea consulară a Franciei fu reluată. La Iaşi, reşedinţa de odinioară a lui Reinhard, funcţiona consulul Fornetty, iar representanţa pentru Bucureşti era dată, lăsîndu-se la o parte „muiţimea de aventurieri cari vin aici să-şi cerce norocul“, negustorului frances, aşezat de mai mult timp în ţară, Barbier [4]. Rolul ambilor era foarte restrîns, şi Fornetty putea scrie în 1814: „comerţul de import e puţin însemnat în această provincie. Acelea din produsele Franciei care s'ar desface mai uşor deocamdată, dar în cantitate mică, ar fi mătăsăriile, tabacul fabricat, unele articole de bijuterie şi obiecte de modă [5].

Se adăugiau vinuri [6]. În curînd consulul putea spune că la Lipsca mărfurile francese avuseră, după mărturia clienţilor moldoveni ai iarmarocului, un mare succes [7]. Ba vasef rancese apăreau

---

[1] *Ibid.*, pp. 125-6, no. LXXVIII.

[2] *Ibid.*, pp. 287-8, no. CCXXIV. Pentru velniţile muntene, Urechiă, *Istoria Romînilor*, X[2], p. 143 şi urm.

[3] Hurmuzaki, X, pp. 559-60, no. XV. Lua în arendă de la Ioniţă Codreanu, în Iaşi, trei dugheni în Muntenia.

[4] Hurmuzaki, *Supl.* II; *Doc. Callimachi*, I, p. 341, no. XVIII; p. 363, no. XXXVII.

[5] Hurmuzaki, *l. c.; Doc. Callimachi.* I, p. 360, no. XXXIII.

[6] *Ibid.*, p. 362, no. XXXVI.

[7] *Ibid.*, p. 361, no. XXXV. Pentru supuşii francesi; *ibid.*, p. 371, no. XLVII.

la 1817 la Galaţi şi până la Ismail [1]. Dar guvernul frances credea că e inutil vice-consulatului din Iaşi şi mută, în Decembre 1817, pe Fornetty la Dardanele [2]; lucrul trebuia să fie ţinut însă secret, ba chiar admiţîndu-se ca noul consul bucureştean, Augrand, îndată înlocuit prin Pagé, să întreţie un funcţionar fără plată în capitala Moldovei [3].

Dunărea era încă austriacă, malurile ei turceşti, exportul de grîne, nominal măcar, oprit, cînd Anglia îşi aşează un agent consular la Bucureşti, pe William Wilkinson, în toamna anului 1814. Agentul austriac observă că noul său coleg are puţini supuşi de ocrotit [4] şi putea adăugi că şi comerţul engles era pe vremea aceia foarte slab în ambele Principate. Delegaţi ai acestui consulat erau să funcţioneze şi la Iaşi, la Galaţi. Acelaşi agent înştiinţa însă, de la început, că „Anglia, după ştiri sigure, vrea să aşeze mai multe contoare de comerţ în aceste provincii şi astfel să le copleşească cu manufacturile ei ieftene, spre cea mai mare pagubă a celorlalte naţii“ [5].

In sfîrşit Wilkinson veni la Iaşi pentru a se presinta Domnului şi în acelaşi timp a stabili un locţiitor [6]. Consulatul însă fu întrerupt la 1819, pentru a fi reluat ca un fost secretar al lui Alexandru-Vodă Ipsilanti şi al lui Alexandru-Vodă Suţu, Cook, în 1822 [7].

Dar, faţă de creşterea necontenită a negoţului cu Apusul, Prusia proceda încă din primăvara anului 1817 la crearea unui nou consulat, pe care-l încredinţă unui Grec din Ardeal, romanisat, şef al unei vechi case de comerţ, Ioan Marcu [8], care îndeplinise funcţia de dragoman pe lîngă consulatul engles. El îşi ocupă postul numai ceva mai tîrziu [9]. În Moldova

---

[1] *Ibid.*, pp. 373-4, no. XLIX.

[2] *Ibid.*, pp. 375-6, no. LI.

[3] *Ibid.*, I, pp. 381-2, no. VI. Un agent şi pentru Anglia, la Craiova, Lorenzo Giacomelli Hurmuzaki, X, p. LIII.

[4] *Doc. Callimachi*, I, p. 214, no. CLXIV.

[5] *Ibid.*, p. 235, no. CLXXXIII.

[6] *Ibid.*, p. 361, no. XXXV.

[7] *Ibid.*, II, p. 62

[8] Cf. *Studii şi documente*, XII, pp. 159-60, cu Hurmuzaki, X, p. 83, no. CX.

[9] Pe lîngă Hurmuzaki, X, Prefaţa şi *Doc. Callimachi*, I, p. 301, no. CCXL.

se numi ca vice-consul un German de origine silesiană, preceptor în familia lui Vodă-Callimachi, baronul de Kreuchely-Schwerdtberg, a cărui carieră aventuroasă am schiţat-o aiurea [1]. Cînd, în Decembre 1819, Marcu muri, baronul rămase cu grija intereselor prusiene în ambele ţeri [2], pastorul Harte, un Prusian, însurat în Ardeal, înlocuindu-l la Iaşi [3].

În ce priveşte însă participarea Romînilor înşişi la comerţ, schimbările petrecute în ultimele două decenii sînt din cele mai însemnate. Din ce în ce o mai mare parte din naţie e prinsă într'o activitate comercială căreia, necrescînd producţia în măsura ofertei, i se deschid cele mai mari avantagii. Ele se notează astfel în raportul din 1814 al misiunii catolice din Moldova: „Acum şaisprezece ani obişnuiau ţeranii a aduce parohului ouă, unt, miei, găini şi altele ca acestea şi-l întreţineau care mai de care. Atunci lucrurile acestea nu preţuiau decît foarte puţine parale, şi birul celui mai bogat ţeran nu se suia pe atunci la douăzeci de lei pe an: acuma trece de două sute. Se cumpăra atunci un cal bun cu treizeci-patruzeci de lei; acuma face două, trei sute. Se lua o păreche de boi cu patruzeci, cincizeci de lei, acum abia cu două sute; o vacă, cu zece ori doisprezece lei, acuma cu şaizeci şi şaptezeci; untul cu zece parale oca, găina cu patruzeci... Aşa că o sută de lei de atunci erau aproape ca o mie de azi. Şi în ce priveşte moneda, e o deosebire simţitoare, pentru că un galben făcea atunci şase lei şi jumătate şi acuma a crescut pănă la patrusprezece şi mai mult [4]."

Nicio invasie n'a fost însă mai stricătoare pentru muncă şi comerţ decît haosul pe care-l provoacă revoluţia grecească din 1821, mişcarea ţerănească a lui Tudor, represiunea tur-

---

[1] Hurmuzaki, X, pp. LI-II.

[2] *Ibid.*, pp. LIII-IV.

[3] *Ibid.*, p. LVI. Falşi staroşti prusieni; *ibid.*, p. 153, no. CCIV. Dionisie Kephala, staroste la Focşani; *ibid.*, p. 359, no. CCCCXXXI. Agentul din Galaţi, p. 456, no. DXXV.

[4] *Studii şi documente*, I-II, pp. 172-3.

ceasca şi mai îndelungata ocupaţie a ţerilor noastre de către soldaţii Paşei din Silistra şi celui din Brăila.

Negustorii de ţară fură trataţi, ca Andreas Pavlu din Iaşi, silit să facă un împrumut de un milion de lei compatrioţilor săi [1]. Rămaşi fără protecţia consulilor, refugiaţi la Giurgiu, negustorii străini erau prădaţi pe drumuri de zavergii. Împrumuturile silnice fură practicate şi de Tudor [2]. Dar de la o vreme Turcii restabiliră ordinea şi afacerile fură reluate [3], împiedecate însă, firește, de nesfîrşitele şi grelele lor rechisiţii, ca şi de atacuri asupra cărăuşilor prahoveni [4]. Ba la Iaşi Turcii desbrăcau lumea pe stradă [5]. În Ţara-Românească se profita de sărăcia complectă a ţeranului care nu arase pentru a-i lua vitele pe nimic şi a le trece peste Dunăre. Pentru a pune mai uşor mîna pe dînsele, se ordonă de la Constantinopol ţinere de bîlciuri [6].

Memoriul de la 1821 al boierilor munteni cuprinde un întreg program de reforme economice. „Negoţul", spun pribegii, „să ni fie slobod, adecă din tot venitul ce agonisim din pămîntul nostru şi din dobitoacele noastre şi din alte mijloace de lucruri ce ne-am putea îndemăna, să nu fim popriţi de nimeni a scoate peste graniţe, în orice parte vom putea găsi folosul alişverişului nostru, — ca cu acest mijloc să să poată ajutora patria noastră şi a veni în stare bună, după cum să urmează la toate ţerile, de chivernisesc şi să folosesc prin mijlocirea slobodului negoţ". Apoi: „să putem deschide tabrice de orice fel de meşteşug şi să le neguţătorim cu cele ce vor eşi din lucrarea lor". Şi, în sfîrşit: „să deschidem cîte metale va da pămîntul nostru, să le lucrăm şi să să folosească

---

[1] Hurmuzaki, X, p. 110. V. şi pp. 111-2, no. CXLVIII; p. 115, no. CLI. Cf. şi Beldiman, *Jalnica Tragodie*, ed. Kogălniceanu, p. 341 şi urm. Preţurile din Iaşi la această dată, Hurmuzaki, X, p. 162.

[2] *Ibid.*, p. 127, no. CLXX.

[3] *Ibid.*, p. 135. Kreuchely face şi un tablou al luxului şi conrupţiei aduse de Ruşi şi Austrieci, *ibid.*, p. 133 şi urm.

[4] *Ibid.*, p. 143, no. CLXXXVIII. Cererile turceşti, *ibid.*, pp. 48-9, no. CXCVI.

[5] *Ibid.*, p. 159; *Doc. Callimachi*, I, p. 530, no. 244. Pentrn Moşi, *ibid.*, p. 163, no. CCXXII.

[6] *Ibid.*, pp. 162-3, no. CCXXI.

ţara prin negoţul lor slobod [1]". In schimb, să nu se mai admită a trece vinul şi rachiul de la Turci la noi. Vămile, cu oameni de ţară, să aibă „ponturi" clare [2]. Negustorii străini vor trebui să se „lege" la „Compania neguţătorească a pământenilor, păzind întru toate obiceiurile şi canoanele neguţătoreşti, după cum sînt întocmite şi legiuite aci, în pământul ţerii, supuindu-se întru toate la stăpînirea pământului, întocmai ca şi pământenii, fără osebire [3]".

Dar memoriile din 1822, care tind a da o formă constituţională Moldovei, se ocupă, în tot felul de „republici" şi alte alcătuiri, de boierii, de „veliţii" sau „cărvunarii" decemviratelor şi triumviratelor [4]. De negustori însă nu prea este vorba.

Totuşi silinţile făcute în Moldova pentru refacerea ţerii sînt vrednice de toată luarea aminte. Se încearcă a se aduce la loc „oamenii răzlăţiţi de sate", a se distruge „crăcimele şi bordeile ci sănt prin păduri şi prin locuri sănguratice", a se face, supt supravegherea unor postelnicei „muzilo-ruptaşi" improvisaţi ca dregători, „ca nimeni să nu rămăi lără sămănături cu îndestulare". Se ordonă o catagrafie de cît a sămănat fiecare grup sătesc, se rînduieşte „facerea şi încheiarea gardurilor la ţărani", se impune vînzarea de sămînţă între săteni, pe preţul „precum să va fi politicind în parte aceia"; putîndu-se plăti şi cu „păine în natură, din păine noaî", cei cu pluguri se vor „uni" cu cei fără, dîndu-li „sămbră", „în sămbriuluindu-să, aşa unii cu alţii". Supraveghetorii ispravnici sînt făcuţi responsabili pentru sporul, neapărat, al producţiei: „fiind dum. ştiut cu desăvîrşită încredinţare", zice porunca Domnului, „că, nu numai pentru un sat oarecarile de ale acelui ţănut, ce şi pentru unul singur dentre lăcuitori, care prin nepriveghere şi neîngrijire dumn. a rămănè fără îndestulare de arături şi sămănături, aveţi a vă învinovăţi şi a da greu răspuns" [5].

---

[1] *Studii şi documente,* XI, p. 198.
[2] *Ibid.,* p. 200.
[3] *Ibid.,* p. 202.
[4] V. şi proiectul lui Dimitrie Sturza în *Uricariul,* IV, pp. 280-300.
[5] *Studii şi documente,* V, pp. 558-60.

Urmă însă, cu ocupaţia turcească, o perioadă în care comerţul fu îndreptat în cea mai mare parte către ţara ocupanţilor. Turcii din Silistra făceau regulat negoţ cu Bucureştii [1]. Beglicgiii din Constantinopol nu-şi încetaseră călătoriile [2]. În Moldova, de altfel, fraţii Omer Bairactar şi Osman-Aga arvunesc şi culeg grîu încă din 1816 [3]. La 1824 se semnalează „neguţători de la Machedoniia şi Ipiros, de cumpără vite mari cu coarne şi cer să ià şi său de capră". „Ghighifţii", negustorii din Ghighiu, formau o breaslă stiîns unită. Cu Turcii se băteau pe stradă, la 1826, Ruşi cari veniau mai numai să vîndă. „Vinde mărgele, cercei şi cumpără păr de porc, şi pe podul Craiovi numai gura lor să aude: zbiară şi beu, că marfă au puţină... Sînt mai uniţi decît Ghighifţii de aici, că toţi au o marfă, şi umblă grămadă. De cinstiţi, sînt oameni cinstiţi şi nu fură, şi, ce beau, plătesc innainte [4]."

Nişte table de vamă din 1825 ale Bîrladului ni arată o mulţime de Turci, Cara-Hasan, cu cai, Omer-Aga Ibrăilean, tot aşa ca şi Mehemet-Aga Ibrăilean, Ismail-Aga cu vaci de salhană, Mulà-Mustalà cu boi de salhană, Mehmet-Aga cu „astar prost", „tiutiun turcesc", „tiutiunu persaciu", piper negru, mergînd la Huşi, ca şi Ibriian-Aga, cu căvafie, Memat Trapiţanli (din Trapezunt), capanlîu, care iea putini cu unt şi piei, Hagi-Manciuca Abeecletlù, care trimite la Galaţi „170 ocă gândaci de turbă, căti 450 lei suta de ocă", Ibriian-Aga, care duce la Iaşi astar. Lîngă ei, Armeni, cu boi sau „mergînd prin sate cu in şi cu cînepă", Evrei, cu vulpi, scrumbii, calaican, iarbă de puşcă, tutun, peşte sărat, piper, piatră acră şi vînătă, lînă, nohot. Se adaugă Sîrbi, cari ieau blăni de oaie caplamà", astare, găitane, „testele de ciorapi de lînă"; Mocani cu miţe şi lînă; Greci, cu albii, funii, unt, „tiutun prost"; Braşoveni, cu miţe; Bulgari (ca Marinciu) cu piei de bou şi săftiene [5].

La 1822 se adăuseseră şi alte articole turceşti decît cele obişnuite. Astfel: „ghiuderi de Hindia", cituri de Ţarigrad şi Tocat, pîsle de Ţarigrad, şaluri africane, bumbac tors, „di-

[1] Hurmuzaki, X, p. 289.
[2] *Ibid.*, pp. 314-5, no. CCCLXXXIV; p. 417, no. DII.
[3] *Doc. Callimachi*, II, p. 54, no. 122; p. 65, no. 142.
[4] *Studii şi documente*, VIII, p. 92, no. 96.
[5] Anton Popescu, în *Revista Istorică*, VII, pp. 75-9.

bari" de Persia, colanuri constantinopolitane, căvăfie turcească, pestemane de Salonic, de Constantinopol, Brusa şl Egipt, feţe de plapomă de Cipru şi Tocat, pînze de Trapezunt, hîrşii de Bucara, citarii de Alep şi Diarbechir, „xerihii" de Midia, tiriplicuri de Hotin, citarii de India, „cherement" de Konieh, şaluri speciale de Angora şi Magreb (Maroc), „alinţar" de Persia, alagèle de Alep, Diarbechir şi Magnesia, de Siria (Şam), basmale albe de Tocat, brîne de Damasc şi „Caramgeà", „dibas" de fir persan, covoare de Salonic, „cusiuzum" de Moreia şi Konieh, piei de capră de Angora. Apoi: hîrtie grecească şi. ca articole de hrană: rachiu, fisticuri, „nuci de Hindia", vinuri de Marea Albă (Mediterană), păstrăvi de Marea Neagră, smochine de Moreia. Din Crimeia, acum rusească, vin alte mărfuri orientale, precum pîsle cu flori.

Dar nu se putea împiedeca negoţul, de mult îndrumat către Apus. Astfel, pe cînd Braşovul vinde numai găitan, Austria dă: scufe, alagèle, cituri, basmale, „cănăvăţ" de Trieste, pălării de Trieste, geamuri de Viena, fluturi, pistoale, tinichele, foarfece, cuţite, furculiţi, brice şi bricege, pe lîngă vutcă şi scorţişoară de Trieste şi spirturi ungureşti. Comerţul frances e mai bine represintat, trimeţînd şaluri, „saiac", „Nîmes în vărgi şi în flori", fesuri, care concurează pe cele din Tunis, borangic, zăbranice, pălării, cituri, batistă de fir, cuie, băcan, unt de naft, farfurii, hîrtie, ceasoarnice, gresii, şi apoi untdelemn, rachiu, cafea, măsline. Din Anglia vin cituri, postavuri, arnice, tiriplic, tinichele, pe lîngă „sare" (?), nucşoară. Veneţia trimete scufe, camocat, perne de catifea cu fir, „ştubeţ", sticlărie; Florenţa stofe, atlas, „geamfer"; Genova, hîrtie. Din Polonia, cumpăram „barbutii", pe lîngă obişnuiţii samuri. Din Rusia pînză, postavuri, alagèle, cituri, muşamale, păr de cal, „coade", aceleaşi „barbutii" (şi cerchezeşti), blăni de iepuri şi vulpi, cuţite şi foarfece, cuie, său şi cerviş. La 1808 Bucureştii erau plini de postavuri belgiene [1]. Ba găsim şi băcan roşu (cel albastru e de S. Marco) din Portugalia şi şaluri din America. În transit vin pe la noi şi „neguţători de la Bagdat, de la Caşmir şi din alte locuri" [2].

[1] Hurmuzaki, *Supl.* I [2], p. 512, no. DCLXVI.
[2] Urechiă, *Istoria Romînilor*, mai ales XIII, p. 203 şi urm.

Cu toată această îndrumare spre „Evropa". Domnii primiră din nou, după convenţia de la Acherman, înştiinţare că, dacă negustorii turci n'au voie a-şi face „moşii şi cetfelîcuri", nici a-şi paşte vitele", cum n'are nici garnisoana de la Mangalia, nici „nimeni din prejurul Dunării lăcuitori şi iamaci", dacă „s'au iertat mumbaiaoa şi de a se cumpăra pe fieşcare an oi cu înnalte porunci prin marafetul casap-başii după vremi", Principatele sînt datoare a vinde pentru hrana Capitalei oile, „cu preţul ce să politepseşte", „la neguţători şi gelepi". „Mucaeseaua" provisiilor a dispărut, dar grînele se vor coborî la şchele — se admite aceia de la Floci — pentru a se cumpăra de „reizii corăbiilor capanului". Bină-eminî păstrează dreptul de-şi procura cherestele de la noi [1]. Se spune acuma că în Iunie 1822 imposite speciale se pun pe „cei ce ţin boi şi fac negoţ cu Germania", pe „Armenii ce hrănesc mulţi boi în Moldova [2]". 12.000 de cai fuseseră luaţi de ocupanţi la plecare.

Totuşi şi în aceste împrejurări comerţul urmează şi, prin articole orientale de transit, chiar şi cu ţerile vecine. Un negustor din Sibiiu scrie în Decembre 1822: „atîta zahar, cafea, untdelemn ce au venit aici şi ce au trecut la Braşov, de cînd este Ardealul n'au venit atîta sumă de mărfuri; s'au spăriat şi aici la vamă de atîtea mărfuri ce au venit şi vin. Încet-încet să va vinde; sănătate să fie [3]." In schimb Armenii din Chişinău pătrundeau în Moldova pacificată [4]. Evreul Lippmann continuă să strîngă cai pentru armata prusiană, avîndu-şi „odaia" la Avrămeni, în judeţul Botoşani [5]. Lipscanii din Bucureşti erau destul de puternici ca să împiedece în toamna aceluiaşi an 1822 stabilirea cursului constantinopolitan al monedelor [6].

---

[1] *Studii şi documente*, XXI, p. 36 şi urm.
[2] Hurmuzaki, X, p. 166, no. CCXXV.
[3] *Studii şi documente*, VIII, p. 152, no. 163.
[4] Hurmuzaki, X, p. 165, no. CCXXIII.
[5] *Ibid.*, p. 173, no. CCXXXIV.
[6] *Ibid.*, p. 194, no. CLXIII.

Țara-Românească trimetea în acești ani răi în Austria 40.000 de porci pe an [1].

Dar, chiar după 1826 se constată ușor cum vechile forme de comerț orientale și chiar occidentale decad. Hanul unguresc din Iași nu-și mai avea sensul de pe vremuri [2]. Pe de altă parte, în 1822 negustorii nu-și mai fac drumul la Lipsca [3]. Se întărește tot mai mult schimbul cu Apusul mai depărtat, prin Bucovina, prin Ardeal, pe Dunăre. Astfel în acest timp Ghiță Opran de la Rușava (Orșova) joacă un rol important — el făcea la Viena un plan de Seminariu muntean [4] — fără a fi un Hagi Pop bănățean, și mai tîrziu Casa Popovici din Hațeg, orășel românesc năvălit de boierii munteni în timpul revoluției de la 1821, joacă același rol [5]: arhivele ei, care se păstrau măcar acuma cîtva timp, ar trebui cercetate. Un Stan Popovici a fost mult timp continuatorul „hagiului", în vremea cînd fiul acestuia, Zamfir, devenia, supt conducerea dascălului Lambru la Bucnrești, eruditul și autorul Zenobie, așteptînd să fie nobil austriac și director de bancă în Capitala austriacă. Tot așa Brașovul are ca negustor romîn pe Gheorghe Hagi-Radu, căruia i se încredințează păstrarea la 1821 odoarele Mitropoliei din București [6].

Drumul la Lipsca urmează deci. Vedem la 1822 pe Măgîrdici Buicliu din Botoșani mergînd de acolo prin Suceava la vestitul iarmaroc [7].

Dar noi acte constituționale nu presidează la desvoltarea acestui comerț. Nu apar nici noi categorii de negustori. Intermediarii

---

[1] *Ibid.*, p. 207, no. CCLXXX. Pentru monede falșificate; *ibid.*, pp. 266-7, no. CCCXLVI; pp. 313-5, n-le CCCLXXXIII-IV. Pentru rînduiala de vămi moldovenească din 1826, și *Uricariul*, XXII, p. 292 și urm.

[2] Hurmuzaki, X, p. 201, no. CCLXXI.

[3] *Ibid.*, XVI, p. 1093, no. MMXLI.

[4] Hurmuzaki, *Supl.* I [5], p. 547. Fier vîndut de dînsul, *Corespondența lui Dimitrie Aman*, pp. 17-8, no. 59. Avea relații cu N. Radovici din Craiova; *ibid.*, p. 21.

[5] *Studii și documente*, VIII, p. 59, no. 367. Ecaterina Slătineanu zice lui Zenobie la 1832: „cher ocenik de Domna Balacha" (*ibid.*, p. 77, no. 545).

[6] Hurmuzaki, *Supl.* I [6], p. 323.

[7] *Studii și documente*, VIII, p. 91, no. 85. Cf și revista *Ion Neculce*, V, p. 168.

de căpetenie sînt Evrei din ţerile care fabrică sau transmit articolele necesare unui alt fel de traiu şi de lucru: Evreii galiţieni în primul rînd, cari aveau şi înlesnirea de a întrebuinţa un dialect al limbii germane. Ei scot pe încetul din posiţiile cîştigate de Greci, pe Armeni, pe Germani. Vechea negustorime de ţară, prinsă în alte obiceiuri, se lasă bătută.

Partea pe care o au Evreii în acest comerţ de modă se poate vedea din cutare socoteală a unor cheltuieli de nuntă: stofele, de la hasà, horbote, atlaz, catifea *husain* şi *maltin* până la „gază", „blondă", vapeluri „petinet", se cer de la Leiba Grosul şi de la Iancu Chiorul din Iaşi; de la o „Jidoafcă" se ieau „cevrelele cu patială" şi giuvaierele. Rochiile le face Avram croitorul [1]. În ce priveşte întreprinderile, la ţară şi aiurea, pe la 1830 un „Lahman Botuşăneanul" învîrte afaceri importante la Iaşi [2].

Numărul Evreilor în Moldova e socotit de consulul Neigebaur la 60.000, dintre cari peste 30.000 în Iaşi; în celălalt principat erau „cel mult 6.000" [3]. Sînt între ei şi cîţiva din Silesia prusiană şi Posnania. Plătesc pe străzile mari ale Iaşului chirii „ca la Viena şi Berlin" [4]. De şi opriţi, prin orînduiala din 1848, ei ţin mai ales cîrciumile [5].

Pe cînd Armenii din Bucureşti fac şi mai departe afaceri cu Ardealul, şi un Kohen îşi aduce şi el mărfurile pe această cale [6]. Evreilor din Moldova nu li se dădea voie să se aşeze acolo, invocîndu-se principiul că aşa se face cu orice străin care nu lucrează pămîntul [7]. Cei din Muntenia făceau comerţul Braşov-Bucureşti în 1843, dar în Moldova ei trebuiseră să treacă la Suceava şi, cu toată „banda şi pajora nemţească", prăvăliile li fuseseră sparte cu topoarele [8].

---

[1] *Ibid.*, XXI, p. 200.

[2] *Ibid.*, p. 399 şi urm.

[3] Neugebaur, *Die Donaufürstentümer*, pp. 92-3. Li se fixaseră oficial străzile în Iaşi (*ibid.*, pp. 93-9).

[4] *Ibid.*, p. 99.

[5] *Ibid.*, p. 100.

[6] Hurmuzaki, X, p. 280. - Un Moise Schild, sudit, geamgiu, *ibid.*, p. 307.

[7] *Ibid.*, pp. 427-8, no. DXV.

[8] *Studii şi Documente*, VIII, pp. 151-2, no. 162.

CAPITOLUL V

Epoca de creaţiuni economice (1840-1859).

Ocupaţia rusească din 1828-9 lăsă ţerile noastre într'o stare desperată. Totul se închidea în magaziile ruseşti. Pentru a rechema la lucru pe ţeranii moldoveni îngroziţi de înhămarea la carăle cu provisii ale Ruşilor trebui o intervenţie a Mitropolitului [1]. Nu se mai sămăna; pădurile se tăiau: în Ţara-Românească pe o singură moşie până la 7.000 de copaci [2]. Dările mari făceau să nu se crească vite, să nu se lucreze viile [3]. Trebui desfiinţarea formală, în Octombre, a dărilor pe agricultură [4]. Se credea că vama se va muta de la diferitele puncte de graniţă, fără adăpost pentru mărfuri [5]. Adăugindu-se ciuma, situaţia deveni grozavă: negustorii căutau să scape în Austria sau în Turcia, dar erau împiedecaţi de la aceasta [6]; Galaţii fură evacuaţi [7]. La sfîrşitul lui 1829 nu era nici pîne, nici cartofi la Bucureşti: lumea se hrănia cu meiu [8]. Şi holera venise ca să culeagă ce lăsase ciuma.

Dar, îndată după încheierea păcii şi cu toată continuarea violentă a ciumei, navigaţia pe Dunăre reîncepea ca şi comerţul interior pe uscat. Încă în 1829 se semnalau la Galaţi vase ruseşti şi unul sard, aducînd icre, lămîi, tabac, ş. a., pentru „său,

---

[1] Hurmuzaki, XVII, pp. 148-9, no. CCXXX. Pentru adunarea finului de către Ruşi; *ibid.*, p. 157.
[2] *Ibid.*, p. 175, no. CCLXX.
[3] *Ibid.*, p. 209.
[4] *Ibid.*, p. 222, no. CCCXLV.
[5] *Ibid.*, p. 204.
[6] *Ibid.*, p. 215.
[7] *Ibid.*, p. 216.
[8] *Ibid.*, p. 236, no. CCCLXVII.

miere, unt, brînză" şi ce se mai putea exporta dintr'o ţară aşa de îndelung şi aşa de crud prădată [1]. Prescripţiile tratatului admiteau exportul liber al cerealelor, care mergeau şi în Italia, şi preţul se suia până la de cinci ori ca mai înnainte. Recolta bună din 1831, — la Munteni 30.045.498 ocă de griu, 28.696.378 de orz şi 398.599.084 de porumb — ajută la un export total de 10.382.931 de franci, plusul asupra importului fiind de 4.017.597. Boierii erau săraciţi, şi un transport de mătasă se reexportase la Constantinopol. Se socotia că din 16.709.000 lei, valoarea importului, marfa de Lipsca şi Viena reprezintă 5.872.000. Se exportau vite în Germania: cai, oi, porci, la Turci de 6.062.700 de lei. Moldova avea un comerţ de trei ori mai mic decît principatul vecin [2].

Pacea de la Adrianopol restitui Principatului muntean teritoriul raialelor, şi îndată vechile ziduri turceşti fură rase. Se procedă cu grabă, încă din 1830, la zidirea Brăilei şi Giurgiului ca porturi moderne [3]. În 1835 Alexandru-Vodă Ghica inspectă şi Brăila şi Călăraşii [4]. La 19 Februar 1836 el anunţa că Brăila e port-franc [5]. La 1837 se lucra şi la Severin, pe moşia lui Vodă [6], apoi la acea Alexandrie care-i poartă numele şi în care fură aşezaţi mulţi Bulgari cu privilegii.

Cei d'intăi Brăileni de naţia noastra sînt dregătorii, un Coltachi, un Zefcari, un Topliceanu, un Doicescu, un Calistrat; ba găsim chiar şi un advocat [7]. Cu mîndrie Anuarul principatului muntean se rostia astfel despre creaţiunea lui Ghica-Vodă: „Brăila a ajuns debuşeul de căpetenie al negoţului muntean cu străinătatea. În timpul cel bun al anului, portul e plin de corăbii turceşti, greceşti, austriece, sîrbeşti, francese, englese şi ruseşti, care vin să încarce tot felul de produse

---

[1] *Ibid.*, p. 228, no. CCCLV.

[2] *Ibid.*, p. 263 şi urm. Se presintă aceste socoteli pe an: 1831, import 6.365.000 fr., export 9.210.000; 1832: 9.800.000 şi 11.550.000; 1833: 12.440.000 şi 15.480.000; *ibid.*, p. 342; cf. pp. 445-6, no. DXLV.

[3] Hurmuzaki, X, p. 451, no. DXLIV.

[4] *Ibid.*, p. 471, no. DLXXVI.

[5] *Ibid.*, pp. 476-7, no. DLXXXIV.

[6] *Ibid.*, p. 488, no. DCII.

[7] *Studii şi documente*, XV, p. 53.

muntene, pe care le transportă la Constantinopol, Genova, Marsilia şi alte porturi din Mediterana; cîteva încărcături s'au expediat chiar de-a dreptul în Anglia. E de observat însă că pavilioanele prusian, danes, suedes şi hanseatic n'au apărut încă la Brăila." Şi se vor notà la 1840 321 vase turceşti, 197 greceşti, 48 sarde, 39 ruseşti, 32 austriace, 7 ionice, 7 romăneşti, 5 napoletane, 3 englese, cîte unul din din Franţa şi din Samos, luîndu-se mai mult grîne şi porumb, pe lîngă care sămînţă de in, lînă şi său [1]. Faima Brăilei era aşa de mare, încît la 1836 locuitorii Silistrei, Bulgari, Greci, Romîni ca Triful, se oferiau a trece la Călăraşi, care astfel „se va face, dacă nu cu mult mai mare decît Brăila, cel puţin cît dînsa" [2].

Indată măsuri analoage erau luate în Moldova. Aici noul regim găsise în fiul lui Grigoraş Sturdza şi al Mărioarei Callimachi, Mihai, ajuns Domn al Regulamentului Organic, un om de o energie extraordinară, lucrînd prin orice mijloace pentru începerea unei ere noi, din care înţelegea să profite şi personal. Croi o şosea de la Mihăileni, tîrgul lui, la Focşani, care întrecea cu mult vechea Via Carolina; deschise, prea larg şi prea fără alegere, porţile oricării imigraţii; favorisă din răsputeri întemeierea de tîrguri cu Evrei pe moşiile boiereşti şi creă Galaţii. In toamna lui 1836 el orînduia să se lucreze acolo cheiuri, plătite 20.000 de lei din caseta lui şi 10.000 din zestrea soţiei, fiica lui Ştefan Vogoridi, şi se făcu apel şi la străinii ce se aşezaseră acolo [3]. La 1840 se întîlnesc la Galaţi o mulţime de catolici, cari-şi restabilesc biserica: un Manzoli, un Garzoni, un Giurovich, — şi Francesi, Fr. şi H. Martin, Castaing, Girard [4]. Galaţii (port-franc încă din Mait 1836) şi Brăila (din Februar) primesc, încă din 1837, 37 de vase sarde, 25 austriece, 20 ruseşti [5]. Dar pe la 1840 Felix Colson socoate amănunţit că în Brăila întră 449 de vase, în Galaţi 528 [6]. Thouvenel aflase Galaţii încă fără

---

[1] V. şi *Studii şi documente*, XI, pp. 6, 17, nota 1.
[2] *Ibid.*, p. 39 şi urm.
[3] Hurmuzaki, X, p. 479, no. DCXXXIX.
[4] *Studii şi documente*, I-II, p. 214, nota I.
[5] *Istoria Romînilor prin călători*, III, pp. 182-3.
[6] *Ibid.*, p. 187.

cheiuri, începînd a se înjgheba modern pe deal: pentru anul 1832 el dă o intrare de 400 de vase.

Galaţii aceştia, liberi de vamă după cererea din 1834 a negustorilor [1], exportau în 1833 numai de 2.802.000 franci faţă de 8.000.000 ai Brăilei, unde veniau 480 de vase, aşteptîndu-se în curînd 600 [2], şi la Brăila era numai formidabilul export de grîu, aproape fără import, cu vase închiriate de la Turci, cari erau vre-o două sute, dar începeau a se face ale noastre [3]. Aici, din 600 de case turceşti în 1829 se ajungea peste patru ani la 6000, populaţia se înzecise, iar Galaţii aveau 18.000 de locuitori. Slătineanu era considerat ca adevăratul creator al Brăilei. Mai departe pe Dunăre, Giurgiul şi Zimnicea serviau pentru comerţul austro-turc [4], iar pe la Calafat venia şi marfă de Scutari şi Ragusa în transit.

La 1843 Brăila acum avea două străzi comerciale, consuli ai Austriei, Angliei şi Greciei, şi 14.000 de locuitori; ea atrăgea şi negustori din Galaţi [5]. Un tribunal de comerţ funcţiona, şi negustorii aduceau înlăturarea unui president necorect [6]. Ei cereau să fie recunoscuţi ca un „corp" cu o deputaţie şi o casă [7]. Din partea lui, Mihai Sturdza îşi făcu apariţia solemnă la Galaţi în Octombre 1836, în tovărăşia miniştrilor de Finanţe, Interne şi Justiţie [8], fără a cunoaşte prevestirea lui Wilkinson că portul ar putea rivalisa cu Odesa. Ispravnicul Cuza fu înlocuit cu Teodor Balş, se începu construirea şoselei la port, a zăgazului, a carantinei şi căsărmii, a străzilor; se lucră cu consulul Austriei la regulamentul portului-franc [9]. „Galaţii", spune consulul frances, „ieau chiar un aspect de port maritim, de cînd se văd şantierele lui acoperindu-se cu con-

---

[1] Filitti, *Domniile romîne supt Regulamentul Organic*, p. 577.
[2] Hurmuzaki, XVII, p. 377. Odesa primia numai 629 (*ibid.*).
[3] *Ibid.*, p. 375 (Casa Argeniis din Brăila era francesă; *ibid.*, p. 376).
[4] *Ibid.*, pp. 377-8.
[5] *Ibid.*, p. 951, no. DCCCXCIX.
[6] *Ibid.*, p. 967.
[7] Filitti, *Domniile*, p. 222.
[8] Hurmuzaki, XVII, p. 649, no. DCXLIX.
[9] *Ibid.*, pp. 651-2, no. DCLI.

structii de vase de comerţ, şi şaptesprezece îmbarcaţii, mari şi mici, au fost în anii 1839-40 date pe apă[1]." La 1843 Galaţii, avînd consuli (pentru Sardinia, Castellinar) şi viceconsuli (Anglia, Franţa, Austria, Rusia), cuprindeau, supt obladuirea lui Vasile Ghica, 25.000 de locuitori [2]. Populaţia evreiască era în creştere, şi aceasta provoacă violente mişcări antisemite la 1847 [3]. Încă din 1843 se putea socoti la 25.000 populaţia oraşului [4], pe cînd la 1821 fusese numai de 7.000 [5].

Un port ca Brăila era în funcţie de recoltă, şi astfel în 1834 exportul fu oprit din causa secetei [6]. Încă din 1836 S. Marc Girardin scrie că Galaţii şi Brăila „i se par că trebuie să fie, după deschiderea cataractelor, cele două porţi ale Germaniei asupra Mării Negre[7]".

O nouă ţară creştină se întemeiase în străinătate prin revolta încununată de succes a Serbiei. Cneazul Miloş curtenia pe Alexandru Ghica, noul Domn muntean, dar menţinînd la Dunăre drepturile ce i se părea că are. Trebui întrevederea de la Poiana, cu presenţa şi a Paşei din Vidin, pentru o înţelegere. Îndată Guvernul muntean încheia o convenţie pentru exportul de sare, promiţînd în doi ani 30 de milioane de ocă, plătite 18 lei suta de ocă; în 1837 însă contractul era să se strice de Sîrbi, cari fuseseră momiţi de Austria [8].

Sporul comerţului se urmase neîntrerupt. La 1831 în Brăila întră două vase greceşti supt steag frances, nouăsprezece anglo-ioniene, şaptesprezece austriace, treizeci şi unu'ruseşti, treizeci şi opt turceşti, patru italiene [9]. În Galaţi mişcarea era aceasta: vase greceşti supt steag frances şi anglo-ionlene treizeci şi unul, austriece treizeci, ruseşti cincizeci şi patru, turceşti

[1] *Ibid.*, p. 796.
[2] *Ibid.*, pp. 950-971.
[3] *Ibid.*, XVIII, p. 44, no. III; p. 6.
[4] Filitti, *Domniile*, p. 578.
[5] La 1840, 18.096, în 2.882 case (N. Suţu, *Notices*, p. 144. Intre ei 600 de catolici, 300 de Armeni, 800 de Evrei (*ibid.*, p. 170).
[6] Hurmuzaki, XVII, p. 408, V. şi *ibid.*, p. 417.
[7] V. Doze, *Un mois en Moldavie*, Bruxelles, 1857, p. 50.
[8] *Ibid.*, X, p. 475, no. DLXXXI şi nota 7.
[9] Hurmuzaki, XVI, p. 272.

şaizeci şi trei, italiene patru [1], La 1833 Brăila primia 384 vase, cu un tiraj de 45.000, Galaţul 236 cu un tiraj de 28.060 [2]. La 1836, pe lîngă cinci vase austriace, zece ruseşti şi nouă turceşti, lîngă care se păstra unicul vas sard, găsim şapte vase englese, plus unul ionian, două româneşti „valahe" şi, concurent nou, optsprezece ale Greciei, care-şi organisase şi consulatele [3]. La Brăila, unde primeşte boierul Slătineanu, sînt 300 de vase cu grîu la 1837, faţă de 700 la 1831. De la 1838 vin şi Englesi. Sardinia trimite 300 de vase pe Dunăre [4]. La 1837 întrau de toate 449 de vase în Brăila [5], 397 la 1838 (6 francese) 465 la 839, ceva mai puţine la 1840 [6]. Galaţii primiau la 1840 şi 1847 vase greceşti: 353 şi 205, turceşti 146 şi 135, sarde 118 şi 108, ruseşti 113 şi 86, austriece 97 şi 67, ioniene 40 şi 14, din Samos 17 şi 10, muntene 11 şi 20, englese 10 şi 219, napoletane 5 şi 10, belgiene 2 şi 2, romîne 2 şi 6, francese 1 şi 42, suedese 0 şi 4, norvegiene 6 şi 2, persane 0 şi 1, genovese 0 şi 2, danese 6 şi 6, moldovene 0 şi 8, germane 2 şi 12 [7]. Dar la 1842 Brăila întrecea Galaţii la export şi la 1848 avea de două ori şi jumătate mai mult [8].

Mişcarea vaselor a fost urmărită şi după aceasta. La 1844 întrau 289 vase greceşti, 96 de vase turceşti la Galaţi, 89 de vase ruseşti, 88 sarde, 76 austriece, 20 englese şi 38 ionice, 13 din Samos, 5 din Neapole, cîte trei din Franţa, Toscana şi Serbia, 1 din Olanda, 4 din Moldova însăşi [9].

Aşa încît raportul lui Chiselev pentru administraţia lui cuprinde la import pe 1831 21.721.700 lei, pe 1832: 49.665.847,

---

[1] *Ibid.*, p. 272.

[2] *Ibid.*, p. 516.

[3] *Ibid.*, pp. 638-9, no. DCXLIII. — Pe Dunăre şase şalupe cu tunuri aveau să păzească Siguranţa (*ibid.*, p. 1020).

[4] *Istoria Romînilor prin călători*, III, pp. 156-7.

[5] Colson, *De l'état présent et de l'avenir de la Valachie.* Cf. Filitti, *Domniile*, p. 216.

[6] Vaillant, *La Romanie*, III, p. 62; întăiu la Filitti, *Domniile*, p. 223, V. şi mai sus, p. 147.

[7] N. Suţu, *Notices*, p. 146.

[8] *Ibid.*, p. 148.

[9] Filitti, *Domniile*, p. 580.

pe 1833: 47.716.907, iar la export: 32.955.671, 60.813.585, 70.987.933 [1]. O socoteală amănunţită pentru 1831 arată, pe lîngă mărfuri de Lipsca şi Viena, cam jumătate pentru articolele de braşovenie. Călători bine informaţi dau pentru export la 1832 valoarea de: 33.630.291 piastri, pentru 1836: 41.384.318; importul e la 1832 de 27.273.000, la 1836 de 32.000.275. La balanţa de comerţ, în 1833 principatul moldovean lua 7.240.000 fr. din Austria şi Lipsca, 2.760.000 din Turcia şi pe apă, 220.000 din Rusia, căreia-i trimetea numai, ca odată, vin pentru 141.000 fr. [2].

In 1838 se exportă 2.000.000 de chilograme de sămînţă de in Trieste iea 400.000 de chilograme de miere; în Turcia trec 10.000.000 de ocă de sare. Cifrele sînt date de consulul engles Cunningham. Şi Vaillant da, în *La Roumanie*, această statistică de comerţ pentru 1840: 53.112.213 de piastri exportul muntean faţă de 29.741.317 importul, iar în Moldova cifrele sînt 42.503.692 şi 23.376.251 [3]. Félix Colson presintă cifre une ori deosebite [4].

Comerţul engles se interesa tot mai mult de Principate. Consulul numit de curînd la Bucureşti, Colquhoun, era un om foarte activ în toate domeniile. Firma Bell din Londra începea o fabrică de doage la Bucureşti, şi represintantul ei, Anderson, era în legătură cu Barbu Ştirbei [5].

La Galaţi se cumpărau lemnele de construcţie, şi casa aceasta Bell şi Andersen, care luase representanţa intereselor englese acolo, anunţa crearea unei bănci englese [6]. Englesii din Persia şi din India reveniau acasă prin Galaţi [7]. Valoarea importului engles era la Galaţi în 1841 de 4.503.750 de lei, de 6.525,000 în

---

[1] *Uricariul*, IX, p. 429.
[2] Hurmuzaki, XVI, p. 343.
[3] *Istoria Romînilor prin călători*, III, p. 182.
[4] *Ibid.*, p. 187. Ştirile mai tărzii ale lui Thibault Le febvre. *(La Valachie au point de vue économique et diplomatique*, Paris, 1858), *ibid.*, p. 205.
[5] Hurmuzaki, XVII, p. 512.
[6] *Ibid.*, p. 652, no. DCLI.
[7] *Ibid.*, X, p. 474; XVII, p. 665, no. DCLX.

1842, de 7.533.750 în 1843. N. Suţu observă că Galaţii şi Brăila luau în 1848 de 26.458.890 de lei manufacturi englese.

Pe Dunăre morunul se exportă în 1832-8 de 500.000 fr.[1].

Încă din 1836 Guvernul muntean ridica din nou problema plutirii pe Olt[2].

Noua populaţie străină nu era din cele mai prieteneşti faţă de localnici. În special Ionienii, „Chefaloniţii", supuşi englesi, băteau lumea cu saci de nisip, ameninţau cu moartea, şi odată mergeau aşa de departe încît purtau război cu aruncarea de cuţite contra soldaţilor, comandantul acestora trebuind să facă amendă onorabilă la consulatul Angliei[3]. Conflictul turco-grec din 1847 aduse ordinul Porţii către Domnii noştri de a desfiinţa consulatele greceşti şi de a opri cabotagiul supt steag grecesc pe Dunăre[4]. În Moldova, de altfel, Sturza, căsătorit cu o Vogoridi, nu dădu urmare acestei îndrumări[5].

In curînd producţia grîului se îndoi, la Munteni ogoarele crescînd cu o cincime[6]. Se cîştiga de proprietar la 1832-3 25% asupra recoltei[7]. Vinurile represintau în 1833, 768.740 de hectolitri[8]. La Moldoveni o recoltă slabă, în 1833, însemna o creştere de o treime faţă de 1831[9]. Se exporta la 1835 din Muntenia numai cînepă de 10.000 de galbeni[10], in de 13.000, piei de iepure de 15.000[11], fasole de 5.000[12].

În toate ramurile de activitate era acelaşi spor. 1.200 de muncitori dădeau în 1832 pentru Ţara-Românească 45.000.000

---

[1] *Notices*, p. 147 şi aiurea.
[2] Filitti, *Domniile*, p. 223.
[3] *Uricariul*, XV, pp. 259-62.
[4] Hurmuzaki, XVIII, pp. 32-3, no. XXV şi urm.
[5] *Ibid.*, p 39, no. XXXI,
[6] *Ibid.*, XVII, p. 339.
[7] *Ibid.*
[8] *Ibid.*
[9] *Ibid.*, p. 364.
[10] *Ibid.*, p. 511.
[11] *Ibid.*, p. 512.
[12] *Ibid.*, p. 513.

chilograme de sare[1]. Mierea se culegea în Ţara-Românească la 1833 de 750.000 kgr., valorînd 715.000 de franci, iar Moldova da în acelaşi an de la 300.000 de stupi 552.000 de chilograme de ceară[2]. Lui Iacobson, un Finlandes, ca şi lui Mihail Ghica, fratele lui Vodă, şi învăţatului, apuseanului boier Scarlat Rosetti li se datoreşte şi „societatea de agricultură a României", care funcţiona în Martie 1835[3]. Aceleaşi statistice arată că Ţara-Românească are în proporţii mai multe vite, cai, porci decît Franţa, afară de oi, a căror tunsoare dădea totuşi măcar un chilogram şi jumătate de lînă[4]. In Moldova erau 660.000 de vite, 360.000 de cai, 1.800.000 de oi, de două ori cît dincolo, de trei ori proporţional cît Franţa. Şi trimesul Frances Bois-le-Comte poate scrie, în 1833: „fiecare familie de ţerani are de obiceiu patru, cinci boi, doi-trei cai şi patrusprezece-cincisprezece oi"[5].

Apusul se interesa tot mai mult de producţia noastră, grîul ajungînd pănă la Corfù, Dalmaţia, Trieste, Lisabona, săul pănă în Anglia[6]. Totuşi agricultura rămîne numai la începuturile ei. Nu ştiu dacă fostul consul prusian Neigebaur nu exagerează puţin cînd spune: „Se poate admite că numai a noua parte din terenul arabil e lucrat: cea mai bună agricultură lasă a patra parte pîrloagă; mulţi lucrează numai a opta parte din ce ar putea. Sînt moşii de 3.000 de fălci bun teren arabil, din care însă numai 500 sînt în lucru, şi din ele încă o pătrime rămîne pîrloagă[7]." In schimb, păşunile, pe care Prusianul le-a văzut în părţile de la Prut ale Dorohoiului, lîngă apele Sitnei, Miletinului şi Volovăţului sînt strălucite. Scriitorul le înfăţişează ca nişte pampas europene. El notează păstrarea vechiului sistem de îngrăşare, dar cu fo-

---

[1] Hurmuzaki, XVII, pp. 338-341.

[2] *Ibid.*, p. 365.

[3] Iorga, *Mărturii istorice despre Ştirbei-Vodă*, p. 661, no. XXXIX.

[4] Hurmuzaki, XVII, p. 365. In 1835 se putea vorbi de 5 milioane de oi; *ibid.*, p. 510.

[5] *Ibid.*, p, 376.

[6] *Ibid.*, XVI, p. 374.

[7] *Die Donaufürstentümer*, op. 43-9. El ştie de bîrsane, de ţigăi, de pîrnaie, de mistrugane, dar şi de „Tschurgandzi", turcane (p. 47).

losirea vitelor la plug cîţiva ani înnainte de exportul prin Galiţia în Germania. Înseamnă însăşi peirea lor pe vremea secetei de trei ani, cînd carnea şi săul au fost trimese prin Galaţi pănă la Londra. Abia pe la 1848 cultura începe din nou, dînd vite de 10-15 galbeni una, nu şase ca înnainte. În sfîrşit întreprinzătorul boier moldovean Balş de la Dumbrăveni încearcă să creeze o rasă de cai arabi şi persani. Oile Bîrsanilor mergeau şi mai departe pe la noi, şi observatorul atent nu uita merimosii de la Zvorişte [1].

O industrie nouă prinde a se înjgheba. Cele dintăiu statistice după războiu dădeau pentru Ţara-Românească 134 olării, 131 fînării, 70 de tăbăcării, 70 de fabrici de săpun, 19 de fabrici de „cordoane de lînă" şi de pîslă şi postav prost, 22 de testemele, 18 de lumînări de său, 4 de pălării, plus 553 velniţe [2].

Şi Alexandru Ghica şi Mihai Sturdza erau oameni cu sistem. De la Domnii din 1774 nu se mai întîlnise o iniţiativă aşa de harnică şi îndrăzneaţă. Cel d'intăiu oferi la Constantinopol un milion de lei mai mult la tribut pentru dreptul de a arbora steagul ţerii şi pentrn voia de a lua 3% de la mărfurile trimise în Turcia, ceia ee însemna complectarea noţiunii de indepcndenţă economică [3]. Un vas trebuia să facă legătura Galaţilor cu Constantinopolul [4]. Indată Barbu Ştirbei şi Vilara construiră cele d'intaiu vase naţfonale de transport [5]. În Moldova şoseaua începîndu-se între hotarul Bucovinei şi Galaţi [6], se lucra pe an la 10.000 de *toises* de drum. Navigaţia pe Prut şi pe Sirctiu era studiată de inginerul frances venit din Rusia, Hommaire de Hell [7]. De fapt o societate de tineri boieri aducea în Mart 1844 la Sculeni pe nouăsprezece luntri marfă de la Galaţi şi făcea să se încarce pe ele în

[1] Hurmuzaki, XVII, p. 341.
[2] *Ibid.*, pp. 410-1.
[3] *Ibid.*, p. 419. Consulul engles nou numit acolo; cf. p. 435, al Austriei, *ibid.*, p. 436, no. DXXXIX.
[4] *Ibid.*, p. 513.
[5] *Ibid.*, p. 455.
[6] *Ibid.*, p. 799.

Moldova-de-Sus grîn şi altă marfă. Era vorba ca aceiaşi societate să facă o încercare pe Siretiu [1].

Domnul moldovean era o natură cu totul deosebită. Mişcarea, creaţiunea erau pentru dînsul o imperioasă nevoie internă. „Fără emoţii", scria el la 1824, „eşti nimicit moral. Mă simt murind dacă mă simt trăind fără acţiune. Într'un cerc prea strîmt omul încearcă mai mult sentimentul slăbiciunii sale.

Evenimentele mai par a reacţiona *(rejaillir)* asupra lui. Cu cît arena pe care trebuie s'o străbată e mai vastă, cu atît se aruncă mai puternic, cu atîta facultăţile sale tind să aproprieze desvoltarea lor la dimensiunile ce găsesc. Ştiu că te poţi uşor rătăci, că poţi să şi piei străbătînd şansele nesiguranţei; dar de aceia trebuie să nu te încerci? Ar fi să ne punem într'o situaţie diametral opusă felului de a trăi al tuturor fiinţilor, al naturii întregi. Sîntem încunjuraţi *(cernés)*, ca să zic aşa, din toate părţile de mişcare [2]."

În tinereţa lui el îşi arăta aplecarea către operele de reformă practică a ţerii, studiind, nu numai vechile ei aşezăminte, ci şi cercetîndu-i producţia. El însemna astfel, la Suceava, nu numai „cherestelele de brad", ci şi ţinutul de la Paşcani, vama de la Dumbrăviţa, la Neamţ aceiaşi cherestea, mînată pe Bistriţa, la Roman, „destula sumă de in ce se face mai ales la satele locuite de Unguri"; la Bacău „îîntînile cu păcură", „mina de cărbuni de pămînt în nelucrare la Comăneşti", la Putna vinul, la Vrancea „brînzurile", lîna oilor, „săul de zalhană"; la Tecuciu vinul de Nicoreşti; la Covurluiu, Galaţii îi par „singura şchele a ţerii, unde se face mare alişveris în tot felul de marfă, zaherea şi alte roduri de sămănături, cherestea şi marfă ce se aduce pe Dunăre"; la Vasluiu preţuieşte urcarea pădurilor de teiu, la Fălciiu podgoriile, la Dorohoiu „neguţătoria vitelor", la Hîrlău viile de la Cotnari [3].

Ideia liberării comerţului nostru îi aparţine exclusiv. În petiţia opoziţiei moldoveneşti către Ţar la 1825 el scrie: „opera fericirii publice se sprijină pe libertatea comerţului. E chezăşia

---

[1] *Ibid.*, p. 1015.
[2] Hurmuzaki, *Supl.* I[5], p. 44, no. XXXII.
[3] *Ibid.*, pp. 15-7, no. VI.

cea mai asigurătoare a prosperităţii. Dar această libertate ni era interzisă în ciuda transacţiilor care ni asigurau folosinţa ei. De aceia nevoile noastre se îngrămădiau, averea proprietarului scădea simţitor, locuitorii erau sărăciţi. Ar fi deci nesîîrşit de înlesnitor pentru Moldova, locuită de un popor de plugari şi păstori, dacă liberul export a tot felul de grîne, de dobitoace, de lemn de dulgherie şi de clădiri şi în sîîrşit a tuturor producţiilor ei ar fi îngăduit. De aceia ne rugăm foarte umil ca portul Galaţi să fie deschis tuturor celor ce ar voi să facă negoţ acolo. Fără această libertate, până şi nădejdea unei bune stări e răpită poporului moldovean [1].“ Supt inspiraţia lui refugiaţii din Bucovina cer, la întors, înlăturarea „odiosului monopol care ne mănîncă pentru a aprovisiona Capitala Imperiului otoman [2]. Galaţii sînt „creaţia lui exclusivă [3]“.

Boierimea însăşi era atrasă de noua viaţă economică, şi se văzu un boier, Ventura, stabiliudu-se la Galaţi şi legînd relaţii cu Marsilia [4]. Boierii trimeteau pe la 1846 porumb în Anglia, şi fiul cel mai mare a lui Vodă Sturza, Grigore, lua parte la acest comerţ [5].

Exportul cerealelor întrece orice altă vînzare a Principatelor. N. Suţu socoate pentru Moldova că de la 1838 la 1849 s'a arătat cu o treime mai mult şi în zece ani preţul s'a îndoit aproape [6]. O moară cu aburi fusese fundată la Iaşi de nişte Francesi. Acelaşi Suţu înseamnă apoi vitele, sarea (708.000.000 ocă), trecută şi în Basarabia, ceva cărbuni de la Comăneşti, exportaţi prin Galaţi [7]. Lîna se exporta ca înnainte, şi singuri Moruzeştii de la Zvorîşte vindeau o sută de chintale pe an (Wilkinson socoate exportul Moldovei la 40.000 de chintale în 1821), de la cele 5.000 de oi merinos [8]. La tăbăcăria Can-

---

[1] *Ibid.*, p. 88.
[2] *Ibid.*, p. 90.
[3] I-o spunea vărul său Alexandru Sturdza: *ibid.*, p. 258, no. CLXXXIII.
[4] Hurmuzaki, XVII, p. 714, no. DCC.
[5] Filitti, *Domniile*, p. 582.
[6] *Notices* pp. 16 şi 101.
[7] *Ibid.*, pp. 103-13.
[8] *Ibid.*, p. 115.

tacuzinilor din Baia se lucrau 2.000 de piei de boi şi 3.000 de viţel. O companie englesă exporta din Galaţi pentru marina ţerii lor carnea a 4.000 de boi[1]. Pentru lemne întreprinderea lui Condemine în 1842-6 pe moşiile lui Ştirbei dădea cele mai bune speranţe, vînzîndu-se de 40.000 de galbeni pe an lemne de fag (i se vînduseră pe şase ani 116.000). Cei patruzeci de lucrători fuseseră aduşi anume din Franţa. 3.000.000 de doage vîndute la Marsilia aduseră un cîştig de 250.000 de franci[2].

Pentru găsirea de mine noi, un geolog străin, Mihalik de Hodocin, care va face fabrica de hîrtie a lui Asachi, fu adus, şi el pretindea că a găsit sare lîngă Piatra, cu avantagii mari de export, în Basarabia şi Turcia, pe Bistriţa[3]. Acelaşi raporta „comisiei centrale de agronomie" că se poate face la fiecare judeţ „o potăşărie naţională", fiecare vatră, din cele 120.000, dînd 36 de ocă de cenuşă[4].

Istoria companiei de comerţ austriace pe Dunăre ar trebui scrisă. Moldovenii căpătară dreptul de a-şi trimete şi ei sarea în Serbia pe Dunăre[5]. Privilegiul acordat de Austria unui Engles, apoi unei companii vienese făcea să apară încă în 1834 întăiul vapor supt steag împărătesc, „Argos"[6]. Casa Puthau-Geymüller făcea să circule în 1837 vase între Pojon şi Galaţi[7]. La 1835 contele Szechényi, care visa de o Dunăre ungurească, veni la Bucureşti ca să se înţeleagă cu Domnul asupra lucrărilor de făcut la Porţile-de-fier. Cinci ani mai tărziu, Austria şi Rusia se înţelegeau pentru libertatea de plutire pe rîu, şi încă din 1838 exista o înţelegere anglo-austriacă. Casa de Bancă Wodianer din Viena va avea apoi navigaţie dunăreană, în 1853, şi ea ajunse să reducă la ju-

---

[1] *Ibid.*
[2] Neigebanr, *o. c.*, p. 55. Cf. *Album moldo-valaque*, 1848.
[3] *Uricariul*, VIII, p. 210 şi urm.
[4] *Ibid.*, p. 215 şi urm.
[5] Filitti, *Domniile*, p. 569.
[6] Hurmuzaki, XVII, p. 438.
[7] Filitti, *Domniile*, p. 219 şi urm.; cf. acelaşi, în *Revista pentru istoria, arheologie şi filolofiei*, XI, p. 194 şi urm.

mătate timpul parcursului[1]. Se transportau şi grîne cu preţ scăzut pentru guvernul muntean[2].

Pe cînd un plan frances vizà Trapezuntul, Armenia, Persia, din Viena venia acela al unui canal Isaccea-Chiustenge; se adăugia propunerea unei căi ferate, din partea lui Hommaire de Hell[3]. Szechényi făcu o faptă mare, nu numai pentru Ungaria sa, ci pentru tot acest Sud-Est european. Întreprinderea navigaţiei cu aburi nu rămase fără concurenţă. Anglia simţi însemnătatea acestor porturi dunărene; încă din 1853 ea-şi organisase mersul vaselor sale[4]. Ce valoare avea noua linie se putu vedea îndată, cînd negustorii persani şi georgieni, în loc să se întoarcă, vi nd, prin Pesta, la Lipsca şi Viena, înnapoi prin Constantinopol, mergeau de la Viena drept la Galaţi[5]. Romînii se gîndiră însă a întrebuinţa pentru ei fluviul lor. La 1814 Ghiţă Opran, negustorul din Orşova, aducea pe Dunăre marfă din Viena[6]. Încă din 1834 se iveşte, din partea unui boier muntean, ideia ca această navigaţie să fie făcută cu un vas românesc. Rusia începea să să privească o asemenea desvoltare cu invidie şi avea intenţia s'o supravegheze pentru a o împiedeca, printr'un consul anume[7]. La Sulina, care era rusească, ei luau 10-15 lei de orice vas care ieşia din Dunăre, şi se taxau greu transporturile de lemn, în ciuda vechilor tratate.

Construirea de căi ferate fu precedată de crearea noilor şosele. În Muntenia se stabiliră la 1845 liniile: Vîrciorova-Bucureşti, Bucureşti-Focşani, Bucureşti-Brăila, Bucureşti-Cîi-

---

[1] *Corespondenţa lui Ştirbei-Vodă*, I, pp. 150-1, n-le XLI-II.

[2] *Ibid.*, p. 161, no. LIII.

[3] *Voyage*. I, p. 178.

[4] Planul de navigaţie pe Olt al lui Wolff se află expus şi în *Aktenmässige Darstellung der Geschichte der Altschiffahrt*, Sibiiu 1886 şi în *Die Altschiffahrt und ihre Bedeutung für Ungarn und Rumänien*, 1893. Von Rosenfeld răsare la 1837, cu un plan de societate pentru acest scop (50.000 de florini capital); Jikeli, *o. c.*, p. 135.

[5] Hurmuzaki, X, p. 470, no. DLXXIV.

[6] *Ibid.*, p. 474, no. DLXXX.

[7] Iorga, *Situaţia agrară, economică şi socială a Olteniei în epoca lui Tudor Vladimirescu*, 1915, p. 62, no. CXVIII.

neni, Bucureşti-Braşov, linia gorjană la Vîlcan şi cea dîmboviţeană la Bran[1]. La 1848 Domnul putea să anunţe Adunării că s'a deschis calea la Cîineni şi s'a făcut marele pod pe Olt.

Am vorbit şi aiurea de lucrările pentru navigabilitatea Prutului şi Siretiului şi pentru coborîrea de lemne, poate şi cărbuni şi metale. Sturdza încercă să capete sprijinul financiar al Băncii vienese Sina. Pe lîngă Hommaire de Hell lucra şi germanul Kreuter. La 1844 societatea moldovenească a lui Vasile Alecsandri avea privilegiul legăturii Ştefăneşti-Galaţi[2].

În schimb, se urmăria secarea Bahluiului, pe albia căruia s'ar aşeza colonii din Württemberg[3], cum un Marcu Bissing voia să înceapă pe o moşie a lui Conachi acea cultură de merinoşi, pe care o găsim apoi la Moruzeştii din Zvorîşte[4].

Aceste reforme fură văzute întâiu cu antipatie şi temere de Austria, care-şi urmăria vechiul gînd de absolută aservire măcar, dacă ar fi ca anexarea să nu se poată face. Chiselev o vede bine în epoca elaborării Regulamentului Organic: „Austria e foarte departe de a aplauda binefacerea unei reforme care trebuia să stabilească la populaţiile moldo-valahe supuse dominaţiei sale comparaţii foarte desavantagioase pentru administraţia ei. Ea nu poate şi nu trebuie să vadă cu indiferenţă emanciparea comercială şi înlesnirile politice ale unei naţii ale cării relaţii sînt aşa de fireşti, aşa de intime şi aşa de continue cu provinciile ei de graniţă. Ea vede că motivele care siliau odată pe ţeranul muntean să caute prin emigrare adăpost şi odihnă la vecini nu vor mai fiinţă: se teme chiar ca o mai mare sumă de avantagii politice şi comerciale să nu atragă în Muntenia şi în Moldova o parte din locuitorii Ardealului şi Bucovinei[5]." Ea nu putu împiedeca însă un mare avînt firesc, şi supuşii ei putură însişi profita de noile relaţii şi nevoi. Negoţul din porturi îl aveau în 1846 mai ales străinii: Greci, ca Sechiari, Panas, Catacazzi,

---

[1] *Règne de Bibesco*, II, p. 168.
[2] Filitti, *Domniile*, p. 583.
[3] *Ibid.*, p. 587.
[4] *Ibid.*, pp. 588-9.
[5] Gh. Bibescu, *Règne de Bibesco*, I, pp. 26-7.

Mihalopol, Dimopol, Macridachi, Evghenidi, Italieni ca Peretti, Germani, un Krauss [1].

La 1840 N. Suţu dădea aceste cifre pentru Moldova; importul cuprinde marfă de lipscănie 16.500.000 de lei (leul = 1/3 de franc), de Viena, 4.875.000, de Braşov 3.930.000, din Rusia 1.000.000, din Levant 18.416,674, bîlciuri şi colportaj 750.000. Galaţii aduceau marfă engleză de 5.400.000, de Levant 8.700.000, vinuri străine 360.000. Muntenia trimetea de 360.000, Franţa manufacturi de 900.000. Cărţi se aduceau de abia pentru 72.000. Exportul la 1840 cuprindea marfă de 10.500.000, plus 2.000.000 sarea. Dar Suţu credea că media anuală a exportului cerealelor de la 1838 la 1847 e de 28.380.000, a vitelor de 14.400.000. Turcia iea lemne, piei, rachiu, său, sare, 70.000.000 de ocă, cai, vite; Austria porci, piei, piei de porc, lemne, vinuri, coloniale de transit, potaş, gîndaci de turbă, său, vite, cereale; Rusia vinuri, pietre de moară, fructe, 2.500.000 de ocă de sare; Ţara-Românească numai rachiu [2].

La 1843 se importă în Moldova din Austria pentru 12.316.374, din Rusia pentru 943.960, din Turcia pentru 7.659.112, din Ţara-Românească pentru 309.807. Exportul în Austria era de 9.756.821, în Turcia însă de 15.936.069, în Ţara-Românească de 366.788 şi numai de 347.880 în Rusia [3]. La 1851, T. Codreanu dă aceste cifre pentru import: 9.447.200 din Germania (şi mătasă, bijuterii, spiţerii, iuft), din Anglia 6.750.097 (cituri, materii de lînă, pînzării de bumbac, americă, servicii de porţelan, fier şi altele), marfă de Lipsca (şi mătăsarii, „dibituri, cituri, anghineturi, pînzeturi de aţă, *veibă* şi de bumbac"), 2.540.000 din Franţa („mătăsarii preţioase", bijuterii, manufacturi de lînă şi de aţă"), 6.294.680 din Turcia („şaluri, materii de mătasă, tacimuri de chihlimbar, tutunuri şi osebite articole de băcălii"), 1.279.242 din Rusia (fier, bronz, aramă, clopote, ceaune, ceşti, frînghii, iuft, icre, cretă, făină piclită"). Ţara exportul de 617.39.117, Turcia lua încă de 41.020.845 (cherestea, sare, cereale, boi şi cai), Austria de 19.124.374

[1] Filitti, *Domniile*, p. 582.

[2] N. Suţu, *Notices*, p. 136 şi urm.

[3] *Analele Parlamentare*, XII², pp. 449-50; şi în A. A. Sturdza, *L. Règne de Michel Sturdza*, p. 413.

(piei, lînă, vin, untură, păr de porc, păcură, miere, „botăşă", băcănie de transit, pietre de moară, grîne, vite, cai, oi, porci), Rusia abia de 1.593.898 (băcănie, păcură şi mai ales saret 1.500.000 de ocă [1].

În tot acest timp comerţul frances continuă crescînd, cu aceleaşi articole de modă, a căror consumaţie se ridica odată cu întinderea modei [2]. Cînd se încheiè convenţia franco-turcă din 1830, consulul din Iaşi arătă temerea ca nu cumva, neţinîndu-se în samă situaţia din Principate, taxe nouă să ruineze comerţul [3]. Dar basa lipsia. Încercări ca a lui Oelsner, prin broşura „Quelques mots sur l'opportunité de l'accroissement des relations commerciales de la France avec les Principautés de Valachie et de Moldavie", de a îndruma acest comerţ, cădeau prin greşita lor informaţie. Ideia lui Billecocq de a se face un deposit de mărfuri francese la Chiustenge nu fu luată măcar în samă [4]. Cele cîteva vase care se riscaseră pănă la 1840 nu mai reapărură, şi consulul Viollier, pentru Brăila, rămase fără ocupaţie [5].

Dar Genova întreţinea relaţii cu Galaţii care întreceau ale Marsiliei [6], şi Anglia trimetea de-a dreptul la Galaţi marfă de Manchester [7]. La 1840 un Solomon Gurievici din Odesa voia să facă la Iaşi o casă pentru comerţul cu Anglia [8].

Nu se poate exprima mai bine valoarea organisaţiei comerciale englese faţă de a Franciei, care-şi repeta de mai multe decenii aceleaşi proiecte, decît o face consulul Cochelet la 1836: „Cîtă vreme nu se va preţui folosul ce se poate scoate din Principatele dunărene, cu unele din produsele din care ne aprovisionam în Rusia, nu vom avea mari interese în aceste ţeri. Totul se va mărgeni la un export de *pacotilles*, supus gusturilor, capriciilor şi nesiguranţelor unui comerţ de con-

[1] Pp. 181-2.
[2] Hurmuzaki, XVII, p. 677, no. DCLXIX.
[3] *Ibid.*, pp. 735-7, no. DCCXIX.
[4] *Ibid.*, pp. 785-6.
[5] *Ibid.*, p. 786.
[6] *Ibid.*, pp. 715-6, no. DCC. V. şi *ibid.*, p. 726, no. DCCXI.
[7] Filitti, *Domniile*, p. 575.
[8] Hurmuzaki, *Supl.* I[5], p. 227, no. CLIX.

sumaţie, restrîns la cîteva capitale unde se speculează asupra luxului şi modei. Acest comerţ, făcut în mici pachete de mărfuri felurite, îşi va urma calea rutinară pe uscat. Numai cînd ne vom deda, cum au început a face Englesii, la exportul materiilor prime, pe care Ţara-Românească şi Moldova le produc din belşug şi le vînd cu preţuri foarte joase faţă de ce se căpată aiurea, numai atunci chestiile în legătură cu navigaţia Dunării vor deveni pentru noi de cel mai înnalt interes [1]."

Anglia era aşa de geloasă de orice atingere rusească adusă navigaţiei, încît făcea să se publice în ziare observaţiile ei faţă de anume pretenţii ruseşti. Se vorbia de o carantină la Sulina [2]. Dar la 1840 Rusia promitea să curăţe gura Sulinii, fără a începe vre-o lucrare. La 1838 o societate se formează pentru acest scop, din care fac parte consulii Huber şi Cunningham din Galaţi, negustorii Milanovich şi Teodorovich din Brăila [3].

Nici Austria nu rămînea indiferentă faţă de „carantina" rusească exercitată de şapte vase pe Dunărea basarabeană. Ea îndemna pe Sultan să deschidă comerţului gura Sf. Gheorghe [4]. Se vorbia şi de o societate prusiană, în 1845 [5].

Încă de la început Alexandru Ghica şi Mihai Sturdza trebuiră să deie o grea luptă cu Turcii ca să li se admită singura vamă de 3 % la întrare şi ieşire pentru orice marfă, afară de casuri prevăzute în tratatele Porţii cu Puterile europene. Cînd Imperiul, desfiinţînd multele taxe interioare, ceru Angliei, la 1838, majorarea vămii de 3 % la 5 % import şi fixă la 12 % pe cea de export, ţerile noastre resistară eroic la silinţa de a le face să între în acest sistem, adoptat şi de

---

[1] *Ibid.*, XVII, pp. 600-1, no. DCXXVIII. Agenţii consulare francese la Botoşani şi Piatra; *ibid.*, p. 676.

[2] *Ibid.*, pp. 622-3, no. DCXXXIV. Cf. *ibid.*, p. 635 şi urm., 639 şi urm.

[3] Hurmuzaki, XVI, p. 772; Iorga, *Cîteva jărîme din corespondenţa lui Alexandru Ghica*, din „An. Ac. Rom.", XXIX, pp. 1-2; Filitti, *Domniile*, pp. 219, 221.

[4] Hurmuzaki, XVII, pp. 657-8, no. DCLIV. Pentru carantina de la Sulina v şi *ibid.*, p. 660, no. DCLVI.

[5] Filitti, *Domniile*, p. 581.

Franţa, care ar fi distrus toată prosperitatea noului lor comerţ. Ghica se învoi la o mare creştere de tribut, care provocă indignarea colegului său [1]. Primejdia stătea mai ales în aceia că pentru întâia oară se încerca să se desfiinţeze autonomia noastră vamală, făcîndu-ne să întrăm într'o singură politică, străină de nevoile noastre.

Şi, cum Austriei nu-i convenia majorarea taxei faţă de noi, ea ne ajută esenţial, făcîndu-ne să rămînem la vechea situaţie [2]. Ceia ce nu înseamnă că Turcii nu încercară, la cel d'întâiu prilej, să ceară pentru ei vama datorită ţerilor noastre, impunînd-o vaselor ce pleacă într'acoace din Constantinopol. Un firman din 1256 anunţa ambele Principate că marfa românească va fi dusă fără vamă la porturile turceşti pentru a plăti întâiu 9% la sosire, apoi la plecare alţi 3%, vama românească avînd numai favoarea de a verifica natura şi cantitatea produselor exportate. Marfa străină plătia o singură dată la plecarea din portul turcesc, şi acolo se va putea lua, dacă se va crede de cuviinţă, şi „taxa adiţională" (admisă de Anglia) de 2% [3].

Sturdza şi Bibescu, din partea lor, pretindeau că au dreptul, potrivit cu tratatul din 1838, de a majora vama la 5%, şi cel din urmă şi căpăta pentru aceasta un act împărătesc, menit a rămînea fără urmări [4] din causa lungii opuneri austriece [5].

Corespondenţa schimbată de la 1843 între Bibescu şi Poartă e o afirmaţie energică a dreptului ţerilor noastre de a fi considerate ca teritorii absolut neatîrnate supt raportul economic.

Succesul lui Bibescu, după o călătorie la Constantinopol, putea fi anunţat, odată ca primirea unui nou firman, la 29 Octombre 1843, arătîndu-se că 5% pentru export în Turcia şi

---

[1] Hurmuzaki, *Supl.* I [5], p. 104 şi urm.

[2] Documentele în „Règne de Bibesco", I, p. 151 şi urm. Pe larg în Filitti, *Domniile*, p. 189-95.

[3] *Règne de Bibesco*, I, p. 147 şi urm. Cf. C. Băicoianu, *Geschichte der rumänischen Zollpolitik*, Stuttgart 1896, p. 65 şi urm.

[4] Filitti, *Domniile*, pp. 567-9.

[5] *Supl.* I [5], pp. 113-4; *Corespondenţa lui Ştirbei-Vodă*, I, p. 56, no. III, pentru un zvon că Sturdza bate monede la Viena.

orice import e de acum normal, transitul muntean fiind scutit de taxă în Turcia [1].

Astfel ambele ţeri îşi afirmau dreptul de independenţă economică, publicînd în toamna anului 1848 noul tarif vamal [2]. Supuşii turceşti continuau a plăti vama la graniţă (3%) pentru mărfurile exportate peste Dunăre. Tot aşa şi ordonanţa moldovenească prevedea casul cînd „s'ar fixa un tarif cu vre-o Putere străină", de şi Sturdza lămuria că este vorba de Turcia, care ar face o astfel de învoială [3].

Acest negoţ nou crea, se poate zice, o nouă clasă. In noua fasa europeană se păstrează vechile firme, multe româneşti: la Bucureşti, un Nedelcovici şi un Bacaloglu, la Piteşti un Toma Nicolae, un Nicolae Pop, la Braşov un Nicolae Voinescu [4].

Ce era negoţul bucureştean la 1835 ni spune un raport frances. Importul îl aveau treizeci de prăvălii en gros, treizeci cu mărunţişul; o Casă englesă fusese de curînd fundată. La export participau mai ales Ştefan Moscu, Sakellario, consul prusian şi nou consul grecesc, Hagi Bacaloglu, Zokini şi Mexisi, Margărit Ivanovici, Zefcovici, Califarov, Sofia Cristodulo, „Faro", Dedu Ciocaneli, Halepoglu, Calinderoglu ş. a. [5]. La Brăila se află Dalmatini mulţi (Milanovich, Teodorovich, Mirovich, Stoicich); Greci (Castrino, Lichiardopulo, Petali, Carapano); Italieni (Rubini); la Galaţi Greci (Catacatzulo, Panaioti Pavlo, Inglesi, Pano, Sinetò, Mihalopulo, Dimopulo, Macridachi, Marcopoli, Evghenidi, Nioti); Italieni (Pedemonte şi Paretti, Alessandro di Basilio, Gimba, Gili, Barbis); Germani (Bienwerth, Thall); Francesi (Argenti şi Sichiari) [6]. Un anume Ciocan era decorat de guvernul austriac cu ordinul Franz-Joseph [7]. El funcţiona ca antreprenor în 1848 al vămi-

---

[1] *Règne de Bibesco*, II, pp. 120-1.
[2] Hurmuzaki, XVIII, p. 40 şi urm.
[3] *Ibid.*, p. 45, no. XXXIV.
[4] *Studii şi documente*, VIII, p. 93.
[5] Hurmuzaki, XVII, p. 514-5.
[6] *Ibid.*, p. 522.
[7] *Corespondenţa lui Ştirbei-Vodă*, p. 150, no. XL.

lor din ambele Principate [1]. În Casino de la Galaţi negustorii cutează a ţinea piept bolerilor şi-i silesc a pleca [2].

Importanţa acestei clase era aşa de mare în principatul muntean, încît se lăuda în chip deosebit la 1848 în răspunsul la mesagiu atitudinea lor în două crise periculoase şi li se atribuia, cu „un sentiment de mîndrie naţională", salvarea creditului public. In cursul revoluţiei de la 1848 negustorii bucureşteni jucară un rol important. De fapt pe ei s'a sprijinit toată mişcarea republicană de trei luni. Un ziar special fu creat şi susţinut de dînşii, şi redactorul lui recomanda să li se încredinţeze capitala lor. Un memoriu contra-revoluţionar pretindea să se creeze un comitet şi de boieri şi de negustori pentru înlăturarea amintirilor revoluţiei învinse [3]. Pe la 1854 un francez care a stat la noi, Thibault-Lefebvre, scrie: „Se laudă manierele blînde şi *engageantes*, precum şi cinstea negustorului de naţie românească" [4].

În legătură cu „înnaintările ce le-a făcut (Ţara-Românească) cu pas urieşesc în anii cei din urmă, sprijinit pă drepturile ce le-au hărăzit pămintenilor Regulamentul Organic", se ivi la 1839 ideia unei Burse la Bucureşti şi Brăila. Intreţinerea cădea în sama negustorilor locali. Şase efori, cîte unul pe zi, ar conduce la Bucureşti, iar, la Brăila, „deputaţia neguţătorească". Samsarii erau datori să-şi anunţe afacerile; „preţul mijlociu" resultat se va publica şi în gazeta comercială. Se adăugia reglementaţia agenţilor trimeşi prin sate, „dragomani" sau „scăunaşi", datori a „nu da bani mai mulţi peste putînţa locuitorului", la „oameni ştiuţi dă neavuţi". La Brăila, „dragomanul" ca şi negustorul nu poate ieşi din oraş în calea ţeranilor cu lucruri de vînzare, „Matrapazlîcul", precupeţia, se opreşte. „Dragomanlîcul" se fixează, pentru orice articol, „după cursul legiuit al galbenului, dă lei 31 $^1/_2$" [5].

---

[1] *Mărturii istorice despre Ştirbei-Vodă*, p. 506.
[2] Hurmuzaki, XVII, p. 361.
[3] *Ibid., Supl.* I^2, p. 595.
[4] *O. c.*, p. 302.
[5] *Mărturii despre Ştirbei-Vodă*, p. 410 şi urm.

Fabrici nouă nu se întîlnesc în această epocă, afară doar, pentru Moldova, de cele din Galaţi, de carne sărată, de macaroane, de lumînări[1]. În Moldova mai erau: fabrica de postav a lui Freywald, cea de sticlă a Ghiculeştilor de la Comăneşti, a lui Sacchetti de unelte de plugărie, cea de porţelan de la Scobîlţeni, a lui Levrat de lumînări de spermanţetă, a lui Teodor Ghica de stearină[2]. Pe la 1848 Moldova mai avea unele fabrici neînsemnate: pe lîngă aceasta de lumînări de stearină a lui Teodor Ghica, menită a înceta curînd, cea de ceară tare a lui Ledermann, cea de chibrituri a farmacistului Torenburg, cea de hîrtie a lui Asachi la Piatra şi cea de cărămidă a lui Cihac[3]. La Galaţi era o fabrică de pastramă, altele de săpun, de lumînări bune şi de macaroane[4].

Comerţul vel vechiu între ambele ţeri era servit de „arabagii de Focşani", cu privilegiu muntean[5]. Căile de comerţ interioare erau legate de necontenite plăţi. Astfel se făcea socoteala la 1822 că pentru carăle cu marfă se dădea în Oltenia 10 parale la podul de la Balş, 40-50 la Jiblea pentru „trecutul Oltului", iar pentru al doilea „trecut", la Cîineni, 50-80, afară de plata vătafului: 2-4 parale de om şi tot atîta de vită[6].

În tariful normal muntean de la 1834, ţinîndu-se în samă vechea interdicţie de admitere a produselor similare cu ale ţerii, se opria aducerea vitelor şi mijloacelor de traiu din Moldova. Dar era evident că bariera, de altfel, în mare parte, nouă, nu putea să dureze. Încă din 1833 se ceruse de o comisie mixtă libertatea de trecere a sătenilor pentru muncile lor agricole, a vitelor de păscut şi de vînzare, a mijloacelor de hrană pentru cei aproape de hotar, a lînelor de bătut în Ţara-Românească. Numai la 8 Iulie 1835 însă se putu ajunge la convenţia pe şapte ani care opria totuşi şi mai departe trecerea vitelor

---

[1] Filitti, *Domniile*, p. 578.
[2] *Ibid.*, p. 595.
[3] N. Suţu, *Notices*, pp. 115-5. Cf. traducerea Codrescu, p. 105.
[4] *Ibid.*, p. 144.
[5] Din 1805. Urechiă, *Istoria Românilor*, XI, p. 372 şi urm.
[6] *Studii şi documente*, VIII, p. 159, no. 184

şi săului, a rachiului (şi de transit); grînele şi sarea moldovenească nu se puteau coborî la porturile muntene [1].

După întîlnirile între Mihai Sturdza şi Bibescu, cel d'intăiu ajutînd pe vecin în afacerea neplăcută a căsătoriei a doua a acestuia, se ajunse la actul cel mai însemnat din viaţa economică a ţerilor noastre: în Februar 1847 *vama dintre cele două ţeri fu suprimată*. După exemplul, întrecut, al zollvereinurilor germane, îndreptînd către refacerea Imperiului, se crea teritoriul comercial unic pentru viitorul Stat unitar între Carpaţi şi Dunăre. De la început, consulul Franciei constată că măsura va avea, „ca o consecinţă imediată, fusionarea intereselor comerciale şi o creştere de simpatie şi cohesiune între populaţiile moldo-valahe", şi se credea că Rusia însăşi, cu alte gînduri, fireşte, „măguleşte tendinţile a două popoare, unite şi pănă atunci prin comunitatea de origine, de limbă şi de cult, de a nu formă decît o singură şi aceiaşi naţie [2]".

În epoca Domniilor de la Balta-Liman, Moldova lui Grigore Ghica încercă a da o nouă basă, potrivit cu autonomia cîştigată, relaţiilor de comerţ cu Austria. Memoriul redactat supt acest Domn pentru a fi supus Porţii enumeră articolele de export: vite mai ales. Austriecii interziceau întrarea tutunului şi a băuturilor, a sării; Moldovenii se gîndiau mai ales la o presiune asupra Austriei în vederea deschiderii graniţii pentru sare, căci altfel n'ar fi drept să se admită trecerea sării austriece în Serbia; nici marile taxe ale monarhiei faţă de 5% ai ţerilor noastre nu li se păreau să aibă temeiu [3].

Şi, cînd ocupaţia rusească, în timpul războiului Crimeii, îl sili să plece din ţară pentru cîtva timp, el îşi întrebuinţă exilul de un an la Baden lîngă Viena ca să adune informaţii despre „agricultură, fabrică, instrucţii şi legi," aşa încît, spune un ziar austriac, aducea cu dînsul „o grămadă de caiete" [4].

---

[1] Filitti, *Primele convenţii între principatele romîne*, în „Viaţa Românească", an. 1908, p. 178 şi urm; *Domniile*, pp. 191, 195 şi urm.

[2] Hurmuzaki, XVIII, pp. 4-5, no. IV.

[3] *Corespondenţa lui Ştirbei-Vodă*, I, pp. 55-9. Cf. *ibid.*, pp. 59-61, no. XLIII.

Mărturii despre Ştirbei-Vodă, pp. 245-6, no. VI.

Pe Simo, calificat de către Ştirbei-Vodă ca „unul din cei mai onorabili negustori şi industriaşi", guvernul muntean îl trimetea la 1851 în Germania şi Italia ca să pregătească o fermă-model lîngă Bucureşti[1]. Era vorba pentru conducere de un German, Infeld, de un Polon, Zdeborski[2]. Boala de vite întinzîndu-se în Ţara-Românească, Vodă-Ştirbei căută în străinătate un veterinar pentru a o opri[3]. Salinele erau încredinţate unui specialist străin[4]. Se încerca prin specialişti ruşi o nouă flotilă pe Dunăre[5].

Linia telegrafică fu prelungită prin Austrieci în 1853 pînă la Galaţi şi Brăila[6]. Ştirbei favorisa Austria pentru comenzile de Stat: de acolo, din fabrica bănăţeană Rückberg, lua material de fierărie[7].

Ideia căilor ferate muntene se ventila încă de prin anii 1840[8]. La 1856, supt ocupaţia austriacă, Domnul, înţeles cu comandantul chesaro-crăiesc Coronini, încheie o convenţie formală cu aghiotantul imperial contele Grünne, lucrînd pentru Maximilian von Haber din Carlsbad[9]. Adunarea muntеană vota chiar legea privitoare la traseu şi la exproprieri. Linia ar fi venit din Orşova prin Craiova spre Bucureşti, iar apoi la Brăila sau alt port dunărean, cu voie de a merge şi pînă la Mare. Concesionarul căpăta privilegii şi pentru minele din cale, pentru pădurile mănăstireşti. Dobînda capitalului se fixă la 7 %.

Se stăruia pentru acea prelungire a liniei pînă la Marea Neagră, şi Domnul cerea sprijinul Guvernului otoman[10].

---

[1] *Corespondenţa lui Ştirbei-Voda*, I, pp. 123-4, no. XII.
[2] *Ibid.*, pp. 124-5, no. XIII
[3] *Ibid.*, pp. 127-8, no. XVIII; pp. 129-30 no. XX; p. 131; pp. 149-50, no. XXXIX.
[4] *Ibid.*, p. 128, no. XVIII; p. 266
Ibid., pp. 423-4, no. LXI.
[6] *Ibid.*, pp. 85-6, no. LXXII; p. 87, no. CXXIV
[7] *Ibid.* p. 255, no. V.
[8] Filitti, *Domniile, passim.*
[9] *Corespondenţa lui Ştirbei-Vodă*, I, pp. 218-9.
[10] *Ibid.*, pp. 224-5, no. XII; pp. 603-4, no. CLXXIV; *Mărturii despre Ştirbei-Vodă*, pp. 407-9.

Camera de comerţ din Braşov mijlocia între Ştirbei şi acea Companie din Viena care propunea linia Braşov-Ploieşti, prin Slănic ori Telega, sau Braşov-Buzău, iar de acolo la Bucureşti, pentru o dobîndă de numai 5%. Se începeau lucrările, şi la 29 Maiu Domnul scria Marelui Vizir că, nevăzînd posibilitatea unei mai bune oferte, se va vedea îndemnat peste puţin a încheia cu aceşti propunători [1].

Ca un resultat împortant al acestei politici economice trebuie să se considere şi proiectul de convenţie cu Austria. Admiţîndu-se că basa relaţiilor de comerţ e totuşi în tratatele cu Poarta, se adăugia, în art. 5, că „aplicarea acestor dispoziţiei la Ţara-Românească va avea a se face după direcţiile de amănunt consemnate în anexă, direcţii care au fost fixate împreună pentru mai multă siguranţă şi în scop de a uşura comerţul, şi pe care gnvernul princiar va avea grija de a le face să fie observate întocmai". Comerţul afară din prăvălie era considerat ca fiind cu ridicata; supuşii austrieci practicînd micul negoţ plătesc patenta, ca şi localnicii, dar în mîua agenţilor imperiali, şi sînt înscrişi de Agenţie sau consuli la bresle, cu menţiunea naţionalităţii lor. Dar Guvernul muntean nu li va creşte patenta şi nu va pune fără îngăduirea Austriei alte taxe. Birul nu se va plăti de supuşii imperiali. Pentru „uşurinţa negoţului şi muncii" locuitorii de la graniţă pot trece cu simple permisuri în cealaltă ţară. O altă înţelegere se pune în vedere pentru Mocani şi pentru carantine. Important e că înţelegerea se face între „Guvernul Maiestăţii Sale I. şi R. A. şi Guvernul Alteţei Sale prinţului hospodar al Valahiei [2]".

Exemplul lui Ştirbei e urmat şi în Moldova. Aici un grup de mari proprietari încearcă întemeiarea unei societăţi de credit agricol, oferind împrumuturi cu 2 la sută în locul celor 10 la sută ceruţi de Evrei. Cea din Ţara-Românească ar fi funcţionat şi ca bancă de comerţ, pentru a înlătura vînzarea cu 50 la sută sau 100 la sută spor a articolelor importate de peste graniţă — sporire datorită nesiguranţei plăţilor. Vechiul pro-

[1] *Corespondenţa lui Ştirbei-Vodă*, pp. 614-5, no. CXC.
[2] *Ibid.*, p. 309 şi urm.

iect din 1847 era să fie realisat acuma de banca din Dessau, de o casă dîn Lipsca făcînd afaceri cu Orientul, şi cu sprijinul bogatului bancher romîn macedonean din Viena, Sinà. Era vorba de o adevărată Bancă Naţională cu 20.000 de acţiuni de cîte 150 de florini de hîrtie. Se proiecta şi o casă la Galaţi [1].

O încercare interesantă e apoi aceia pe care o fac în 1850 Prusienii Nuhlandt şi Oelschläger de a funda o bancă de emisiune la Iaşi şi chiar la Bucureşti [2], Cum era vorba ca ea să fie supusă singurei jurisdicţii a consulatului Prusiei, Guvernul moldovean n'o putu admite [3], O altă încercare se făcu de Ştirbei-Vodă la Viena în 1856 [4].

Se poate zice, de altfel, că aceasta e o epocă în care elementul german iea locul, în comerţ ca şi în industrie, elementelor orientale. Nicolae Suţu scrie la 1849 astfel cu privire la această înfiltrare: „Un mare număr de Germani (Nemţi), cea mai mare parte originari din Statele austriece, au format în Moldova aşezăminte industriale sau case prin oraşe. Înflorirea întreprinderilor lor, scutirea de tot felul de dări, înlesnirea traiului vieţii şi apropierea relaţiilor comerciale cu Austria contribuie a-i atrage în Moldova, unde se dedau comerţului şi meseriilor. Negustorii cei mai avuţi şi mai cotaţi sînt Nemţi, cei mai dibaci lăcătuşi şi ştoleri sînt Nemţi. O vorbă destul de răspîndită adeveresţe spusa noastră: „dă la Neamţ să dreagă trăsura", „să se cheme un Neamţ să puie încuietoarea" ori „să facă o mobilă". Nemţii întrec pe meşterii evrei pentru că fac lucrul mai cu băgare de samă; ei fug de specialităţile mici, pentru care Evreii au o mare aplecare, şi în genere ei nu locuiesc decît prin oraşe, afară numai dacă au moşii în posesie ori dacă dirijează vre-o maşină. În daraverele lor sînt cinstiţi, şi sînt vestiţi în mai multe feluri de industrie [5]."

Războiul Crimeii, cu o ocupaţie austriacă stiict reglementată, cu nevoile de aprovisionare ale trupelor aliate, fu

[1] *Mărturii despre Ştirbei-Vodă*, p. 361 şi urm.
[2] *Corespondenţa lui Ştirbei-Vodă*, p. 37.
[3] *Ibid.*, pp. 64-5, no. XLIX.
[4] *Ibid.*, pp. 242-3, no. XXV.
[5] N. Suţu, trad. Teodor Codrescu, pp. 52-3.

mai curînd o încurajare a noului comerţ. Vasele care vin la Brăila pe vremea războiului se împart aşa: 514 turceşti, 328 austriece, 239 englese, 31 sarde, 9 francese, 442 de alte naţii; la 1847 foametea din Franţa face să vie 52 de vase francese (36 la Galaţi); în 1851 veniau 59 (13 la Galaţi)[1].

Şi un trimes economic special, Thibault-Lefebvre, vorbeşte de contractul Condemine, pentru 14.000 de stejari, şi adauge că Francesul Malleu a reuşit la o asemenea întreprindere în Oltenia[2], doagele fiind coborîte pe Olt. Belgieni vin pe Dunăre, unde un vas frances face curse de la Vidin la Sulina. O Companie anglo-francesă — Englesii fac conserve de carne la Galaţi şi la Calafat — se gîndeşte la canalul Cernavoda-Chiustenge[3]. Din Brăila trece spre Franţa marfă de 302.592 franci, şi şfertul importului muntean — şi piei de Bordeaux — e la 1849 frances. Fabricanţii de postav de la Verviers cumpără lînă în principatul muntean. Se încearcă şi exportul de mătasă la Paris[4]. La Drăgăşani lucrează via un Frances. În timpul hostilităţilor libertatea comerţului muntean fu proclamată, şi armatele aliate se aprovisionau la noi. Lipsind însă hrana ţerii, guvernul făcu încă o statistică a grîului şi-l reţinu[5].

Ocupaţia din 1854-6 însemna pentru Austria suprema sforţare ca să atingă scopul de mult rîvnit: dominaţia la Dunăre, cea economică în ultimul plan. Mari proiecte de natură comercială apar: bănci de credit, canal Cernavoda-Constanţa, etc.[6]. Austria declarase de la început că iea asupră-şi paza Dunării[7].

În toate programele din epoca Unirii — şi în a lui Bibescu[8] — se prevede libertatea relaţiilor de comerţ. Fostul Domn adaugă libertatea de navigaţie pe Dunăre[9].

---

[1] Thibault-Lefevre, în *Istoria Romînilor prin călători*, III, p. 216.
[2] *Ibid.*, p. 213.
[3] *Ibid.*, p. 216.
[4] *Ibid.*, p. 215, nota 4,
[5] *Ibid.*, p. 214.
[6] *Mărturii despre Ştirbei-Vodă*, XXXIV, 53.
[7] *Analele Academiei Romîne* pe 1915.
[8] *Mărturii despre Ştirbei-Vodă*, pp. 265-6, no. XV.
[9] *Règne de Bibesco*, II, p. 476.

Mersul progresiv al comerţului romîn nu-l mai putea opri de acum înnainte nimeni. De la 27.826.062 de lei media importului între 1850 şi 1854, în timpul războiului începător, se ajunse pentru 1854-9, la 53.942.267, iar exportul, de 55.641.007 pentru întâia perioadă, se ridică la 88.907.429 pentrua doua [1]. Doze, în vremea Unirii, află 75.000 de locuitori la Galaţi, care ar putea să aibă 200.000: laudă „vitalitatea şi puterea", „admirabila situaţie", „răpedea desvoltare ca în poveşti a oraşului", pe cale de a fi „o cetate comercială de întâiul ordin, unul din cele mai bogate întrepcsite ale Europei". Familia Simond are un Hôtel de Paris. Scriitorul sfătuieşte pe fabricanţii francesi a-şi căuta în Moldova materia primă [2]. Irlandesul O'Brien se aşează aici. Şi Austriacul Ficquelmont prevede că Galaţii vor concura Odesa. O Companie de Greci din Constantinopol s'ar oferi a trece bara de la Sulina [3].

„Vremea curat politică e închisă", spunea încă din 1859 Domnul Principatelor Unite, şi el anunţa o eră economică, cu principiu liber-schimbist. Dar nici mărfuri nouă, nici un îndemn spre creaţiune, nici un impuls plin de iniţiativă nu vor pleca de la Domn şi de la prietenii şi ajutorii săi, simpli ucenici ai marii şcoli economice francese de supt al doilea Imperin. Toate vechile norme fură păstrate în practică, şi aceasta de teama de a nu ruină cu totul finanţele absolut desorganisate. Scutirea maşinilor la întrare, a fabricatelor la ieşire făcea parte mai mult din furia progresistă care, de la început, se afişase.

Ideia desfiinţării vămii de export era pentru liberali o simplă atitudine de oposiţie: se realisă ideia numai în proporţii foarte mici. Şi, îndată ce Domnul avu puterea necesară, el restabili, în August 1862. taxele desfiinţate [4].

Griji mari şi foarte însemnate în alte domenii atrăgeau toată atenţia şi întrebuinţau toate silinţile.

---

[1] Băicoianu, *o. c.*, p. 99.

[2] *Un Mois en Moldavie*, p. 247.

[3] Cf. *Istoria Romînilor prin călători*, III, p. 248.

[4] Băicoianu, *o. c.*, pp. 104-31. Ni lipsesc lucrări citate de Jikeli, *Handel und Agrikultur in der Walachei*, 1845, Raportul din 1852 asupra comerţului „mai ales în Principatele Unite".

CAPITOLUL VI

Epoca lipsei de inițiative economice

Un punct de cea mai mare importanță fu cîștigat prin tratatele și convențiile care terminară războiul Crimeii. Principatele, ca și Serbia, capătau libertatea de comerț, al cării sens se putea interpreta în felul cel mai larg. Pentru Serbia însă lucrul era spus cu mult mai explicit decît pentru țerile noastre.

In acest moment Austria continuă să domine comerțul românesc. In 1859 negoțul cu Lipsca era de 2.000.000 de taleri și se aducea din Viena marfă de 1.020.000 de florini. Marfa de Brașov se vindea în o sută de prăvălii (Galați, 2, Focșani 8, Bîrlad 6, Vasluiu 4, Huși 6, Neamț 6)[1].

Se puteau căuta drumuri noi? Se făcea în noua Românie politica Franciei, dar nici Romînii, nici Francesii nu erau dispuși a trage consecințe economice din înfrîngerea Rusiei.

Cu toată stabilirea la gurile Dunării, prin tratatul de la Paris, a unei comisiuni europene pentru lucrări technice și supraveghere, se lăsă Rusiei învinse mînă liberă pentru a distruge navigația. Decăderea se accentua așa de mult, încît la 1862 se putea spune că, „taxa tonagiului vaselor la Sulina fiind prea mare, speculanții, pentru a scăpa de cheltuielile enorme, se grămădesc mai cu preferință în porturile Odesei, Simferopolei, etc., etc., părăsind pe acelea ale Ismailului și Galaților“ [2]. In zădar se cerea navigabilitatea Prutului, care ar fi legat prin șosea cu Iașul[3]. Un alt act de revenire

---

[1] Jikeli, *o. c.*, p. 132.
[2] *Uricariul*, XII, p. 340.
[3] *Ibid.*, p. 344.

asupra ideii adăugia şi pe aceia de a se aduce prin Bahluiu Siretiul în legătură cu acel rîu de hotar [1].

Incă de la conferinţa din 1866, care trebuia să ieie o hotărîre cu privire la viitorul Principatelor Unite, Anglia arătă dorinţa de a se atribui Comisiunii Dunărene pentru noi lucrări şi parcursul fluvial între Galaţi şi Brăila. Se considera, pe de altă parte, această comisiune ca trecătoare, în aşteptarea celei riverane. Toată Dunărea ar fi fost supusă aceluiaşi regim [2]. Prelungind pe cinci ani durata Comisiunii, ceilalţi delegaţi nu crezură că pot lua în discuţie propunerea englesă [3].

În societatea însăşi, împărţită prin vehemente uri de partid sau paralisată printr'o rea administraţie, nu se observă mult avînt. Sericicultura, iniţiată supt Ştirbei, se desvoltă doar prin îngrijirea negustorului bogasier Coemgiopol [4].

Noul regim din 1866, supt conducerea unui prinţ plin de iniţiativă, dar a cărui energie tînără se încurcă în conflicte de cabinet şi parlamentare, nu fu mai spornică. Drept singure măsuri la începutul noii Domnii se pot însemna: reducerea taxei de export pentru cereale (1% în 1868 faţă de 3% în 1866) şi pregătirea noului tarif, data aceasta — curioasă concesie! — cu participarea delegaţilor negustorilor străini.

Întemeiarea de fabrici nu e mai deasă de la 1866 înnainte. Cele de zahăr, favoriste prin scutiri de taxe pe douăzeci de ani, sînt un reflex local al activităţii industriale europene. Fabricile de la Sascut şi Chitila nu făcură însă decît să vegeteze, aşteptînd iar privilegii pentru exportul pe preţ scăzut. Fabricile de tutun ale Statului şi chibrituri (şi a lui Goldenthal la Iaşi) nu merită a fi puse în socoteală. Metalurgia lucra numai la reparaţia locomotivelor în atelierele Statului. Fabrica de postav a colonelului Alcaz n'avu durată. Mai mult folos aduseră morile cele mari, începînd cu ale „cruparilor“ din Botoşani.

Doar refacerea în stil occidental a locuinţii trezi o întreagă in-

[1] *Ibid.*, pp. 390-2.
[2] D. A. Sturdza, *Charles I-er* p. 53.
[3] *Ibid.*, p. 135.
[4] Xenopol, *Domnia lui Cuza-Vodă*, pp. 208-9; Furnică, *o. c.*, apendice.

dustrie de consumaţie interioară. Războiul vamal mută apoi pe valea Prahovei o febrică mare de sticlă şi una de hîrtie, adausă la cea de Letea.

Dar în domeniul căilor de comunicaţie nu se putea zăbovi. Capitaliştii străini întrebuinţaseră pe oamenii politici, pe amicii lui Vodă-Cuza pentru a-şi înfăţişa proiectele. Linia Mihăileni-Galaţi fu propusă astfel în numele comerţului Brassey-Glyn-Sapieha, de Petru Mavrogheni şi votată încă din 1862. Vasile Alecsandri scrie altor capitalişti în acelaşi an pentru a aduce înnainte linia Bucureşti-Giurgiu „cu o ramură spre Oltenița", prin o canalisare a Dîmboviţii şi mai sus de Capitală, ceia ce, după socotinţa poetului, ar provoca o societate de navigaţie şi reapariţia pe Dunăre a steagului naţional. Grigore Brîncoveanu, unul din fiii lui Vodă-Bibescu, primit un proiect frances şi mai larg [1]. Se încercă şi o combinaţie cu capitalul engles [2].

La 1863 un alt proiect apare, al lui Salamanca şi Delehante. Adăugindu-şi pe Englesul Bath şi pe influentul om politic romîn Petru Mavrogheni, propunerea reapare la 1868, dar supt numele lui Offenheim, lui Boschowski, lui Giskra şi a Englesilor Drake şi Rate. E vorba de linia Suceava-Iaşi-Roman. Prusienii, crezînd că vor avea sprijinul noului Domn, se presintă şi ei cu un proiect Uieşti-Ratibor, care nu s'a executat [3].

Singură linia Bucureşti-Giurgiu, de mult începută şi terminată la 1868, fu lucrată în afară de suspiciuni. O linie a Oltului până la Rîmnicul-Vîlcii era oferită de o deputaţie din Sibiiu încă în Novembre 1872 [4], precum odată Braşovul oferise a lua, prin Camera sa de comerţ, drumul Prahovei. Ea nu fu adusă la îndeplinire; altele nu erau gata nici în 1874. Numai la 1872 se votează racordarea cu linia basarabeană la Ungheni, iar cea cu liniile austriece în 1875-6. Liniile Titu-Tîrgovişte şi Focşani-Mărăşeşti urmară. Liniile Vîrciorova şi Predeal erau încă'n lucru la 1874. Cînd totuşi se ajunse,

[1] Xenopol, *Cuza-Vodă*, pp. 307-8.
[2] *Ibid.*, pp. 219-20.
[3] *Uricariul*, XXII, p. 9 şi urm.
[4] *Aus dem Leben*, II, p. 289.

prin antreprisa Offenheim, la linia ferată înnaintată de la Suceava până la Roman, un fost ministru austriac declara în plin Parlament vienes că s'au adus astfel Statului austriac „mari servicii prin cîştigarea acestei linii eminamente strategice". Şi, mai departe: „În timpul concesiunii am primit din partea d-lui ministru de Externe asigurarea cum că, în curs de douăzeci de ani, diplomaţia n'a putut obţinea în România resultate mai fericite decît concesia acestei linii[1]". Pentru joncţiunea de la Predeal, Guvernul austro-ungar oferise la 1875-6 să o facă el cu mijloacele sale, şi legea nu trecu fără aprinse discuţii.

Incă de supt vechiul regim metternichian Guvernul din Viena se arătase dispus la o înţelegere comercială cu Principatele. Se discută asupra ei cu Vodă Bibescu, şi cu atît mai mult cu fratele său, Ştirbei, devotat partisan al sprijinirii pe Austrieci. Se va fi încercat acelaşi lucru în Moldova, unde opinia publică pretindea concesii corespunzătoare. Supt Cuza-Vodă chestia nu înnainta, Principatele fiind însă formal recunoscute prin tratatele de comerţ turceşti din 1860 ca teritoriu economic separat.

Noului Domn Carol I-iu i se impuse de Turci în 1866 să renunţe la asemenea veleităţi, dar încă din 1867 el îşi trimetea emisari la Viena în vederea unei convenţii care, putînd trece ca „aranjament local", s'ar strecura pe lîngă clausele firmanului de învestitură.

La 1871, după căderea Franciei napoleoniene şi indiferenţa pentru noi a biruitorului Bismark, urmărind brutal plata acţionarilor germani ai falimentului Strousberg, Viena apărea ca un refugiu. Acolo poruncia, în alt sens decît al rasei sale, Andrássy. El îşi dădea samă cît de mult ţin Romînii la recunoaşterea dreptului lor de suveranitate în acest domeniu şi, urmărind politica de înţelegere cu Principatul, şi pentru a stăvili iredentismul în dauna Monarhiei, el vorbi cu o francheţă aparentă care trezi recunoştinţă. Era vorba şi de a dovedi Sîrbilor, recalcitranţi şi în chestia căilor ferate, că alţii sînt mai înţelegători şi mai docili.

[1] *Uricariul*, XXII, pp. 9-10.

Opunerea vehementă a Turciei în 1873, a noii Turcii „reformate", care tindea a ne îngloba o simplă provincie a Imperiului unitar, nu fu băgată în samă. România răspunse întovărăşind decretarea noului tarif din 1874 cu o adevărată declaraţie de independenţă economică.

Rusia şi Prusia îi recunoşteau şi ele acest drept. De şi Turcii vorbiau de un firman prohibitiv, chemarea unei conferinţi europene, pe care Puterile o refusară formal, convenţia fu încheiată şi, nu fără împotrivirea opoziţiei româneşti, votată în 1876.

Un succes politic era plătit, bine înţeles, cu cele mai grele concesii economice [1].

Ca o consecinţă, porturile-france e la Brăila, Galaţi şi Ismail fură desfiinţate de la 1-iu Ianuar 1876 înnainte. Se plătia scump recunoaşterea dreptului de autonomie măcar în acest domeniu. După Austro-Ungaria erau să vie acum Rusia, Franţa, care reprezintaseră, faţă de discuţia diplomaţiei româneşti cu Turcia, acelaşi punct de vedere.

De altfel un angajament formal, ca urmare a unui adevărat „tratat de alianţă" cu Serbia, prevedea o învoială „pentru a regula", încă din 1868, „a uşura şi a încuraja relaţiile de comerţ între locuitorii celor două ţeri" [2].

Balanţa comercială, necontenit cu prisos la export, se presintă de la 1859 până la convenţia cu Austro-Ungaria foarte schimbătoare, prisosul coborîndu-se une ori supt 40.000.000 ca să se ridice în 1868 la peste 107.000.000. De la ceva mai mult ca 60.000.000 în 1860 importul ajungea la 122.794.114 în 1874, iar exportul, începînd cu 116.000.000 în 1860, se suia la aproape dublul în 1868 pentru a se coborî cu 50.000.000 la 1875, după capriciul anilor buni sau răi pentru agricultură [3]. Grîul se exporta în valoare aproape de 50.400.000 în medie,

---

[1] V. actele anexate la lucrarea adesea citată a d-lui Băicoianu, Discursurile d-lui V. Boerescu şi cartea mea *Politica externă a regelui Carol I*, precum şi *Correspondance politique roumaine sous ie roi Charles I-er* (1866-1880), Paris 1923.

[2] *Aus dem Leben*, I, p. 241; Sturdza, *Charles I-er*, p. 409.

[3] Băicoianu, *o. c.*, p. 151.

porumbul represinta ceva mai mult ca 30.000.000, alte cereale vre-o 15.000.000.

Din animale, vitele cornute şi porcii dau fiecare cam cîte 4.000.000, oile şi caprele foarte puţin, dar exportul lînii întrece 6.000.000 pentru acelaşi termen de cinci ani [1]. Suprafaţa cultivată a României se ridica încă din 1870 la jumătate din întregul teritoriu. Războiul vamal cu Austro-Ungaria nu atinse exportul cerealelor, pe cînd al vitelor, care era la 1879-85 cam 6 la sută, scădea la 4% după conflict (de la 22.000.000 de lei la 9.000.000) [2].

Înnainte ca şi după războiul vamal eram de fapt un domeniu comercial austriac în marea mişcare a comerţului mondial. Pe cînd Turcia se menţinea la import între 1861 şi 1875 la 10-11.000.000 şi Rusia la 3-4.000.000 de lei, Austro-Ungaria se ridicase de la aproape 34.000.000 la aproape 40.000.000. Dintre Puterile maritime, Anglia (de la 11.600.000 aproape la peste 23.000.000) şi Franţa (de la aproape 9.000.000 la peste 4.000.000) arată o însemnată creştere, dar în limitele lor mai mici.

Abia se arată Italia şi alte ţeri [1]. De la 1871 însă Germania se ridică tot mai mult fără a trimete însă une ori atîtea mărfuri cît Rusia.

La export cele aproape 60.000.000 cerute de Monarhie înfăţişează aproape întreit cît în 1861, Franţa oscilează între c. 14.500.000 şi c. 18.000.000, Italia cade de la aproape 6.000.000 la jumătatea acestei sume, Anglia îndoieşte cumpărările ei (de la c. 10.000.000 la aproape 18.000.000), pe cînd Turcia se înscrie cu o scădere la jumătate din cele peste 56.000,000 din 1861 [2].

Efectele convenţiei se văzură, de altfel, îndată în alte domenii: de la 1875 la 1885 Austria îşi crescu vînzarea la noi de la 40 la 130 de milioane, concurată, nu de Franţa, care rămînea la 15-24.000.000, ci tot de Anglia, care sări de la 25 la 56.000.000, mai ales pentru stofe de bumbac. Din partea

---

[1] Băicoianu, *o. c.*, p. 160.
[2] *Gesch. des rum. Volkes*, II, pp. 398-9.
[3] Băicoianu, *Zollpolitik*, p. 163.
[4] *Ibid.*, p. 166.

ei, Germania întrecu pe toţi concurenţii ei: de la cele 5.000.000 din 1875 ea ajunse şi la peste 40 de milioane[1]. Dar partea Angliei la exportul României era de 38%, pe cînd a Austro-Ungariei creşte doar cu 16%; a Germaniei e de 20%[2]. Numai după războiul vamal exportul de cereale romîn trecu spre Germania, Belgia, Olanda, Anglia, da rvînzarea germană la noi crescu de-odată pănă la valoarea de 90 de milioane pe an[3]. La 1878 se opri importul de vite, dar la 1882 i se dădea iar drumul[4].

Chiar suma însemnată a importului austro-ungar din România nu înseamnă decît încă o dependenţă mai mult. Marea ţară vecină înlocuieşte pe a noastră în funcţiunea de a industrialisa produsele româneşti, făcînd din grîu făină, din pieile brute încălţăminte, din lînă postav şi revînzîndu-ni-le cu un spor important peste renta maşinilor şi valoarea salariilor. Era un fel de înceată anexiune economică exploatatoare unor ţinuturi incapabile de a avea o economie naţională mai complectă, — pentru care însă nu lipsia niciuna din condiţiile necesare.

Interesul purtat de Anglia comerţului românesc se vede şi după faptul că, dintre vasele sosite la Dunărea-de-jos în 1879, 300 erau englese, 85 austriece, 42 francese, 25 ruseşti, 8 italiene, abia 2 germane[5].

S'a vorbit nu odată de Dunărea românească. Un Kogălniceanu a apărat-o cu talent şi energie contra pretenţiilor austriece. Convenţia de la Londra am reuşit s'o anulăm în practică. Dar deschiderea Porţilor-de-fier fu încredinţată inginerilor unguri, cari făcură o operă mediocră pentru a sprijini pe dînsa cele mai mari pretenţii şi a exercita în numele ei un control de usurpaţie în propriile noastre ape. În comi-

---

[1] D. A. Sturdza, *Charles I-er*, p, 900.

[2] Băicoianu, *Istoria politicei noastre vamale şi comerciale de la Regulamentul Organic şi pănă în present*, I[1], p. 198.

[3] *Ibid.*, p. 188.

[4] *Gesch. des rumänischen Volkes*, II, pp. 433-5 (mai ales după Robin-Biron, în „Convorbirile literare", 1902-3).

[5] Jikeli, *o. c.*, pp. 136-7; cf. şi pp. 144-150.

sia europeană, lucrînd, după marea operă a unui Hartley, creatorul canalului Sulinei, încet şi fără avînt, am fost numai o gazdă politicoasă până la smerenie. Munca spornică a inginerilor romîni în toate porturile dunărene, muncă în stare a da resultate aşa de frumoase ca la Galaţi şi Brăila, unde cheiurile datează din 1873, în crearea portului Giurgiu, nu fu întrebuinţată pentru o afirmaţie politică mai energică. Vechiul cabotagiu grecesc fu îngăduit şi mai departe, grînele noastre fiind transmise pe şlepuri străine. Trebui neapărata nevoie a transporturilor de sare în Serbia pentru ca patriotismul unui Grigore Manu să creeze navigaţia fluvială romînă, care în curînd făcu să apară steagul nostru comercial pe Marea Neagră până la Constantinopol, la Pireu, în Egipt şi Asia Mică. Şi încă strălucitul succes care încununa această tentativă nu îndemnă la o întreagă nouă politică de desfacere în legătură cu aceste mijloace de transport, mărginite mai mult la circulaţia de pasageri străini în condiţii de confort care înlăturau orice putinţă de cîştig pentru Stat măcar.

Anexarea Dobrogii deschisese noi orizonturi. Vechea ideie a portului de mare la Jibrieni în Basarabia se arătase nerealisabilă;[1] în cîţiva ani satul turcesc Chiustenge deveni portul maritim european Constanţa. Odesa era concurată din nou de Romîni. Nu lipsia decît o legătură mai strînsă cu Bucureştii, linii de comunicaţie în lungul provinciei către Galaţi şi Brăila pentru ca marea operă să fie îndeplinită.

Prin încă un capitol al producţiei noastre — după aceia ale cerealelor — era să fim legaţi în curînd de economia politică mondială. Preţurile de păcură începeau să dea oarecare prisos pentru export încă la începutul Domniei lui Carol I-iu. Înnainte de 1875 chiar acest export întrecea 2.000.000 de lei pe an[2]. La Marsilia se făcea parafină din petrol românesc[3].

---

[1] Carol I-iu se gîndise la un port Carol I-iu, pe la Vilcov; *Aus dem Leben*, la data de 20 Iunie 1867; Sturdza, *Charles I-er*, p. 383. Domnul vorbi cu Hartley şi în 1875 în această privinţă (*ibid.*, la 7/19 April 1875).

[2] Băicoianu, *o. c.*, p. 160.

[3] *Correspondance diplomatique roumaine sous le roi Charles-Ier*, p. 227, no. 502.

Crisa petrolului american îndemnă exploatarea mai intensivă a preţurilor noastre, care dădeau, încă înnainte de 1880, de marea mişcare pornită de un Alimăneşteanu şi Mrazek, suma de 2.300.000 de lei la export: societăţile străine începură a lucra numai după 1895, şi anul 1901 putu să însemne un export de 76 000.000 de chilograme dintr'o producţie mai mult ca întreită. O politică a petrolului însă, ţinînd samă şi de interesul ţerii de a participa larg la exploatarea bogăţiilor ei şi de necesităţile economiei mondiale, nu s'a fixat nici până acum [1].

Toate acestea nu împiedecau însă acţiunea firească de hegemonie a asociaţiei de interese materiale care era Monarhia vecină. Acestei supremaţii economice trebuiau să i se opună doi factori, în afară de creşterea comerţului engles în aceste părţi, direct sau şi prin mijlocirea belgiană.

Germania unificată tindea tot mai mult să-şi întindă imperialismul în domeniul producţiei şi circulaţiei mărfurilor. Ştiinţa teoretică fu pusă în serviciul unei industrii care unia disciplina cea mai perfectă cu informaţia cea mai sigură şi cu cea mai îndrăzneaţă iniţiativă. Ea urmări piaţa Orientului pe toate căile, şi una din ele era a Romăniei cîrmuită de un Hohenzollern, ţară care însemna şi un teren important de desfacere. Cu toată alianţa intimă cu Austro-Ungaria, semnele unei lupte îndîrjite contra acesteia apar imediat.

Totuşi de la puteri şi concepţii ca ale Imperiului german se putea aştepta mai mult, în interesul său. Monarhia habsburgică făcu cele mai mari sforţări ca să-şi păstreze hegemonia dunăreană pe care Comisia de la guri n'a îngustat-o de fapt. Ca şi la 1830-40 navigaţia pe partea inferioară a marelui fluviu îi aparţinea. Patru legături de cale ferată şi numeroase şosele îi ajutau circulaţia comercială. Din partea lor, Germanii se mulţămiau a întrebuinţa pentru o parte din comerţul lor oriental calea Constanţei, noului port romîn la Marea-Neagră, dar navigaţia bavaresă nu cuteză să apară măcar pe apele Dunării, şi într-u nimic viaţa economică ro-

---

[1] V. *Gesch. des. rum. Volkes*, II, pp. 418-9.

mănească nu se resimți ca spor al vitalității ei prin ivirea nou-u exploatator, trimițînd în schimb pentru grîul românesc fabricate a căror materie primă era aiurea.

O școală de economie națională se formase, apoi, și în România. Dacă vechiul Nicolae Suțu sau Petru Mavrogheni, aproape contemporanul său, se gîndiseră numai la folosul ce am putea trage dintr'un comerț pe care nu-l puteam dirigui, dacă Marțian însuși, de o visiune așa de clară în alte domenii, nu apasă în de ajuns asupra posibilității noastre de a ni prelucra materia primă, P. S. Aurelian făcu din predicarea acestei doctrine scopul de căpetenie al vieții sale. Autorul studiului adîncit asupra valorii economice a României, creatorul revistei „Economia Națională" ceru cu stăruință desfacerea dintr'o robie care de mult nu se mai compensa cu nimic. El merse pănă la ideia războiului vamal și prezise că el nu ni va aduce decît folos. Școala lui Aurelian, continuată prin Emil Costinescu, avea însă un defect, și unul mare. Ea credea că industria se poate improvisa, că o țară este datoare s'o aibă integrală și, al treilea, că e de ajuns ca Statul, prin scutiri și tarife, s'o sprijine. Procedînd prin logica gîndirilor abstracte și străine de cerințile invincibile ale realităților date, care se leagă organic una de alta, ea alerga la un cîștig individual fără să cugete la nevoile adevărate ale unei țeri întregi. Materia noastră aștepta prelucrarea în zeci de domenii, atunci cînd noua industrie improvisată și subvenționată făcea cuie într'o țară lipsită încă de fier și substituia bunei hîrtii străine o rea fabricație indigenă ori inaugura o greșită politică a zahărului, îndulcind pe vecini cu ieftinătatea produsului nostru.

Cererile de înoiri apar foarte rar din partea opiniei publice sau a grupelor de interesați. Astfel, la 1891, „comîtetul ieșan pentru apărarea intereselor economice și culturale ale Moldovei și în special ale Iașului" cere navigabilitatea Prutului, „conform actutui internațional din 1862, care a rămas literă moartă și care, executat, ar face din diferitele șchele ale acestui rîu niște adevărate porturi comerciale, menite, în scurt timp, a ajunge la prosperitatea porturilor muntenești de pe malul Dunării, devenite azi orașe mari", — ceia ce e puțin cam exa-

gerat—; navigabilitatea Siretiului, canalisarea Jijiei şi Bahluiului, căi ferate în lăţime, pe rîuri, şi legături mai strînse cu Ardealul, puind Pesta în raport cu Galaţii, Reghinul săsesc cu Bacăul, Bistriţa ardeleană cu linia principală a Moldovei, apoi: construirea liniei Bîrlad-Galaţi şi a liniei Bîrlad-Fălciiu, înlăturarea pentru Iaşi a curbei de la Cucuteni, legarea Noii-Suliţi cu liniile Moldovei, în sfîrşit: înfiinţarea unei Şcoli Politehnice la Iaşi, a unui „antreposit de vinuri“ la Iaşi şi a altuia la Focşani, crearea de tîrguri de vite, în vederea exportului în Italia, Turcia şi Grecia [1].

Nu e intenţia mea a mă întinde asupra tratatelor de comerţ încheiate după expirarea convenţiei cu Austria. De la 1905 înnainte o tradiţie originală a început a se formă şi la noi, fără ca ea să fi căpătat însă acel caracter definitiv, respectat de toate partidele, care ar fi necesar.

În ajunul războiului, un cunoscător făcea aceste constatări: 50% din traficul Dunării inferioare e în mînile Romînilor, carl dispun de 3.500 chilometri de căi ferate. Pe Marea-Neagră vine 60% din import şi pe ea trece 95% din export [2].

Socoteli făcute în acel moment arată că România represinta 0.6% din comerţul internaţional, printr'un export de 642.103.783 fr. faţă de un import de 637.905.560. Importul, fecund, consista mai mult în maşini (65.000.000) şi metale, în ţesături (104.741.053), în hîrtie (7.000.000) şi uleiuri vegetale (6.000.000). Exportul cerealelor întrece cu mult al vitelor (3.190.000) abia în 1912.

Din cereale, Belgia primia 144.800.000, Austria 63.500.00 Anglia 29.200.000, Franţa 25.200.000, Germania 19.700.000. Petrolul mergea în Germania pentru 12.900.000, în Anglia pentru 12.300.000, în Franţa pentru 16.900.000, în Egipt pentru

---

[1] *Uricariul*, XVII, p. V şi urm.

[2] C. I. Băicoianu, *Insemnătatea geografică şi economică a României în actuala conflagraţie europeană*, Bucureşti 1914. Cf. B. G. Assan, *Alimentarea Germaniei cu cereale*, Bucureşti 1914. Pentru producţia agricolă în 1919 (cu 25,8% inferioară celei din 1914) şi pentru cifrele de export şi import în 1920 v. *Bulletin statistique de la Roumanie*, 1920, Bucureşti 1920.

7.000.000 şi în Austria pentru 4.700.000. Din lemn se lua de Austria 7.300.000, de Egipt 4.400.000, de Olanda 4.700.000, de Bulgaria 2.300.000, de Turcia 2.200.000, de Germania doar 200.000. Produsele animale alimentare aveau această desfacere: 6.300.000 Germania, 6.100.000 Austria. Era şi un export de legume, care dădea Belgiei 7.200.000, Franciei 6.000.000, Austriei aproape atîta, Germaniei un milion şi jumătate.

Germania dădea în 1912 de 23.599.024 (Austria de 13.231.395) postavuri, de 17.400.000 (Austria însă de 20.900.000) pînzeturi, de 6.700.000 confecţiuni, de 86.100.000 metale şi fabricate metalice (Austria 26 600.000), medicamente şi produse chimice de 8.300.000, mătăsării de 6.500.000.

Anglia dădea la import 84 milioane postav, 33.3 milioane pînzeturi, 4.5 milioane confecţiuni, 25.7 milioane metale şi fabricate metalice, 1.4 milioane produse chimice.

Franţa 2.2 milioane postav, 2.1 milioane pînzeturi, 3.8 milioane confecţiuni, 2.7 milioane metale, 1.3 milioane produse chimice, 5.1 milioane mătăsuri [1].

Întreg acest edificiu de lungă răbdare fu dărîmat prin nimicitoarea lovitură a ocupaţiei germane, în cursul căreia România fu „pusă în valoare" pentru a salva Puterile Centrale ajunse la aman. Calcule cu oarecare garanţie fixează exportul zilnic la 200.000 chilograme de lînă (în 1917), 201.153 tone de lemn (5.000 de chilograme lemn de nuc pentru patul puştilor), 27.000 tone de fructe şi conserve, cantităţi enorme de peşte, 93.945 de tone de sare, 14.679 tone de piei, ba chiar, desorganisare a industriei, 57.475 de fier [2].

Ceia ce se pregătia prin tratatul de pace era şi mai grozav. Timp de şapte ani tot exportul nostru de cereale, — de furaj, de materii oleaginoase, de plante textile pe doi ani *numai* — trebuia să meargă către Germania, şi aceasta, ca pe vremea Turcilor, cu preţul fixat de cumpărătorii înşii. Terenurile petrolifere ale Statului erau cedate unei societăţi germane, liberă

---

[1] I. N. Angelescu, *Le commerce extérieur et l'industrie nationale de la Roumanie*, Bucureşti 1916.

[2] Kiriţescu *Istoria războiului pentru întregirea României*, II, p. 37. In *Buletinul statistic al României* pe 1924, no. 2, p. 38, se dă cifra de 20.115 vagoane de lemn exportate în 23 de luni.

să construiască linii ferate şi conducte şi să-şi aibă instalaţiile ei de telegraf şi de telefon.

„Datoria cea mai însemnată a administraţiei militare, în România", spuneau instrucţiile de la 21 August 1917, stă în a exploata ţara în chipul cel mai desăvîrşit cu putinţă, pentru folosul ţerilor de origine" [1], Şi executanţii înţelegeau *ad literam* că au chemarea de a nu lăsa aici, în ţara „trădătoare" şi „pedepsită", decît „pămîntul gol". „Marea comisiune a prăzii de războiu" (*Grosse Kriegsbeute-Kommission*) se răpezise de la început la materialul fabricelor şi usinelor din teritoriul ocupat, pentru a face ca de atunci înnainte învinşii să se aprovisioneze numai cu fabricatele germane. Şi, pentru Moldova, care rămînea de cucerit, se luau de 'nnainte, în Septembre 1917, măsurile de împărţire a „exploatării" între Germani şi Austrieci. „Wirtschaftsstabul" a lăsat mult timp urme care nu se puteau şterge într'o ţară pe care, prin distrugerea puţurilor de petrol, aliaţii ei înşişi o despoiaseră, fără despăgubiri, de unul din cele mai însemnate mijloace de producţie.

Ca să se vadă cît de mare a fost cîştigul avut de exploatatorii militari vom însemna că numai că din producţia de lînă s'au luat întăia oară pe lîngă cele 2.200.000 de chilograme şi alte 1.600.000 pe urmă; din cînepă şi in, producătorii aveau dreptul să-şi păstreze numai cîte cinci chilograme de familie, pentru sămînţă; se cumpăra pănă şi „părul uman, mai ales al femeilor cu preţul de 12-15 lei chilogramul" [2]. Încă din1916 se luau 299.218 cai, 383.375 vite, 1.372,615 oi, 88.130 capre, 446,363 porci [3]. dintr'un număr total de 710.000 cai, 1.965.000 vite, 56.000.000 oi, 1 milion porci. În 1918 numărul cailor luaţi se stabilia la 600.000, peste 1.400 000 de vite, 4.400.000 de oi, 2.000.000 de m ei şi porcii mai toţi. Carnea conservată se luase în sumă de 1.342 de tone. Pachetele de cinci chilo grame ale soldaţilor, trimese familiilor lor, dădeau pănă în August 1917 1.002 vagoane pentru Germania. Din Ianuar în August al acestui an se luau 18.000.000 de chilograme de alimente pe această cale.

[1] V, G. D. Creangă, *Les finances roumaines sous le régime de l'occupation et de la paix allemende, I, l'émission de papier monnaie*, Paris 1919.

[2] Statistica d-lui Georgian, p. 113.

[3] *Ibid.*, p. 90.

O socoteală făcută pentru'o lucrare rămasă inedită dă, în tone de 100 chilograme, pe base oficiale, aceste cifre de export, afară de pachetele soldaţilor, în străinătate pentru epoca de la 1-iu Decembre 1916 la 31 Octombre 1918: cereale, grîu 1.273.182 (483.002 Germania, 643.957 Austro-Ungaria, 140.273 Turcia, 5.950 Bulgaria), porumb 495.370 (circa 224.613, 242,089, 22.921, 5.747), alte legume şi leguminoase 946.313 (cîte 43.716, 45.770, 553, 4.574), alte alimente şi furaje 262.592 (cîte 195.540, 62.879, 3.702.471), oleaginoase 36.148 (cîte 24.239, 11.843, 60, 6), piei 14.679, lemne 201.153, sare 93.945, maşine ş. a. 57.475, substanţe chimice 2.059, materii extile 10.028, alcool şi tabac 8.687, diverse materii prime 34.408, produse de petroliu 1.140.809 (cîte 889.944, 231.176, 13.825, 5,864 celor de mai sus), păsări 28.870 (18.881 pentru Germania), vite 86.292 (55.463 pentru Austro-Ungaria), oi şi capre 97.563 (9.579 pentru Austro-Ungaria), porci 106.531 (72.535 Austro-Ungaria, 29.323 Germania).

Resultatele acestui gigantic jaf nu puteau lipsi, şi, ele au fost desastroase.

Odată, se exportau cereale în Belgia (şi pentru Germania şi Elveţia) 1.074.335 de tone, în Austro-Ungaria 516.020, în Italia 341.136, în Olanda 217.170, în Franţa 162.055, în Anglia 148.895, în Germania direct 128.020. În 1916 se exporta grîu de 242.820.200 (import 10.880) săcară de 20.262.000, porumb de 230.408.800 (import 1.846.500), făina de grîu de 73.255.200. Petrolul rafinat se exporta trimestrial pentru 53.164.000. O socoteală germană pentru 1915 dă un export de 24 de milioane mărci cereale, 19 milioane lemn, 6-7 milioane ouă, 2.2 milioane vite, 3-9 milioane oleaginoase, 2.5 milioane lînă, 0.9 milioane tutun, 0.8 milioane sare, 0.6 peşte. Petroliul, scăzut de la 1.885.000 tone în 1913, era încă exportat la 1915 în cantitate de 1.673.105 (capital de 475 milioane fr.: *Steaua Romînă*, *Romîno-Americana*, *Astra Romînă* şi *Concordia* laolaltă; producţie anuală de 53.746.000)[1].

[1] Cf. N. Xenopol, *La richesse de la Roumanie*, Bucureşti 1916; *Rumäniens Landes- und wirtschaftsstatistische sowie topographische Übersichten* von der Direktion des *K. K.* österr. Handelsmuseums, 2-a ed., Viena 1917.

După o oarecare refacere, în primul trimestru din 1920 se exportau numai 228.900 kgr. grîu, dar se importa de 762.600; se mai importa săcară de 20.200, porumb de 4.587.500, orz de 19.500, ovăs de 1.300, făină de 114.300 (export 6.600).

Refacerea nu zăbovise prea mult. În 1918-9 se lucrau pentru Vechiul Regat 4.660.087 ha., 33.79% din toată suprafaţa; 157.874 vii şi livezi, mica proprietate 3.989.500, — cu 23.63% mai puţin ca înnainte şi anume: 1.199.758 pentru grîu, 88.752 pentru săcară, 237.658 pentru orz, 237.655 pentru ovăs, 1.967.412 pentru porumb, 69.399 pentru meiu, 99.267 pentru oleaginoase şi textile, 79.000 pentru rapiţă, 47.492 pentru leguminoase şi tubercule, 27.780 pentru fasole, 13.179 pentru cartofi, cam atât pentru plante industriale, 481.148 pentru livezi artificiale cu grădini, 14.756 pentru tutun, etc. Basarabia dădea orz pe 524.913 ha., porumb pe 699.149 (813.397.519 kgr.), grîu pe 462.352.732.

E explicabil totuşi că, adăugindu-se o revoluţie agrară de expropriere căreia nu i-a urmat însă un regim de refacere în zodia micii proprietăţi, şi recolte rele, cei d'intăiu ani după războiu au fost desastroşi. Şi în 1923, dacă se lucrau 11.180.800 de hectare, 1.149.288 rămîneau pîrloagă[1]. Măsura de a îngreuia prin taxe fiscale, menite a ajuta finanţele Statului, exportul grînelor a făcut ca orzul să ajungă aproape, ca suprafaţă sămănată, grîul (2.022.710, 2.488.356, 2.496.640, 2.690.341 în 1920-4 grîu faţă de 1.400.173, 1.569.373, 1.727.454 şi 1.878.392 orz), a porumbului mai cît a amînduror păioasele împreună[2].

Basarabia a adaus, de altfel, această favorisare a orzului faţă de grîu. Ovăsul şi el a fost mult mai larg cultivat ca înnainte. Dar vinul basarabean, care era căutat în toată Rusia apuseană, îşi căuta zădarnic un debuşeu. Această provincie a adus 10.154.170 de pomi roditori, fără a se fi desvoltat până acum o mare industrie de conserve, nici să se fi deschis o linie asigurată de export.

Cheresteaua, în cantitate de 250.000 de vagoane pe an[3], se cere şi ea trimeasă peste graniţă[4].

---

[1] *Buletinul statistic al României*, 1924, no. 2, p. 12.

[2] *Ibid.*, p. 13.

[3] *Ibid.*, p. 37.

[4] In 1922 rămăseseră 46.180 de vagoane încă nevîndute; *ibid.*, p. 38.

Producţia animalelor de tot felul a fost aşa de mare, încît, de şi preţul pe piaţa internă n'a scăzut, s'a creat o problemă gravă a desfacerii lor, — şi în lipsa mijloacelor de transport. Pescăriile n'au exportat nimic, înseşi nevoile ţerii neputînd îi acoperite, măcar pe şfert. Petrolul nu şi-a revenit din formidabila distrucţie din 1916.

Industriile sînt însă în creştere: dacă nu ajunge a zahărului, a ţesăturilor (156 de instalaţii, 70 de fabrici de postav)[1], morile îşi păstrează însemnătatea.

De la miseria de 104.384.000 de lei, dar în lei buni, la 1919, exportul s'a ridicat la 18.615.242.000 în 1923[2] (6.4 chilograme cereale, 1.7 chilograme fasole, 2.6 petrol, 2.6 lemne).

Noua noastră politică economică nici n'a început. Ea n'a recunoscut măcar terenul şi nu şi-a dat samă de întregirea mijloacelor ce-i stau la dispoziţie, de putinţa de participare a cetăţeanului de altă origine şi de valoarea propriei noastre rase, ca element muncitor şi diriguitor.

De fapt, România veche, sărăcită, se găseşte alipită neorganic la fragmente desfăcute din trei organisme străine, care păstrează tot ce nu li mai trebuie şi n'au căpătat nimic din ce li este absolut necesar. Ele se încurcă între ele în loc să se ajute şi se exploatează duşmăneşte în loc de a colabora.

Statul n'a făcut decît să încerce asupra acestui material încă inform experienţe teoretice care au dat cele mai rele resultate. Singurul lucru positiv care s'a realisat până acuma este amestecul silnic în orice activitate economică, şi în cele financiare anexe, a elementelor de politicianism, cărora el li este tot mai mult aservit.

O întreagă tradiţie, plină de evoluţii normale şi de sforţări răsplătite, arată că se poate şi altceva. În ce priveşte, în deosebi, comerţul, el trebuie curăţit de elementele parasitare pentru ca pe urmă să fie eliberat de restricţii stîngace şi de impuneri lipsite de dibăcie. Ceia ce e sănătos trebuie ocrotit, ceia ce e amorţit trezit la o nouă viaţă, ceia ce se pregăteşte

[1] *Ibid.*, p. 73.
[2] *Ibid.*, p. 79.

de la sine ajutat să ajungă la suprafaţă, ceia ce e necinstit, aventuros, compromiţător, distrus cu orice preţ.

Odată breslele-i conduceau. Era în elé şi mult rău, dar pe lîngă el atîta bine! O nouă represintare a comerţului e de cea mai mare nevoie. Camerele de comerţ trebuie să fie *Camere* şi să influenţeze decisiv asupra negoţului, trezind pe cel bun, oprind pe cel rău, supraveghind pe toţi şi primind toată răspunderea pentru activitatea lor de fiecare clipă. Parte esenţială a unui adevărat Parlament organic, ele ar deveni sistemul nervos al unui vast corp activ. În loc ca politica să le domine, din ele să se desfacă o influenţă binefăcătoare asupra politicei.

E unul din acele lucruri care nu pot fi lăsate pe mîne.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

CÎTEVA DOCUMENTE

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Departamentul Vistiorii.
No. 25.
1837, Ghenar 6,

Cinstitii Vistierii a Prinţipatului Moldavii.

Cursul monedelor fiind mărginit în toată întinderea acestui prinţipat după alăturata tarifă, afară numai de oareşcare osebire cu încărcare de taxe la portul Brăilii, pentru mulţămirea cumpărătorilor dintr'acest port şi a însuşi cetăţenilor de acolo, speculanţii nu au putut găsi alt mijloc ca să ridice aurul de aici decît năvălind numai cu o mulţime de parale mărunte, şi dînd la schimbarea lor pă galbeni un benefiţ însemnător pînă la 10 şi 15 la %, neputînd însă a face tot aceiaşi lucrare şi în prinţipatul Moldavii, fiindcă cursul monedelor de aur era acolo mai înălţat de cît în Valahia.

Intru adevăr au şi nemerit aceşti speculanţi sfărşitul cugetărilor, căci după toate izgonirile ce le s'au făcut prin [opririle] dă intrare, iarăşi au găsit mijloace să aducă în ţară o mulţime dă parale mărunte, încît în puţină vreme s'au ivit simţitoare lipsirea monedelor de aur.

Ca să înceteze dar şi această vătămătoare lucrare ce amerinţa prinţipatul dă o pagubă cu desăvîrşire simţitoare, pentru că după pornirea acelor speculanţi era foarte dă crezut ca în puţini ani altă monedă să nu să mai vază decît numai parale mărunte, s'au chibzuit uijloace dă îndreptare, s'au legiuit prin întărirea Mării Sale lui Vodă cuprinderea alăturatului în copie jurnal, s'au publicat în vreme cuviincioasă şi, de la 1 ale următorului Ghenar, s'a înfiinţat curs a mergerii leului şaizeci bucăţi parale mărunte. Curs adesea împrotivă întrînsecei greutăţi a galbenului împărătesc, cu puţin mai mult decît a locului tipărirei paralelor, ca printr'aceasta să nu să mai tot adune dă acolo pentru schimbare pă galbeni.

De-odată însă cu această îndreptare a paralelor în Valahia îndreptîndu-să şi cursul monedelor în Moldavia, şi asupra paralelor să vede neprevăzîndu-să niciunele dintr'acestea, tot aceşti speculanţi au năvălit a strînge paralele dă aici şi a le trece acolo, spre a le schimba pă galbeni acum scăzuţi. După care şi să pricinuiesc de-odată două rele. Unul că ceia ce amerinţa pînă acum pă prinţipatul Valahii începe a amerinţa pă cel dă acolo, şi altul că, ascunzîndu-să aici paralele pentru

acest sfîrşit, împiedică daraverile mărun,e şi cearcă obştea greutate la schimbarea monedelor pentru asemenea trebuinţi.

Acest departament, potrivit cu artic[olu]l — din Regulamentul Organic, cunoscîndu-să dator a supune la cunoştinţa acei cinstite Vistierii lucrarea de aici, o roagă plecat să binevoiască a să pătrunde dă fiinţa adevărului şi a lucra cele de cuviinţă spre a să păzi şi întru acestea armonia cerută între amîndouă învecinatele prinţipaturi, după care şi va cinsti pă acest departament cu un răspuns hotărîtor dă punere la cale ce i să va face.

(Arhivele Statului, Administrative, Dosar 8122, pp. 102 şi 119.)

Vistioria.
No. 1.536.
1837, Iulie 16.

Dumnealui dohtorului Ipitis dela ocrugul Ibrăilei.

Fiindcă Vistieria voeşte a şti în adevăr cît aur cuprinde în sine un icosar de cei noi, de au şi cerut să facă cercarea aici himiceşte, poftind pă d. dohtorul Constandin Estiotis, şi au propus dumisale, dar nu s'au putut săvîrşi nimic, căci au răspuns cum că nu să înlesneşte întru acea operaţie din pricină că nu are trebuincioasele instrumenturi himice şi că cere cinstitii Vistierii să poată îndeplini de către dumn[eata], carele ai acele instrumenturi. De aceia ieşti pohtit ca să osteneşti a face un asemenea analisis la doi icosari ce să trimit dumneatali închişi în această hîrtiuţă, cari, după ce să vor topi şi să vor osebi materiile de care sînt compuşi, apoi iarăşi în osebite hîrtiuţe să să puie aurul lămurit din cîte acei doi icosari, şi să să trimiţă cît mai în grabă prin otcîrmuirea judeţului, căruia s'au scris osebită poruncă într'adins pentru pricina aceasta. Să să scrie şi ocîrmuirii cu asemenea coprindere şi că îndată ce va lua răspuns de la dumnealui, să-l trimiţă aici cu cea întăi expediţie.

(Arhivele Statului, Administrative, No. 8.122, 1835, Dec. 31, p. 149.)

Raport.

Este ştiut Inălţimii Voastre că, toţi neguţătorii sălăşluitori în oraşul Brăilei cer a fi slobodă trecerea monedelor cu o taxă mai mare decît cea hotărîtă de Visterie, precum s'au urmat mai înainte şi precum urmează şi acum în Galaţi, mărginindu-se aceasta numai în daraverurile portului şi a oraşului, iar nu şi pentru cele către Visterie dări şi lucrări dela aceasta, asemenea şi că împotriva aceştii cereri s'au lovit în puţin număr din acei sălăşluitori, cari stăruiau a rămînea cursul monedelor precum este hotărît de la Visterie.

Următor fiind poruncii Inălţimii Voastre, la ducerea mea în Brăila am cercetat această pricină cu de-amăruntul şi am dovedit că cererea celor întăiu este întemeiată pe începutul de lucrări comerţiale, pentru că, oraşul Brăilei fiind port şi oraş de comerţ, fireşte priimeşte de afară mai multă monedă decît scoate dinăuntru. Şi cei ce se apropie de acest port cu asemenea daraveruri, văzîndu-şi aci monedele scăzute pe lîngă cursul cu care pot să le treacă la Galaţi, părăsesc Brăila şi trec la Galaţi, iar cererea celor de al doilea se mărgineşte numai într'un puţin număr de contracte de pâine, de carne şi de lumînări, cari, încheind odată contracturi pă curs scăzut, fireşte cearcă cevaş pagubă de vor urma vînzarea producturilor tocmite cu moneda încărcată. Pe lîngă acestia mai este şi un puţin număr de vînzători prin prăvălii de mărfuri, cari, avîndu-şi negoţul mărginit numai către orăşănii Brăilii, voesc a-şi vinde mărfurile cu monedă scăzută, supt cuvînt că şi ei le cumpără cu asemenea taxă; dar nu au niciun cuvînt, pentru că aceştia, nefiind contraccii, sînt slobozi a vinde cu orice preţ vor voi, şi pot să-şi facă socoteala vînzărilor după orice curs s'ar hotărî monedelor, după care şi se înţelege a fi mai mult învitaţi de pomeniţii contraccii. Aşa dar, ca să se învoiască cererea celor dintăiu, de vreme ce se dovedeşte a fi folositoare daraverurilor acestui oraş de comerţ, şi ca să nu se smintească şi tocmelile, întărite cu contraccii oraşului, am chibzuit, dimpreună cu ocîrmuitorul judeţului, cele următoare.

1-iu. Cursul monedelor în toate daraverurile portului şi oraşului Brăilii să se lase slobod şi asemenea cu cel ce urmează la Galaţi, mărginindu-se aceasta numai într'acel ocol

şi la în parte dări şi lucrări, iar nu şi la cele ce se atîng de venituri publice, adecă ale Visteriei şi ale maghistraturelor.

2-lea. Contraccii să se îndestuleze după cuviinţă, şi anume: Cel de păine cu un pnţin adaos ia taxa pînei după analoghia monedei, care se va hotărî de d. ocîrmuitor dinpreună cu Sfatul oraşenesc, şi numai pînă la Octomvrie viitor, cînd se isprăveşte sorocirea probei, iar, de la Octomvrie înainte să i se facă socoteala probii cu monedă încărcată.

Cel de carne, cu toate că i se cuvine dare de un asemenea adaos, dar, după făgăduiala d. ocîrmuitor, să se înduplece a o vinde tot cu preţul tocmit şi după încărcarea cursului monedelor, şi

Cel de lumînări să vînză cu monedă scăzută, pentru că, fiind contract pentru toată ţara, nu se poate face osebire numai pentru un judeţ; apoi, dacă această părere este priimită Înălţimei Voastre, vă rog să binevoiţi a-mi da poruncă de urmare, ca numaidecît să mă înţeleg cu d. ocîrmuitor şi să se facă ceruta punere la cale spre odihna şi mulţămită oraşului Brăilii.

1835 Avgust 10.
No. 20.

(Arhivele Statului, Administrative, No. 4,337, pp. No. 161 şi 182.)

Toate aceste acte, ca şi cel următor, mi-au fost comunicate de d. C. Moisil, directorul Arhivelor.

BCU IAŞI / CENTRALUL DE STUDII LITERARY

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Catastih arătător de monezile ce au in

Impărteşti	Icosari	Dodecari	Mahmudele	Rubiele	Nesfiele	Rubie	Beşlici	Iusluci	Derecliî
—	62	—	—	—	—	—	—	—	3
5	332	—	—	5	—	—	—	—	—
2	32	—	18	507	—	—	4	—	—
9	74	1	—	1	—	—	—	—	—
—	1½	—	—	—	—	—	1	—	—
6	60	15	—	—	—	2	11	—	—
490	180	15	—	81	—	40	—	6	—
—	2.357	—	—	—	—	—	—	—	—
—	7	—	—	—	—	—	—	—	—
2	9	3	—	33	—	22	—	—	—
30	200	—	—	60	—	17	—	—	—
—	200	—	—	—	—	—	—	—	—
—	50	—	—	—	—	—	—	—	—
6	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	1.017	—	—	—	—	—	—	—	—
154	to.	—	—	—	—	—	—	—	—
—	100	—	—	—	—	—	—	—	—
—	20	—	—	—	—	—	—	—	—
1	2	—	—	7	—	—	4	—	—
—	5	—	—	—	—	—	7	—	—
—	1.207	—	—	—	—	—	100	—	—
—	70	—	—	—	—	—	6	—	—
—	77	6	—	2	—	8	48	—	—
13	13	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	110	—	—	—	—	—	—	—	—
—	3	—	—	—	—	—	31	—	—
43	4	—	—	—	—	—	—	—	—
6	36	5	—	—	—	—	—	—	—
—	18	—	—	—	3	—	—	—	—
—	2	—	—	—	—	—	—	—	—
40	—	—	—	—	—	—	—	—	—
280	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	3	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
3	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1.090	6.257½	45	18	696	3	89	212	6	3

(Administrative Arhivele Statului dos. No. 1.267 fila No. 127.)

BCU IAŞI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

trat în Prinţipat pe luna Septemvrie 1832

Sfanţi	Crontaleri	Toată Suma	Luna 1, ziua Septemvre	NUMELE STĂPÎNILOR CU MONEDE
—	—	1.180	1	Memet-Ali ot Ţarigrad
—	—	6.271½		Zaharia ot Dobroster
—	1½	4.465		Memet-Aga ot Rusciuc
—	—	1.633½	2	Salih Osman ot Măcin
—	—	37		Gospodin Sîrbul ot Brăila
2	—	1.590	5	Hasan
—	—	19.869	10	Simion Petrovici ot Silistra
—	—	42.426	11	Căpit. Iane Caduli ot Ţarigrad
—	—	126		Iane Mesembriano „
—	1	758		H. Ismail ot Rusciuc
—	—	5.116	13	Hasan Asagi „
—	—	3.600		Hasan-Aga „
—	—	900	14	Osman-Aga ot Ţarigrad
—	—	189		Gioane Carolo, călugăr catolic
—	—	18.306	15	Teodori Gheorghe ot Andro
—	—	4.851	18	Arhimandritul Avramie
—	—	1.800		Franţisco Galei ot Petelo
—	—	360		Bartuilă Socolu ot Ţarigrad
—	—	149½		Ianache Ianovici ot Cidâlsar
—	—	160		Stoicu Cavafu
—	—	22.726		Cara Iani ot Toamne
—	—	1.320		Husein Căpltan
—	—	2.090		Ceacîr Cavaful Ali ot Brăila
—	—	4.342		Meemet-Aga ot Măcin
—	6	96		Iosif Franţi ot Ferşan
—	—	1.980		Hristofor Atanasiu
—	—	364		Nero Culea ot
—	—	1.426½		Daniil Partenie ot Iaşi
—	—	897		Said-Aga ot Măcin
—	—	331½		Nicolea Ioanu ot Brăila
—	—	36		Antim Zamfir
750	—	3.135		Ţinco Emanoil ot Cerchez
250	—	9.445		Aga Atanasiu ot Bucureşti
205	—	664½		
—	15	334		
—	—	—		
1.207	23½	162.963		

BCU IAŞI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

CUPRINSUL

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

TABLA CUPRINSULUI[1]

Capitolul I-iu. Comerțul românesc în epoca expansiunii teritoriale austriece . . . . . 3.

Legătura cu trecutul, 3. Mărfurile îndătinate, 3. Problema monetară între Ardeal şi Țara-Românească, 4. Export ardelean la Munteni, 5. Situaţia Șcheilor, 5. Legăturile Moldovei cu Ardealul, 6. Situaţia comercială a Olteniei supt Austrieci, 7. Planuri nouă ale cîrmuirii imperiale, 8. Piedeci aduse de formalismul austriac, 9. Compania Grecilor şi a Armenilor, 10. Negustorl romîni în Ardeal, 11. Compania Bulgarilor din Chiprovăţ, 11. Compania din Tîrgul-Jiiului, 12. Comerţul oltean cu Turcii de la Dunăre, 12. Exportul românesc la Veneţia, 13. Sărăcirea Olteniei. 13. Întoarcerea Olteniei la principatul muntean, 14. Legăturile Domnilor din Bucureşti cu Oltenia austriacă, 14. Noile legături ale Moldovei cu Ardealul, 15. Alte legături de comerţ moldoveneşti, 16. Relaţii cu Viena, Gratz, Danzig, Lipsca, 16. Situaţia comerţului intern, 17.

Capitolul II. De la pacea de la Belgrad (1739) până la noua eră de raporturi cu Apusul (1774) 19

Măsurile lui Constantin-Vodă Mavrocordat şi reluarea raporturilor cu Ardealul, 19. Braşovul şi Muntenii, 20. Privilegiile Mocanilor în Țara-Românească, 21. Intervenţia Turcilor în relaţiile muntene cu Ardealul, 22. Beglicgiii turci, 23. Alte privilegii muntene pentru păstorii ardeleni, 23. Privilegli pentru Compania Grecilor şi a Armenilor, 23. Moldova şi Ardealul după pacea din Belgrad, 23. Negoţul muntean cu Turcia, 24. Prăvălii indigene în Moldova, 24. Cumpărături turceşti acolo, 26. Regulamentul moldovenesc pentru mortasipie, 26. Negustori moldoveni, 26. Negustori munteni, 26. Negustori din Ol-

[1] Serveşte şi ca erată.

tenia, 27. Asociaţii de comerţ, 27. Comparaţie între negustorii munteni şi cei moldoveni, 27. Armenii în Principate, 28. Turcii în ambele ţeri, 30. Negustori turci, afară de cămătari şi beglicgii, 32. Negustorii lazi şi Principatele, 32. Cei izgoniţi şi cei ce rămîn, 33. Abusuri turceşti, 34. Turci aşezaţi în ţară, 34. Turci din raiele, 35. Cafenele şi geamii, 35. Încercare de a înlătura definitiv pe Turci, 36. Importul din Turcia, 36. Măsuri contra aşezării de negustori străini de lege creştină, 37. Greci în Principate, 37. Cei d'intăiu Evrei orîndari, 38. Evrei în oraşele Moldovei, 39. Un tip de oraş cu străini privilegiaţi: Botoşanii, 40. Evreii din Bucureşti, 40. Proporţia negustorilor de diferite origini la Iaşi, 41. Vechile datine orăşeneşti păstrate, 41. Comerţul şi reglementaţiile lui Constantin-Vodă Mavrocordat, 42. Situaţia de negoţ a Cîmpulungului muntean, 42. Lipscanii moldoveni şi negoţul cu vite în Silesia, 42. Braşoveni la Tatari, la Constantinopol, 43. Greci în Galiţia. 43. Noi călătorii de Lipscani din Moldova în Apus, 43. Relaţii cu Lipsca însăşi şi Danzigul, 44. Schimbul de mărfuri dintre Moldova şi Polonia, 44. Importanţa Zaleszczykului, 44. Import de produse din Anglia şi Berlin, 45. Protestul turcesc contra exportului românesc în Apus, 45. Noile iarmaroace din Moldova, 46. Comerţul domnesc cu unt şi ceară, 46. Partea boierilor în viaţa comercială: afacerile Marelui Dragoman Ioan Callimachi, 47. Începuturile Galaţilor, 48. Încercări de industrie: fabrica de postav din Moldova, 48. Cea din Ţara-Românească, 49. Furniturile cu preţ fix pentru Poartă, 49. Oprirea austriacă a exportului românesc către Veneţia, 50. Aprovisionarea oficială a capitalelor, 50. Rapoiturile de comerţ între cele două Principate. 50.

Capitolul III. Noul comerţ cu Apusul până la războaiele Revoluţiei francese (1774—1789). 52

Pagubele aduse de războiul ruso-turc, 51. Clausele de comerţ ale tratatului din Chiuciuc-Cainargi, 52. Cereri ale ţerilor româneşti după încheiarea păcii, 53. Măsuri de ocrotire luate de Turci, 54. Refacerea Principatelor, 54. Silinţi domneşti contra luxului îmbrăcăminţii în Moldova, 54. Relaţiile cu Turcia, 56. Stavilirea abusurilor prin amestecul rusesc, 56. Judecăţi turceşti în Moldova, 57. Conac al Turcilor la Bucureşti, 57. Privilegii ardelene în Ţara-Românească, 57. Si-

tuaţia Ardelenilor în Moldova, 58. Măsuri noi privitoare la Ţuţuieni, Bîrsani şi Saşi, 58. Privilegii armeneşti în Moldova, 59. Planuri de comarţ austriece în Moldova şi pe Dunărea-de-jos: Kleemann, 60. Willeshofen şi întreprinderea lui, 61. Noua Companie vienesă pentru comerţul cu aceste regiuni: Festetics, 62. Navigaţia dunăreană a lui Dellazia, 62. Plan de navigaţie pe Olt, 63. Începutul prosperităţii gălăţene, 63. Planuri de comerţ galiţian pe Prut şi pe Nistru, 63. Ocuparea Bucovinei şi efectele ei economice, 64. Planul armenesc al lui Nikorowitz, 64. Armenii din Liov şi negoţul cu cai moldoveneşti, 65. Mediocritatea comerţului intern bucovinean, 65. Iarăşî Armenii cumpărători de boi, 66. Bijutierii austrieci în Iaşi, 66. Consulatul rusesc în Principate, 66. Planul de consulat austriac al lui Sulzer, 67. Instalarea agentului imperial Raicevich, 68. Planurile şi purtarea acestuia. 69. Consulatul prusian în Moldova: König, 70. Negoţ saxon în acest principat, 71. Cele d'intăiu proiecte francese: de la Roche, 71. Proiectul Carra, 72. Abusurile turceşti în această epocă, 72. Relaţii muntene cu linia Dunării, 73. Măsuri moldovene faţă de negoţul ardelean şi polon, 73. Apărarea negustorilor moldoveni contra străinilor, 74. Noul războiu ruso-austro-turc, 74. Iarmaroace şi bîlciuri înnainte de dînsul, 74. Situaţia fiscală a negustorilor pămînteni în Moldova, 75. „Repausul duminical", 76. Noi privilegii moldoveneşti pentru indigeni, 77. Măsuri privitoare la comerţul ambulant, 77. La precupeţie, 78. Noua situaţie a negustorilor din Botoşani, 79. Vămi interioare şi vaduri, 79. Fabricile nouă, 79. Marii negustori localnici ai acestei epoce, 80. Corespondenţii marelui negustor ardelean Hagi Constantin Pop, 81. Marii negustori bucureşteni Turnavitu şi Băltăreţu, 82. Ionaşcu, negustorul din Slatina, 82. Originea negustorimii muntene, 82. Situaţia ei socială şi politică, 82. Importul de produse străine prin firma Hagi Constantin Pop, 83. Moda cea nouă şi articolele ei, 84. Elementul românesc în comerţul Ardealului, 84. Negustorul moldovean Theodori Mustaţă, 86. Elementul românesc în comerţul Bucovinei, 86. Importanţa naţională a comerţului intern românesc, 86. „Burse ale comerţului": cafenele, 87. Negoţ ţerănesc în Moldova, 87.

Capitolul IV. Vremea comerțului determinat de transformările occidentale (1789-1804) . . . . . 88.
Negustorii romîni şi noul război ruso-turc, 88. Întărirea noii mode, 89. Clausele comerciale din hatişeriful de la 1792, 89. Exportul în provinciile austriece şi supuşii austrieci în Principate, 89. Raporturi cu Gratz şi Veneţia, 90. Cu Turcii de la Dunăre, 90. Prăvălii austriece în Principate, 91. Meşteri ardeleni la noi, 91. Ardeleni şi Macedoneni la Poznan, 91. Reluarea navigaţiei dunărene Dellazia, 92. Lucrări turceşti pe fluviu, 92. Alte întreprinderi austriece pe Dunăre, 92. Librari macedoneni la Viena: fraţii Pullio, 93. Negoţul de cărţi, 93. Bancheri din Principate în legătură cu Viena, 93. Romîni sudiţi negustori în ţerile noastre, 94. Planuri de întreprinderi industriale din partea Grecilor de la Viena, 94. Noi oraşe moldovene : Folticenii, 94. Măsuri domneşti contra cotropirii austriece, 94. Iniţiative industriale în Ardeal cu materii prime din Principate, 95. Plan de Prut navigabil, 96. Agenţii de comerţ francesi după pace, 96. Consulul Gaudin, 96. Planuri de comerţ ale Franciei şi supuşii francesi: Stamaty, 97. Consolidarea consulatului şi basa lui economică, 96. Consuli francesi după 1801, 98. Supuşii Republicei: Corradini, 99. Plan de nou consulat prusian, 99. Consulul Sakellario, 100. Comerţ moldovenesc cu Galiţia şi Viena, 101. Mărfuri turceşti în Principate, 101. Mărfuri occidentale în aceiaşi epocă, 102. Export românesc, 103. Cifre asupra valorii comerţului românesc, 103. Moda turcească în Principate, 103. Măsuri contra luxului european, 104. Supuşii austrieci aşezaţi ca fabricanţi n Principate, 104. Furnisorii de articole orientale pentru popor, 104. Creşterea rostului Evreilor, 104. Măsuri contra lor, 104. Proporţia naţională a negustorilor în Moldova, 106. Aspectul nou al Galaţilor, 106. Al Botoşanilor, 107. Al Bucureştilor, 107. Negustori sîrbi la noi, 108. Comerţul şi hanurile, 108. Viaţa morală a negustorimii româneşti, 108. Tribunalul străinilor, 108. Fabrici nouă, 108. Negoţul de lînă şi piei de capră, 109. Planul unei fabrici de arme, 109. Fabrica munteană de postav la Pociovalişte, 109. O „chestie muncitorească" în secolul al XVIII-lea, 110. Fabrica munteană de hîrtie, 111. Fabricile de sticlă, arpăcaş şi paste alimentare, 111. Fabricile de lumînări, 111. Fabrica munteană de testemeluri şi basmale, 112. Fabrica de

tors bumbacul şi de porţelană, 113. Plan de flotă munteană pe Dunăre, 113. Comerţ de grîne cu Turcii, 113. Lipsa de cereale şi planuri de import, 114. Capanlîii turci şi creştinii, 115. Datoria lor de aprovisionare, 116. Aşezarea Rusiei la Nipru şi urmările ei economice, 116.

Capitolul V. Revoluţionarea comerţului românesc (1804-1830). . . . . . 118.

Privilegiul turcesc din 1802 şi urmările lui economice, 118. Noi abusuri turceşti, 118. Consulul napoleonian Reinhard, 119. Comerţul de export în timpul războiului din 1806-12, 119. Suferinţile aduse de ocupaţia rusească, 119. Situaţia privilegiată a Cîmpulungului, 120. Risipirea negustorilor, 120. Solidarisarea oficială a locuitorilor în foametea din 1807, 120. Marchitani ruşi în principatul muntean, 121. Noul negoţ românesc cu Odesa, 121. Clausele economice ale tratatului din 1812 şi noi reglementări supt Vodă-Carageà, 122. Pagubele aduse de pierderea Basarabiei, 122. Exportul românesc în acest timp, 123. Colonişti străini în Basarabia şi Ruşi în Moldova, 124. Articole moldoveneşti de export, 125. Situaţia Galaţilor, 125. Noi iarmaroace în Moldova, 126. Velniţile, 126. Fabrici de paste alimentare şi de huscă, 126. Un învăţăcel negustor în Principate la începutul secolului al XIX-lea : Teodor Vîrnav, 126. Noi clădiri la Bucureşti, 129. Negustorii craioveni şi viaţa lor modestă, 130. Rolul breslelor, 130. „Fraţii“ de negustori şi condiţiile uceniciei, 130. Negustorii în epitropii, 131. Resistenţa negustorilor din Ploieşti, 131. Mişcarea negustorilor moldoveni în 1818, 131. Opoziţia negustorilor botoşăneni Manoleştii faţă de Domnie, 132. Negustorii străini: capanlîii, 132. Casapii turci, 132. Beglicgiii în Oltenia, 133. Negustori de grîne turci la Galaţi, 133. Negustori romîni din Balcani, 133. Inaintarea Evreilor, 133. Şi în Ţara-Românească, 134. Bîlciul din Rîureni, 134. Amestecul boierilor în comerţ: velniţi şi fabrici de potaş, 134. „Moara de oloiu“ a lui Lincourt, 135. Noul consulat frances şi planuri de comerţ, 135. Consulul engles Wilkinson, 138. Noul consulat prusian : Marcu, Kreuchely, Harte, 137. Creşterea preţurilor, 137. Efectele evenimentelor de la 1821, 137. Reluarea afacerilor supt ocupaţia turcească, 138. Partea privitoare la comerţ din memoriile boiereşti de la 1821-2,

138. Măsurile moldoveneşti pentru sporirea producţiei agricole, 139. Negoţul cu turcii, Ghighifţii, 140. Articole de comerţ orientale, 141. Măsuri turceşti contra negoţului cu Apusul, 142. Desvoltarea comerţului în toate direcţiile, 142. Urmaşii lui Hagi Constantin Pop în Ardeal, 143. Negoţul cu Lipsca, 143. Evreii ca negustori şi meşteri, în Moldova, 143. Numărul lor, 144. Măsuri oficiale contra lor, 144.

Capitolul V. Epoca de creaţiuni economice (1830-59) 145. Resultatele ocupaţiei ruseşti din 1828-9, 145. Noua navigaţie dunăreană după pacea din Adrianopol, 145. Cifre pentru exportul, devenit liber, al cerealelor, 145. Crearea oraşelor muntene nouă: Călăraşii, Giurgiul, Severinul, Brăila, 146. Începuturile portului brăilean, 146. Proporţia vaselor străine la Brăila, 147. Crearea portului nou al Galaţilor, 147. Comparaţie între activitatea Brăilei şi a Galaţilor, 148. Legăturile cu Serbia liberă, 149. Creşterea comerţului în porturile dunărene după 1831, 149. Mişcarea vaselor în 1844, 150. Cifrele lui Chiselev pentrn comerţul românesc, 150. Alte cifre ale balanţei de comerţ, 151. Relaţii strînse cu Anglia, 151. Exportul de peşte, 152. Plan de navigaţie pe Olt, 152. Grecii în comerţul porturilor româneşti, 132. Creşterea producţiei grîului, 152. Sporul în alte domenii de producţie, 152. Societatea de agricultură munteană, 153. Constatări prusiene asupra neajunsurilor vieţii noastre economice, 153. Inovaţii din partea boierilor, 154. Noile fabrici, 154. Acţiunea Domniilor Regulamentului Organic: vase româneşti pe Dunăre, navigaţie pe Prut, plan de navigaţie pe Siretiu, şoseaua longitudinală a Moldovei, 154. Ideile economice ale lui Mihai Sturdza, 154. Boieri moldoveni la Galaţi şi în legături cu Anglia, 156. Calculele lui Nicolae Suţu: întreprinderi franceze de mori şi păduri, 156. Cercetări de mine, 157. „Potăşăria naţională", 157. Navigaţia dunăreană austriacă şi Szechényi, 157. Planul de cale ferată al lui Hommaire de Hell, 158. Importanţa navigaţiei dunărene: plan de vas românesc, 158. Şoselele muntene, 158. Navigaţia Prutului, plan de secarea Bahluiului, 159. Cultura de oi merinos în Moldova, 159. Temerile austriece, 159. Străinii în porturile româneşti, 160. Cifre de comerţ penrru 1840-3, 160. Proiecte de comerţ francese de la 1830, 161. Legături ale Galaţilor cu Ge-

nova şi Odesa, 162. Consulul frances Cochelet despre condiţiile adevăratului comerţ frances cu Principatele, 161. Anglia şi usurparea rusească la gurile Dunării, 162. Societatea g lăţeană pentru a curăţi gura Sulinei, 162. Austria şi gura Sf. Gheorghe, 162. Planuri prusiene la Dunăre, 162. Lupta cu Turcii pentru autonomia vamală a Principatelor, 162. Biruinţa punctului de vedere românesc, 164. Noua clasă de negustori: Bucureştenii, 164. Rolul ei în revoluţia de la 1848, 165. Planul de bursă la Bucureşti şi Brăila, 165. Noile fabrici în Moldova, 166. Relaţiile de comerţ între Principate, 166. Uniunea vamală, 166. Grigore Ghica, Domnul Moldovei, şi relaţiile cu Austria, 167. Studiile la Baden ale lui Ştirbei-Vodă, 167. Ştirbei-Vodă şi pătrunderea austriacă, 168. Ideia căilor ferate muntene la 1840, 168. Convenţia cu Austria în 1856 pentru concesia Haber, 168. Planul liniei Braşov-Ploieşti, etc., 169. Planul convenţiei de comerţ, cu Austria supt Ştirbei-Vodă, 119. Planul societăţilor de credit în aceiaşi epocă, 169. Planul băncii de emisiune Nuhlandt şi Oelschläger, 171. N. Suţu şi predomnirea „Nemţilor" în meseriî, 110. Efectele comerciale ale războiului Crimeii, 171. Mişcarea vaselor în porturi, 171. Creaţiuni economice francese şi englese în timpul războiului, 171. Planurile de anexare economică ale Austriei, 171. Comerţul şi proiectele din epoca Unirii, 171. Sporul comerţului, 172. Noii Galaţi, 172. Măsurile economice ale Guvernului Unirii, 172.

Capitolul VI. Epoca lipsei de iniţiative economice . . 173.

Prevederile economice ale tratatului din Paris, 173. Predomnirea austriacă, 173. Decăderea navigaţiei dunărene, 173. Planuri de navigabilitate a Prutului, de lucrări la Siretiu, 174. Anglia şi Comisia Dunăreană, 174. Societatea şi avîntul economic, sericicultura, 174. Măsuri vamale după 1866. 174. Puţinele fabrici nouă, 174. Industria clădirii, 174. Fabricile de pe valea Prahovei, 175. Întreprinderile de cale ferată, 175. Planul de convenţie comercială cu Austria, 176.

Consecinţile convenţiei comerciale, 1877. Tratat de comerţ cu Serbia, 177. Balanţa de la 1859 la 1876, 177. Schimbări după 1876, 178. Rolul Austro-Ungariei în negoţul nostru, 179. Interesul engles, 179. România şi chestia Dunării, 179. Iniţiativa

românească, 180. Efectele anexării Dobrogii, 180. Comerțul de petrol, 180. Germania și comerțul romîn. 181. Școala de economie națională, 182. Propuneri ieșene, 182. Comerțul romîn înnainte de marele războiu, 183. Exploatarea ocupației de Centrali, 184. Tratatul din 1918, 184. Vechiul și noul export, 186. Producția după războiu, 187. Necesitățile actuale 189.

Cîteva documente . . . . . 190.

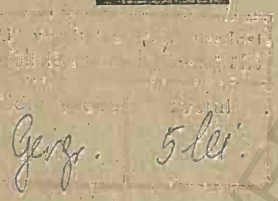

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BOWLING GREEN STATE UNIVERSITY LIBRARY